

LAIŠKAS REDAKTORIUI

DALIA KATILIŪTĖ-BOYDSTUN

Dar neseniai pasaulio ekranuose mirgėjo princo Čarlzo ir princesės Dianos muilo operos burbulai. Šiandien kardinolo Bernardino laidotuvės.

Kardinolas Bernardinas ir princas Čarlzas bei buvusi princesė Diana. Aristokratai. Aristokratija - tarsi anomalija šiais laikais. Šie laikai yra eilinio žmogaus laikai. Ypač Amerikoje ir buv. Sovietų Sąjungoje. Vienoje valstybėje (Sovietų Sąjungoje) niekas neturėjo daugiau turėti - daugiau daiktų, daugiau (teoriškai) įtakos - negu kiti. Kitoje (JAV) nė vienas neturi būti labiau vertinamas negu bet kas kitas - JAV nepriklausomybės paskelbimo *All men are created equal* („Visi žmonės sukurti lygūs“) pavirto *I'm just as good as anybody else* („Esu toks pat vertingas kaip bet kuris kitas“). Šie laikai yra eilinio žmogaus laikai. Aristokratai nepripažįstami, nebent keistuose senoviškuose ritualuose. Herojų irgi nebėra, gal dėl to, kad herojus yra tasai, kuris išsiskiria, kuris labiau vertinamas negu kiti. Ir man rodos, kad esame praradę kai ką labai vertinga - kilnumo, didvyriškumo, pasišventimo pavyzdžius.

Kilnumas - gyvenimas ne sau, bet kitiems. Bernardinas buvo gyvas kilnumo pavyzdys, o Čarlzas ir Diana numenkino aristokrato, savo tautai gyvenančio asmens, vaidmenį iki absurdo kaip tik dėl to, kad atsisakė pasišventimo naštos. Jie nebuvo blogi žmonės. Jie darė labdarinių darbų. Bet ta labdara - darymas kitiems labo/gero - buvo tik vienas jų gyvenimo fragmentas, tik vienas iš įvairių dalykų, kuriuos jie darė. Jie kartais užsiimdavo aristokratams tinkamais darbais. O Bernardinas tuo gyveno. Visas jo gyvenimas buvo pasišventimas, ir kiekvienas jo gyvenimo momentas atspindėjo pasišventimą. Gal čia ir yra skirtumas tarp aristokratų bei didvyrių ir eilinių gerų žmonių. Bet tas skirtumas nėra tik kiekybinis skirtumas. Tas skirtumas yra kokybinis. Eiliniai žmonės daro daugiau ar mažiau gerų darbų. Jie daugiau ar mažiau dirba kitų labui. Kai atlieka laiko ir energijos nuo savo reikalų. O kilnieji, pasišventusieji, aristokratai (graikiškai „aristos“ reiškia „geriausias“) skiriasi tuo, kad jų pasišventimas matuojamas ne darbais, bet visu gyvenimu.

Kodėl mums reikia tokių pasišventėlių? Gal pradėkim nuo to, - kodėl mums jų nereikia? Nereikia, nes jie išryškina mums mūsų pačių menkumą. Jie neleidžia mums save išaukštinti, savimi gėrėtis. Jie

mums primena, kaip toli tai, kas mes esame, nuo to, kuo žmogus gali būti. O tai nemalonu. Tokių priminimų mums nereikia. Daug maloniau, jei galiu manyti, kad aš „visai tvarkoj“, kad kiti menkesni už mane, kad aš, dėkui Dievui, ne „toks kaip tie nusidėjėliai“.

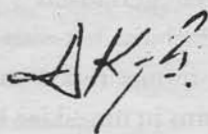
Ne visi aristokratai ir didvyriai yra garsūs žmonės. Mano pusseserė Janina Račiūnienė yra našlė ūkininkė Suvalkijoje. Ji gyvena viena ūkelyje. Kelia prieš aušrą ir gula po vidurnakčio. Ir po kasimo, sodinimo, tręšimo, ravėjimo, grėbimo, šėrimo, melžimo, mėžimo bei kitų darbų, kurių aš net nesugebu įvardyti ir kurių dėka ji remia mieste gyvenančius vaikus ir vaikaičius, ji dar randa laiko paguosti ligonius, pasidžiaugti naujagimiais, nunešti gėlių į laidotuves, uždegti žvakutę kapinėse. Ji yra dvasios aristokratė. Bet tokią aristokratę sugebame pakęsti. Ji nieko negąsdina, nes ji nežinoma. O jei sužinome, tai lengva iš jos pasijuokti - mažamokslė juodadarbė. Ir ramu.

Sarkazmas, pasityčiojimai - tai bailių, egocentriškų menkystų ginklai. Menkystos negali pakęsti minties, kad kitas gali būti kilnesnis, pranašesnis. Bailiai kaip tik neturi drąsos stoti į atvirą kovą, teišdrįsta puldinėti iš pasalų. O egocentrikui nepatinka dalykiškai analizuoti kito mintis ar veiksmus, nes dalykiškai analizuojant reikia kreipti dėmesį į *kito* mintis ar veiksmus, bet besityčiojant galima parodyti *savo* gudrybę.

Kol negalime nuvertinti principo, smagu numenkinti asmenį, kuris tą principą labiau įgyvendina. Kol gerumas dar laikomas dorybe, tegalime nuvertinti tuos, kurių gerumas graužia mums sąžinę. Kai mokslas, protas, išmintis dar vertinami - o jų nuvertinti nenorime, nes kitaip kuo gi patys pasižymėsime, - smagu numenkinti tuos, kurių idėjos skiriasi nuo mūsų ir gal net jas pranoksta. Smagiausia ne pagarbiai ieškoti kito idėjoje vertės, ramiai atidedant į šalį tai, kas menkavertiška, bet kaip tik pabrėžti silpnąsias vietas, pasityčioti.

Man liūdna, kad Lietuvoje tiek daug tokios kritikos formos. Iš dalies tai suprantama. Sovietinis režimas žiauriai baudė tiesioginę kritiką ir taip skatino kritikuoti užuominomis ir sarkazmu. Priespaudoje visada klesti prispaudėją pašiepiantys anekdotai. Tačiau dabar vienintelis pasiteisinimas tegali būti, kad tai užsilikęs įprotis. Tik gal jau laikas nuo jo apsivalyti.

Kai kuriuose, ypač liberalų, leidiniuose yra būdinga tyčiotis iš to, su kuriuo nesutinkama. Santariečių leidžiamuose „Akiračiuose“ buldogas, pakėlęs koją, šuniškai pažymi jam nepatinkantįjį. Tai itin grubi tyčiojimosi forma, besislapstant po neva sąmojaus skraiste; man atrodo, ji iš esmės nesiskiria nuo bet kokios kritikos, kuri, užuot analizavusi teiginį, šaiposi iš teiginio autoriaus. Kultūringumo, krikščioniškumo, dvasios aristokratiškumo pavyzdį norinčiam parodyti „Naujajam židiniui“ gal kitoks kritikos stilius labiau tiktų.



Čikaga, 1996 m. lapkričio 18 d.

DAFNIS GIMĖ

Arba Kristaus kūdikystė Betliejaus tvarte,
piemenų globoje (I ekloga)

JOKŪBAS BALDĖ

Mopsas. Likonas

M. Ko gi taip neveikliai ilsimės, tylime?
Iš maišelio ištrauk fleitą menališką.
Kas gi kliudo dainuot? Šaltis tasai žvarbus?
Visa stingsta nuo jo; mano fleita ir net
Siela žiū nuo žiemos speigo sustiro jau.
O sparnuotas antai Pasiuntinys bemat
Siunčia džiaugsmo. Čionai žvilgsnį, Likonai,
kreipk!

Čia Vaikelis, kurį Nimfa pagimdė - taip,
Ta Charitė, - garsi veidu tamsiu. Nesyk
Pats girdėjai: bėdoj guodėsi tėvas tuo,
Kad ateis paslapčia Dafnis ir prosenių
Lauktą metą atneš. Sakė mat, kad gausiōs
Aukso Amžiaus kartos jis ikūrėjas bus;
Lauras lapais šventais skelbė mums tai, ir dar
Varna pritarė nuo ažuolo. Tad naktis
Neregėtom šviesom praneša jau visiems,
Kad atėjo. Tikiu: Genijus tai, kuris
Ir kitaros garsu orą sušildo, ir
Mūsų Lyrai taip pat skambesį teikia jis.

L. Jei tai DAFNIS, dangaus mums pažadėtas, tai
Lai patvins medumi ežeras, versmės tad
Lai aliejumi trykš, lai auksinius laukus
Pieno upė drėkins, purpuras žmones puoš!
O gražuoli! Juk kaip dera vijoklis prie
Medžio, šis - prie žolės, ogi vešli žolė -
Prie šniokštimo vandens, karklas gi - prie
tėkmės;
Taip, Auksinis Berniuk, tu čia visur tinki.

M. Kaip šešėliams palei kelią, platanui - prie
Namo, eglei gi ant kalno jaukiausia, taip

Ir Vaikeliumi švelniam - Motinos glėbyje.
Ak! O gėda baisi, skurdas čia koks! Kodėl
Turi guolius savus lapės plėšrūnės, o
Dafnis - ne? Šiauduose - jų vos užtenka ten, -
Tvarte ilsisi Jis. Siaučia rūsti žiema:
Ką norėčiau tikrai duoti varguoliui šiam,
Ji neleidžia, todėl duodu šįsyk bent tai,
Ko nedraudžia. Tai štai: čia su senu korium
Ir žolelių, virtų ką tik, ir sūrio dar,
Ir čiobrelis daigai kvepia... Kidoniškas
Vaisius irgi nebus pamirštas (jį Nisa
Davė), - kai tik žiema pavasariop pasuks.
Tau ožiuką žadu, Dafni, padėti čion,
Prie lovelės, be to, porą purpelių šių.

L. Ir tegu po pjūties dovių netrūksta tavų.
Kai Vaikelis užaugs - pasakoja žmonės taip, -
Bus jis Geras Piemuo, savo skaisčia lazda
Iš kitų išsiskirs; Dafnis parūpins ir
Maisto net septyniems tūkstančiams mūsų avių.
Jo ašočiai šeši lies per kraštus upes
Vyno, švinraudė ir krokas bematant ims
Vilnas šviesiai gelsvu atspalviu marginti.

M. O, Laimingas Berniuk! Nūn aš regiu,
kaip ten

Žvėrys pabaigė šelt, fleitą išgirdę šią.
Net pats Titiras mūs, juk neprilygtų Tau.
Palemonas, žinia, Hilaksą lenkia - taip
Tu nurungsi aną tyru balsu. Bet kaip -
Ak! - giedosi paskui, dienai išaušus, kai
Užsiropši aukštai medin šakotan! Net
Uolos vertis pradės, plėsis uolų urvai,
Liūtas kaklą ištempis, išsilakstys vilkai.
Kad išgirstų geriau Giesmę Nuostabią, tuoj

Saulė ragins žirgus, jaučius Mėnulis gins.

L. Giesmę lieti pabaik. Jau sudainuota, ir
To pakaks. Nuo žolės laša antai rasa -
Atvažiuoja diena, purpuru šviesdama.

M. Mazgą ši tu pirmiau imk ir išpainiok: tark,
Kur viršūnė grakščiai nulenkė Kalnas į

Ankštą glėbį gilaus Slėnio, net veido sau
Nesužeidęs, ir be triukšmo visai. Tai kaip?

L. Jei tave jau aistra rungtis taip kursto, tark:
Kur beribė dangaus, Mopsai, erdvė tikrai
Ne plačiau negu dvi uolektys driekias, ir
Apoloną tu kaip Pranašas lenksi, tik
Jeigu kraštas duobės tau neapsuks galvos.

„VOKIEČIŲ HORACIJUS“

Nedažnai tenka proga prabilti apie kelių šimtmečių senumo dalykus, mūsų krašte mažai girdėtus ir striukai nagrinėtus. Tačiau palikti užmarštyje negali - nors ir kukliai, bet reikia paminėti. Taigi kalbu apie XVII a. vokiečių poetą Jokūbą Baldę (1604-1668) - „vokiečių Horacijų“, vieną iškiliausių baroko epochos jėzuitų poetų ne tik savo krašte, bet, galima sakyti, ir visoje Europoje. Savo išsilavinimu (klasikinių kalbų, retorikos taisyklių puikiu išmanymu, filosofijos, teologijos žiniomis) ir darbais jis ne kiek nenusileidžia jau mums žinomam to meto poetui Motiejui Kazimierui Sarbievijui, filosofui, teologui, puikiam oratoriui ir pamokslininkui, daug buvusiam Lietuvoje (VU). Tiesa, Baldė mažiau viešėjo užsieniuose (o gal išvis niekur nevažinėjo), todėl svetur neišgarsėjo. Savo šalies Jėzuitų kolegijose (Molshaimo ir Enzishaimo) gavęs klasikinių kalbų ir retorikos pagrindus, Ingolštate jis studijavo filosofiją ir teisę. Vėliau, apsisprendęs atsidėti religijai, užsiėmė ir teologinėmis studijomis. Įvairių mokslų žinios teikė peno lakiai Baldės vaizduotei, tad jis ėmėsi poeto plunksnos. Svarbiausi jo darbai - keturios odžių knygos ir viena epodžių knyga (sekant Horacijumi) bei devynios „Lyrikos rinkinio“ (*Sylvae lyricae*) knygos. Be to, parašė epines poetas „Varlių ir pelių mūšis“ (*Batrachomyomachia*) ir „Apie pasaulio tuštybę“ (*De vanitate mundi*), dar 22 poetas apie mediciną (*Gloria medicinae*), keletą dramų (žymiausia - *Jefiade*).

Kaip matome, pavadinimai nėra originalūs, paties Baldės sugalvoti, ir tarytum rodo šių veikalų autoriaus užmojį gretinti krikščionišką (pats buvo jėzuitas) ir antikinę, pagonišką, pasaulėžiūrą, kas ypač ryšku jo odėse, epodėse ir „Lyrikos rinkinyje“. Baldė pasitelkia - kas galėtų paneigti? - gausų senovės graikų ir romėnų kūrybinį palikimą: savo eilėraščiams pritaiko antikos poetų sukurtas eilėdaros sistemas, vartoja šūsnį Horacijaus, Vergilijaus ir kitų lotyniškos poezijos kūrėjų (iki pat Klaudiano) įtvirtintų „benrųjų vietų“ (*locos communes*), nepaliekia be dėmesio ir žymiausių Antikos filosofų idėjų (itin dažnai nuskamba stoikų mintys). Tačiau ši antikinė medžiaga nenustelbia biblinių siužetų, sudarančių dažno Baldės poetinio kūrinio branduolį. Vienu geriausių tokio antikinių ir krikščioniškų motyvų derinimo pavyzdžių galėtume laikyti jo eklogas, kurių yra tik penkios.

Eklogomis arba bukolikomis Antikoje vadinti nedidelės apimties kūrinių, kurių veikėjai - piemenys. Tematiniu požiūriu jie nebuvo griežtai riboti: čia piešiami kasdienio gyvenimo, kaimo buitės vaizdeliai, piemenų dainavimo varžybos, kartu iškeliami ir poezijos, meilės, net filosofijos klausimai. Bukolikos duoda poetui daug laisvės: piemenų šalyje, pasakiškoje Arkadijoje (beje, sukurtoje Vergilijaus), telpa viskas ir viskas joje yra prieinama, arti, čia pat. Tad kas kliudo suteikti naują, sakysime, religinį turinį? Štai šitaip Baldė ir padaro, nepažeisdamas bendros eilėraščių struktūros. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad iš antikinės bukolikos paimta daugiau, negu pridėta krikščioniškų motyvų. Tokį įspūdį sukelia Baldės vartojama klasikinių Romos poetų leksika (daugiausia Vergilijaus ir Horacijaus) ir ypač sustiprina veikėjų vardai. Tai Teokrito sugalvotų personažų vardai, kuriuos buvo perėmęs Vergilijus, o paskui jau niekas ir nebenorėjo keisti. Baldės eklogose dalis jų, aišku, turi alegorinę reikšmę, žymi Biblijos personažus - Jėzų Kristų ir jo mokinius. Krikščionių mesijas čia vykusiai susiejamas su Dafniu (ar Dafnidu), antikoje laikytu bukolinės poezijos pradininku, kuris pagal Vergilijaus pateiktą mito versiją po nelaimingos mirties tapo dievu piemenų globėju. Iš čia ir kyla asociacijų su Kristumi, prisikėlusiu ir įžengusiu į dangų.

Visos Jokūbo Baldės eklogos skirtos svarbiausių krikščionių religijos asmenų - Jėzaus Kristaus ir Mergelės Marijos - adoracijai, kuri perteikta dvejopai: arba du piemenys, tarp savęs, būtiškai kalbėdamiesi pasakoja apie Išganytoją ir jo Motiną, arba tarsi vienas su kitu rungdami, apdainuoja Kūdikelį ir Mergelę, išvardydami jų, lyg savo mylimųjų savybes. Abu būdai tikrai įspūdingi, tačiau vis dėlto pirmasis teikia kūriniui daugiau gyvumo, paslaptingo, kadangi paprastai vienas iš besikalbančių ko nors nežino. Tokia yra pirmoji ekloga „Dafnis gimė, arba Kristaus kūdikystė Betliejaus tvarte, piemenų globoje“. Pirmai pažinčiai su Balde ji labiausiai tinka.

Tekstą iš lotynų k. (Balde J. *Daphnis natus: sive Christi infantia in Bethlemio stabulo, a pastoribus culta. Ecloga I // Sylvae Lyricae. Liber II. - Coloniae Ubiorum, MDCXLVI (1646).* - P. 39-40) vertė Tomas Veteikis.

T. V.

AR JAU ĮVEIKĖME „LIETUVIŠKĄJĮ SINDROMĄ“?

KOSTAS ALIULIS, PAULIUS MILČIUS

Po visus nustebinusių 1992-ųjų metų rinkimų, pirmųjų posttotalitarinėje Rytų Europoje į valdžią atvedusių buvusių komunistus, buvo imta kalbėti apie „lietuviškąjį sindromą“. Neseniai vykusiuose Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose buvę nomenklatūrininkai (t.y. LDDP) triuškinančiai pralaimėjo, vietoj pradžioje turėtų 70, dabar tegavę 12 mandatų, o Tėvynės Sąjunga (Lietuvos Konservatoriai), Sąjūdžio, 1992-aisiais buvusio pagrindiniu postkomunistų LDDP konkurentu, „palikuonė“, laimėjo 70 mandatų. Tad kiekybiškai TS(LK) laimikis nenusileidžia LDDP Seime turėtų vietų skaičiui. Šiandien kai kas teigia, jog konservatorių pergalė yra reformistinių jėgų revanšo visoje Rytų Europoje pradžia.

Pagrindo optimizmui, nors ir nedaug, esama. Štai jau antrą kartą vieną buvusią valdžioje partiją keitė kita, tačiau pats valdžios pasikeitimas vyko, palyginus, ramiai ir korektiškai. Bet jei vienintelis džiuginantis dalykas turėtų būti būtent buvusių komunistų pralaimėjimas, tai džiaugsmas čia nėra pernelyg didelis. Taip yra dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, apie 45 % balsuotojų visai nedalyvavo rinkimuose. Beveik 30 % dalyvavusiųjų balsai „nuėjo šuniui ant uodegos“, nes partijos, už kurias šie rinkėjai atidavė balsus, nepateko į Seimą. Nėra aišku, ką per kitus rinkimus parems mažųjų (t.y. į Seimą nepatekusių) partijų rinkėjai. Sunku prognozuoti ir tai, kaip elgsis 45 % nedalyvavusių rinkimuose balsuotojų, kuo pa(sit)ikės ir už ką ateis (ar neateis) balsuoti. Tačiau visiems norisi tam tikrų prognozių, ar bent jau kiek didesnio esamos padėties aiškumo.

Bene svarbiausias klausimas, kurį politikai ir politologai kėlė prieš šiuos Seimo rinkimus: ar labai stipriai pralaimės LDDP? Kitaip: kas užims jos vietą, tai yra kuriai partijai(-oms) atiteks neapsisprendusių

(buvusių LDDP, arba už parlamentinėmis netapusias partijas balsavusių) rinkėjų balsai? Pastariesiems rūpėjo daug paprastesnis klausimas - už ką balsuoti? Atrodo, kad pasirinkti iš vis gausėjančio partijų spektro, juo labiau, neturint aiškesnių orientyrų, jiems nebuvo lengva (nebeminėsime reitingavimo sistemos - tikro „šedevro“ rinkėjams supainioti). Tad neretam iš viso nekilo noras rinkimų sekmadienį eiti iš namų.

Tiems, kurie „nepatingėjo“, tikrai buvo iš ko rinktis. Lietuviškų partijų margumyne trūko tik monarchistų, anarchistų, maoistų bei dar keletos egzotinių grupių. O šiaip, partijų, žvelgiant paprastų žmonių akimis, buvo daug. Gerai dar, kad ne tiek, kiek kaimyninėje Lenkijoje, šalia, pvz., alaus mėgėjų partijos turinčioje dar ir partiją eskimų teisėms ginti. Tačiau, nepaisant Seimo rinkimuose dalyvavusių partijų gausos, į parlamentą, kitaip nei daugumoje Vidurio Europos šalių, pateko tik penkios. Daugiausiai balsų (29, 8 %), kaip jau minėta, gavo TS (LK) - už konservatorių sąrašą balsavo 403 519 rinkėjų. Už LDDP, prieš ketverius metus susilaukusią dvigubai didesnės paramos (817 331 rinkėjų arba 42, 61 % balsų), dabar tebalsavo 128 880 (9, 51 %) rinkėjų. LDDP nesugebėjo iškovoti net antros vietos (kurios taip tikėjosi jos politiniai orakulai) - ją pralenkė LKDP. Deja, krikščionys demokratai, Seimo rinkimais vadinamose partijų lenktynėse finišavę antri, gavo daug mažiau balsų, nei buvo tikimasi bei prognozuojama - 134 407 (9, 92 %). LKDP nesugebėjo pasiekti net per praeitus savivaldos rinkimus gauto rezultato (tada ši partija susilaukė 154 059 rinkėjų paramos). O štai LCS elektoratas smarkiai išaugo - nuo 46 908 balsų 1992-aisiais (Seimo rinkimai), 75 756 1995-aisiais (savivaldybių rin-

kimai) iki 109 711 (arba 8, 13 %) per paskutinius Seimo rinkimus. LSDP irgi pasiekė neblogų rezultatų - už ją balsavo 89 199 (6, 6 %) rinkėjai. Tai daugiau nei per savivaldos rinkimus (47 860), bet 1992-ųjų metų lygio, kada buvo gauta 112 410 balsų, socdemai dar nepasiekė. Į Seimą nepateko visa virtinė grynai populistinių (pvz., Lietuvos Liaudies Partija), struktūrinių (pvz., Valstiečių, Ūkio partijos, LPKTS), marginalinių („Jaunoji Lietuva“, Lietuvos Laisvės Sąjunga) ir kitokių partijų bei partijėlių.

Seimo (kaip ir savivaldos) rinkimų rezultatai dar kartą akivaizdžiai įrodė, kad šiandien Lietuvoje lygiagrečiai egzistuoja du partijų spektrai: posttotalitarinis bei tradicinis-europietiškas. Čia norėtųsi pabandyti išsiaiškinti, ką toks skyrimas turėtų reikšti.

1. Tradicinėmis ideologijomis paremtas politinių jėgų spektras (kaip teorinis modelis) iš esmės atspindi turtinius (ekonominius) interesus galias tradicijas turinčiose demokratinėse visuomenėse. Ideologijos čia yra kaip tik tokios, kurios atitinka šių nuosaičių ir turtingų visuomenių poreikius, t.y. ne komunistas, o socialdemokratija, ne fašizmas, o neokonservatyvizmas, sėkmingai absorbavęs liberalios ekonomikos idealus (ar tiems patiems idealams atstovaujantys liberalai). Pagaliau, tik čia egzistuoti tegalintis, normalus centras - krikščioniškoji demokratija, pateikianti alternatyvas pirmosioms dviem ideologijoms (socializmui/socialdemokratijai bei liberalizmui). Alkanas ir piktas lietuvis, atrodo, norėtų gyventi tokioje visuomenėje. Šiandien jis veržte veržiasi į Europą, todėl, nors ideologijų ir politinių jėgų kilmė nėra tokia jau romantiška ir nekalta (feodalizmas ir laukinis kapitalizmas), nors neretai atstovaujami interesai nemažiau savanaudiški, negu, pvz., posttotalitarinėje visuomenėje, tradicinių ideologijų spektras dažnai Lietuvai, siekiančiai tapti normalia europietiška demokratija, yra pateikiamas kaip preskriptyvus (arba, paprastai tariant, siektinas) modelis. Tad galbūt jį labiau derėtų vadinti ne tradiciniu, o europietišku politinių jėgų pasiskirstymo modeliu.

2. Posttotalitarinis spektras žaidžia tradicinėmis sąvokomis, kartu iškraipydamas jų prasmę. Kai kurie čia - tai kapitalistai (ar (beveik) valstybinio kapitaliz-

mo šalininkai) ir konservatoriai (kaip norintys išlaikyti esamą tvarką). Dešinieji - faktiškai trokštą turto perdalijimo (privatizacijos) ir laisvės. Lietuvos Demokratinę Darbo Partiją šiandien vargu ar galima pripažinti kokia nors darbininkų interesų gynėja. Lygiai Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) irgi nėra konservatyvi, vartojant šį žodį universalioje prasme, nes ji nori ne išlaikyti esamą padėtį, bet, geriausiu atveju, atkurti kažin kada buvusią.

Keistų ir netgi, drįstume sakyti, iš dalies žalingų lygiagrečių posttotalitarinio bei europinio spektrų koegzistavimo apraiškų galime atrasti ir daugiau. Viena ryškiausių - tai sąvokų painiava. Tvirti kaip plienas jau tapo pasakymai: „didžioji“, „mažoji švytuoklė“, „drausmingasis elektoratas“ ir pan. Jie dažnai vartojami kur reikia ir kur nereikia. Tai daugiau mikrolygio įvykius aiškinantys, ir pagaliau, vieno iš aukščiau minėtų spektrų - posttotalitarinio - „pagimdyti“ terminai. Apsistoti vien ties jais būtų ne visai tikslu. Būtų kur kas naudingiau aptarti tendencijas, vedančias daugiapartiškumo ar dvipartiškumo link. Pastarąsias bene labiausiai sąlygoja posttotalitarinis palikimas. Viena ryškesnių iliustracijų - TS(LK) savęs pateikimo stilius: žaidimas vyksta tarsi dvipartinės sistemos sąlygomis. Nors per rinkimus tai nebuvo labai akcentuojama, tačiau pagrindinis TS(LK) propagandinės kampanijos tikslas buvo „patraukti LDDP „apgautus“ rinkėjus“. Faktai, deja, teigia ką kita. Absoliutus balsavusių už konservatorių skaičius rodo, kad už TS(LK), kaip paprastai, balsavo tik stabilus „sąjūdietiškas“ elektoratas (1992-aisiais 393 500, 1995-aisiais - 367 614, 1996-aisiais - 402 166 rinkėjai). Pagaliau vien tai, jog antrame rinkimų ture varžėsi ne konservatorių ir LDDP (ar jos „satelitų“), bet TS(LK) ir LKDP kandidatai, neleidžia taip drąsiai kalbėti apie dvipartinį politinį spektrą, kurio poliai būtų TS(LK) ir LDDP. Labiausiai tikėtina, kad savo rinkimų kampaniją TS(LK) vis dėlto daugiau kreipė į „dešiniją“ elektoratą, tą savo kreipimąsi tačiau labai gražiai formuluodama: „išgelbėkime LDDP „apgautus“ rinkėjus!“ Jokių „apgautų rinkėjų“ Tėvynės Sąjungai pritraukti nepavyko. Nebent dalis balsų buvo „atkovota“ iš kitų, sąjūdietiška terminologija, „dešiniųjų“ partijų, pasirė-

mus dvipartinės sistemos argumentu, jog „negalima skaldyti balsų“. Taip būtų galima paaiškinti ir kovos antrame rinkimų ture (TS(LK) prieš LKDP kandidatus) baigtį, kur aiškiai laimėjo Sąjūdžio įpėdiniai konservatoriai. Kol kas dar ne visai aišku, kokie buvo kiti veiksniai. Ar tokiam balsuotojų pasirinkimui daugiau įtakos turėjo Vytauto Landsbergio nuopelnai Lietuvai, ar Gedimino Vagnoriaus (dar aiškiau reikštas Andriaus Kubiliaus) „modernus pragmatizmas“ - „Lietuvos sėkmė“?

Kitas mūsų politinio gyvenimo fenomenas - katšunis, vardu Socialliberalizmas¹. Jis irgi iš esmės yra

Rimantė Ropytė. Kaunas. 1996. Fotografija



posttotalitarinio spektro tvarinys. Sąjūdžio-komunistų (pagal Kubilių - jau TS(LK) ir LDDP) prieštata negali išlikti dvinarė. Tačiau čia vietos lieka tik tokiai politinei jėgai, kuri apibrėžia save kaip „nei baltuosius, nei raudonuosius“. Pasirinkę tokį žiūros tašką, galbūt rasime atsakymą į klausimus, kodėl auga LCS elektoratas, ir kokia galų gale yra aukšto LCS lyderių reitingo priežastis. Kaip galima suprasti iš Romualdo Ozolo pasisakymų, klasikinės ideologinės nuostatos esą nebūtinai padeda suprasti konkrečius tautos interesus. Tad atrodytų, jog belieka remtis asmenimis, kurie gali suvokti konkrečius tautos poreikius, juos „įkūnyti“ bei ginti (suprask: tais, kurių veidai, tiesa, jau po Seimo rinkimų, taip švytėjo pirmajame „Lietuvos ryto“ puslapyje²). Galbūt tai, kad „politikai-pragmatikai“ tampa svarbesni, nei programos ar ideologija, yra centristiška „moderniojo pragmatizmo“ - sėkmės rinkimuose taktikos - interpretacija? O gal, pasak Algirdo Patacko, tiek šiems, tiek ir kitiems kandidatams laimėti padėjo tiesiog jų „lipšnumas“ su rinkėjais. Esą nu galėjo politikai, kurie sugebėjo meiliai įteigti savo rinkėjams, jog jais galima pasitikėti ir ramiai perduoti savo slegiančią atsakomybės našta. Juk taip smagu ir malonu už tokius balsuoti!

Kaip matome, posttotalitarinio bei europietiškojo spektrų sambūvis gimdo visuotinį neapsisprendimą, tam tikra prasme visuomenės susipriešinimą („mes“ ir „jie“) ir galiausiai - neigiamą požiūrį į politiką. Neapsisprendę rinkėjai visai nepatikėjo politikų pažadais. Vargu ar ir iš viso atsirastų kas nors, kas galėtų juos (rinkėjus) įtikinti. Situacija atrodo iš tiesų liūdnoka, ir norėtųsi kaip nors iš jos išsivaduoti. Todėl turime suvokti, kodėl taip yra.

Išvadas apie partinės sistemos skerspjūvius, jų kilmę bei perspektyvas galėtume daryti (1) išanalizavę partijų programas (kurias iš principo rašo politinis elitas), jų skirtumus, arba (2) išsiaiškinę, kaip ir kodėl balsavo rinkėjai. Čia dėmesio vertas pavyzdys galėtų būti egzistuojantis skirtumas tarp LKDP elito

¹ Socialliberalizmas - oficiali Lietuvos centro sąjungos ideologija.

² Žr. P. Lileikio nuotrauką, - Lietuvos rytas, 1996 m. spalio 23 d., 1 p.

noro surasti vietą šiai partijai tradiciniame spektre ir beveik masinio požiūrio į ją, kaip iš-tikimą konservatorių, vis dar tapatinamų su Sąjūdžiu, sąjungininę.

Elitizmo teorija suponuoja du galimus tokio reiškinio paaiškinimus: pirmas teigia egzistuojant tam tikrą elito ir masių priešstatą. Masės esą dar nėra subrendusios demokratijai, todėl tiesiog žlugdo modernų elitą, nostalgiskai remia posttotalitarinį, arba tiesiog nieko neremia, nes neranda nieko gera. Tai gana pesimistinis požiūris. Juo remdamiesi galėtume teigti, jog Lietuvą valdo ir valdys populistai, radikalai ir visi kiti, mokantys manipuliuoti žmonių sąmone. Tačiau rinkimų rezultatai tokio požiūrio nepatvirtina (nors kartu ir neatmeta). Į Seimą balotiravosi ne vienas Buškevičiaus tipo („Mes sutriuškinsim mafiją!“) politikas, tiek daug partijų apeliavo tik į varganą rinkėjų padėtį, į nusivylimą, bet tokių į Seimą pateko nedaug. Laimėjo daug subtiliau savo pažadus dalijusios partijos bei kandidatai. Kad ir kaip ten būtų, tačiau yra vilties, jog, laikui bėgant, masių politinės nuostatos, keičiantis jų vertybinėms nuostatomis ir prisiimant vis daugiau atsakomybės, irgi turėtų keistis. Pats gyvenimas versta verčia žmones tai daryti.

Šalia pirmo, galimas ir kitas santykių tarp Lietuvos elito ir masių aiškinimo būdas: masės visai nieko nesupranta, o jų požiūrį agreguoja (už masės mąsto) elitas. Šis variantas nelabai paaiškina, kas vyksta, bet, atrodo, teikia daugiau optimizmo: galbūt elitas bent po truputį keičiasi, gerėja, modernėja - tampa europietiškesnis. Iš čia atsiranda naujų politinių alternatyvų pasirinkimo galimybių, tačiau masės yra inertiškos, ir tiesiog kol kas neišmoko (ar nebuvo išmokytas) į jas kreipti dėmesio, o vienokį ar kitokį savo pasirinkimą formuoja besiremdamos anachronistine tampančia Lietuvos politinio vyksmo samprata: „Sąjūdis-komunistai“, „Landsbergis-Brazauskas“, tyliai tebeपालaikoma tam tikros Lietuvos politinio elito dalies. Yra taip, ar ne, o jei taip, tai ar tai gerai, - į šiuos klausimus atsakyti galėtų padėti partijų elgesio bei už jį susilauktų „pažymių“, kuriuos „parašė“ rinkėjai spalio 20-ą bei lapkričio 10-ą, reikšmės analizė.

LDDP, arba, sekant gražia postkomunistine tradicija, „Brazauskos partija“ šiuos Seimo rinkimus aiškiai pralaimėjo. Vargu ar galima tikėtis, jog po tokio kracho ji greit atsigaus. Dar vienas tai patvirtinantis faktas - LDDP liko parijų vietoje. Mat LDDP elektoratas, idant konservatoriai negautų daugumos, per antrą turą parėmė kitus kandidatus, o kitų partijų elektoratas, deja, už LDDP kandidatus, tarsi už kokius „neliečiamuosius“, nebalsavo. Taigi mūsų posttotalitarinis politinis spektras faktiškai liko be vieno sparno. Kyla klausimas: kodėl taip atsitiko? Paprasčiausia būtų teigti, kad LDDP tiesiog nuvyllė rinkėjus, ir nuvyllė greičiausiai ne tik tu, kad jie nebuvo tie „patys geriausieji“ tautos atstovai. Partijai populiarumo ne pridėjo ir neatitikimas tarp deklaruojamų ir realių LDDP tikslų. Socialinis saugumas ir ramus gyvenimas be atsakomybės - kaip kad anais „senais gerais laikais“ - pavirto nesąmoninga šoko terapija, šiuo atveju šoko greičiau socialine, negu ekonomine prasme. Jei rinkėjų nuostatų LDDP atžvilgiu nepakeis koks nors stebuklas, ši partija, anot Kęstučio Girniaus, turi puikų šansą visai išnykti iš Lietuvos politinio gyvenimo. Gal todėl jos vadai ir tapo tokie dievobaimingi, kad net ėmė ir pavadino į Seimą išrinktus LDDP deputatus „dvylika apaštalu“?..

Vilčių turėtų teikti tradicinės europietiškos partijos - LSDP - stiprėjimas. Atrodo, kad socdemai kantriai ir nuosekliai iš autsaiderių didžiajame partijų žaidime „kopio“ į lyderius. Vargu ar LSDP taps tokia stipria partija, kaip LDDP 1992-aisiais. Tačiau perimti bent jau nemenką kairiojo elektorato dalį ji galėtų. Nes tik tapdama tikrai stipria kairiaja partija ji galėtų iš tiesų tapti europietiška.

Rinkimus laimėję lietuviški konservatoriai taip pat turi tam tikrų šansų tapti tradicine (europietiško spektro) partija. Bet šiame kontekste įvertinti TS(LK) galimybes yra gan sunku. Mat Tėvynės Sąjunga sugeba vienu metu deklaruoti proliberalias ekonomines nuostatas, pasirašinėti sutartis su stambuosius gamintojus jungiančia Pramonininkų konfederacija, rinkimuose bendradarbiauti su LLS (liberalais) ir kartu Sąjūdžio kalba kalbėti apie socialinį teisingumą, deklaruoti pretenzijas kurti „moder-

nią (!) Lietuvos valstybę“. Pasenusius Sąjūdžio laikų žaidimus primena ir TS(LK) rinkimų kampanija kaičiuose, ir pirmą naujojo Seimo darbo dieną išsivysčiusios lingvistinio pobūdžio diskusijos dėl Aukščiausiosios Tarybos vietos Lietuvos istorijoje.

Kai prisimeni Sąjūdžio prikaišiojimus LDDP 1992-aisiais ir kiek vėliau dėl pastarosios „pragmatizmo“ (šis žodis tada buvo vartojamas lyg koks keiksmazodis), keistokai atrodo pačios Tėvynės Sąjungos taktika „modernusis pragmatizmas“. Ji nebuvo aiškiai įvardyta, tačiau pats kampanijos, kaip ir kitų veiksmų prieš ją ar po jos stilius, intencijos bei veiksmai (ryškiausias jų - TS(LK) bei stambiojo kapitalo suartėjimas) apie tai bylote bylojo. Gal itin kuklus TS(LK) valdybos pirmininko bei „direktoriškas“ Pramonininkų Konfederacijos (PK) prezidento, buvusio pirmojo LDDP premjero elgesys bendroje šių žymių Lietuvos vyrų porinkiminėje spaudos konferencijoje parodė, kieno balsas šiame tikrai įdomiame tandeme yra lemiamas? Pagyvensim pamatysim. Pamatysim ir tai, ar TS(LK) draugystė su Pramonininkų konfederacija yra „moderniojo pragmatizmo“ taktikos suponuotas reiškinytis, ar stambusis kapitalas tiesiog „pasigavo“ būsimą valdančiąją partiją tarsi kokią „auksinę žuvelę“? Kita vertus, gal nieko keista čia nėra, gal tai ir „normalu“: TS(LK) tiesiog gravituoja europietiško spektro link. Tačiau kartu pastebima ir tam tikra TS(LK) nenuoseklumo galimybė. „Pataisykime Seimą!“ - mirgėte mirgėto veik visuose konservatorių plakatuose. Bet ar jų veidas išliks visuomenės akyse toks vaikus, kaip tas dangus, kuriame sklendžia žymiosios kregždėlės?

LKDP, po 1992 m. spalio 25 d. likusi vienintele rimtesne *partija* spektro dešinėje (234 368 balsai), dabar gravituoja politinio spektro vidurio (iš esmės - europietiško partijų spektro) link. Poslinkiai, deja, labai lėti. 1995-ųjų pavasarį vykusiuose savivaldos rinkimuose krikdėmai nesėkmingai bandė save pateikti kaip nuosaikaus dešiniojo centro partiją. Tai jos elektorato, deja, nepadidino (gauti - 154 059 balsai). 1996-aisiais LKDP elektoratas dar labiau sumažėjo (iki 134 407) ir 1995-aisiais dar galiojusios „lengvinančios“ aplinkybės, jog partija pirmą kartą rinkimuose dalyvavo viena, dabar jau nebuvo. Pra-

laimėta ir dvikova su konservatoriais antrame Seimo rinkimų ture. O padėkoti už tai LKDP gali tik sau pačiai, nepasirūpinusiai kurti geresnio įvaizdžio ir tingiai šį darbą palikusiai kandžiosioms visuomenės informavimo priemonėms, puikiai sugebėjusioms nupiešti (kartais ne be pagrindo!) jos, kaip „draudimų partijos“, vaizdą.

Šiandien LKDP iš opozicinės tapdama valdančiąja partija, prisiima daug atsakomybės, tačiau gauna palyginti mažai galių. Būdama šalia tokios stiprios partijos, kaip TS(LK) (nepamirškime dar ir „Landsbergio efekto“!), LKDP artimiausiu laiku susidurs su jai ypač svarbia problema: kaip aiškiau apibrėžti savąjį identitetą, kaip parodyti skirtumą nuo TS(LK)? Pirmi bandymai šioje srityje - tam tikros pastangos suartėti su smulkiu bei vidutiniu verslu, taip bandant atsverti besiformuojantį TS(LK) bei Pramonininkų konfederacijos „bloką“.

LKDP turi perspektyvų tapti balansuojančiu centru tarp europėjančių TS(LK) bei LSDP. Tačiau tai priklausys ir nuo to, kiek „liberalės“ TS(LK) (jei suartėjimas su stambiuoju kapitalu bei LLS turi tokį poveikį) bei kiek LDDP vietą perims LSDP (viena ar su kuo nors drauge). Priklausys galų gale ir nuo to, kaip ilgai žmonių sąmonėje išliks „Landsbergio-Brazausko“ priešstata bei kiek pati LKDP padės pastangų ją įveikti.

Teorinius modelius geriausiai tikrina praktika. Praktika šiuo atveju bus rinkimai. Savivaldos rinkimai įvyks labai greitai, todėl sunkoka tikėtis kokių nors naujų tendencijų. Apskritai savivaldos reikšmingumas iš esmės centralistinėje Lietuvos valstybėje kol kas yra menkas, tad ir municipaliniams rinkimams neskiriamas tok didelis dėmesys kaip Seimo, ir, juo labiau, Prezidento. Taigi žiūrėti reiktų į artimiausią reikšmingesnę įvykį - 1998-aisiais vyksiančius valstybės vadovo rinkimus. Būtent jie ir turėtų pasakyti, ar išliekame reformų vystyklusose, ar žengiamo pirmuosius žingsnius Europos link.

Vieni tyliai, kiti garsiau ima šnekėti, jog TS(LK) pirmininkas Vytautas Landsbergis rengiasi tapti Lietuvos Prezidentu. Antai pirmą naujojo Seimo posėdžio dieną per LNK transliuotoje „Žinių“ laidoje diktorius vos susilaikė nepasakęs kiek daugiau, nei:

„... Lietuvos Prezidentas Vytautas...). Landsbergio vadovaujama Tėvynės Sąjunga rinkimuose į LR Seimą iškovojė daugiausiai mandatų. Pats Vytautas Landsbergis, kartu su kitu TS(LK) lyderiu Gediminu Vagnoriumi, buvo pirmieji ir vieninteliai, pirmame rinkimų ture vienmandatėse rinkimų apygardose išrinkti Seimo nariai. Nepaisant šios, atrodo triuškinančios pergalės, Tėvynės Sąjungai ir jos vadovui tiek džiaugtis, kiek norėtusi, dar anksti. TS(LK) su savo gautaisiais 29,9 % balsų tarp partijų, susilaukusių rinkėjų pasitikėjimo, yra neabejotina lyderė. Tačiau partijos „simbolis“ Vytautas Landsbergis negavo net tokio palaikymo. Mat nors trečdalis rinkėjų ir palaikė jo vedamą partiją, net „drausmingu“ pramintas elektoratas Landsbergio asmens atžvilgiu nebebuvo toks jau „drausmingas“. Iš visų partijų rinkimų sąrašuose buvusių politikų TS(LK) lyderis buvo reitinguojamas labiausiai: Vytautas Landsbergis susilaukė daugiausiai teigiamų vertinimų. Tačiau ženklus buvo ir jį neigiamai įvertinusių rinkėjų skaičius. Aišku, kad ką kita byloja pergalė Kauno kaimiškoje rinkimų apygardoje. Tačiau teigti, jog Lietuva 1998-aisiais (o gal ir anksčiau) rinks taip, kaip Kauno kaimiečiai, dar ankstoka ir mažų mažiausiai

neatsargu. Juk šioje apygardoje net per 1992-ųjų metų „raudonuosius“ Seimo rinkimus laimėjo tautininkų atstovas Mečislovas Treinys, o 1995-ųjų pavasarį vykę savivaldybių rinkimai dar kartą patvirtino šios apygardos „dešinumą“ Sąjūdžio epochos sąvokų prasme. Tad ir Landsbergio pergalė čia nebeatrodo tokia triuškinanti. Tik ar pats profesorius supranta, kad „Landsbergio-Brazausko“ priešstatai jau būtų pats laikas imti pamažu grimzti užmarštin?.. Čia visai pravartu būtų prisiminti, kad rinkimai nėra tik geriausiųjų, labiausiai tinkančių į valdžią išrinkimas. Tai tiesiog geriausiųjų kūrimas.

Paskutiniai Seimo rinkimai parodė, kad nors posttotalitarinis partijų spektras bei įvairios žalingos jo pasekmės silpsta, tačiau labai pamažu. Ar tendencijos, vedančios europietiško spektro link bus pakankamai stiprios, kad įveiktų, manytume, žalingą jo ir posttotalitarinio spektro koegzistenciją, nėra iki galo aišku. Viskas labiausiai priklausys nuo elito bei piliečių vertybinės orientacijos kaitos. Iki galo su „lietuviškuoju sindromu“ dar nesusidorojome. Vilčių tai padaryti tikrai yra. Tačiau nuo komplikacijų, deja, irgi nesame apsaugoti.

ŠVIESA KELYJE Į VUDSTOKĄ

ELLIS PETERS

Tą vėlą 1120 m. rudenį karalius ir jo dvariškiai nesiskubino grįžti į Angliją, nors kovos, paskutiniu metu vangokos, seniai baigėsi, o jėga primestą taiką sutvirtino karališkoji santuoka. Karalius Henrikas sėkmingai apvainikavo šešiolika metų trukusį gudrų, nenuilstamą ir negailestingą šamokslavimą, kovas bei intrigas, ir pagaliau galėjo patenkintas atsipūsti, tapęs ne tik Anglijos, bet ir Normandijos valdovu. Ką Užkariautojas suklydęs padalijo į dvi dalis ir atidavė valdyti vyresniesiems sūnams, tą jo jaunėlis dabar vėl sujungė ir sulipdė į viena. Kai kas šnekėjo, jog neapsieita be jo rankos, atsikratant abiem broliais; vienas neiįprastai skubiai palaidotas po Vinčesterio bokštu, o kitas įkalintas ir nepanašu, kad kada nors dar pasirodytų plačiajame pasaulyje.

Henrikas dailiai kaišiojo tebestyrančius intrigų galus, o jo dvariškiai tuo tarpu galėjo sau leisti ilgiau pasimėgauti pergale. Tačiau laivynas Barfliore jau rengėsi kelionei į Angliją ir žadėjo ją pasiekti dar mėnesiui nepasibaigus. Tuo pačiu metu daugelis riterių ir baronų, kovojusių karaliaus pusėje, pradėjo atšaukinėti savo karius ir ruoštis namo, tarp jų ir toks Rodžeris Moduitas, - jo namie laukė jauna ir daili žmona, galvą kvaršino vienas nebaigtas teisinis reikalas, o dar reikėjo pargabenti į Angliją dvi-

dešimt penkis vyrus ir daugeliui jų sumokėti sugrižus.

Įvairiausio plauko perėjūnų būryje, kurį jis surinko Normandijoje tarnauti savo valdovui, buvo vienas kitas vertas pasilaikyti savo tarnystei, bent jau kol sveikas ir gyvas grįš namo. Valkata raštininkas, tapęs kareiviu, tikriausiai buvęs kunigas ar kas panašaus, pasirodė besąs puikus perrašinėtojas ir puikiai išmanė lotynų kalbą; jis mokėjo be priekaišto parengti ir pateikti teisinius dokumentus, o tai labai pravers karaliaus teismui Vudstoke. Karys velsietis, tegu atžarus ir neklusnus, buvo patyręs mūšiuose, puikiai valdė ginklą, tvirtai laikėsi duoto žodžio ir pasirodė absoliučiai patikimas sausumoje ir jūroje, nesvarbu kas atsitiktų, mat ir ten, ir ten buvo praleidęs nemaža laiko. Rodžeris aiškiai suvokė nesąs perdėtai mylimas ir menkai klovėsi savo tarnų garbe ar ištikimybe. Tačiau šio velsiečio iš Gvynedo, keliavusio po Antiochiją, Jeruzalę ir vienas Dievas nežino kur dar, širdyje tvirtai prigijio riterystės įstatymas, tapęs antrąja prigimtimi. Mylėdamas ar ne, jis atliks pareigas, kurias yra pažadėjęs.

Rodžeris pasikalbėjo su jais abiem, laivui artėjant prie Barflioro; buvo apgaulingai švelnus lapkričio mėnuo, ir jūra visiškai rami.

ELLIS PETERS (Edith Pargeter, 1913-1995) gimė Shropshire, Anglijoje. Rašė istorinius romanus ir detektyvines apysakas, pasirašinėdama ir tikrąja pavarde, ir pseudonimu. Didžiausio pasisekimo susilaukė istoriniai kūriniai, kurių veiksmas vyksta XII a. Anglijoje, benediktinų vienuolyne Shrewsbury. Pagrindinis herojus - vienuolis brolis Kadfaelis - pasižymi ne tik išvalgumu, sveiku protu, bet ir atlaidžiu pasaulio pažinimu, leidžiančiu jį lyginti su Chestertono pamėgtu sekliu tėvu Braunu. Iš viso pasirodė apie dvidešimt „Kadfaelio“ apysakų, autorės pavadintų kronikomis, daugelis jų ekranizuota, Kadfaelio vaidmeniui pasirenkant garsų Britanijos aktorių Dereką Jacobi (kelios serijos buvo rodytos ir Lietuvoje). Čia spausdinamas Ellis Peters apsa-

kymas, kuriame autorė trumpai ir glaustai pasakoja, kaip Kadfaelis tapo vienuoliu. Tai ne atsivertimas; „pakeliui į Vudstoką jis tiesiog susitaiko su vidiniu praregėjimu, kad ligšiolinis jo gyvenimas, aktyvus, judrus ir neretai smurtingas, natūraliai pasibaigė, ir dabar jau atsivėrė naujas poreikis, kitas iššūkis“ (Ellis Peters). Ritmingas, neskubus pasakojimas, perpintas herojų mintimis bei pastabomis, su kruopščiai atkurta „didžiosios“ istorijos aplinka, kurios fone skleidžiasi mažųjų žmonių sudėtingos istorijos, būdingas visoms Kadfaelio kronikoms.

Novelę iš anglų k. vertė Rasa Drazdauskienė (versta iš: Peters E. *A Rare Benedictine*. - New York, 1991).

- Norėčiau, kad judu abu lydėtumėte mane iki mano dvaro Saton Moduito Northempton, kai išsikelsime į sausumą, ir liktumėte mano išlaikomi tol, kol bus išspręstas vienas teisinis reikalas tarp manęs ir Šrusberio abatijos. Karalius, grįžęs į Angliją, ketina atvykti į Vudstoką, ir ten spręsti mano bylą šio mėnesio dvidešimt trečią dieną. Ar liksite iki tos dienos mano tarnais?

Velsietis sutiko likti iki tos dienos arba tol, kol byla bus baigta. Jis kalbėjo abejingai, kaip žmogus, kuris neturi pasaulyje jokių kitų svarbių reikalų, galinčių nuvesti jį į kitą pusę. Northemptonas, tai Northemptonas. Gerai bus ir Vudstokas. O po Vudstoko? Koks skirtumas? Jokia šviesa nekvietė jo rinktis tą ar kitą kelią. Pasaulis buvo platus, gražus ir pilnas įspūdžių, bet kelio ženklų jame nebuvo.

Alardas, valkata raštininkas, padvejojo, pasikrapštė vešlių rudų, pasišiaušusių plaukų kupetą ir galiausiai taip pat sutiko, tačiau atrodė, tarsi kokie neišskūs apgailestavimai temptų jį kita kryptimi. Pasiūlymas reikė dar keletą dienų uždarbį, jis negalėjo sau leisti jo atmesti.

Man būtų daug lengviau su juo vykti, - pasakė jis po kurio laiko, kai abu kelionės draugai, pasirėmę ant borto, žiūrėjo į melsvą Anglijos pakrantės liniją, išskylančią iš ramios jūros, - jeigu jo kelias vestų labiau į Vakarus.

- Kodėl gi? - paklausė Kadfaelis ap Meilyras ap Dafydą. - Ar turi giminių Vakaruose?

- Turėjau. Dabar jau ne.

- Mirė?

- Tai aš miriau. - Alardas bejėgiškai gūžtelėjo liesais pečiais ir nusišaipė. - Turėjau penkiasdešimt septynis brolius, o likau vienuolys. Dabar, peržengęs ketvirtą dešimtį, imu jų pasigesti. Kai buvau jaunas, nevertinau jų. - Jis metė į bendrakeleivį sielvartingą žvilgsnį ir papurtė galvą. - Buvau vienuolis Evešeme, vadinamasis *oblatus*; tėvas atidavė mane Dievui, kai buvau penkerių metų. Sulaukęs penkiolikos, nebegalėjau iškęsti gyvenimo vienoje vietoje ir pabėgau. Pastovumas yra vienas mūsų įžadų - turime pasitenkinti viena vieta ir vykti kitur tik paliepti. Man tai netiko, tada ne. Tokius kaip aš jie vadina *vagus* - tokius lengvabūdžius, kurie negali neklajo-

ti. Ką gi, Dievas žino, savo metu pakankamai prisiklajojau. Imu bijotis, kad nebegalėsiu apsisistoti.

Velsietis tvirčiau susisiautė milu nuo žvarbaus vėjo.

- Tai tu nerimsti ir nori grįžti?

- Net ir jūs, jūrininkai, turite galiausiai kur nors nuleisti inkarą, - atsakė Alardas. - Jie manęs nepagailės, jeigu sugrįšiu, tą žinau. Bet atgaila toks dalykas, tu susimoki visas skolas ir vėl esi švarus. Kai aš susimokėsiu, jie suras man vietą. Bet aš nežinau... Nežinau... *Vagus* tebegyvas manyje. Draskausi tarp dviejų kelių.

- Po dvidešimt penkerių metų, - tarė Kadfaelis, - vienas kitas mėnuo ramiam apmąstymui bus ne pro šalį. Perrašyk tuos jo popierius ir imkis savų reikalų tada, kai byla bus išspręsta.

Jiedu buvo panašaus amžiaus, nors pabėgėlis vienuolis atrodė dešimčia metų vyresnis ir gerokai aplamdytas pasaulio, kurio taip geidė būdamas vienuolino viduje. Pasaulis pašykštėjo jam turtų ar įrankių, nes vienuolis atrodė liesas ir apskuręs, tačiau išminties tikriausiai atseikėjo su kaupiu. Kurį laiką kareivis, kurį laiką raštininkas, paskui žirgų prižiūrėtojas - dirbdamas viską, kas po ranka pasitaikydavo, jis galiausiai išmoko beveik visų darbų, pravarčių sveikam vyrui. Sakėsi Italijoje nukeliavęs pietų kryptimi iki pat Romos, tarnavęs Flandrijos kunigaikščiui, kalnais nusigavęs į Ispaniją, tačiau niekur ilgai neužtrukęs. Jo kojos tebebuvo stiprios, bet dvasia pavargo keliauti.

- O tu? - paklausė jis, žvelgdamas į bendrakeleivį, kurį pažinojo jau ištirus pastarojo žygio metus. - Tu irgi siek tiek *vagus*, kaip pats pasakojai. Tiek metų kovojai kryžiaus žygiuose ir grūmeisi su piratais žemės vidurio jūroje, ir dar tau negana, turi vėl perplaukti jūrą ir kautis dėl Normandijos. Ar neturi pats geriau ką veikti sugrįžęs į Angliją, kad vėl išimaišai į tą sujauktą karo košę? Ar nėra moters, kuri atitrauktų tavo mintis nuo kovų?

- O kaip tu pats? Palikai vienuolyną, tai palikai ir įžadus.

- Kažkodėl, - pats susimąstęs, atsakė Alardas, - aš niekada taip nemaniau. Kartkartėmis pasitaikydavo kokia moteris, taip, kai karštis užeidavo ir neto-

liese būdavo nesunkiai prieinamų, bet santuoka ir žmona... man vis atrodė, kad neturiu teisės.

Velsietis tvirčiau įsispyrė kojomis į lengvai siūbuojantį denį ir žiūrėjo, kaip artėja tolimas krantas. Kresnas, tvirtas, raumeningas vyriškis pačiame stiprume, rudų plaukų ir įdegęs nuo Rytų saulės bei gyvenimo atvirame ore, apsitaisęs geru odos švarku ir tvirtu apsiaustu, apsiginklavęs kardu ir durklu. Patrauklus ryškių bruožų veidas su jo kilčiai būdingais gerai matomais kaulais - atitinkamu metu yra buvę moterų, kurios vadino jį gražiu.

- Aš turėjau merginą, - mašliai pasakė jis, - prieš daug metų, kai dar nebuvau išvykęs į kryžiaus žygius. Bet palikau ją, kai tapau kryžininku: išvykau trejiems metams, o grįžau po septyniolikos. Tiesą sakant, Rytuose aš ją pamiršau, o Vakaruose, dėkui Dievui, ji pamiršo mane. Kai grįžau, pasiteiravau. Ji pasirinko geresnį dalyką ir ištekėjo už padoraus, patikimo žmogaus, kuris nė iš tolo neprimena *vagus*. Šrusberio miesto kancleris ir pirklių gildijos narys, ne koks menkysta. Taigi nusimečiau naštą nuo sąžinės ir grįžau prie to, ką geriausiai moku - karo. Nesigailėdamas, - pridūrė jis paprastai. - Viskas jau buvo seniai baigta. Nesu tikras, ar dar būčiau ją pažinęs, arba ji mane. - Per tuos metus buvo moterų, kurių veidai iki šiol gyvi jo atmintyje, o šios merginos vaizdinį uždengė migla.

- O ką dabar darysi, - paklausė Alardas, - kai karalius gavo ko norėjęs, apveddino sūnus į Anžū ir Meną ir baigė kautynes? Grįši atgal į Rytus? Ten niekada netrūksta kivirčių žmogui, kuris nori juose dalyvauti.

- Ne, - atsakė Kadfaelis, išmeigęs akis į krantą, kuriame ėmė ryškėti žemės paviršius ir uolų bei tarpeklių apybraižos. Tai irgi jau seniai buvo baigta, ir ne taip gerai baigta, kaip jis kažkada tikėjosi. Atsainios kovos Normandijoje tebuvo tik priedas, papildoma atplaiša, būdas užpildyti tuštumą tarp to, kas jau įvyko, ir kas turėjo įvykti, tačiau dar nebuvo aiškiai atsiskleidę. Jis nežinojo, kad tai bus kažkas nauja ir staigu, tarsi durys, atsiveriančios į kitą kambarį. - Panašu, kad mudu abu, tu ir aš, gausime keleto dienų atokvėpį, kad apsispręstume, kur eisime toliau. Turime gerai išnaudoti šį laiką.

Iki vakaro buvo pakankamai šurmulio, kuris neleido jiems galvoti apie ateitį ar kvaršinti galvas tuo, kas buvo ar dar bus. Laivą pagavo stiprus palankus vėjas, ir dar su šviesa jie pasiekė Sauthemptoną; ten Alardui teko prižiūrėti iškraunamus padargus, o Kadfaeliui rūpintis žirgais. Dar viena naktis miesto užėigos namuose bei arklidėse, ir vos išaušus jie leisis į kelią.

- Tai karalius atvyksta į Vudstoką, - pratarė Alardas, mieguistai kuisdamasis šiltos arklidės šiauduose, - kad spėtų išspręsti bylą šio mėnesio dvidešimt trečiąją. Jis pavertė savo miško rezidencijas karalystės pasididžiavimu; kalba, kad Vudstoke daugiau sprendžiama valstybės reikalų negu pačiame Vestminsteryje. Be to, jis čia laiko savo žvėris - liūtus ir leopardus, ir net kupranugarius. Ar matei kada kupranugarį, Kadfaeli? Ten, Rytuose?

- Mačiau ir jočiau ant jų. Ten jų tiek pat, kiek čia žirgų, darbštūs ir naudingi, bet nepatogūs joti ir bjauraus būdo. Ačiū Dievui, kad rytoj rytą sėsime ant žirgų. - Ilgokai patylėjęs, jau prieš pat užmigdamas, jis smalsiai pratarė į šiaudais kvepiančią tamsą:

- O jeigu tu sugrįši, ko ieškosi Evešeme?

- Ar aš žinau? - snausdamas atsakė Alardas, tačiau tuoj po to staiga garsiai atsiduso, vėl visiškai prabudęs. - Tylos, tikriausiai... ar ramybės. Kad nereikėtų daugiau bėgioti... esi jau atvykęs, ir nebereikia bėgti. Apetitas keičiasi. Dabar manau, kad ramybė būtų labai gražus dalykas.

Dvaras, kuris vainikavo plačiai pasklidusias nemenkas Rodžerio Moduito valdas, buvo kiek į šiaurės rytus nuo Northemptono, patogiai užstotas ilgos miškingų kalvų skiauterės, kurioje buvo karaliaus medžioklės plotai; platūs jo laukai driekėsi derlingame slėnyje. Pastatas akmeninis, erdvus, su giliu rūsiu; nedideliame rytų pusės bokštelyje tilpo dvi menės, o sienas juosė išpūdinga tvirtų klėčių, sandėlių ir arklidžių eilė. Kol šeimnininkas išvykęs rūpinosi karaliaus Henriko reikalais, kažkas pasirodė besąs puikus turtų valdytojas.

Menės apstatymas ne mažiau iškalbingai liudijo valdytojo sumanumą, o šeimynykščiai, ir vyrai, ir



Gintautas Trimakas. *Šiaurės Anglija*. 1993. Fotografija

merginos, dirbo savo darbus žvaliai ir sumaniai, aiškiai prisibijodami to, kas darbams vadovavo. Užteko vieną dieną pasekti triūsiančią ledi Edviną, ir buvo aišku, kas čia tikrasis šeimnininkas. Rodžerio Moduito žmona buvo ne tik graži, bet puiki ūkininkė ir namų ponija. Ji savarankiškai valdė ūkį trejus metus ir iš visko buvo matyti, kad tai jai patiko. Gali būti, kad ponija dabar anaiptol nesidžiaugė, turėdama atsisakyti pareigų, kad ir kaip džiugu jai būtų vėl pasveikinti namo grįžusį savo valdovą.

Ji buvo aukšta, grakšti moteris, dešimčia metų jaunesnė už Rodžerį, vešliais šviesiais plaukais ir didžiulėmis žydromis akimis, kurias beveik visą laiką dengė neįtikėtina ilgos blakstienos; tačiau plačiai atsimerkus, iš po jų žaibu švystelėdavo žvitrus plieninis žvilgsnis. Panaši buvo ir šypsena, kukli ir beveik nenykstanti, greičiau slepianti negu atskleidžianti tai, kas vyksta sieloje; jos surengtoms vyro sugrįžtuvėms nieko negalėjai prikišti, ceremonijos ir prisirišimo ženklai liete liejosi ant jo nuo pat akimirkos, kai žirgas įžengė pro vartus, tačiau Kadfaelio neapleido mintis, kad ji kartu vertina visus jo atsigabentus vyrus, kiekvieną jų ginkluotės, žmonių ir žirgų apdaro smulkmeną, kaip žmogus, atidžiai surašantis savo gėrybes bei atsargas ir besistengiantis užtikrinti, jog nieko netrūksta.

Paskui ją sekiojo jos mažasis sūnus, kokių septy-

nerių metų vaikas, tokių pat šviesių plaukų, besišypsantis tokia pat patenkinta ir kone paniekinančia šypsena, toks pat guvus ir dailus kaip motina.

Alardą ponija permetė greitu žvilgsniu, rodančiu panieką apdriskusiai išvaizdai ir abejonei jo dorybėmis, tačiau pasirengusiu priimti ir panaudoti sugebėjimus. Raštininkas, vedęs dvaro knygas ir ataskaitas, dirbo neblogai, tačiau nemokėjo lotyniškai ir negebėjo rašyti taip, kaip reikalaujama karaliaus dvare. Alardas buvo pasodintas prie mažo stalelio netoli didžiojo židinio ir gavo daugybę darbo: parašinėti tam tikras sutartis bei laiškus ir parengti juos bylos svarstymui.

- Jis bylinėjasi su Šrusberio abatija, - pasakė Alardas, po vakarienės menėje atleistas nuo darbų. - Pamenu, sakei, kad tavo mergina ištekėjusi tame mieste už pirklio. Šrusberis yra benediktinų vienuolynas, kaip ir manasis Evešemas. - Tiek metų praėjo nuo jo pabėgimo, o Alardas tebevadino vienuolyną „savuoju“; o gal jis vėl tapo savas, laikui sugriovus visas pertvaras, kurios anksčiau juos skyrė. - Turi jį žinoti, jeigu esi iš tų vietų.

- Esu gimęs Trefrive, Gvynede, - atsakė Kadfaelis, - bet anksti stojau tarnauti anglui, vilnų pirkliui, ir su jo šeimynykščiais atvykau į Šrusberį. Buvau keturiolikos - Velse keturiolikos metų berniukas jau vyras, o aš puikiai valdžiau lanką ir greitai iš-

mokau elgtis su kalaviju, tad manau, jog pelniau savo išlaikymą. Po to kelerius geriausius metus praleidau Šrusberyje, pažįstu tas vietas kaip savo penkis pirštus, ir abatiją taip pat. Šeimininkas siuntinėjo mane ten kokius metus ar ilgiau, kad išmokčiau rašto. Bet kai jis mirė, palikau tarnystę. Jo sūnui nebuvau nieko išipareigojęs, o jis savo tėvui nė iš tolo neprilygo. Tada ir tapau kryžininku. Ne vienas toks buvau, ir visi liepsnote liepsnojome. Nenoriu pasakyti, kad greitai iš to liko vieni pelenai, bet kartais liepsna vos žioruodavo.

- Moduitas valdo ginčijamą žemę, - tęsė Alardas, - o abatija padavė ieškinį ją atgauti, ir byla tęsiasi jau ketverius metus, nuo tada, kai pasimirė čionykštis senasis šeimininkas. Pažįstu benediktinus ir galiu tiesiai pasakyti, kad jie man atrodo nepalyginti sąžiningesni už mūsų Rodžerį. Tačiau atrodo, jog jo turimos sutartys nepadirbtos, kiek galiu pasakyti.

- Kur ta žemė, dėl kurios jie bylinėjasi? - paklausė Kadfaelis.

- Tai dvaras, vadinamas Roteslėjumi, netoli Stretono, laukai, kaimas, ir bažnyčios valdos. Pasirodo, kai tik didysis grafas pasimirė, o abatija tebesistatė, Rodžerio tėvas atidavė Roteslėjų vienuolynui. Dėl to nėra jokių abejonių, yra sutartis, kuri tai patvirtina. Bet vienuolynas jam išnuomojo Roteslėjų iki gyvos galvos, kad senatvėje galėtų netrukdomas ten gyventi, nes Rodžeris tuo metu jau buvo vedęs ir įsikūręs Satone. Čia ir prasideda ginčas. Abatija tvirtina, jog buvo aiškiai sutarta, kad nuoma baigiasi seniui mirus, kad jis pats tai žinojo ir ketino perleisti žemę abatijai, kai tik jam pačiam jos neberekės. O Rodžeris sako, kad nebuvo sutarta grąžinti be jokių sąlygų, kad nuomos teisė suteikta Moduitų giminei ir turi būti paveldima. Laikosi jos įsikibęs nagais ir dantimis. Po keleto svarstymų bylą perdavė pačiam karaliui. Tai todėl mudu su tavimi, mano drauge, poryt su jo šviesybe vyksime į Vudstoką.

- Kaip manai, ar jam pasiseks? Neatrodė, kad jis pats būtų labai tikras, - pasakė Kadfaelis, - jeigu spręstume iš blogos nuotaikos ir to, kaip pastarosiomis dienomis kramto nagus.

- Žinai, sutartis galėjo būti surašyta aiškiau. Joje tiesiog sakoma, kad kaimas išnuomojamas seniui

iki jo mirties, bet nieko neminima apie tai, kas bus paskui, nesvarbu, kokie abiejų pusių ketinimai. Kiek teko girdėti, jiedu labai gerai sutarė, abatas Fulchredas ir senasis lordas, visi kiti jų susitarimai dvaro knygoje surašyti kaip žmonių, kurie vienas kitu pasitiki. Visi liudytojai mirė, kaip ir pats abatas Fulchredas. Dabar ten abatas toks Godefridas. Bet gali būti, kad abatijoje liko laiškų, kuriuos jie siuntė vienas kitam, o laiškas lygiai taip pat liudija ketinimus, kaip ir vieša sutartis. Palūkėk, ir mes pamatysime.

Diduomenė tebesėdėjo prie gerojo stalo, neskuobėjo išsiskirstyti; Rodžeris žvelgė į savo taurę, iš kurios jau buvo išgėręs gerokai daugiau negu derėjo. Kadfaelis susidomėjęs stebėjo šeimą. Berniukas nuėjo miegoti, varomas senos auklės, bet ledi Edvina sėdėjo prisiglaudusi prie kairiosios vyro rankos ir nuolatos pildė jo taurę, šypsodamasi tylia, kuklia šypsena. Jai iš kairės sėdėjo labai išvaizdus jaunas dvariškis, kokių dvidešimt penkerių metų, pagarus ir taktiškas, jo šypsena atrodė kaip vyriškas ponios šypsenos atspindys. Abiejų džiugesio šaltinis buvo paslėptas, jų pasitenkinimo, pajuokos ar kito, skatinusio taip šypsotis, priežastis neatskleista ir kiek bauginanti, panašiai kaip iš akmens iškaltos labai senų skulptūrų šypsenos, kurias Kadfaelis kadaise buvo matęs Graikijoje. Jaunuolis atrodė švelnus, malonaus būdo ir dailus, gražiai sušukuotais ir sugarbiniuotais plaukais, mandagių manierų, tačiau kartu aukštas, gerai sudėtas, tvirtu, lygiai nuskustu smakru. Kadfaelis tyrinėjo jį susidomėjęs, nes jaunuolis aiškiai užėmė čia garbingą padėtį.

- Goslynas, - paaiškino Alardas, pasekęs draugo žvilgsnį. - Jos dešinioji ranka, kol lordas buvo išvykęs.

Dabar, atrodo, virto jos kairioji ranka, pamanė Kadfaelis. Ponios kairioji ir Goslyno dešinioji rankos buvo paslėptos po stalu, jai įtaigiai kalbant vyrui į ausį; jeigu šią akimirką tos dvi rankos nėra susikibę, Kadfaelis bus smarkiai apsigavęs. Stalo lentas dengianti staltiesė skyrė du skirtingus pasaulius. „Įdomu, - pasakė jis susimąstęs, - ką ji dabar šnibžda Rodžeriui į ausį.“

O ledi savo vyrui į ausį šnibždėjo štai ką: „Be reikalo baiminiesi, mano pone. Argi svarbu, kad jis turi aiškius įrodymus, jeigu laiku neatvyks į Vudsto-

ką jų pateikti? Žinai įstatymą: jei viena pusė neatvyksta, ieškinyms priteisiamas antrajai. Teismo teisėjai užsimanę gali leisti vieną kitą kartą neatvykti, bet ar manai, kad tai leis karalius Henrikas? Kas sumanys jam nepaklusti, bus sutriuškintas vietoje. O tu žinai, kuriuo keliu atvyks prioras Heribertas. - Jos balsas panėšėjo į švelnų murkimą. - Be to, tame miške turi medžioklės sodybą, į šiaurę nuo Vudstoko, kurią kerta tas kelias.“

Rodžerio ranka, laikanti taurės kojelę, sustingo. Jis nebuvo visiškai girtas, jis įdėmiai klausėsi.

- Nujoti nuo Šrusberio iki Vudstoko tokiam raiteliui tėra dvi trys dienos kelio. Tau tereikia išstatyti prie kelio, iš šiaurės pusės, žvalgą, kuris tave perspėtų. Miškai pakankamai tankūs, juose ir anksčiau pasitaikydavo pabėgusių žmonių. Net jeigu jis atjos dieną, gali nesužinoti, kad tai buvai tu. Paslėpk jį keletui dienų, to visai užteks. Paskui naktį paleisk, ir kaip sužinos, kokie piktadariai buvo jį sulaukę ir apiplėšę? Nereikia net liesti jo pergamentų - plėšikams jie būtų beverčiai. Atimk tai, ką paimtų paprasti vagys, tada juos ir apkaltins.

Rodžeris pravėrė tvirtai sučiauptas lūpas ir abejodamas suniurzgė: „Jis kelias ne vienas.“

- Cha. Du ar trys vienuolyno tarnai - jie išlakstys kaip kiškiai. Dėl jų tau nėra ko rūpintis. Paimk tris tvirtus, tylius savo vyrus, ir visiškai užteks.

Jis pamąstė ir galiausiai pats ėmė taip galvoti, ir pradėjo perkratinėti galvoje visus šeimynykščius, ieškodamas tinkamiausių tokiam darbui. Tik ne velsietis ir ne raštininkas, jie čia prašalaičiai; jų darbas - būti garbingais stebėtojais ir liudyti, jeigu kartais kiltų kokių klausimų.

Jie išvyko iš Satono Moduito dvidešimtą lapkričio dieną; tai atrodė nereikalingai anksti, nors Rodžeris įsakė įsikurti jo medžioklės sodyboje netoli nuo Vudstoko, o tam reikėjo gabentis daug atsargų namui apgyventi bei visiems vykstantiesiems išmaitinti mažiausiai tris dienas, taigi tikriausiai elgėsi išmintingai ir apdairiai. Rodžeris sakėsi nesiruošiąs nė kiek rizikuoti, jis ketino įsitvirtinti vietoje gerokai iš anksto ir turėti parengęs visus įrodymus.

- Bet jis juos turi, - sakė Alardas, kurio profesinė garbė buvo įžeista, - nes aš su juo viską peržiūrėjau,

ir byla pakankamai aiški, nors, trūkstant konkrečių nurodymų, tebėra atvira. Kas žino, ką gali padaryti abatija? Sako, kad abatas prastai jaučiasi, todėl vietoje jo atvyks prioras. Mano darbas baigtas.

Draugijai išjojus ir sukant Vakarų link, jo akyse žibėjo tolimesnė šviesa, kaip žmogaus, kuris arba prikaustytas vietoje ir trokšta būti kitur, kur vos gali įžiūrėti, arba laisvas kaip paukštis, bet nuvargęs ir ilgisi namų. Arba *vagus*, bėgantis į laisvę, arba nusidėjėlis, skubantis namo, kol jam prieš nosį neužsitrenkė durys. Ten tikrai turi būti kažkas trokštama ir miela, jeigu žmogus žvelgia su tokia veido išraiška.

Trys ginkluoti vyrai ir du arklaininkai lydėjo Rodžerį, be to, dar Alardas ir Kadfaelis, kurių tarnyba baigsis drauge su teismo posėdžiu, ir jie bus laisvi eiti kur užsimanę, Kadfaelis raitas, nes jo žirgas priklausė jam, o Alardas pėsčias, nes jojo ant Rodžerio ponio. Kadfaelis kiek nustebo pamatęs, kad jaunuolis Goslynas irgi pasibalnojo žirgą ir prisidėjo prie jų, labai prašmatnus ir gerai apsiginklavęs kalaviju bei durklu.

- Stebiuosi, - pratarė Kadfaelis sausai, - kad ledi nereikalauja jo pasilikti namie jos pačios saugoti, kol ponas išvykęs.

Tačiau ledi Edvina labai romiai atsisveikino su visa draugija, o su savo vyru - aiškiai jausmingai, iškeldama savo mažąjį sūnų jam apglėbti ir pabučiuoti. Gali būti, pagalvojo atgailaudamas Kadfaelis, kad neteisingai apie ją galvoju tik dėl to, kad jaučiu tos šypsenos šaltį. Ką aš žinau, gal tai pati ištikimiausia žmona pasaulyje.

Jie išsirengė keliauti anksti, ir prieš atvykdami į Bekingemą sustojo mažame, skurdžiame Bradvelo vienuolyne, kur Rodžeris nutarė pernaktuoti, pasilikęs kartu tris ginkluotus vyrus, o Goslynas su likusiais nujojo į medžioklės sodybą, norėdami viską ten parengti šeimnininko atvykimui rytojaus dieną. Jie atvyko jau temstant, ir ugnies bei deglių įžiebimas, patalų bei maisto atsargų iškrovimas užsitęsė gerokai iki vėlumos. Sodyba, maža, gerai įtvirtinta, su arklidėmis ir sandėliais vežimams, pastatyta miško glūdumoje, pasirodė visai patogiai, kai keliautojai sukūrė riaumojančią ugnį židinyje ir apkrovė stalą valgiais.

- Kelias, kuriuo atjos Šrusberio abatijos prioras,

- pasakė Alardas, šildydamasis prie ugnies po vakarienės, - eina per Evešėmą. Galiu lažintis, kad pasutinę naktį jie praleis ten. - Kadfaelis matė, kaip su kiekviena mylia arčiau į Vakarus jis vis neramiau veržėsi pirmyn. - Tas kelias negali būti labai toli nuo čia, jis kerta šitą mišką.

- Iki Evešėmo tikriausiai bus bent trisdešimt mylių, - pasakė Kadfaelis. - Ilga dienos kelionė dvasininkams. Kai jie jos pro šalį Vudstoko link, jau bus gerai sutemę. Jeigu taip užsidegei eiti, luktelk bent kol gausi užmokestį, nes tau jo prireiks dar neįveikus tų trisdešimt mylių.

Jie užsnūdo menės šilumoje, daugiau nepasakė nė žodžio. Tačiau Alardas išeis, žino jis tai ar ne. Kadfaelis žinojo. Jo draugas priminė nuvargusį žirgą, pajutusį šnervėse arklidės kvapą; dabar niekas jo nesustabdys, kol jis neparvyks kur nori.

Jau buvo gerokai įdienoję, kai atvyko Rodžeris su palyda; prijojo ne tiesiai, kaip pirmoji draugijos dalis, bet iš šiaurės pusės, per mišką, tarsi būtų pakeliui kiek pamedžioję su sakalais, tik kad nebuvu pasiėmę nei sakalų, nei šunų. Buvo graži, giedra, vėsi diena, tad galėjo pajodinėti aplink vien dėl malonumo - ir tikrai, atjoję atrodė labai patenkinti, - tiesa, Rodžerio mintys sukosi vien apie teisną, jis taip nerimavo, kad neatrodė panašu, jog imtų links mintis. Kadfaelis buvo pratęs apmąstyti netikėtus įvykius, kurie, kaip parodė daugelio mūšių patyrimas, beveik visada pasirodydavo reikšmingi. Goslynas, išėjęs pro vartus jų pasitikti, aiškiai nepastebėjo, iš kurios pusės atjota. Toje pusėje buvo Alardo kelias ramybės link. Bet kokią reikšmę jis galėjo turėti Rodžeriui Moduitui?

Tą vakarą stalas buvo gausiai apkrautas, ponas ir jo ginklanešys gausiai gėrė ir valgė ir neatrodė turį kokių nors rūpesčių, nors galbūt, manė sau Kadfaelis, stebėdamas juos iš žemesnio menės galo, jie buvo kiek susikaustę ir nervingi. Ką gi, tai galima paaiškinti karaliaus teismu. Šrusberio abatijos prioras nenumaldomai artėjo, nešinas paslaptiniais ginklais, kuriuos turėjo parengęs kovai. Tačiau įtampa rodėsi greičiau pergalinga negu nerimastinga. Ar Rodžeris jau buvo tikras dėl pergales?

Išaušo lapkričio dvidešimt antrosios rytas, praė-

jo vidudienis, ir kas akimirką Alardo nerimas bei išsiblaškyimas augo, kol galiausiai vakare visiškai jį užvaldė, ir jis nebepajėgė atsisipirti. Jis stojo prieš Rodžerį po vakarienės, tikėdamasis, kad šio ūpas bus sušvelnėjęs nuo gero maisto ir vyno.

- Mano pone, rytojaus dieną mano tarnystė tau bus baigta. Aš nebesu tau reikalingas, ir naudodamasis tavo gera valia noriu dabar išvykti ten, kur keliausiu. Eisiu pėsčias, tad man reikės maisto kelionei. Jeigu tu patenkintas mano darbu, užmokėk, kiek priklausau, ir išleisk.

Atrodė, kad Rodžeris staiga atsikvošėjo iš savų panašiai reikšmingų apmąstymų ir nekantravo vėl jų imtis, kadangi nesipriešindamas sumokėjo iš karto. Tiesą sakant, jis niekada nešykštavo užmokesčio. Pradžioje tardamasis spaudė kiek galėdamas, bet susitarus laikėsi žodžio.

- Eik kada tinkamas, - atsakė jis. - Prieš išeidamas, virtuvėje prisidėk į krepšį maisto kelionei. Tu dirbai gerai, turiu pripažinti.

Ir vėl įniko svarstyti tai, kas taip buvo užvaldę jo protą, o Alardas nuėjo pasiimti žadėto paviržio ir susirinkti negausios mantos.

- Einu, - pasakė jis Kadfaeliui, susitikęs jį menės tarpduryje. - Turiu eiti. - Nei jo balse, nei veide nebebuvo dvejonų. - Jie priims mane atgal, tegu į pačią menkiausią vietą. Iš ten nebėra kur kristi. Šventasis Benediktas reguloje rašė, kad net trečią kartą pabėgęs vienuolis turi būti priimtas atgal, jeigu pažada visiškai pasitaisyti.

Naktis buvo tamsi, be mėnulio ar žvaigždžių, bet akimirkomis, vėjui perdrėskus debesų skraistę, prasiskverbė trumpi mėnesienos blyksniai. Per pasitarąsias dvi dienas vėjo gūšiai gerokai sustiprėjo, karaliaus laivynas tikriausiai sunkiai kirto jūrą iš Barflioro.

- Būtų geriau, - įkalbinėjo Kadfaelis - jeigu palauktum iki ryto ir eitum dienos šviesoje. Čia turi saugią lovą, o karaliaus taika, kad ir kaip stipriai diegiama, vargu ar galioja visose karalystės kryžkelėse.

Bet Alardas nebegalėjo laukti. Ilgesys buvo per stiprus, ir varganas valkata, išmaišęs visus krikščioniškojo pasaulio kelius dieną ir naktį, vargiai galėjo pabūgti paskutinių trisdešimt savo klajonių mylių.

- Tada aš eisiu su tavimi iki kelio ir palydėsiu į kelionę, - pasakė Kadfaelis.

Nuo kelio, vedančio vakarų ir šiaurės-vakarų kryptimi ir kylančio link Evešemo, juos skyrė maždaug mylia tankaus miško. Atvira plento juosta, iš abiejų pusių įrėmintą medžių, atrodė beveik tokia pat tamsi, kaip ir miškas. Karalius Henrikas Vudstoke aptvėrė savo parką, kuriame gyveno jo laukiniai žvėrys, bet išsaugojo ir medžioklės plotus, besitęsiančius daugelį mylių. Kelyje jiedu išsiskyrė, ir Kadfaelis stovėjo žiūrėdamas, kaip draugas nesustodamas žygiuoja Vakarų link, išmeigęs žvilgsnį į priekį, į savo atgailą ir išrišimą, pavargęs žmogus, kuris žino greit pailsėsias.

Kai tolstantis šešėlis ištirpo nakties tamsoje, Kadfaelis pasuko sodybos link. Jis neskubėjo eiti vidun, nes naktis, kad ir žvarboka, nebuvo šalta, ir jis nebuvo nusiteikęs ieškoti draugystės žmonių, kurių geriausiai pažįstamas jam išvyko, ir dar taip paslaptinai skubėdamas. Jis vaikštinėjo tarp medžių, kuriam laikui pamiršęs lovą ir miegą.

Nuolatinis šakų traškėjimas vėjyje beveik visai nuslopino triukšmą ir šauksmą, staiga pasigirdusį jam už nugaros, tarp atokiau augusių medžių, kol šaižus žirgo žvengimas tarsį smūgis kirto per ausis ir privertė pulti per krūmokšnius ten, kur sumišę balsai šaukėsi pagalbos ir traškėjo laužomi krūmai. Rodėsi, jog susirėmimas vyksta tolėliau, todėl jis apstulbo, kai skindamasis sau kelią per krūmus visa jėga atsitrenkė į du susipynusius kūnus, smūgiu juos išskyrė ir krito ant vieno jų į sumintą žolę. Pamintasis žmogus išsigandęs piktai suriko, ir tai buvo Rodžerio balsas. Antrasis žmogus nepratarė nė žodžio, labai vikriai išslydo ir lengvai išnyko tarp medžių, aukštas šešėlis tarp kitų šešėlių.

Kadfaelis skubiai atsitraukė ir ranka palietė susirietusį žmogų.

- Mano pone, ar tu sužeistas? Kas, dėl Dievo, čia vyksta? - Rankovė, kurią jis sučiupo, buvo šlapia ir slidi.

- Tai žaizda. Laikykis, pažiūrėsim, ar tai labai rimta, kol nepajudėjai...

Tada pasigirdo Goslyno balsas, šį kartą garsiai ir atkakliai šaukiantis apie pavojų, kviečiantis poną,

besiskinantį per krūmokšnius ir stuobrius, kol Goslynas parkrito ant kelių šalia Rodžerio, vaitodamas ir siautėdamas.

- Mano pone, mano pone, kas čia atsitiko? Kokie čia niekšai, miškų valkatos? Kaip jie drįso pulti keleivius taip arti karaliaus kelio? Tu sužeistas - štai kraujas...

Rodžeris atgavo kvapą ir atsėdo, čiupinėdamas kairę ranką kiek žemiau peties ir raukydamasis.

- Įdrėskimas. Mano ranka... Tebūnie jis prakeiktas, kas bebūtų, tas vyrukas taikė į širdį. Žmogau, jeigu tu nebūtum užgriuvęs kaip bulius, gal jau būčiau negyvas. Nustūmei mane iš po jo durklo smagialio. Dėkui Dievui, sužeidimas nedidelis, tik kraujas... Padėkite man nusigauti namo.

- Kad žmogus nebegalėtų naktį pasivaikščioti po nuosavą mišką, - putojo Goslynas, atsargiai keldamas savo poną ant kojų, - tuoj užpuola perėjūnai. Pagelbėk, Kadfaeli, paimk už kitos rankos... Pėdsakai taip netoli Vudstoko. Rytoj turime imtis žvalgybos, atrasti jų pėdsakus ir išrūkyti iš slėptuvės, kol jie dar neužmušė...

- Padėkite man patekti vidun, - atkirto Rodžeris, - nuvilkite švarką ir marškinius ir sustabdykite kraujavimą. Aš gyvas, tai svarbiausia.

Jie abu padėjo sužeistajam nusigauti iki namo atviresnėmis miško vietomis. Beeinant Kadfaeliui toptelėjo, kad tolimojo mūšio šurmulyš visai nutilo, nurimo net vėjas, o kažkur ant kelio jis aiškiai išgirdo bildant kanopas, labai greitai ir lengvai, kaip šuoliuoja persigandęs žirgas be raitelio.

Įdrėskimas kairiojoje Rodžerio Moduito rankoje, kiek žemiau peties, buvo ilgas, tačiau negilus, ypač žemesnėje vietoje. Smūgis, palikęs šį pėdsaką, tikrai galėjo būti taikytas į širdį. Smurtingas Kadfaelio įsikišimas kaip tik smūgio akimirka padėjo išvengti žmogžudystės. Šešėlis, ištirpęs naktyje, buvo beformis, neturėjęs žmogiškų ar atpažįstamų bruožų. Kadfaelis išgirdo šauksmą, puolė jo link ir atskyrė užpuolėją nuo užpultojo; tiek jis tegalėjo pasakyti klausinėjamas.

Už tai, pasakė Rodžeris, sutvarstytas ilsėdamasis ir gaivindamasis pašildytu vynu, jis esąs nuoširdžiai

dėkingas. Ir tikrai, Rodžeris elgėsi stebėtinai išvermingai ir ramiai, prisiminus, kad ką tik per plauką išvengė mirties. Jis pasirodė apstulbusiems tarnams ir ginkluotiems palydovams esąs gyvas ir nesunkiai sužeistas, paskyrė ryto valandą, kurią draugija turėjo leisti į kelionę Vudstoko link, ir Goslyno padedamas įlipo į lovą; tuo metu jis atrodė lyg kažkuo patenkintas, tarsi pjūvis rankoje būtų nedidelė kaina už tai, kad sėkmingai atgaus vertingus turtus ir įveiks savo dvasiškuosius priešininkus.

Vudstoko rūmų dvare karaliaus šambelionai, raštininkai ir teisėjai atrodė keistai išsiblaškę ir pakrikę, ar bent taip regėjosi Kadfaeliui, stovėjusiam atokiau, paprastų žmonių būryje ir stebėjusiam jų blaškymąsi. Jie rinkosi mažais būreliais, tyliai ir nerimastingai apie kažką kalbėjosi, jungėsi prie kitų būrelių, skubėdami nardė tarp besibylinėjančiųjų, vengdami ar tyčia negirdėdami jų klausimų, keitėsi dokumentais, bėgdavo prie durų žvilgtelti laukan, tarsi laukdami atvykstant vėluojančių. Ir tikrai, vienas ieškovas nespėjo atvykti laiku, nes tarp susirinkusiųjų nebuvo nė ženklų benediktinų abatijos prioro, be to, niekas nepaaiškino ar nepateisino jo vėlavimo. O Rodžeris Moduitas, nepaisydamas sustingusios skaudamos rankos, tebesielgė ramiai, įgaudamas vis daugiau

pasitikėjimo, virstančio švytinčiu pasitenkinimu.

Jau buvo praėjusios kelios minutės po paskirtos valandos, kai į menę skubiai įžengė keturi susijaudinę vyrai, du iš jų broliai benediktinai, ir kreipėsi į vyriausiąjį raštininką.

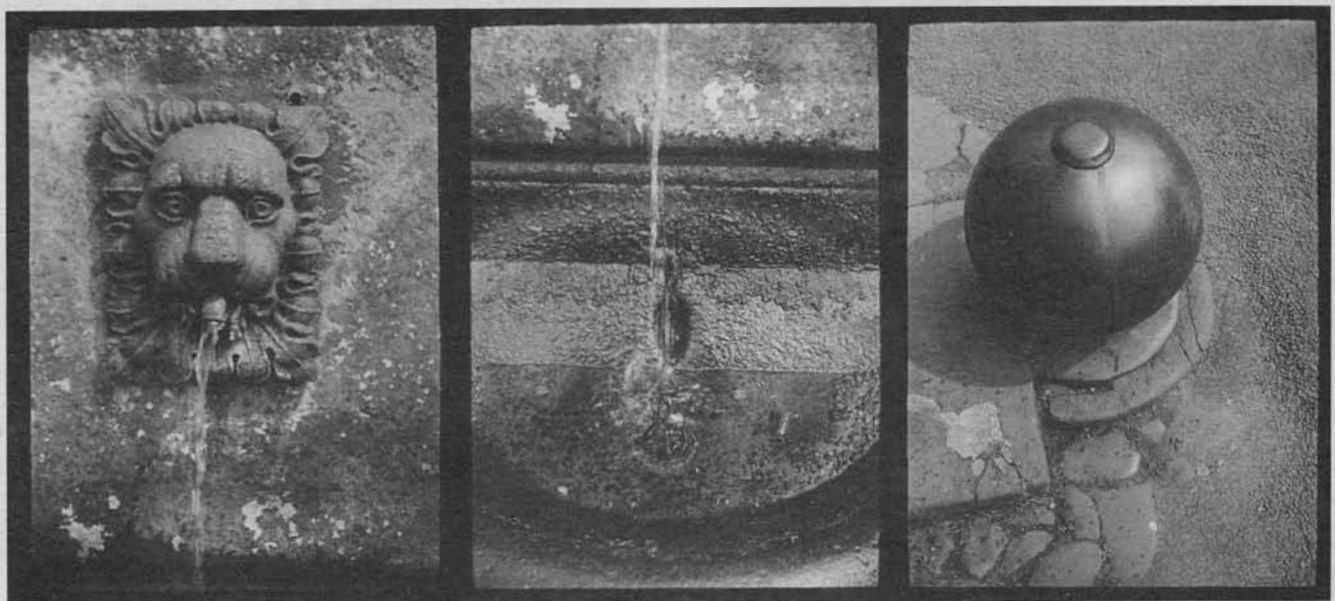
- Pone, - sukliko jų vadovas, garsiu nuo jaudulio ir pasipiktinimo balsu, - mes esame iš Šrusberio abatijos, lydėjome mūsų priorą, jis keliavo pateikti ieškinį čia nagrinėjamai bylai. Pone, turite pateisinti jo neatvykimą, nes tai ne jo ir ne mūsų kaltė. Miške, už poros mylių į šiaurę, mums stojant praėjusią naktį, buvome užpulti beteisių plėšikų gaujos, kurie sučiupo priorą ir nuvilko jį su savimi...

Kalbančiojo balsas nuo susijaudinimo tapo šaižus, tą akimirką jis buvo prikaustęs visų menėje buvusiųjų dėmesį. Kadfaelio tai tikrai. Beteisiai plėšikai už poros mylių nuo Vudstoko, praėjusią naktį ėmėsi savo amato, galėjo būti tik tie patys, kurie užpuolė Rodžerį Moduitą ir vos jo nenugalabijo. Gaujos akiplėšiškumas siautėti taip arti dvaro kėlė pakankamą nuostabą, tad vargiai tokių gaujų galėjo būti daugiau negu viena. Raštininkas įsiuto vien išgirdęs apie tai.

- Sučiupo jį ir nusivedė? O jūs visi keturi buvote drauge? Ar gali taip būti? Kiek buvo užpuolikų?

- Negalime tiksliai pasakyti. Mažiausiai trys - bet

Gintautas Trimakas. *Šiaurės Anglija*. 1993. Fotografija



jie tykojo pasaloje, niekaip negalėjome jiems pasipriešinti. Nutraukė jį nuo žirgo ir išnyko krūmokšniuose, jį vesdamiesi. Jie pažinojo miškus, o mes ne. Pone, mes juos vijomės, bet jie pabėgo.

Nebuvo jokių abejonių, kad palydos vyrai darė ką galėdami, nes du iš jų mirgėjo įdrėskimais ir mėlynėmis, o visų drabužiai buvo purvini ir sudraskyti.

- Medžiojome juos visą naktį, bet neaptikome jokių pėdsakų, tik už mylios kelio, jodami čia, radome jo žirgą. Todėl prašome jūsų nelaikyti prioro pralaimėjusiu, nes jis neprisistatė ne dėl savo kaltės. Jei viskas būtų vykę kaip dera, jis tikrai būtų atvykęs į miestą vakar vakare.

- Cit, palaukite, - įsakmiai nutildė juos raštininkas.

Visų galvos pasisuko menės durų link, kur staiga išniro didelis pareigūnų būrys, skubiai ir kryptingai judėdamas per menę, į erdvią vietą priešais tuščią karaliaus krėslą. Pagyvenęs, garbus šambelionas garsiai stuktėlėjo į grindis ceremonijų lazda ir pareikalavo tylos. Susirinkusiems pamačius jo veidą, tylą krito it akmuo.

- Mano ponai, didikai, visi, kurie atėjote spręsti savo ieškinių, ir kiti susirinkusieji, jums įsakoma išsiskirstyti, nes šiandien teismo nebus. Visos bylos, paskirtos šiandienai, nukeliamos trims dienoms, jas spręs jo didenybės teisėjai. Jo didenybė karalius negali pasirodyti.

Tyla vėl užgulė menę tarsi sunki uždanga, slopinama bet kokias mintis ar samprotavimus.

- Nuo šios valandos dvare skelbiamas gedulas. Gavome nevirtį keliančias svarbias žinias. Kaip žinoma, jo didenybė ir didžioji dalis laivyno saugiai persikėlė per jūrą į Angliją, tačiau laivas *Blanche Nef*, kuriuo plaukė jo didenybės sūnus ir įpėdinis princas Viljamas su savo palyda ir daugeliu kilnių asmenų, išplaukė pavėluotai ir neišvykęs iš Barflioro pateko į audrą. Laivas nuskendo, užplaukęs ant uolos, su visa įgula, neišsigelbėjo nė vienas. Tad skirstytės tyliai ir melskitės už šios karalystės žiedo sielas.

Tai šitaip pasibaigė vieno žmogaus triumfo metai - bergždi pasiekimai, žlugdanti pergalė, užkariauta Normandija, išnaikinti priešai, ir dabar viskas nušluota, sudaužyta atkaklios uolos, nuplauta piktavališkos jūros. Vienintelis teisėtas sūnus, neseniai praš-

matniai sutuoktas, dabar neturi nei karsto, nei kapo, nes atrasti karališkuosius kūnus gali padėti tik gailėstinga Dievo malonė: Barfliore jūra labai retai gražindavo savo laimikį. Drauge su karališkuoju broliu nuskendo ir keli neteisėti sūnūs, kurių buvo daugybė, o dabar bergždziai imperijai paveldėti teliko vienintelė teisėta duktė.

Kadfaelis vienas vaikštinėjo po atokius karaliaus parko kampelius ir mąstė apie žmogaus tuštybės kvailumą, už kurį tenka mokėti tokią skaudžią kainą. Be to, jis dar mąstė apie mažųjų žmonių reikalus; net nelaimių prislėgtas karalius privalėjo atkurti tarp jų teisingumą. Kažkur tebebuvo paslėptas dingęs Šrusberio prioras, nusitemptas miško plėšikų, ieškovas, kuris ir po trijų dienų, kai vėl bus svarstoma jo byla, gali neatsirasti; nebent per tą laiką kas nors sugalvotų, kur dera jo ieškoti.

Dabar jis beveik neabejojo. Kad įstatymams nepaklūstanti gauja savavaliautų taip arti karaliaus rūmų, šiaip ar taip buvo labai neįtikima, o Kadfaelis mėgo svarstyti neįtikimus dalykus. Bet kad tokios gaujos būtų dvi - ne, tai visai neįmanoma. O jei tik viena, tada bus ta pati, kurios puolimą jis girdėjo atokiai, tačiau ir pakankamai arti, pernelyg arti Rodžerio Moduito medžioklės sodybos.

Tikriausiai nelaimingi broliai iš Šrusberio iš naujo šukavo miško tankynę. Kadfaelis geriau žinojo, kur ieškoti. Nėra abejonės, kad Rodžeris kremta nagus, nerimaudamas dėl delsimo, bet jis neturėjo jokio pagrindo tikėtis, kad per tris dienas kalinys išsivaduos ir liudys prieš jį, be to, nelabai domėjosi, kuo laisvu laiku užsiima jo samdytas karys velsietis.

Kadfaelis pasibalnojo žirgą ir neskubėdamas nujojo prie medžioklės sodybos. Jis išvyko vakaro pritemoje, vos pasibaigus vakarienei užėigoje, kur apsisotojo Moduitas. Tokiu paros metu niekas nekreipė į jį nė mažiausio dėmesio. Rodžeriui tereikėjo laikyti liežuvį už dantų ir neišsiduoti tris dienas, o tada ginčijamos valdos bus priteistos jam. Galiausiai viskas ėjosi kaip sviestu patepta.

Du ginkluoti vyrai ir vienas arklininkas buvo pasilikę medžioklės sodyboje. Kadfaelis nemanė, kad jų saugomas žmogus bus gyvenamajame pastate, nes neužrištomis akimis jis galėtų įsidėmėti perne-

lyg daug smulkmenų apie savo aplinką, ir tada pakėlė apie plėšikus tetiktų tik į šiukšlyną. Ne, jis bus laikomas tamsoje ar menkoje šviesoje net dieną, ant šiaudų ar atliekų pakloto paprastoje lūšnėlėje, maitinamas pakankamai, bet paprastai ir grubiai; taip laikytų kalinį miško plėšikai, jeigu būtų labai atsargūs ar labai prietaringi ir nenorėtų jo žudyti, kol galiausiai paleistų kokioje nors tolimoje vietoje, atėmę visus bent kiek vertingesnius daiktus. Antra vertus, jis turi būti saugiai aptvertas tvora ar užtvara, kad kas nors netyčia jo neatrastų. Tarp sodybos vartų ir gyvenamojo pastato augo pakankamai medžių, užstojančių dideles pasiturinčio žmogaus valdas. Jis turi būti laikomas čia, kažkur tarp arklidžių ir klėčių ar dabar tuščių šunidžių.

Kadfaelis pririšo žirgą toliau nuo sodybos, atkampioje vietoje, ir išliuogė į aukštą ažuolą, nuo kurio šakos galėjo per tvorą dairytis po kiemą.

Jam pavyko. Trys sargybiniai neskubėdami valgė trobos viduje prieš nešdami maistą kaliniui ir laukė tamsos. Kai iš menės išėjo arklininkas, nešinas ašočiu ir dubeniu, Kadfaelio akys jau buvo pripratę prie tamsos. Jie perdėtai nesirūpino kalinio saugumu, nelaukdami jokio įsikišimo. Trumpam arklininkas išnyko tarp medžių, bet greitai vėl išniro prie žemo pastato greta tvoros, trumpam pasidėjo ant žemės ašotį, kol atkėlė sunkų medinį baslį, kuris laikė užrėmęs duris, ir išnyko viduje. Durys trinktelėjo jam pavymui, tarsi būtų jas užtrenkęs paskui save, nepasitikėdamas net garbaus amžiaus vienuoliu. Po keleto minučių jis vėl pasirodė tuščiomis rankomis, užkėlė baslį į vietą ir švilpaudamas grįžo į menę mėgautis Moduito alumi.

Ne arklidėse ir ne šunidėse, o mažoje, tvirtoje pašiūrėje šienui laikyti, pastatytoje ant trumpų medinių baslių, sukaltų į žemę. Priorui turėtų būti bent patogų gulėti.

Kadfaelis palaukė, kol išblės paskutinė dienos šviesa, ir tik tada pajudėjo. Medžio tvora buvo tvirta ir aukšta, bet ne vienas už tvoros augantis medis tiesė per ją šakas, tad nebuvo labai sunku užlipti iš išorės ir nudribti į drėgną kiemo žolę. Pirmiausia jis nuėjo prie vartų ir tyliai atkėlė siaurą durelėse įtaisytą skląstį. Pro namo langinių plyšius skverbėsi siauri

deglų šviesos pluošteliai, bet niekas nejudėjo. Kadfaelis suėmė sunkų pašiūrės duris saugojusį baslį ir tyliai išlaisvino jį tvirtinusią galvutę, atsargiai, colis po colio pravėrė duris ir pro plyšį sušnabzdėjo:

- Tėve?..

Viduje aštriai sučežėjo šienas, bet atsako nebuvo.

- Tėve priore, ar jūs čia? Tyliai... Ar jūs surištas?

Dvejojantis ir kiek išsigandęs balsas atsakė:

- Ne. - Dar po akimirkos, jau tvirčiau: - Sūnau, tu nesi vienas tų nusidėjėlių?

- Aš esu nusidėjėlis, bet ne iš tos draugijos. Ša, dabar tyliai. Mano žirgas pririštas netoliese. Atvykau iš Vudstoko jūsų ieškoti. Duokite man ranką, tėve, ir ateikite čia.

Iš šieno pakvipusios tamsos išlindo virpanti ranka ir mėšlungiškai suspaudė Kadfaelio delną. Tamsoje blyškiai švystelėjo pakaušis su tonzūra, ir smulki, apskrita figūra išropojo iš pašiūrės ir atsistojo tankioje žolėje. Jam pakako sumetumo neiekvoti kvapo klausimams; stovėjo paklusnus ir tylus, kol Kadfaelis vėl užsklendė tuščio kalėjimo duris ir paėmęs vienuolį už rankos tyliai nuvedė palei tvorą iki atsklėtų durelių didžiuosiuose vartuose. Tik tada, kai vartai už jų tyliai užsivėrė, jis giliai, dėkingai atsiduso.

Jie pabėgo, viskas sutvarkyta, ir niekas apie pabėgimą nesužinos iki ryto. Kadfaelis nuvedė vienuolį ten, kur stovėjo pririštas jo žirgas. Miškas aplink juos stovėjo ramus ir tylus.

- Jokite, tėve, o aš eisiu greta. Iki Vudstoko ne daugiau kaip dvi mylios. Dabar jau mes visai saugūs.

Apstulbintas ir sukrėstas tokios staigios permainos, prioras vaikiškai pasitikėdamas pakluso ir vykdė ką liepiamas. Tik išjojus į tylų kelią, jis liūdnai pratarė:

- Aš neįvykdžiau savo pareigos. Sūnau, telaimina tave Dievas už gerumą, kuriam suprasti man ne užtenka galių. Kaip tu sužinojai apie mane, kaip supratai, kur mane rasti? Man visiškai neaišku, kas su manimi įvyko. Nesu labai drąsus žmogus... Tačiau mane nesėkmė ištiks ne dėl tavo kaltės, ir mano palaiminimas tau yra be jokio šešėlio.

- Nebuvo jokios nesėkmės, tėve, - paprastai atsakė Kadfaelis. - Byla dar nesvarstyta, liko trys dienos. Visa jūsų palyda saugiai atvyko į Vudstoką, tik jie

baiminasi ir ieško jūsų. Jeigu žinote, kur jie turėjo apsisototi, siūlyčiau tuoj pat, naktį, prie jų prisijungti ir laikytis slaptai iki pat tos dienos, kai svarstys bylą. Jeigu šie spąstai suregzti tam, kad sutrukdytų jums pasirodyti karaliaus teisme, tai gali būti kitų mėginimų. Ar jūsų įrodymai saugioje vietoje? Jie jų nepaėmė?

- Brolis Orderikas, mano raštininkas, gabeną įrodymus, bet jis negali dalyvauti teisme. Tik aš vienas įgaliotas atstovauti abatui. Bet sūnau, kodėl byla dar nesvarstyta? Karalius griežtai laikosi nustatytos dienotvarkės, tai gerai žinoma. Kokiū būdu Viešpats ir tu išgelbėjote mane nuo gėdos ir netekties?

- Tėve, karalius negalėjo dalyvauti dėl labai skaudžios priežasties.

Kadfaelis jam viską papasakojo, kaip pusė jaunųjų Anglijos riterių vienu smūgiu nušluoti nuo žemės paviršiaus, ir karalius neteko įpėdinio. Prioras Heribertas, sukrėstas ir nuliūdęs, ėmė gedulingu balsu šnibždėti maldas už mirusius ir gyvuosius, o Kadfaelis ėjo greta žirgo tylėdamas, nes ką jis galėjo pasakyti? Išskyrus tai, kad karalius Henrikas netokią klaidą valandą įsakė, kad teisingumas turi būti vykdomas, o tai tikra karaliaus dorybė. Tik jiems išžengus į miegantį miestą, Kadfaelis vėl pertraukė karštas prioro maldas keistu klausimu.

- Tėve, ar kuris nors iš jūsų palydos turėjo plieno ginklą? Durklą ar panašų?

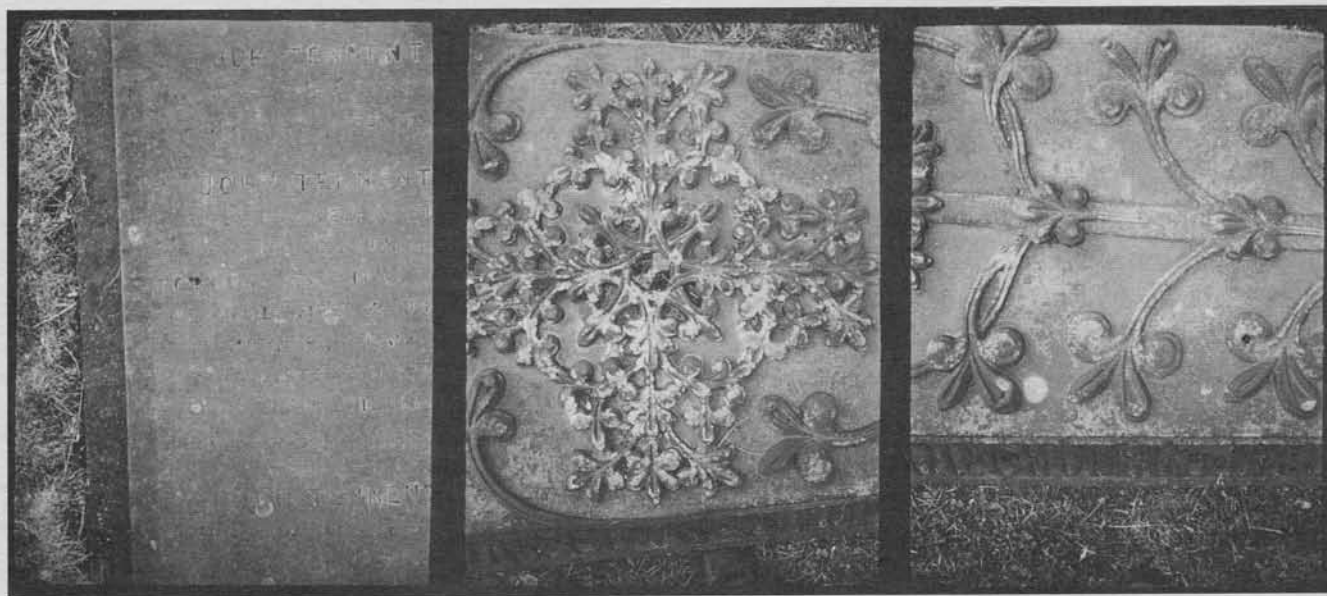
- Ne, ne, neduok Dieve, - atsakė sukrėstas prioras. - Mes nesinešiojame ginklų. Tikime Dievo taika, o po jo - karaliaus taika.

- Taip ir maniau, - atsakė Kadfaelis, linkteldamas galva. - Tai kitas dalykas, sumanytas kitu tikslu.

Iš pasikeitusio Moduito veido Kadfaelis kitą dieną valandos tikslumu sužinojo, kada jį pasiekė žinia apie kalinio pabėgimą. Po to visą dieną jis vaikščiojo įtemptais nervais, pastatęs ausis gaudydamas bet kokias skandalingas mieste pasklidusiais naujienas, o akimis nerimastingai ir baimingai ieškodamas dvare ar gatvėse prioro Heriberto, besirengiančio paduoti skundą karaliaus pareigūnams. Tačiau valandos slinko, jokių ženklų nesimatė, ir jo dvasia aprimo, vis dar tikėdamasi stebuklingo išsigelbėjimo. Broliai benediktinai vaikščiojo šen ir ten, nebylūs ir iškilmingi; jie tikrai negalėjo gauti žinios apie savo vyresnįjį. Nebuvo kas daryti, teko sukąsti dantis, išlaikyti ramų veidą, laukti ir tikėtis.

Praėjo antra diena, išaušo trečioji, ir Moduito viltys vėl prabudo, nes jokių žinių nebuvo girdėti. Jis drąsiai prisistatė karaliaus teismui, rankoje laikydamas savo sutartis. Ieškovė buvo abatija. Jeigu viskas

Gintautas Trimakas. *Šiaurės Anglija*. 1993. Fotografija



eisis gerai, Rodžeriui net neteks išdėstyti savo liudijimo, nes ieškinys bus savaime atmestas, ieškovui neatvykus į teismą.

Jis patyrė baisų sukrėtimą, kai tiksliai nurodytą valandą staiga atsivėrė durys, įleisdamos į menę smulkų, apvalų, niekuo neišsiskiriantį žmogelį benediktino abitu, spaudžiantį prie krūtinės pluoštą pergamento ritinių, paskui kurį neatstodami sekė broliai juodais apsiaustais. Kadfaelis irgi stebėjo jį susidomėjęs, nes pirmą kartą matė geroje šviesoje. Kuklus, apskrito stoto ir malonaus veido žmogus, švelnus ir rausvaskruostis. Ne toks senas, kaip atrodė tą nakties kelionę, gal keturiasdešimt penkerių metų, spinduliuojantis tyrumu. Tačiau Rodžeriui Moduitui tikriausiai atrodė, kad į menę įžengė ugnimi alsuojantis slibinas.

Kas galėjo tikėtis iš šio tykaus, beveik drovaus žmogaus tokio aiškumo ir patyrimo, su kuriuo jis išdėstė pradinę sutartį, iki paskutinio taško sutampantią su Rodžerio turima sutartimi, kaip ją išdėstė Alardas, kurioje neužsimenama apie tai, kas bus po Arnulfo Moduito mirties; kaip skrupulingai jis nurodė šį trūkumą ir argumentus, kurie galėjo iš to kilti, ir pateikė du laiškus, to paties Arnulfo Moduito rašytus abatui Fulchredui, kuriuose aiškiai išdėstyta, jog kaimą ir valdas po jo mirties būtina abatijai gražinti ir sūnus įpareigojamas ištikimai laikytis šio nurodymo.

Gali būti, kad Rodžeris taip prastai atrėmė ieškinį todėl, kad neturėjo įrodymų, o gal jį paveikė sąžinės graužimas. Kad ir kaip būtų, ieškinys priteistas abatijai.

Kadfaelis prisistatė lordui, kurį ketino palikti, vos valandai tepraėjus po teismo nuosprendžio.

- Mano pone, tavo byla baigta, o kartu ir mano tarnystė. Padariau, ką buvau įsipareigojęs, dabar su tavimi atsisveikinu.

Rodžeris sėdėjo niūrus, prislėgtas pykčio, ir pakėlė į tarną akis, kurių žvilgsnis turėjo jį nudeginti, tačiau to padaryti nepajėgė.

- Aš labai abejoju, - tūžmingai atsakė Rodžeris, - ar taip jau laikeisi man ištikimybės. Kas kitas galėjo žinoti... - Jis laiku prikando liežuvį, nes kol nieko

nepasakyta, tol nėra kaltinimo, vadinasi, nereikia ir atkirčio. Jam knietėjo paklausti: *Kaip tu sužinojai?* Tačiau persigalvojo. - Tai eik, jei neturi daugiau ko pasakyti.

- Šiuo klausimu, - reikšmingai tęsė Kadfaelis, - nėra ko daugiau kalbėti. Viskas baigta. - Iš jo balso nesunkiai galėjai atpažinti pažadą, tačiau kiek nejaukų, nes jis aiškiai norėjo kažką pasakyti kitu klausimu.

- Mano pone, pagalvok šiek tiek apie tai, nes iki šios dienos buvau tavo tarnas ir netrokštu tau blogo. Nė vienas iš tų keturių žmonių, kurie atlydėjo priorą Heribertą, neturėjo ginklo. Jie nesinešiojo nei kalavijo, nei durklo, nei peilio.

Jis pamatė, kaip jo žodžių reikšmė prasismelkė į Rodžerio sąmonę, lėtai, tačiau su skaudžia jėga. Plėšikai tebuvo tik vaikų pasakaitė, bet iki šiol Rodžeris manė, kaip ir turėjo manyti: kad durklo smūgis miške buvo drąsus abatijos tarno bandymas apginti priorą. Jis sumirksėjo, nurijo seiles ir įsistebeilijo į Kadfaelį, paskui jį išmušė prakaitas, žvelgiant į pragaištingą tarpekį, į kurį vos neįkrito.

- Niekas daugiau neturėjo ginklų, - tęsė Kadfaelis, - tik tavo vyrai.

Tai buvo dviguba pasala, skirta išvilioti jį naktį į mišką, beginklį ir nieko neįtariantį. Vudstoką nuo Saton Moduito skyrė daug mylių, kelias sugrižti buvo ne trumpesnis už kelią pirmyn, o pakeliui dar bus daug tamsių naktų.

- Kas? - sušvogždė Rodžeris. - Kuris iš jų? Pasakyk man vardą.

- Ne, - paprastai atsakė Kadfaelis. - Mąstyk pats. Aš tau nebetarnauju, pasakiau viską, ką norėjau pasakyti.

Rodžerio veidas papilkėjo. Jis vėl girdėjo ausyse planą, taip gundančiai pašnibždėtą.

- Negali taip manęs palikti. Jei jau tiek žinai, dėl Dievo, grįžk su manimi, palydėk mane saugiai namo. Bent tavimi aš galiu pasitikėti.

- Ne, - vėl atsakė Kadfaelis. - Tu įspėtas, dabar saugokis pats.

Tai buvo teisinga, manė jis; to pakaks. Jis apsisuko ir nuėjo, daugiau neištaręs nė žodžio. Tiesiai iš ten nuėjo į vakarines pamaldas parapijos bažnyčioje, neturėdamas geresnės priežasties - ar taip jam tada

atrodė, - kaip ta, kad prieblanda už atvirų durų viliojo jį įeiti, nosisukus nuo užbaigto darbo, kvietė ramybei ir susimąstymui, ir kaip tik suskambo varpas. Mažasis prioras buvo viduje, karštai dėkodamas; dar vienas sutvėrimas, suklupeš vykdydamas užduotį, ir dabar verčiantis naują gyvenimo knygos lapą.

Kadfaelis išklausė Mišias ir tylus, sustingęs stovėjo dar kurį laiką po to, kai išėjo kunigas ir parapijiečiai. Jiems išėjus, tyla buvo gilesnė už vandenyną ir saugesnė už žemę. Kadfaelis alsavo ja ir sotinosi kaip šviežia duona. Iš gilaus susimąstymo jį prikėlė lengvas mažos rankos prisilietimas prie kalavijo rankenos. Pažvelgęs žemyn, jis pamatė mažutėlį klapčiuką, vos siekiantį jam alkūnę, rimtai žiūrintį apvaliomis akinančiais mėlynomis akimis, susikaupusį ir kažko reikalaujantį, rimtą, kaip visi angelai pasiuntiniai.

- Pone, - giliai priekaištaudamas tarė vaikas, stuksendamas į kalavijo rankeną kūdikišku pirštu, - argi nėra privaloma palikti visus karo ginklus, prieš čia įeinant?

- Pone, - atsakė jam Kadfaelis taip pat rimtai, nors ir šypsodamasis, - labai gali būti, kad tu teisus.

- Jis lėtai atsegė kalaviją nuo diržo, nuėjo ir paguldė jį ant žemiausios pakopos, vedančios prie altoriaus. Ten jis atrodė keistai taikus ir savo vietoje. Juk rankena buvo kryžiaus pavidalo.

Pioras Heribertas su patenkintais broliais valgė kuklią vakarienę parapijos kunigo namuose, kai Kadfaelis paprašė jo audiencijos. Žmogelis mandagiai išėjo pasitikti nepažįstamojo, ir pažino jį, pavadinęs savo draugu.

- Tu, mano sūnau. Be abejo, ten buvai tu, per vakarines pamaldas? Pajutau, kad turėčiau prisiminti tavo pavidalą. Esi čia pats laukiamiausias svečias, o jeigu aš ir maniškiai galime ką nors padaryti, atlygindami tau už tai, ką mums padarei, tau tereikia tarti žodį.

- Tėve, - pradėjo Kadfaelis, klausdamas staigiai, kaip tikras velsietis, - ar rytoj josite namo?

- Būtinai, sūnau, išjojame po rytinių pamaldų. Abatas Godefridas lauks, norėdamas sužinoti, kaip mums pavyko.

- Tada, tėve, štai aš gyvenimo pusiaukelėje, laivas nuo šeimininko, atsisakęs ginklų. Pasiimk mane drauge.

SAMBALSIAI

NIJOLĖ KERŠYTĖ

Šiandienėje mūsų kultūroje labai daug kalbėjimo „apie“. Vieni tekstai pasakoja apie kitus arba juos perpasakoja. Taip vyksta tekstų produkavimas - mechanika, kurioje vieną tekstą su kitu jungia bendra „tema“, bet ne prasmės geismas. Geriausiu atveju pasakojimą keičia kritika, tačiau kito teksto tardymas - nors formaliai savo klausimų-atsakymų struktūra ir panašus į pokalbį - vis dėlto nėra kalbėjimasis „su“, nėra dialogas.

Šis straipsnis nėra mėginimas papasakoti „apie“, recenzuoti, t.y. peržiūrėti ir patikrinti. Žiūra tematizuoja - viską paverčia pasakojimu „apie“. Tai mėginimas kitą (Kito) tekstą paversti ne savo tema, bet pašnekovu. Kitą tekstą priimti ne kaip atvaizdą (pasaulėvaizdį), ne kaip nebylius tapybos palikuonis, su kuriais Platonas lygina užrašytas kalbas, bet išgirsti ir išiklausyti į jį kaip į balsą, kuris kreipiasi, sužadina ir pažadina pokalbiui, prasmės geismui, kaip į balsą, kuris įtraukia į sambalsį. „O kalbėtis - išgirsti, suprasti, atsiliepti ir vėl išgirsti - reiškia pripažinti, kad yra pašnekovus jungianti pokalbio prasmė bei rizikuoti savo subjektyvumu dėl pokalbio dalyko.“¹ Pokalbio erotika gimsta dėl stokos, trūkumo, pertrūkių - dėl rašto (rašymo) erozijos, tačiau savo ruožtu vėlgi virsta nauju raštu, nauja erozija, „skaitytoją verčiančia ieškoti atramos pokalbio erotikoje“². Dialogas į raštą ateina tik numirti (iš eroso virsti libido?) ir gali prisikelti tik kitame (kitų) dia-

loge (ar dialoge su kitu). Į(si)traukimas į pokalbį vyksta per pertrūkius. Kito (svetimo) teksto pertrūkiuose sudaiginami savo teksto klausimai ar klausiantys-įsiklausantys atsakymai.

Šis tekstas - ne interpretacijų kova, bet sambalsis. Kova suponuoja priešininko įveikimą retorinėmis priemonėmis, jo nužudymą kritiniais ginklais ir pergalingą įsitvirtinimą jo vietoje. Sambalsis neineigia kritinio žvilgsnio, tačiau čia kovos lauką keičia erotinė žaismė ir įsiklausymas į kitą interpretaciją (kitą balsą), kuris geidžia būti išklaustas ir pratęstas. Viena interpretacija ne naikina ir pakeičia kitą, bet atsi-liepia ir ją išplėtoja. Dialogiškumo reikalauja ne tik interpretuojančių tekstų³ pertrūkiai (užuominos, neužbaigtumas, problemiškumas), bet ir interpretuojamų tekstų⁴ esmiškas dialogiškumas. Nė vienas tekstas ar kontekstas (nė vienas balsas) čia nėra privilegijuotas, mat kiekvienas jų yra baigtinis. Nė vienas jų negali aprėpti ir kartu išreikšti visos prasmės, bet tik jos dalį, tam tikrą „profilį“. Mažai to, vieno teksto prasmė išryškėja tik per kitą tekstą, kuris jį prakalbina ir įtraukia į dialogą. Vienas balsas išgirstamas tik per kitą balsą - tik per sambalsį. Balsas nėra sau pakankamas, jis geidžia įsitraukti į pokalbį, įsijungti į giesmę. Balso nepakankamumas, jo geismas ir stoka - tai jo baigtinumas, jo betarpiška sąsaja su baigtiniu asmeniu.

¹ Ališauskas V. „Išgirsti „Giesmių giesmę“, skubėk ją suprasti...“ (Ivadas) // Origenas. *Giesmių giesmės homilijos*. - V., 1996. - P. viii. Būtent šis įvadas ir 2-oje išnašoje nurodytas *Baigiamasis žodis* yra pagrindiniai šio straipsnio „pašnekovai“, arba šio teksto pretekstas. Toliau bus nurodomi tik jų puslapiai.

² Ališauskas V. *Baigiamasis žodis* // Platonas. *Faidras* / Iš graikų k. vertė Naglis Kardelis. - V. 1996. - P. 137.

³ *Ivadinio* ir *Baigiamojo žodžio*.

⁴ *Giesmių giesmės* ir *Faidro*.

1. BALSU IR RAŠTO KOVA

Baigiamasis žodis anaipol nepretenduoja į išsamų Platono *Faidro* aptarimą. Jo tikslas - atskleisti šio įvairialypio, prieštaringo dialogo teminį ir probleminį rišlumą. Atrodo, jam pavyksta į vieną audinį suausti eroso ir logoso, rašto ir šnekos (pokalbio), profesionalumo ir mėgėjiškumo, pragmatikos ir sakralumo temas, ir parodyti jų tarpusavio persipynimus kaip prasminius teksto mazgus. Geriau išsiskaičius galima pastebėti, jog *Baigiamajame žodyje* esama centro, aplink kurį išsidėsto visos šios temos. Šis centras - tai Sokratas - tiek save, tiek kitus nuolat išcentruojanti figūra. Per šią figūrą interpretuojančiame tekste pagrindine gija įaudžiamas klausimas: kas yra filosofas (p. 126) ir koks yra jo santykis su visais anksčiau suminėtais dalykais?

Sokratas, nuolat skelbdamasis neišmanančiuoju (beturčiu) ir slėpdamas savo profesionalumą (t.y. nepaversdamas savo žinių nuosavybe, turtu), taigi tuo pat metu būdamas ir mėgėju, ir profesionalu (kaip ir pats Erotas - ir beturčiu, ir turtingu⁵), visgi nėra nei vienas, nei kitas, bet kažkas daugiau - „esu juk šioks toks pranašautojas“ (242 c) - skirtingai nuo jokiems dievams neišpareigojusių profesionalų ar mėgėjų (profanų), suvokiantis savo santykį su sakraline erdve kaip įpareigojantį santykį ir tokiu būdu peržengiantis pragmatinio žinojimo plotmę. Sokrato mąstymas - pamaldus, o tiesos pažinimas neatsiejamas nuo dievogarbos. Sokratui Erosas visų pirma yra dievybė, apie kurią neužtenka vien dialektiškai svarstyti, bet kurią būtina šlovinti „mitišku himnu“ (265 c). Mitiškas himnas, mitinis pasakojimas - tai nuo eroso neatsiejamas sakininis logosas, o rašytinis logosas paveiktas ne erotikos, bet erozijos.

Filosofo vieta pragmatikos/sakralumo ir profesionalumo/mėgėjiškumo plotmėse *Baigiamajame žodyje* aptarta gana išsamiai. Tačiau interpretatoriaus tekstas, iš pradžių tiesiog su mikroskopišku įdėmumu išgilinęs į aptariamą dialogą, vėliau tarsi

išretėja, nebetenka buvusio tankumo, kol galiausiai netikėtai nutrūksta, ataudų-užuominų forma palikęs eroso/logoso bei rašto/šnekos temas.

Baigiamojo žodžio neišbaigtumas nėra negatyvus, nėra tobulumo stoka, bet šio teksto baigtinumo požymis. Baigtinybė geidžia būti ne išbaigta ir net ne užbaigta, bet pratęsta. Neišbaigtumas - kaip pagunda dar vienai pradžiai, dar vienai baigtinybei. Taip neišbaigtumas, baigtinumas atveria begalybę - prasmėklaidos, dialogo galimybės begalybę. Neišbaigto *Baigiamojo žodžio* „trūkumas“, stoka gundo savo properšomis, pertrūkiomis, geidžiančiais išterpiančių klausimų: kuo iš esmės skiriasi nuo eroso laisvas ir jam paklūstantis logosas, jei „filosofo bandymas pateikti mitą, kuriame λόγος būtų atskirtas nuo ἐρωσ, pasirodo esąs grėsmingas“ (p. 136)? Kaip Sokratas supranta erotinį santykį? Kaip ši samprata veikia filosofo santykį su rašytiniu ir sakytiniu logosu?

Lisijo kalbos (logoso) laisvumas nuo eroso yra dviprasmiškas. Lisijo kalba, neigdama erosą, pati siekia tapti erotiniu objektu - sužavėti ir suvilioti skaitytoją/klausytoją⁶ (Faidrą). Rašytinis logosas siekia užimti Eroso - dievybės - vietą. Atitinkamai šios kalbos subjektas - Lisijas - neigdamas Erosą (tvirtindamas, kad nemylintis yra geresnis už mylintįjį) iškelia save, ir jo kalba virsta netiesioginiu savęs paties garbinimu, sveiko proto savigroža ir savimyla. Vienas pagrindinių priekaištų, kuriuos Sokratas išsako *tokiam* rašytiniam logosui kaip tik tai nurodo: „Jei tik atsiras toks gabus oratorius, [...] kad [...] polyje taps nemirtingu logografu, ar neprilygins savęs dievui dar gyvas būdamas, o gimstantieji ateityje ar nemanys apie jį taip pat, žvelgdami į jo raštus?“ (258 b-c). (Ar šioje vietoje, nors ir labai miglotai, nesušmėžuoja visa Naujųjų laikų mąstymo istorija, kurioje autonomiškas Protas (sveikas protas) užėmė dievybės vietą?) Lisijo sutaisytas farmakonas, „grožio simuliacija“ yra ne tik „kalbos tiesa, jos *kas*, palenkianti kalbos *kaiš*“ (p. 132), bet ir jos *ka* (tiesa) pajungianti jos *kas* (kalbančiajam)⁷.

⁵ *Puota* (203 e); M. Račkausko vert.

⁶ Antikoje rašytinis tekstas dažniausiai buvo skaitomas balsu.

⁷ Plg. Sokrato priekaištą Faidrui: „To meto žmonėms, kadangi nebuvo tokie protingi kaip jūs, dabartiniai, užteko - dėl jų

patiklumo - klausytis ažuolo ar uolos, svarbu tik, kad šie kalbėtų tiesą. O tau, regis, visai ne tas pats, kas [būtent] kalba ir iš kur jis yra kilęs“ (275 b-c).

Toks save įtvirtinantis ir demonstruojantis sveikas protas siekia racionalizuoti geismą, pajungdamas sau ir paversdamas naudos principu - kūnišku malonumu. Išvertus į šiuolaikinę kalbą, galima būtų sakyti, jog erosa pakeičia libido - racionalizuota fiziologija, „apvalyta“ nuo bet kokio sakralinio matmens. Libido siekia į save įtraukti ir sau pajungti (Lisijo kalbos subjektas nuolat įtikinėja klausytoją/skaitytoją jam paklusti). Taigi rašytinis logosas iškyla kaip sau ir dėl savęs esantis libido, iš esmės nukreiptas į save patį.

Kaip visiška Lisijo kalbos priešybė pasirodo Sokrato II kalba. „Platonas *Faidre*, kitaip negu *Puotoje*, nevaizduoja asmenų, apimtų atviros erotinės aistros“ (p. 134). Tačiau *Faidre*, skirtingai nuo *Puotos*, daugiausiai kalbama ne apie patį Erosą kaip dievybę, bet apie erotinį santykį ir jį patiriančius žmones. Taip yra todėl, kad čia Sokratas sako ne šiaip sau kalbą (nors jis, kaip profesionalus filosofas, neužmiršta visų retorikos ir dialektikos taisyklių), bet, kaip jau buvo minėta, šlovinamąją kalbą - „mitišką himną“. Šlovinančiame diskurse dievybė nėra nei tema, nei objektas, kurį būtų galima apibrėžti ir aprašyti racionaliomis kategorijomis. Pastarąsias keičia palyginimai bei metaforos, „kaip“ principas⁸. Šlovinantis diskursas aprašo šlovinantįjį, o ne šlovinamąjį⁹, ne pačią dievybę, bet jos paveiktos ir ją garbinančios sielos gyvenimą. Tokiai sielai (mylinčiamam) dievybė atsiveria per kitą asmenį (mylimąjį) - tai, kas antjusliška, per tai, kas jusliška (251 a). Negana to, savo paties atžvilgiu kalbantysis (mylintis) elgiasi tiesiog destruktiviai. Tai akivaizdu iš Sokrato I kalbos, kurios prasmė kaip tik ir paaiškėja per Sokrato II kalbą.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog Sokrato I kalba artima Lisijo kalbai, mat iš jos perima pamatinę sveiko proto/beprotiškos aistros priešpriešą. Tačiau netrukus išaiškėja, kad neigdamas beprotišką aistrą (šėlą), Sokratas kartu neigia ir bet kokią kūnišką malonumą, kurio Lisijas nebuvo atsisakęs (p. 134).

Negana to, jis taip ir nepasako nieko pozityvaus apie sveiką protą, t.y. apie nemylintįjį (neveltui Faidras nusivilia nesusilaukęs pagiriamąjo žodžio nemylinčiajam (241 d)). Taigi Sokrato I kalba Lisijo kalbos atžvilgiu yra dviprasmiškai negatyvi. Tuo tarpu Sokrato II kalbos atžvilgiu ji tam tikra prasme yra pozityvi. Ji aprašo kūnišką geismą kaip vieną iš eroso aspektų (II kalboje - juodojo arklio metafora). Vėliau teorinėje dialogo dalyje aptarinėdamas abi savo kalbas Sokratas apie tai užsimena (266 a-b). Ir nors Sokratas I kalboje išsišaipto iš vulgariojo eroso, kartu netiesiogiai išsišaipydamas iš savęs (!), tačiau tai nereiškia, kad Sokratas neigia kūnišką meilę ar kūniškumą kaip tokį¹⁰. Sokratas nusistačius ne prieš patį kūniškumą, bet prieš kūno ir proto autonomiją, prieš jų atskyrimą nuo sakralinės (o kartu ir nuo etinės) plotmės, prieš jusliškumo pajungimą pragmatiniams proto principams. Tiek vulgariai, tiek dangiškai (filosofiškai) mylintys yra išgelbėti, po mirties jie keliauja į dangų (256 d), arba, kaip sako vienas graikų „mokinys“ Fridrichas Hölderlinas, „... ir kas taip / Šičia mylėjo, juk tam kelias tikrai pas dievus“¹¹. Amžinam blaškymuisi „žemėje ir po žeme“ pasmerkti tik tie, kurie geidė (kūno) nemylėdami (256 e - 257 a).

Įdomu Sokrato I kalbą palyginti su Lisijo kalba dar vienu aspektu. Sokrato I kalba, kaip ir Lisijo kalba, siekia tapti geismo objektu (p. 134), tačiau visiškai skirtingu būdu. Lisijas slepiasi apsimesdamas neįsimylėjusiu ir siekdamas suvedžioti (p. 132). Sokratas taip pat slepiasi, bet, atvirksčiai, kaip įsimylėjęs, negana to, kaip pats save pašiepiantis mylintysis (p. 134). Kokia šio savidestruktyvaus slėpimosi prasmė? Jos migloti kontūrai netikėtai išryškėja su *Faidru* ne kartą lygintoje *Puotoje*, kur Alkibiadas taip užbaigia savo pagiriamąją kalbą apie Sokratą: „... ne su manim vienu jis yra taip pasielgęs, bet ir su [...] daugeliu kitų, kuriuos jis suvedžioja, apsimesdamas įsimylėjęs, o paskui pats tapdamas mylimuoju, užuot mylėjęs juos“¹². Lisijas slepiasi save iškeldamas,

⁸ Plg. 246 a.

⁹ Žr. Marion J.-L. *L'idole et la distance*. - Paris, 1977. - P. 227.

¹⁰ Plg. žemiškąjį ir dangiškąjį Erotą *Puotoje* (180 e).

¹¹ Hölderlin F. *Eilėraščiai* - V., 1995. - P. 63.

¹² Vėliau šią mylimojo/mylinčiojo temą įdomiai išplėtojo Sapfo ir Sokrato „mokinys“ R. M. Rilke („Prastas mylimųjų gyvenimas ir pavojingas. Ak, kad jos persiveiktų ir taptų mylinčiosiomis“ (p. 177); „... kokia teisi buvo ta mylinčioji: kai ji

trokšdamas, kad juo grožėtusi, siekdamas suvedžioti sau ir dėl savęs. Sokratas slepiasi save pažemindamas, siekdamas suvedžioti ne dėl savęs, bet dėl paties eroso, kurio valdžion nori atiduoti suvedžiotąjį, paversdamas jį geidžiančiu (tiesos) ir mylinčiu.

Tačiau ko geidžia ir ką myli pats Sokratas? Kalbėdamas apie erotinį santykį, jis jį nuolatos iliustruoja vyrų meile. Tačiau pačiame dialoge yra nemažai užuominų, rodančių, kad tikrasis Sokrato erotinis objektas yra ne jaunuoliai, bet logosas¹³: „Sokratas save apibūdina kaip λόγων έραστης (228 c), žodžių/kalbų/svarstymų/tekstų mylėtoją“ (p. 126); „Abu veikėjai, priversti sakyti kalbas, kuriose save pateikia kaip hipotetinių pasijų subjektus [...]. Tačiau patys kalbų sumanytojai valdomi aistros logosui, kuri vėliau atsiskleidžia kaip aistra rašytiniam tekstui“ (p. 134). Kaip gi skleidžiasi šis Sokrato erotinis santykis su rašytiniais logosais?

Interpretatoriai nesutaria: vieni tvirtina, kad *Faidre* raštas yra pasmerkiamas iškeliant sakytinę kalbą, kiti - kad čia nėra radikalios opozicijos tarp sakinio ir rašytinio diskurso¹⁴. Viena vertus, atrodo, kad Sokratas kritikuoja tik tam tikro tipo raštą - tokį, kuris užėmęs dievybės (Eroso) vietą siekia būti garbinamas bei šlovinamas žmonių, užuot šlovinęs dievybę, ir tokį, kuris nukreiptas pats į save, geisdamas patenkinti vien tik save (libido vietoj eroso). Tiesa, kritikuojamas ne pats raštas, bet rašantieji, ir čia pat priduriama: „Todėl kiekvienam aišku, kad pats savaime kalbų rašymas nėra gėdingas“ (258 d). Tačiau dialogo pabaigoje (nuo 274 c) Sok-

žinojo, kad susivienijimas negali reikšti nieko daugiau tik didesnę vienetą; kai ji pramušė laikino lyties tikslo ribas begaline josios paskirtimi. Kai glamonių tamsoj ieškojo ne pasisotinimo, bet ilgesio. Kai negalėjo pakęsti, kad vienas iš dviejų yra mylintysis, o kitas mylimasis, ir bejėgės mylimąsias, kurias atsigabendavo į savo guolį, užkaitindavo ir padarydavo mylinčiosiomis, paliekančiomis ją“ (p. 182); „Būti mylimam, vadinasi, sudegti. Mylėti - tai šviesti neišsenkama alyva. Būti mylimam - tai išnykti, mylėti - tai tvirti“ (p. 188). - Cit. iš: Rilke R. M. *Mallés Lauridsso Brigės užrašai*. - V., 1985).

¹³ Išimtis lyg ir būtų Sokratas, dialogo pabaigoje vadinamas Sokrato mylimuoju (279 b), tačiau ši užuomina itin dviprasmiška, turint omenyje ne tik įtartina šių vardų panašumą, bet ir tai, kad kaip istorinė figūra tai buvo oratorius, kuris dėl savo silpno balso ne kalbėjo, bet rašė kalbas (p. 117). Taigi Sokratas

ratas pradeda kalbėti apie raštą kaip tokį, lyginamas jį su šneka. Štai čia jo erotinis objektas iškyla kitoje šviesoje. Raštas apibūdinamas kaip išorinis gyvos ir sielą turinčios šnekos atvaizdas (276 a). Rašto ir šnekos („gyvosios“ kalbos) santykis nusakomas taip pat, kaip ir mylimojo/mylinčiojo santykis („... mylinčiamame, tarsi veidrodyje, jis [mylėtojas] mato pats save“ (255 d)) - per panašumą bei tapatybę. Raštas yra šnekos (To Paties) Kitas, tačiau jo kitybė nėra pripažįstama, jis nėra suvokiamas kaip absoliučiai kitas, bet - kaip tas pats, kaip kitas Tas Pats¹⁵. Ontologija, pažintinė žiūra viską suveda į tapatybę, į viską aprėpiantį ir anapus savęs (išorėje) nieko nepaliekantį Protą. Tokia pažintinė žiūra religinėje plotmėje reiškiasi kaip stabmeldystė. Neatsitiktinai Sokrato II kalboje šmėkščioja mylimojo palyginimai su stabu¹⁶. Mylimasis garbinamas kaip stabas. Tačiau stabas lygiai taip pat gali būti ir atmetas, sulaužytas ir paniekintas, kai jis neatlieka tų funkcijų, kurių iš jo tikimasi. Mat jis tėra žmogaus dirbinys, į kurį žiūrima kaip į priemonę. Taip atsitinka su technine šnekos priemone - raštu, kuris lyginamas su sustingusiais nebyliais tapybos atvaizdais ir dėl to kritikojamas (275 d).

Jacques'as Derrida, aptardamas Platono skleidžiamą šnekos ir rašto santykį, atkreipia dėmesį į šio veidrodinio (spekuliatyvaus) santykio perversiją¹⁷. Arčiausiai būties bei tiesos esanti bei jas betarpiškai išreiškianti šneka, pasirodo, bejėgė nuskaidyti savo pačios savastį bei tapatybę ir gali tai padaryti tik pasiskolindama savo pačios menkaverčio

dialoge galbūt tėra vien simbolinė Sokrato priešybė.

¹⁴ Žr. Platon. *Phédre* (trad. Brisson L.). - Paris: Flammarion, 1995. - P. 61, 68.

¹⁵ Plg. „... jie [mylėtojai] visai mėgina padaryti juos [savo mylimus berniukus] kuo panašesnius tiek į save, tiek ir į dievą, kurį garbina“ (253 b-c).

¹⁶ „... jei nebūtų pabūgęs išgarsėti kaip visiškas paklaikėlis, savo mylimiems berniukams jis imtų deginti aukas kaip kokiam stabui ar dievui“ (251 a); „Kiekvienas [mylėtojas] pagal [savąjį] būdą išsirenka iš gražuolių nelyginant Erotą ir pastarąjį, tarsi jis ir būtų pats dievas, pasistato sau ir išpuošia tarsi stabą, lyg ketintų jį garbinti bei kelti prie jo orgijas“ (252 d).

¹⁷ Žr. Derrida J. *La pharmacie de Platon* (1972) // Platon. *Phédre*. - Paris, 1995. - P. 361. Taip pat Derrida J. *De la grammatologie* - Paris: Minuit, 1967. - P. 54.



Vytautas Balčytis. *Vilnius*. 1981. Fotografija

bei antraeilio pakaitalo-atvaizdo, t.y. rašto, vardą (metaforą) („kalbose, kurios ko nors moko bei yra sakomos mokslo dėlei ir todėl iš tiesų *įrašomos* [kursyvas - *vert.*] į sielą“ (278 a)). Šitaip metaforiškumas - „kontaminacijos logika ir logikos kontaminacija“¹⁸ - atskleidžia ontologinę dviprasmybę: šneka, tarsi veidrodyje žvelgdama į raštą, savyje susidvejina ir praranda savo tapatybę, pasivadindama savo atvaizdo (pakaitalo) vardu. Tokiu būdu šnekos/rašto, gyvo/negyvo, tėvą turinčio/betėvio logoso skirtį keičia gero ir blogo rašto skirtis (*différence*), kuri kaip tokia gali atsirasti tik rašte ir per raštą¹⁹. Šneka „iš pat pradžių“, t.y. esmiškai, savo kilme pasirodo

neatsiejama nuo rašto, jo užteršta, negryna, neišvengianti „pirminės nuodėmės“. Šneka esanti pats raštas²⁰.

Taigi, kritikuodamas raštą, Sokratas visgi jo geidžia (rašytinių logosų pavidalu): maštantysis balsas (šneka, gyvasis logosas) geidžia rašto (iracionaliosios gramos, farmakono, negyvojo logoso)²¹. Kalbama, nes geidžiama tiesos - visų pirma sau ir dėl savęs (Delfų *įrašas* [kursyvas - *vert.*] - „pažink save“ (230 a)). Visgi tokia *Faidro* interpretacija galima tada, kai apsiribojama vien gnoseologija, „grynuoju pažinimu“, ir kai etinė bei religinė plotmė redukuojama (Derrida interpretuodamas *Faidrą* religija

¹⁸ Derrida J. *La pharmacie de Platon*. - P. 361.

¹⁹ Derrida J. *Op cit.* - P. 361, 382.

²⁰ Derrida J. *De la grammatologie*. - P. 55.

²¹ Vienoje dialogo vietoje Sokratas užsimena, jog jis - dialektikos mylėtojas (mėgėjas): „... esu šitokių perskyrų ir apibendrinimų mėgėjas [...]. Jei pamatau, kad kas nors kitas iš prigimties įstengia visa ką apžvelgti, [sutelkdamas tai] į vieną daiktą ir

[susikirtydamas] į daugybę [rūšių], šitokį sekioju, *pėdsakais jo iš paskos - tarsi dievą*“ (266 b). Čia dialektika tarsi siejama su gyvu pokalbiu bei asmeniu, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog kalbama apie to gyvo asmens (balso) nesatį - jo paliekamus pėdsakus. Derrida tvirtina, jog dialektikos iš principo neįmanoma atskirti nuo gramatikos, taigi nuo rašto (žr. *La pharmacie de Platon*. - P. 382).

bei etika naudojasi ir jas interpretuoja freudistiškai: religiniai principai bei moralinės normos - racionalaus proto (To Paties) represija bet kokio iracionalumo (Kito) atžvilgiu). Tačiau kalbėdamas apie pažinimą (atminties (šnekos) ir priminimo (rašto) priešprieša (275 a)), Sokratas kalba apie mokymą(si), o tai nėra sau pakankamo ir iš savęs neišeinančio proto savižina (transcendentalinių pažinimo sąlygų apibrėžinėjimas), kaip kad pažinimas suvokiamas Naujaisiais laikais ir kaip šią sampratą graikams mėgina netiesiogiai primesti Derrida. Tiesos pažinimas ir mokymas(is) per gyvą logosą - tai dviejų mylinčių asmenų (sielų, o ne „grynujų protų“, ne „mažančiųjų substancijų“) - mokytojo ir mokinio - susitikimas²². Derridos interpretacijoje asmeninė plotmė išvis eliminuojama (kaip eliminuojamas ir erosas) ir kalbama apie šneką bei raštą kaip apie beasmenius principus, kalbos funkcijas. Todėl tokios interpretacijos ribose visiškai nepaaiškinamas dalykas yra tai, kad Sokrato nuolat kartojamas autorystės bei nuosavybės teisės [į tiesą] atsisakymo judesys²³ anaiptol nesumažina atsakomybės už tai, kas sakoma ir kas pasakyta. Tai netampa beasmene tiesosklaida (kaip kad Moderno moksliniame pažinime) ar nesuinteresuota žaisminga kalbine tekstūra, sėklos išbarstymu (*dissémination*) (kaip kad Postmoderno rašyme). Atsisakymas netampa neatsakingumu, nes mylintysis patiria atsakomybę prieš Kitą (dievybę) ir už kitą (asmenį). Tai *Faidro* dialoge nurodo *kitos* metaforos: *balsas* (daimono, dievybės), priverčiantis Sokratą atsakyti I, šventvaigiškos kalbos (242 c) ir *veidas* (kito asmens (Faidro) veidas, prieš kurį gėda ir nuo kurio slepiamas arba atidengiamas savas veidas (237 a, 243 b)). Tad, kad ir koks būtų Sokrato erotinis objektas, atrodo, jog filosofui egzistuoja tai, kas yra anapus logoso, anapus „gerojo“ ir „blogojo“ rašto priešpriešos, tai, kas nėra redukuojama nei į logosą, nei į gramą (farmakoną) - balsas ir veidas.

²² Plg. „... žmogaus, nuoširdžiai pamilusio išmintį arba - drauge su meile išminčiai - mylėjusio berniukus...“ (249 a). Prancūziškas vertimas šioje vietoje dar iškalbingesnis: „... qui a aspiré loyalement au savoir ou qui a aimé les jeunes gens pour

2. RAŠTO IR BALSU SUOKALBIS

Graikų išryškintą priešpriešą tarp gyvo pokalbio ir rašytinio teksto (balso ir raidės) fiksuoja ir krikščionys. Jie mėgina tam tikra prasme „reabilituoti“ (re-animuoti) Platono kritikuojamą raštą, mat jiems raštas - tai visų pirma Šventraštis. Ties šia rašto reanimacija susitelkiama Origeno *Giesmių giesmės homilijoms* skirtame *Įvade*, kur vėlgi, nepretenduojujant į užbaigtumą (paantraštė: „... įvadiniai fragmentai“ [kursyvas - *vert.*]), tarsi mėginama užpildyti Origeno teksto pertrūkius. Nors Origenas interpretuodamas *Giesmių giesmę* ir pastebi, jog ji turi dramatinę struktūrą, tačiau jam šio teksto prasmė skleidžiasi paradigmatiškai, o ne sintagmatiškai, t.y. per sąsajas su kitais Biblijos tekstais, o ne per vienos eilutės sąsają su kita. „Homilijose Origenas išsižiūri į *singula* - paskiras frazes ir net žodžius, kartais net užmiršdamas kontekstą, nes kiekviename jų yra slėpinys“ (p. xviii). Be abejo, tiek kiek Origenas aptaria atskiras eilutes, įvaizdžius, jis tai daro išties meistriškai. Tiesiog įdomu stebėti, kaip šis ankstyvosios krikščionybės mąstytojas savo interpretacija reprezentuoja XX a. pabaigos intertekstualumo teoriją. „Šitaip Raštas aiškina Raštą, tekstai „kalbina“ vienas kitą, pajuda iš savo įprastinių vietų, atsispindi vienas kitame ir vienas kitą perskverbia“ (p. xx). Tačiau į šį tekstą Origenas žiūri kaip į pasakojimą *apie*, kai tuo tarpu jis juk yra kalbėjimasis *su*. Lyg ir kompensuojant šį „trūkumą“, *įvadininiuose fragmentuose* į *Giesmių giesmę* žiūrima kaip į esmiškai dialogišką tekstą (nors pati *Giesmių giesmė*, deja, nenagrinėjama): skleidžiamas dvasios ir Dievo, skaitytojo/klaustytojo ir šv. Rašto prasmės santykio dinamizmas. Kartu atliekamas tas pat hermeneutinis judesys, kurį daro ir Origenas: kaip Origenas perrašo *Giesmių giesmę* savo laiko ir savo patirties kontekste, taip ir *Įvado* autorius mėgina Origeno homilijas rekontekstualizuoti savo laike bei patirtyje.

les faire aspirer au savoir“ (vert. L. Brisson).

²³ Išoriškai ir tik išoriškai panašus į postmoderno skelbiamą autoriaus mirtį.

Krikščionys dar radikaliau nei graikai raštą siejo su mirtimi, nesatimi. Rašto raidė ne tik pasyviai tyli, ji ne tik „nebyli ir ‚karti‘“ (p. xi) - ji „užmuša“. Šv. Pauliaus ištaroje „raidė užmuša, o dvasia teikia gyvybę“ (2 Kor 3, 6) sušmėžuoja kone metafizinis siaubas, nepažįstamas amžinoje vaikystėje gyvenusiems graikams²⁴. Bet „kur pavojus, ten auga/ Ir tai, kas išgelbsti“²⁵. Skirtingai nuo graikų, krikščionims rašto tyła nėra vien tik negatyvi. Tylėdama raidė apsaugo ir slepia. „Raidė, slėpdama dvasią, drauge ją liudija.“²⁶ Šis slėpimas po raidės gaubtu, matyt, būtinas, kad bet kokioms akims nebūtų prieinama dvasinė prasmė, o tik toms, kurios pasiruošusios ją priimti. Krikščioniškoje tradicijoje išgirsta tik tie, kuriems atveriamas klausas, t.y. kuriems leidžiama išgirsti, ir pamato tie, kuriems leidžiama išvysti²⁷. Taigi krikščionys tarsi apgina raštą nuo Platono kritikos, esą jis, „mėtomas ir vėtomas visur kur - tiek tarp išmanančių žmonių, tiek tarp tų, kuriems visiškai nedera [jo skaityti]“ (275 e), negali apsiginti nuo nevertos skaitytojo. Nėgana to, jie tarsi įveikia platoniską opoziciją, parodydami, kad balsas ir raštas gali būti vienas kitame vienas kito nepanaikindami: „Reikia palikti, - sako Origenas, - įprastą raidišką interpretuoseną (ἐκδοχή) ir mokytis iš gyvojo Žodžio (ἔμψυχος λόγος), kuris ‚pradžioje buvo pas Dievą‘ (in Matth. X, 14, 60-65). Tas Žodis - Jėzus Kristus. Gyvasis žodis tad neatskirtas nuo raidės, rašto. Kaip visiems regimas kūnas dengė į pasaulį atėjusio Žodžio dievystę, kurią suvokė nedaugelis, taip raidė yra [...], tarsi Dievo Žodžio kūnas ir jo dievystės apvalkalas“. Vadinasi, Rašte slypi vidinė, dvasinė prasmė, atitinkanti neregimąją dievystę. Raštas, raidė, balsas, žodis, prasmė drauge egzistuoja ‚nesumiškai ir neatskirai‘“ (p. xiii). Šiame fragmentelyje perėjimas nuo gyvojo žodžio (balso) prie rašto (raidės) yra tik tariamai aiškus, savaime suprantamas ir neproblemiškas. Jis įmanomas tada, kai gyvasis žodis (balsas) neregimomis gijomis supinamas

su „vidine, dvasine“ prasme, raidei paliekant išorę. Bet ar šis balso uždarymas į vidujybę, pavertimas prasme (reikšme) nėra rizikingas?

Judaistinėje tradicijoje raidė savo esme yra išorinė. Ji tampa vidine tik todėl, kad ją įrašo Kitas (arba ji yra „praryjama“ (Ez 2, 8-9)). Tuo tarpu balsas gali būti ir išorinis, ir vidinis. Vidinis - lyg ir idealus, nes be jokių jusliško požymių bei sąlygiškumų, „išgrynintas“ (plg. su „vidine klausa“) - begarsis balsas. Išorinis - daug labiau nei raidė susijęs su juslišku (su [pokalbio] situacija čia ir dabar) - tai Kito balsas, kuris niekada negali tapti mano paties balsu, skirtingai nuo raidės, kuri savo esme yra anonimiška, ir visada Kito raidė gali tapti mano raide.

Apibūdinamas graikišką mąstymą, Ivado autorius rašo: „Mąstymo objektas čia yra pati siela, savyje atrandanti (iš ikižemiškojo gyvenimo atsimenanti) tikrosios būties pažinimą. Mąstyti, vadinasi, atsiminti, todėl sielai pakanka pačios savęs“ (p. ix). Atrodytų, labai hėgeliška graikiško mąstymo interpretacija. Juk graikiškas mąstymas nebuvo monologiškas. Kad mąstyti, graikui reikia Kito (gražaus jaunuolio), ir jį taip pat pažadina balsas (pašnekovo balsas). Tačiau, atrodo, graikams iš esmės nesiskyrė pokalbis su Kito ir pokalbis su pačiu savimi (mąstymas kaip sielos pokalbis su savimi). Kitaip sakant, vidinis ir išorinis balsas jiems buvo iš esmės tas pats (graikai netgi neturėjo atskiros balsą reiškiančios sąvokos, tiek balsą, tiek garsą vadindami vienu žodžiu φωνή), taip pat kaip ir savo paties ir Kito (mylimo pašnekovo) siela buvo sutapatinama. Tokiu atveju, atrodytų, iš tiesų graikų filosofijoje „sielai pakanka pačios savęs“. Tuo tarpu krikščionims išorinis balsas neredukuojamas į vidinį balsą, nes tai - absoliutaus Kito (Dievo) balsas ir jis - „pirmesnis už bet kokį savižinos spontaniškumą“ (p. ix). Tačiau jie padaro kitą judesį: jie išorinį balsą (gyvą žodį, Jėzų Kristų) susieja su Raštu - „... krikščionis balsą regi sustingdytą Rašto raidėse“ (p. x). Be abejo, su

²⁴ Kalbėdamas apie užmušančią raidę, šv. Paulius turi omenyje visų pirma Įstatymo raidę, Įstatymo, kuris atveria, padaro regimą pirminę nuodėmę, ją „atgaivina“ ir taip sielą nuveda į mirtį (Rom 7, 9-11). Kaip žinia, graikams nuodėmės sąvoka išvis nebuvo žinoma.

²⁵ Hölderlin F. *Op. cit.* - P. 157.

²⁶ Ališauskas V. *Žodžio skaitytojas* // Naujasis židinys. - 1994. - Nr. 6. - P. 8.

²⁷ Plg. su Kristumi, parabolės aiškindavusiam tik mokiniams, bet ne miniai (Mt 13).

raštu Origenas, skirtingai nei Sokratas, elgiasi ne kaip su stabu, bet kaip su gyvu balsu, kaip su nesavu, su tuo, kurio negalima sučiupti, „turėti“. Tačiau, nors ir pripažįstant esminius skirtumus tarp graikų ir krikščionių (tiek graikų Būties, tiek mąstymo anonimiškumas, skirtingai nuo krikščionių asmeniško santykio su Dievu-Asmeniu), galima pastebėti, jog ir Sokrato, ir Origeno išankstinės nuostatos yra tos pačios: tiek vienas, tiek kitas pabrėžia rūpestį dėl savo paties sielos ir jos „išganymo“. „Ragindamas „pažinti patį save“, Origenas suvokia savo ryšį su graikiškąja tradicija ir pripažįsta tokios savižinos vertę. Tačiau iš tiesų sielai jis rodo kitą kryptį: atpažinti savyje Dievo paveikslą ir suprasti, kiek sielos padėtis atitinka Dievo žodžio keliamus reikalavimus“ (p. ix). Kryptis gal ir kita, bet intencijos ir tikslas tas pats: pažinimas. Ar nėra taip, kad skaitydamas šv. Raštą ir taip tobulėdamas žmogus (siela) tam tikra prasme neišvengia anapus savęs (kaip ir graikiškasis mąstymas), nes interpretacija galiausiai virsta (o gal lieka) saviinterpretacija? Ar tikrai „sielos, transcendentalinė vienatvė“, pasirodanti mąstyme, pralaužiama, jei „karštas Sužadėtinio Dievo Žodžio balsas“ reikalauja vien tik „pažinti save“ (p. ix)?

Apsiribojimą „apreikštųjų Raštų inteligibiliuotu pasauliu“ galima įžvelgti ir Origeno sąmprotavimuose apie „pagal raidę“ ir „pagal dvasią“. Vienintelė skirtis tarp jų - tai skirtis tarp išorybės ir vidujybės, kūniškumo ir dvasingumo. Tačiau net ir supratimas „pagal dvasią“ lieka vien intelekto plotmėje. Kitaip sakant, raštas neperžengiamas, neatliekamas judesys iš proto į praktinę (valios ir laisvės - etinę) sferą. O juk „pagal dvasią“ - tai ne tik suvokti protu, bet ir veikti, elgtis. Juk iš esmės tuo krikščioniškas (krikščioniškos hermeneutikos) paklusimas ir įsiklausymas į raštą, tarsi tai būtų balsas, turėtų skirtis nuo fariziejiškos stabmeldystės raštui. Būtent taip suvokiant „pagal dvasią“, jau nebebėgama nuo išorybės bei kūniškumo į „grynąjį“, „tikrąjį“ dvasingumą, bet naujai prie jų sugrįžtama. Kūnas nėra vien tik kraujas ir dvasios priešybė, kaip mąno Origenas. Kūnas yra ir veidas, o taip pat - balsas (išorinis).

²⁸ Ališauskas V. *Op. cit.* - P. 9.

Kūniškumo atžvilgiu Origenas nėra nuoseklus. Raidiškumui jis pripažįsta teisę koegzistuoti su dvasingumu („... raidinė-pažodinė-prasmė lieka dvasinės prasmės prielaida. Ji pasitraukia, bet nepranyksta; galima šiek tiek hėgeliškai sakyti, kad ji ne panaikinama, o „nukeliama““ (p. xx)). Tuo tarpu į kūną Origenas žiūri kaip į neišvengiamą blogybę: „Jei myli kūną, neprieinama tau dvasios meilė“ (p. 6). Negana to, meilė žmogui - tai kūno meilė, ir tik meilė Dievui - dvasios meilė (p. 31). Čia Origenas kalba kaip „tipiškas“ krikščionis. Bet juk ir kūnas gali būti dvasinės prasmės prielaida. Tuo tarpu balso uždarymas į raštą ir sutapatinimas su vidine prasme rizikingas tuo, kad viskas redukuojama į tekstą: tarsi užtenka skaityti šv. Raštą ir taip kilti dvasinės pakopos laiptais Dievop. Raštas, tekstas nepalieka nieko anapus savęs, jis viską tematizuoja, susiurbia į save - užmuša. *Įvade* vienareikšmiškai tvirtinama: „Rašte asmeniškai susitinkame Tėvo Sūnų. Tad „Išraidinės Dievo žodis“ (A. Jakštas) nėra paliktas betėvis ir vienišas, kitaip negu minima Platono *Faidre*. „Žodžio Tėvas“ [...] nuolat lieka su sūnumi. Λόγος Jono evangelijoje byloja: „Tas, kuris mane atsiuntė, yra su manimi. Jis nepaliko manęs vieno“ bei „Tėvas yra manyje ir aš Tėve“ (8, 29; 10, 38)“ (p. xiii). Tačiau tokiu būdu suponuojama, jog nėra esminio skirtumo tarp rašytinio ir sakytinio logoso, tarp raidės ir gyvo žmogaus balso. Todėl ir į klausimą „Bet ar tikrai tekste yra Dievas?“ atsakoma Dievą visiškai sutapatinant su Logosu, Prasme, Kalba ir nurodant į prasmės žaisimą, slėpimąsi, nepagaunamumą²⁸. Bet ar tikrai tekste yra Dievas? Juk Kristus, kaip ir Sokratas, buvo tas, kuris nerašė. O gal teksto (šv. Rašto) prasmė ne tekste, bet anapus jo? Gal tekstas - tik nuoroda į prasmę, tik pre-tekstas jai (pretekstas susitikimui su balsu)? Gal rašte nėra Dievo, bet nuoroda į Jį?

Ar vis dėlto nereikėtų palikti tos Platono iškeltos ir Origeno įveiktos priešpriešos - palikti ne ieškant sintezės, bet suvokiant tai kaip radikalią skirtį ir gyvenant toje balso ir raidės įtampoje (tiesa, gal, skirtingai nuo Platono, nesuteikiant jokios privilegijos nė vienam iš priešpriešos narių). Sugrįžti prie balso ir rašto priešpriešos, tačiau kitaip: ne kaip

Platonas, kuriam išorinis balsas sutampa su vidiniu, ir ne kaip Origenas, kuriam balsas egzistuoja tik rašte. Sugrįžti prie išorinio balso, kuris buvo užmirštas ir nuolat redukuojamas arba į vidinį balsą, arba į rašto balsą. Pagaliau, sugrįžti ne siekiant savižinos, nes juk Kito balsas „pirmesnis už savižinos spontaniškumą“ (p. ix). Origenas ryšio su Dievu siekia per įraidintą žodį (rašta). Bet yra ir kitas kelias - per įbalsintą žodį (veidą). Ryšys ne su tekstu, bet su Kitu [žmogumi]. Vartojant Kierkegaardo pamėgtą retorinį principą, galima būtų sakyti: gražu sugebėti „atpažinti savyje Dievo paveikslą“ (p. ix), bet dar gražiau jį atpažinti Kitame, t.y. Kitą išvysti kaip Dievo paveikslą.

Ar įmanomas gyvas pokalbis su Dievu, ar į Dievą reikia kreiptis vien tik šlovinančiaja kalba, o Jam prabilus, nutilti kaip kiekvienam kūnui Jo akivaizdoje (*Zch 2, 13*)? Minėtasis Kierkegaardas pasakytų: „... laikinybėje Dievas ir aš negalime kalbėtis, neturime bendros kalbos“²⁹ (ir tai dėl to, kad Kierkegaardas siekia „absoliutaus santykio su absoliutu“, t.y. apeina Kristų kaip tarpininką, kaip Logosą). Bet jeigu vis dėlto įmanomas santykis su Dievu per žmogišką kalbą, tai vienintelė išeitis - pokalbis su Kitu asmeniu, meilės pokalbis. Vėl prisiminus Hölderliną: „Ramūs šypsojomės mes, pajutę savąjį Dievą, / Pokalby mūsų jaukiam“³⁰.

3. BALSŲ DIA-GRAMA

Garso ir balso neregimumas, lyginant su regima raide, lyg ir skatina manyti apie didesnę jo dvasingumą, idealumą. Garsas tarsi yra arčiau idealybės, jis betarpiškai susijęs su logosu ir su prasme. Garsas - tarsi „grynasis“ (su viduryje betarpiškai susijęs) jusliškumas, nesutepantis antjuslinės prasmės („... pokalbyje per tai, kas neregima, per balsą, priartėja tai, kas neregima: meilė, Dievas“³¹).

Šiuolaikinėje filosofijoje (Jacques Derrida, Ro-

land Barthes) kritikuojama ši dvasingumo/kūniškumo, vidaus/išorės, šnekos/rašto priešprieša bei hierarchija ne tik parodant, jog jie vienas be kito negalimi (nėra vidaus be išorės), bet ir tai, kad jie pereina vienas į kitą ir vienas kitą pakeičia. Tokiu būdu, pvz., Derrida siekia reabilituoti Vakarų filosofijoje „išorėn ir žemyn“ ištremtą raštą. Tačiau kritikuodamas šnekai suteikiamas privilegijas, jis neatkreipia dėmesio į vieną esminį skirtumą - *différence*'ą - pačioje šnekos plotmėje. Pasiduodamas graikų *kalbos* logikai, pagal kurią nėra skirtumo tarp garso ir balso, jis nedaro skirtumo tarp kalbos ir pokalbio, tarp šnekos ir pašnekesio. Šneką jis suvokia tiesiog kaip reikšminių garsų sklaidą, bet nepastebi, kad pašnekesys yra daugiau nei garsų sklaida. Lygiai taip pat kalbą jis aptarinėja vien reikšmių - signifikatų/signifikantų - plotmėje, nepastebėdamas, kad pokalbis, nors ir negalintis skleisti be jos, visgi ją peržengia. Perimdamas graikišką atvaizdo metaforą, Derrida parodo, kaip šneka susidvejina ir savyje atranda savo pačios Kitą, pašamonę - raštą. Bet ten, kur yra atvaizdai, kur yra *speculum*, ten veikia pagrindinis spekuliatyvos žiūros principas: vaizdas ir atvaizdas, nurodydami vienas į kitą ir atsispindėdami gali vienas kitą pakeisti³². Tas Pats (šneka, signifikatas) gali pakeisti Kitą (rašta, signifikantą) ir atvirkščiai. Negana to, tarp jų, kaip ir tarp sąmonės ir pašamonės, veikia prievartiniai santykiai: jie nuolat mėgina vienas kitą represuoti, nustumti, užgrobti kito vjetą, nužudyti kitą. Narcizo meilė - tai sadomazochizmas, tai nuolatinė seksualinė prievarta, kuri yra tikrų tikriausia savižudybė. Visa tai vyksta kalbinėje - grynoje reikšmių plotmėje. Ši kova - tai kalbos funkcijų kaip To Paties ir Kito kova. To Paties kaip Kito ir Kito kaip To Paties.

Tačiau ten, kur skleidžiasi ne kalbos funkcijų, bet asmenų - tarpasmeninis - santykis, kur garsas nėra tas pat, kas balsas, ten nėra jokio „kaip“. Ten santykis skleidžiasi ne spekuliatyvos regimybės - ne panašumo, vaizdo ir atvaizdo - bet neregimybės

²⁹ Kierkegaard S. *Baimė ir drebėjimas* - V., 1995. - P. 86.

³⁰ Hölderlin F. *Op. cit.* - P. 57.

³¹ Ališauskas V. *Išgirsk, Giesmių giesmė, skubėk ją suprasti...*

(*Įvadas*). - P. viii.

³² Derrida J. *De la grammatologie*. - P. 55.

plotmėje. Ši neregimybė nereiškia antjusliškumo. Tai tik reiškia, jog čia išeinama iš veidrodžių karalystės. Čia stovėti vienam priešais kitą reiškia ne Kitame matyti savo atvaizdą (Platonas) ir ne save pamatyti kaip Kitą (Lacanas). Tai reiškia ne matyti, bet būti matomam arba... klausytis, įsiklausyti ir pakl(a)usti.

Ar žvelgti į raštą taip, tarsi tai būtų bylojantis veidas ir į mus besikreipiantis balsas (Origeno, arba hermeneutinis, požiūris) yra tas pats judesys, kaip ir balsą (šneka) matyti „užterštą“ raštu (Derrida, arba poststruktūralistinis, požiūris)? Tebūnie šis

³³ *Salamono Giesmių giesmės* (2, 8; 2, 10; 5, 2; 5, 6; 5, 9; 5, 16; 7, 9; 2, 13-14; 8, 13-14; Vertė J. Skvireckas) ir R. Barthes'o *Teksto*

klausimas bus paliktas kaip šio teksto erozijos properša - galimybė kitiems (ar kitų) tekstams bei pokalbiams. O kol kas norėtuši parodyti metamorfoses, kurias patyrė į raštą uždarytas balsas. Tam, pasitelkus poststruktūralistų garbinamą metaforiškumą, buvo sudaryta diagrama. Du, jokių požiūriu nesulyginami tekstai³³, pasirodo, gali vienas kitą nuskaidrinti kaip tik vienos ir tos pačios metaforos dėka. Per metaforą ne tik vienas vardas „užteršia“ kitą („kontaminacijos logika“), bet ir vienas tekstas gali paaikškinti kitą tekstą bei išryškinti jo ribas.

malonumo (cit. iš: Bartas R. *Teksto malonumas* / Vertė G. Dručkutė. - V., 1991. - P. 315-316) fragmentai.

„Jei galėtume įsivaizduoti teksto malonumo estetiką, į ją privalėtume įjungti *rašymą balsu*. O *rašymas balsu* [...] - ne dramatinės moduliacijos, ne įnoringos intonacijos, ne įmantrus akcentų išdėstymas, o paties balso *faktūra*, kuri yra tembro ir kalbos erotinis mišinys ir gali tapti, kaip ir dikcija, menu - savojo kūno valdymo menu (todėl šis menas yra toks svarbus Rytų teatrose). Sudaromas iš liežuvio kaip kūno organo gaminių garsų, rašymas balsu yra ne fonologinės, o fonetinės prigimties: jo tikslas - ne komunikato aiškumas ir ne aistrų reginys; siekdamas mėgavimosi, jis svajoja apie įvykius impulsus, apie galimybę prisiliesti prie švelnios liežuvio odelės, apie tekstą, leidžiantį pajusti gerklų faktūrą, priebalsių patiną, balsių gašlumą, visą slaptojo kūno stereofoniją - liežuvio kaip tarimo organo kūniškąją, o ne kaip komunikacijos priemonės prasminę artikuliaciją.

*Mano mylimojo balsas; štai jis ateina,
šokinėdamas kalnuose, peršokdamas kauburius.*
[...]

*Štai mano mylimasis man kalba:
Kelkis, skubėk, mano prietele,
mano balandėle, mano gražuole, ir ateik.*
[...]

*Aš miegu, bet mano širdis budi.
Balsas mano mylimojo beldžiančio:*

Balsas susijęs ne tiek su reikšme (*signification*), kiek su reikštimi (*signifiance*), išraiška. Ne su tuo, kas perduodama ir kuo keičiamasi sustingusiu pavidalu komunikacijos metu, bet su tuo, kas nuolat srūva ir kinta. Tiek viename, tiek kitame tekste komunikacija kaip informacijos perdavimas nėra svarbi, svarbus pats vyksmas - įvykis. Balsas yra esmiškai intencionalus. Jis ne tiek ką nors *nurodo* (kaip kad garsas), kiek yra į ką nors *nukreiptas*. Rodymas ir kreipimasis - iš esmės skirtingi dalykai. „Reginti“ sąmonė nukreipta į daiktus, bet tai visgi į save pačią nurodanti sąmonė - sąmonė sau ir savyje, nes jai daiktai rūpi tiek, kiek (ir kaip) jie pasireiškia jai ir joje. „Girdinti“ ir „įsiklausanti“ sąmonė - tai save peržengianti ir sau nepakankama sąmonė. Balso nukreiptumas - tai sau nepakankamas logosas, „mirtingas“ - stokojantis ir geidžiantis - logosas. O dar tiksliau, balso stichija - tai ne logoso, bet eroso stichija.

Giesmių giesmės Sužadėtinio balsas - asmeniškasis ir intymus. Jis kreipiasi, žadina iš snaudulio savyje, Tame Pačiame. Tai balsas, kuris įsiklauso. Bartiško teksto balsas nukreiptas į save. Jis - anapus logoso (signifikato, prasmės, tiesos) ir susijęs su erotiškumu kūnu („ne fonologinės, bet fonetinės prigimties“). Tačiau jis, sutapatintas su garsu (signifikatu), ne į ką nors kreipiasi, bet rodo (si), demonstruoja pats save, savo aktorinius sugebėjimus (kaip ir Lisijo farmakonai). Tai save gir-

Atidaryk man, mano sesuo, mano prietele

[...]

*Aš atstūmiau mano mylimajam savo durų velkę,
bet jis buvo pasitraukęs ir nuėjęs šalin.*

Mano siela sutirpo, kai jis prabilo.

Aš ieškojau ir neradau jo,

šaukiau, bet jis man neatsiliepė.

Koksai tavo mylimasis iš mylimųjų,

o gražiausia iš moteriškių?

[...]

Jo gerklė pilna saldumo

ir jis visas pageidaujamas.

[...]

Tavo gerklė kaip geriausias vynas,

vertas mano mylimojo, kad gertų,

jo lūpų, kad ragautų.

[...]

Kelkis mano prietele, mano gražuole, ir ateik,

Mano balandėle, uolų plyšiuose, sienų urvuose

parodyk savo veidą.

Tegul skamba tavo balsas mano ausyse,

nes tavo balsas gražus ir tavo veidas žavus.

• [...]

Tu, kuri gyveni soduose, prieteliai klausosi:

duok man išgirsti tavo balsą.

Bėk, mano mylimasis, ir būk panašus į stirną

ir į jauniklį briedį kvepalų kalnuose.

„Kadangi melodika nūnai mirusi, tokį rašymą lengviausiai aptiksime kinematografe. Iš tikrųjų pakanka kinematografininkui užrašyti žmogaus balsą iš labai nedidelio nuotolio (o tai, beje, yra bendras rašymo „faktūros“ apibūdinimas), leisti pajusti kvėpavimą, žmogaus lūpų įskilimus, jų švelnų nelygumą, visą žmogaus veido materialumą, kūniškumą (rašymas kaip ir balsas privalo būti toks pat betarpiškas, švelnus, drėgnas, nubertas smulkiomis spuogeliais, virpaš it žvėrelio snukutis), kad signifikatas tučtuojau dingtų begaliniam tolyje, o į mano ausis prasiskverbtų viso aktoriaus anoniminio kūno skambėjimas: kažkas virpa, duria, glamonėja, glosto, gnybčioja - kažkas mėgaujasi.“

dintis ir savimi pasitenkinantis balsas. Be klausos - nesugebantis išiklausyti - balsas bejėgis (impotentiškas ar onanistiškas³⁴). Rašymas balsu - tai menas valdyti savo kūną ir mėgautis juo (kalbos narcizizmas).

Giesmių giesmės balsas skleidžiasi paslapties/atverties, esaties/nesaties žaisme. Jis - tolstantis ir nykstantis, nepagaunamas, nesugriebiamas, jo negalima apimti (stirnos (jauniklio briedžio) ir kvapo metaforos). Esmiška balso „metafora“ - veidas. Veidas yra balso erdvė, jo „vieta“. Balsas - tai veido laikas.

Bartiškas balsas ne nutolsta, bet priartėja. Balso artumas - tai savęs geidžiančio kūno artumas, tačiau šis kūnas yra anonimiškas ir beasmenis. Tokio balso „kitas“ - kinematografas - stebėtojas iš šalies, kuris irgi mėgaujasi kaip beasmenė akis ir ausis. Tai iš esmės įrašomas ir užrašomas balsas (garsinis raštas, kinematografas). Balsas yra uždarytas rašte, įkalintas raidžių - anoniminės masės ir anoniminio geismo. Čia erosas tėra libido. Toks raštas varžosi jau ne su logosu, bet su erosu. Jis siekia būti ne tik erotiniu objektu, bet ir pačiu erotiniu principu - geidžiamybe.

³⁴ Plg. su Derrida lygiai taip pat apibūdinamam raštu. - *La pharmacie de Platon*. - P. 364; taip pat su J. - L. Mariono aptariamu atvaizdu televizijos ekrane. - Marion J.-L. *Aklasis Siloame* // Naujasis židinys. - 1995. - Nr. 7-8. - P. 540.

DVI MITOLOGIJS

Kazio Borutos „Baltaragio malūnas“

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

Kazys Boruta nėra apeitas, netyrinėtas rašytojas. Vytauto Kubiliaus, Dalios Striogaitės ir kitų darbai duoda ir atramų, ir impulsų prie jo kūrybos sugrįžti. Pirmiausia, žinoma, prie „Baltaragio malūno“, vieno iš pačių svarbiausių XX a. lietuvių literatūros kūrinių (beje, šiomis dienomis sulaukusio dar vieno „Vagos“ leidimo). Kūrinio-įvykio, pertrūkio literatūrinėje kūryboje.

Literatūra iš pirmo žvilgsnio atrodo tolydi. Duobės užlyginamos. Arba - neižvelgiamos. Kaip ledo properšos. Bet jos yra. Lūžiai būtini, kad atsivertų kitas lygmuo. Tikrovė yra lygiai tikroviška kaip ir netikroviška. Tikroviška tikrovė nėra visa tikrovė. Tolydų tikroviškumą turi perkirsti tikri, bet netikroviški elementai.

Ar Kazys Boruta, vienas pačių neramiausių ir maištingiausių lietuvių rašytojų, yra apie tai mąstęs, ar sąmoningai siekęs tikroviškąją tikrovę praverti ar pagilinti kita - tikra, bet netikroviška puse? Viena aišku tikrai - Kazį Borutą domino „nepaprasti“ žmonės: dievdirbys Vincas Dovinė („Mediniai stebuklai“), negalimybes įveikiantis „lietuviškas Miunhauzenas“ Jurgis Paketuris („Jurgio Paketurio klajonės“). Jo eilėraščiuose, esė iškyla ypatingų dvasinių užmojų žmonės: Amundsenas, suradęs Šiaurės kelią; Galilėjus, sušukęs: „O vis dėlto ji sukasi!“; Čiurlionis, atvėręs visiškai nematytą, neižvelgiamą tikrovę.

Bet lietuviška pasaka savo nepaprastumu Kaziui Borutai liko nepralenkiamas. Buvo į seniausias lietuvių pasakas, ypač į užrašytas Jono Basanavičiaus, labai įsigilinęs. Yra sakęs apie save: „mūsų tautosakos šaltiniai ir rinkiniai man gerai žinomi“. Mėgo ir literatūrines pasakas, išvertė Aleksandro Puškino „Pasaką apie žvejį ir žuvelę“.

1953 metais - vasarą - Kazys Boruta patyrė dva-

sios įvykį: patikėjo, kad kažką iki tol nepamatyto išvydo pasakose, kad išvelgė jose tautinio epom galimybę. Dienoraštyje įrašė: „Vysiesiu gyvą pasaką! O paskui dirbsiu, dirbsiu, - gal ir viskas kitas susitvarkys!“

Pagaliau gimė tautinis epas.

Tai sakmių grandinė iš tautos (aisčių) gyvenimo dramatiškų momentų. Kiekviena sakmė išbaigta kaip vienetas. Visas sakmes jungia bendra idėja - žūt būtina kova dėl tautos gyvybės.“

Kazys Boruta juto ne tik idėją, o ir gyvą žodžio mitą: kokios garsų ekspresija frazėje „Vysiesiu gyvą pasaką!“ Joje tebeskamba Jurgio Girdvainio likimo mįslė. 1953 metų įvykis Borutą ištiko praėjus keliems metams nuo ypatingos dvasinės situacijos, kai per labai trumpą laiką jis sukūrė „Baltaragio malūną“, vėliau dar redaguotą, taisytą. „Paskui, kai prisilėgė klaiki okupacija, grasindama mus sunaikinti, mano ausyse vėl sužvalgė prosenelio obuolmušiai, keldami pasipriešinimą ir atkaklumą, o vaizduotėje vėl atgijo Baltaragis“, - taip Boruta yra kalbėjęs apie į sąmonę prasiskverbusių kūrinio impulsus. Jų esama biografinėje patirtyje: prosenelio obuolmušiai, o „vėl“ nurodo ir į ankstesnį Baltaragio buvimą. Sąmonės atkaklumas ir pasipriešinimas, o pasąmonės tamsoje - Likimas, rūstus, nepermaldaujamas. Atkaklumo ir Likimo kova, Likimui atiduodanti įveikos galia, o kūriniui paliekanti rūstų ir poetišką jos Grožį.

Kūrinio pavadinimas: „Baltaragio malūnas arba kas dėjosi anuo metu Paudruvės krašte“. Stilistinė nuoroda į keliasluoksnį epinį pasakojimą (kaip ir Julijono Lindės-Dobilo - „Blūdas arba Lietuva buvusios Rosijos revoliucijos metu“). Dviejuose lietuvių klasikos kūriniuose (ir Igno Šeiniaus „Kuprelyje“)

malūnas yra ne tik veiksmo vieta, bet ir mitinis veikėjas. Vėjinis malūnas yra tiesiogiai susijęs su gamtos galiomis, nuo jų priklausomas. Malūnas tarsi tarpininkauja tarp žmogaus ir gamtos. Malūno vaizdinys yra panašus į sparnuotą būtybę, kurios kojos įaugusios į žemę, o rankos-sparnai siekiasi dangaus. Boruta mato malūną ir pasiruošusi skristi, ir šmėkliška, neberealų. Malūnas yra tarpininkas tarp irealybės ir realybės, tarp gamtos ir antgamtės.

Malūnas yra ir žmonių likimo lėmėjas. Jis atvilioja kvatoklę Marcelę. Jis yra užkerėjęs paskutinį Paudrūvės malūnininką Baltrų Baltaragį (vardu ir pavarde pabrėžiamas baltumas, kaip šviesa, dorumas, ra-



Jonas Kuzminskis. Kazio Borutos knygos „Baltaragio malūnas“ (1945) iliustracija

go įvaizdis rodo jį turint ryšių ir su antgamte). Ir svarbiausias antgamtės veikėjas romane - Pinčiukas, būdamas su žmonėmis, darosi baltas; niekur nėra neperžengiamos ribos, bet ribos yra ir jas būtina

saugoti, kad žmogaus nepasiglemžtų akla galia, veikianči įvairiais, žmogui ne visada žinomais pavidalais.

Kazio Borutos „Baltaragio malūno“ mitologinis karkasas, sukurtas pasiremiant lietuvių folkloru, iš tiesų, kaip mano autoritetingiausi tyrinėtojai, leidžia šį kūrinį laikyti mitologiniu romanu, tiesa, labiausiai pabrėžiant mitologinį siužetą: „Mitologinis siužetas nubrėžia kūrinyje nenugalimo ir nepaaiškina- mo apspręstumo sienas, į kurias daužosi žmogus“ (Vytautas Kubilius).

Kodėl daužosi? Kas priveda žmogų prie tos sienos, kas traukia jį pasisupti ant malūno sparnų, nors tai mirtinai pavojinga? Kas verčia bandyti tą sieną įveikti? Kas kelia ir neša? Kas pražudo?

Slapčiausia galia, nepavaldi pačiam žmogui, turi meilės vardą. Per meilę gamtos kūdikis žmogus pajunta savyje paslaptingos galios alsavimą. Mylinčioje širdyje nusilpsta gamta ir sustiprėja antgamte - ir gerosios, ir blogosios jos jėgos. Meilės iš gamtos kaip iš gyvenimo išplėstas Baltaragis nevilties valandą pasirašo sandėrį su Pinčiuku. Tas sandėris, atpažįstamas iš lietuvių tautosakos, įsuka „Baltaragio malūną“. Pradeda veikti antroji mitinė galia - meilė. „Baltaragio malūne“ Boruta sukūrė įstabią meilės mitologiją. Romane yra ne tik išorinis mitinis siužetas su veikiančiomis mitinėmis būtybėmis, bet ir vidinė - meilės - mitologija. Dvi mitologijos, siužetiškai viena kita remiančios, bet ontologiškai atskiros.

Pirmaisiais krikščionybės metais gyvenęs, bet ir ikikrikščioniškąją dvasios kultūra rėmęs Plotinas, neoplatonikas, apmąstydamas grožį, įsivedė ir meilės sąvoką. Garsiausioje studijoje „Apie grožį“ Plotinas sakė: „Sumišimas, smagus sukrėtimas, ilgesys, meilė, džiugus drebulys, - štai jausmai, kuriuos turi sukelti bet koks grožis. Net ir akivaizdoj to, kas neregima, galima juos patirti; iš tikrųjų juos pažįsta visos sielos, bet stipriau tos iš jų, kurias labiau sujudina meilė to, kas neregima, - lygiai kaip ir kūninis gražumas visus patraukia, tačiau ne visus vienodai stipriai jis dilgina, bet kai kuriuos ypatingai stipriai; tie vadina- mi mylinčiais“ (cit. iš: *Ties grožio vertybėmis*. Antras fotografuotinis leidimas. - V., 1994. - P. 332).

Ši Plotino mintis yra buvusi jaučiamai svarbi romantikams, perėjusi per Schellingo, Novalio patir-

tį. Mylintieji stipriau reaguoja į grožį. Grožį jaučiantieji yra aistringi mylintieji. Borutai, romantinės pasaulėjaautos rašytojui, grožio ir meilės ryšys - kaip sukrėtimas, džiugus drebulys - buvo išgyventas, patirtas menine intuicija.

Meilė yra ir tarsi antgamtės alsavimas, nežinomų galių veikimas žmoguje. Mitinės atramos formuojasi iš to, kas žmogaus pasaulyje vyksta neatšaukiamai, vyksta ir nežinomoms galioms veikiant. „Baltaragio malūno“ veikėjai yra mylintys. Meilė išjudina, pakeičia Baltaragį, meilė susuka nestiprią kalvio pameistrio Jurgučio galvelę; meilės tikisi Uršulė, šį jausmą patiria ir Pinčiukas, kurio pykčio ir kerštingumo nestabdo dvasios stabdžiai. Niekas nėra išskirtas. Visuotinė, visuose - gamtos ir antgamtės - vaikuose veikianti meilės galia. Ji reikalauja išsipildymo, pažeista kerštauja, kenkia, naikina patį mylintįjį. Uršulė tik todėl, kad nepasiekė meilės, iškrito iš įprasto žmonių gyvenimo. Nemylėta, kūdikio nesupusi moteris virsta davatka-ragana.

Kaziui Borutai rūpėjo ir tautosakinė-mitologinė „nepaprastų“ žmonių, kaip juos yra pavadinęs Norbertas Vėlius, kategorija. Iš jų, be abejonės, svarbiausi yra raganos ir raganiai. Raganiumi pavadinamas ir Baltaragis. Bet labiausiai dėmesys sutelktas į Uršulę, kuri daro burtus, pirmiausia siekdama pakenkti jauniems. Uršulės likimu - nuskandinimu išbandant, ar ji tikrai ragana - Boruta grįžo prie gana dramatiškos raganų istorijos Lietuvoje, suteikė jai vaizdinį foną, bet nedramatino. Šiaip jau šis epizodas romano visumai nėra būtinas. Kaip ir gana platūs karčemos, arkliavagio vaizdai, kurie būdami kito stiliaus, silpnina meilės mitologiją ir kaip grožio išpūdzio veikimą. Bet žiūrint iš siužetinės mitologijos pozicijų, galima ir karčemos liniją motyvuoti kaip blogųjų galių veikimo vietą.

„Baltaragio malūno“ meilės mitologijos svarbiausią ašį sudaro Jurgos ir Girdvainio linija. Įdomu sekti, kokiais būdais Boruta kuria meilės kaip mitinės galios veikimą žmonėse. Šiuo požiūriu svarbiausia romano veikėja yra Jurga. Jurga, kaip apskritai būdinga mitams, yra ypatingo likimo - našlaitė, auginama „raganaujancios“ Uršulės, atliekančios ir piktos pamotės funkcijas. „Rėk, jei nori, greičiau

nusprogsi“, - tokiais žodžiais supykusi Uršulė pastumia lopšį. Bet našlaitė užauga ir užauga labai graži. Tautosakoje labai graži kartu yra ir labai gera, ir labai protinga. Mitinė sutelktis kaip viso ženklumas vienu ženklu. „Kokia tu graži!“ - susižavėjęs ištaria Jurgutis; kvaišeliui pameistriui leidžiama pasakyti tai, kas kitiems yra tabu. Grožio veikimas yra toks pat stiprus kaip ugnies. Reikia didžio atsargumo, kurio negali turėti Jurgutis. Jis trokšta eiti, „kur akys mato, toliau nuo savo nelaimės“, bet negali atitraukti žvilgsnio nuo malūno, „kur aplinkui skraidė Jurga kaip žuvėdra“. Jurga yra skraidanti, jos grožio kerai palyginimu-metafora yra sušvelninti, bet skraidančios raganos potekstė neišnyksta. Jurgutis apibūdinamas kaip „užburtas“. Jurgučio funkcijos romane svarbios. Neveltui Boruta ilgai jį kūrė, taisė. Jurgutis savo meile kelia Jurgą iki didžiausios gamtos galios - iki saulės: „O ji ir už saulę jam buvo skaistesnė“. Mito veikėjai apskritai lygiuojasi į svarbiausius gamtos darinius. Jurga lyg ir ne visai priklauso namams - ir tėvas, ir Pinčiukas mano ją laukiant savųjų, kurie turį ją išsivežti. Tautosaka kiekvieną mergaitę laiko viešnia tėvų namuose, bet „Baltaragio malūne“ esama ir kitos reikšmės atspalvio - Jurga priklauso ir kitam arba kitokiam pasauliui. „Tėvas raganius, tai ir apie dukterį, žinai, velniai sukasi“, - pertaria piršlys, pabandęs su jaunikiu pasiekti Baltaragio malūną.

Ypatingų dvasinių galių turinti Jurga, provokuojanti pasaulį, pasityčiojanti iš Uršulės ir erzinti jaunikius, suvedama su Jurgiu Girdvainiu, šauniu ir išdidžiu jaunikiu, negalinčiu sau tinkamos surasti. Jo išdidumo galia išreiškta obuolmušiais žirgais - pagal senąjį lietuvių pasaulėvaizdį žirgas ir jaunikaitis neišskiriami. Girdvainis žino, kad Paudruvės krašte yra malūnininko „nepaprasta duktė“, pas kurią piršliais niekas negali atvažiuoti. Nepaprastam reikia nepaprastos. Mitinės poros susidaro iš nepaprastųjų.

Jurgai leidžiama elgtis visai kitaip nei reglamentuota bendruomenės papročių: Jurga yra kita, kitokia. Štai pirmojo susitikimo scena: „Jurga tiesiai ir nuėjo prie Girdvainio. Daug buvo girdėjusi apie jo obuolmušius žirgus, mėšlavežimį, išverstus kaili-



Jonas Kuzminskis. Kazio Borutos knygos „Baltaragio malūnas“ (1945) iliustracija

nius ir kurčią piršlį, su kuriuo važinėjo, merginas gąsdindamas. Dabar Jurga pastojo Girdvainiui kelią, kai tas, kaip tik jos ieškodamas, norėjo pereiti per šventorių“. Metamas išsūkis vyrui. Mergaitė, pastojanti vyrui kelią, tokia graži ir drąsi, kad tas, kuriam kelias pastotas, yra iš karto nugalėtas. Grožis yra ir drąsa, leidžianti veikti nepriklausomai, laisvai pasirenkant. Drąsa virsta nepriklausomo, laisvo elgesio grožiu. Jurga pažiūri Girdvainiui į akis ir pasako taip, kaip įsako: „Lauksiu. Neužmiršk“. Ištarusi šiuos žodžius, Jurga vėl užima tarpinę padėtį: nueina nuleidusi akis, bet iškėlus galvą ir graži kaip karalaitė. Jos širdis nujaučia likimą. Meistro ranka parašytas šis „Baltaragio malūno“ sakiny: „Jurga grįžtelėjo pro petį, nenorėdama tikėti, ir susitiko su Girdvainio degančiomis akimis“. Grįžtelėjimas, sakytume, pusė judesio, yra lemtingas. Panašiai išvažiuodama iš malūno atsigręžia ir jos būsima motina: „Tas

juokas ar tas atsigręžimas visai iš proto išvedė seną berną“.

Girdvainis į malūną užvažiuoja stačiausiu skardžiu - lyg į stiklo kalną. Įveikęs nelabojo kliūtis ir pakilęs į užburtą kalną Girdvainis su savo obuolmušiais virsta sutelktu mitiniu herojumi. Dabar jau Girdvainis pažiūri Jurgai tiesiai į akis. Būtent šis žvilgsnis įveikia tai, kas Jurgoje yra kita, kitoniška; jos akyse pašaipos žiburėliai nyksta ir šluota - raganystės atributas - nejučiomis nusirita į pasuoletį. Jurga yra meilės galios atkerima, gražinama žemei, įprastoms piršlybų konvencijoms. Pasikeičia ir Girdvainis - dingsta jo „visas mandrumas“. Pasikeičia balsai, kalba - jiedu daugiau tyli. Meilės žaidimai, gaudymas - vijimasis su užuominomis į mitinius susitarimus: kai pragysta tretieji gaidžiai, Jurga pati pagau-na Girdvainį (vėl moters iniciatyva). Girdvainis tris kartus su Jurga glėbyje apsisuka seklyčioje. Borutos kūrinėje moteris turi didžiausią meilės galią. Ji yra mitinė meilės lėmėja. Aukščiausiu metaforos akordu rašytojas lyg ir gražina Jurgą antgamtės galių vietai - pelkei, bet iškeltų rankų judesiu ir pakelia iš jos: „... o rankos kaip pelkių vijokliai apsisuko apie berno kaklą ir taip pabučiavo, kad Girdvainiui naktis staiga prašvito“. Meilė veikia neįprastu stiprumu - nušviečia naktį. Jurgos apsisprendimas vėlgi nebeprisklaido tik žemiškoms konvencijoms: „Kas bus, tas bus, eisiu už tavęs su tavo obuolmušiais nors į pasaulio galą!“ Ne įprasto jaunų gyvenimo gyventi, o skristi su obuolmušiais, - pasiryžimas kažkam ypatingam. Klebonui Girdvainis prisipažįsta esąs visam gyvenimui užkerėtas.

Bet likimas, piktų jėgų valdomas, pirmiausia ir atsigręžia prieš tuos, kurie trokšta su juo pasigaly-nėti. Girdvainis netenka obuolmušių ir viską metęs - net ir Jurgą - išbėga jų ieškoti. Likusi viena, Jurga laikosi iškelta galva, išdidumu. Pagal mitinę sutartį ji verkia tris savaites: bet įveikia save; jos akys sužai-buoja „toku išdidumu, kuris tikrai tada žmogų pa-gauna, kada pats save nugali“.

Įveikusi antgamtės kliūtis, meilė turi įveikti ir save pačią. Tai sunkiausia užduotis Borutos kuriamoje meilės mitologijoje. Jurga susitaiko su likimu („Nelemta man laimingai būti, tai ir nereikia“), bet

nepraranda vilties, išsižada, bet vis tiek laukia. Moteris ir čia yra stipresnė už vyrą. Girdvainis silpnumo akimirką išsižada Jurgos, pasigaili: „Kam mes tada važiuome, Anuprai, pas tą prakeiktą mergą?“ Jurga nieko nesigaili. Ji tik blaškosi tarp pažeminto išdidumo, įžeidimo ir meilės. Anupras, romane atliekantis ir tarsi žiniuonio, gerojo pagalbininko vaidmenį, sako Jurgai, kad ji tik viena tegali išsklaidyti monus nuo Girdvainio kelio, „nustelbti ausyse užkerėtą žvengimą“. Bet meilė jau veikia pagal savo pačios logiką - alogiką. Seniesiems (Anuprui ir Baltaragiui) yra žinoma, kad sudrumsta meilė pavirsta baisia audra, žudančia, nesigailinčia. Jurga negali ieškoti jaunikio, ją pametusio. Girdvainis negali grįžti be obuolmušių. Negalimybės kolizija meilės mitologijai tokia pat svarbi kaip ir nežmoniškų kliūčių įveikimas. Ir Jurga, ir Girdvainis tolinami nuo gyvenimo. Jurga junta, lyg ją liestų „kažkieno šaltos rankos“. Girdvainis į žmogų nebepanašus, „bet greičiau į vaiduoklį, atėjusį iš kito pasaulio ieškoti savo arklių“. Iš gamtos mylimieji traukiasi į antgamtę. Liga, klejonė, klaidus sapnas, pasąmonės impulsai įveikia Jurgos sąmoningąjį išdidumą, ji pasiryžta eiti Girdvainio ieškoti (ieškojimas yra vienas svarbiausių mitinių veiksmų). Mylimieji paskutinį sykį matosi kaip šešėliai, lyg jie - pagal Orfėjo ir Euridikės mitą - būtų jau mirusiųjų karalystėje: „Jo šešėlis, vėjo blaškomas, tolo Udruvės ežero link. Vėjas pagavo Jurgą ir nunešė paskui. „Palauk!“ - šaukė ji šešėliui. - Nepražūk antrą kartą. Dabar niekur ir niekada nuo tavęs nesiskirsiu“. Girdvainį pražudo abejonė - ar Jurga jo laukia? Ir Orfėjas antrąkart

praranda Euridikę, suabejojęs, ar ji eina paskui ir atsigręžęs pasižiūrėti, kas buvo jam uždrausta.

Gamtos jėgos (vėjas, audra, vandenys) ima veikti kaip mitinės galios. Jurga pradingsta bangose, jausdama išsipildant laimę, vestuves, mylimojo rankas. Vestuvės ir mirtis mitologinėje sąmonėje yra greta. Vestuvių nuotaka ir mirties nuotaka. Gamta mitiniu būdu reaguoja į vestuvių-mirties įvykį: „Tada dangus prasiverė ir žvaigždės mirgėdamos skambėjo kaip varpai“.

Jurga išsivaduoja iš antgamtės pinklių. Bet neįveikia likimo. Iš esmės tai būtina sąlyga, kad atskira žmogaus drama virstų apibendrinimu, būtų mitologizuojama.

Lietuvių mitinių būtybių poetika, pažįstama iš sakmių, padavimų, siūlė Borutai kūrinio užbaigtumo variantus. Rašytojas juos bandė, įvedė gražios laumės vaizdinį: „Tada įsisiautusiame ežere iškyla ant bangų neapsakomai graži laumė, nelaiminga malūnininko duktė [...]“. Panašiai elgėsi Antanas Vienuolis „Paskenduolėje“. Bet Kazį Borutą veikė ir romantizmo kodas, naikinantis ribą tarp pasakos ir gyvenimo: „Kokia gi čia tada pasaka? Juk tai pats gyvenimas!“ Mitas naikina ribą tarp tikrovės ir netikrovės.

Vis dėlto išpūdingai, savitai meilės mitologijai rasti tinkamo pabaigos akcento rašytojui nepavyko. Jis rūpestingai sumezgė mitologinio siužeto gijas (Perkūno įsikišimas, atstatant tvarką), bet meilės mitologiją pabaigoje pernelyg lengvai perdavė pasakai ir poezijai.

KUNIGO VAIDMUO KAIMIŠKOJE PARAPIJOJE

KAZIMIERAS PŪRAS

Šiandieninėje besikeičiančioje visuomenėje kiekvienas blaiviai mąstantis tautietis dėmesingai seka Katalikų Bažnyčios veiklą, jos pastangas atsinaujinti, užgydyti žaizdas, kurias jai paliko pastarasis penkiasdešimtmetis. Gyvendamas tariamai demokratėjančioje, o iš tiesų vis dar anarchijos liūne skendinčioje visuomenėje, jis Bažnyčios prieglobstyje ieško moralinės paramos, kurios neranda valdžios institucijose. Tad nenuostabu, kad mūsų visuomenė gyvai domisi Bažnyčios hierarchų pareiškimais, kuriuose problemiška dėstomos programos. Šiuo aspektu dėmesį traukia Jo Ekscelencijos Kauno arkivyskupo metropolito Sigito Tamkevičiaus atsakymai į Pauliaus Subačiaus klausimus „Naujajame židinyje“ (š. m. Nr. 6). Pokalbyje detalizuojami š. m. gegužės mėn. 19 d. ingresso pamoksle ir tą pačią dieną vykusios bažnytinės konferencijos metu skaitytame pranešime akcentuoti dalykai. Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius išdėsto savo požiūrį itin svarbiais šiaandieninei Bažnyčiai klausimais: kalba apie kunigijos ir vienuolijos paskirtį, dvasininkų rengimą, jų skirstymą, jų santykį su pasauliečiais, liečia katalikiškos spaudos problemas, aptaria naujų katalikiškų sąjūdžių reikšmę šių dienų tikinčiųjų gyvenime. Aktuali problema gvildinama jau ne tradicinės krikščionybės dvasia, aptariamoms jau ne bendros religinio gyvenimo nuostatos, kaip buvo daroma iki šiol, bet formuojama Bažnyčios perspektyvinė politika, kuriai katalikiškoji visuomenė neliks abejinga,

žinoma, su kai kuriomis išlygomis. Būtent jas ir norėtusi paliesti.

Turbūt ne vienas kaimiškos parapijos tikintysis kritiškai vertins naują Bažnyčios požiūrį, liečiantį kunigų paskirstymą. Juk mažų parapijų tikintieji, per pastaruosius dešimtmečius netekę savo kunigų, - o tai buvo valdžios ateistinės politikos laimėjimas, siekusios kaime išrauti giliai įsišaknijusią religiją, - su viltimi sutiko Atgimimo mestą iššūkį: „Kiekvienai parapijai - kunigą!“ O dabar Bažnyčios hierarchas teigia, jog „praėjo laikas ir vargu ar grįš, kai kaimo kunigams teks po vieną parapiją“. Šią savo mintį Ekscelencija grindžia rimtais argumentais: kaimiškose parapijose, kurios pergyveno sodybų tuštėjimo metą, liko maža žmonių. Nepaprastai padaugėjo gyventojų miestuose, kur susikūrė didžiulės parapijos. Miestuose susikoncentravo jaunimas - Lietuvos ateitis. Todėl miestuose didelėse parapijose dirbs trys kunigai, o gal ir šeši, teigia arkivyskupas, ir daro išvadą, kad nieko nesą nuostabaus, jog kunigas kaime turi dvi parapijas, o ateityje turės gal ir keturias. Galiausiai reziumuojama: „Reikėtų mąstyti apie tai, kad didesnėse parapijose gyventų keli kunigai ir aptarnautų aplinkines parapijas“.

Šis arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus teiginys nekeltų klausimų, jeigu taip būtų kalbama apie kunigų paskirstymą tik postkomunistiniu pereinamuoju laikotarpiu. Puikiai suprantame - nors padaugėjo seminarijų ir jose besimokančių klierikų skaičius, dvasi-

KAZIMIERAS PŪRAS (g. 1926) - literatas, vertėjas, žurnalistas šį tekstą palydėjo tokiu priedašu:

„Nors gal ir nekuklu eiliniam inteligentui diskutuoti su Jo Ekscelencija Kauno arkivyskupu metropolitu Sigitu Tamkevičiumi religinio gyvenimo klausimais (Naujasis židinys. - 1996. - Nr. 6.),

tačiau ryžtuos, juolab, kad medžiagą diskusijai diktavo kaimiškų parapijų dvasinio gyvenimo realijos. Šį numerį perskaičiau tik rugsėjo mėnesį, po vasaros darbų tėviškėje sugrįžęs į Vilnių. O kol sudėlioju mintis ant popieriaus - atėjo ir spalvis“.

ninkų stygius vis dar smarkiai juntamas. Gal tuosyk kaimiškos parapijos ir turi aukotis miesto labui, juolab, kad, anot Pauliaus Subačiaus, kaime kunigai nuobodžiauja, neturi ką veikti... Taip, sutikime, kad per tą penkiasdešimtmetį daug kas pasikeitė. Kaimas ištuštėjo. Bet juk evangelizacijos uždaviniai, apie kuriuos taip dėmesingai savo pamoksluose mūsų vyskupams ir kunigams kalbėjo popiežius Jonas Paulius II, prieš trejetą metų lankydamasis Lietuvoje, išliko nepakitę, priešingai, jie reikalauja dar daugiau pastangų, ypač kaime, nes čia šalia pastoracinio darbo kunigas, drauge su vietos inteligentais, ypač mokytojais, privalėtų intensyviai ir kultūrinį gyvenimą, be kurio neįmanomas religinis kaimo atgimimas. Iš tiesų, šiandien mažųjų parapijų bendruomenėms tiek dvasiniu, tiek moraliniu požiūriu reikalinga didžiulė parama. Kaimą pamiršo visos valdžios. Nejaugi ir kunigas čia bus tik sekmadienio svečias? Atlaikė pamaldas ir išvažiuoja į centrinę parapiją. Aišku, vestuvininkams, kūmams - beje, jie labai reti šiuolaikiniame kaime, bepigiu, - jiems nesunku automobiliais pasiekti kunigą, gyvenantį centriuke. O ką daryti seniems žmonėms? Juk kaimiškose parapijose didžiausias tikinčiųjų procentas yra pensininkai. Nelengva prisišaukti kunigą ligos atveju. Kaime dabar dažnos laidotuvės. Tikintieji metinių proga už mirusius artimuosius trokšta „užpirkti Mišias“. O bažnytėlė išties savaitę užrakinta. Tyli visą savaitę ir varpai, kadaise jiems skambėję kiekvieną rytą, skelbę vidudienį ir lydėję į vakaro poilsį, pranešdavę apie mirusį parapijietį. Pakvies jie tik sekmadienį į bažnyčią, kur galbūt bus aukojamos šv. Mišios už dešimtį ar daugiau mirusiųjų. Bet tokios „kolektyvinės“ pamaldos už artimuosius, iškeliačiusius Anapilin, lietuviškame kaime priimtinos tik Vėlinių metų. Žinoma, šv. Mišias kunigas už mirusį šeimos narį gali aukoti centrinės parapijos bažnyčioje darbo dieną, bet šiais laikais ją dėl transporto problemų kaimo žmogui pasiekti nelengva. Neatsakys dvasininkas atvažiuoti ne šventadienį ir į tavo bažnytėlę, bet tada jau dešimties litų už gedulingas pamaldas neužteks... O kur dar vaikų katekizacija, tikybos pamokos mokyklose? Juk šis religinės veiklos baras, patikėtas kateketams, kuriems neretai

dar trūksta dvasinio bendravimo su jaunimu įgūdžių, taip pat reikalauja kunigo dėmesio ir kontrolės. O su darbo diena sutampančios religinės šventės? Šeštinės, Devintinės, Žolinė, Vėlinės? Tokiose parapijose jos jau pamirštos, išskyrus Visų Šventųjų dieną ir šv. Kalėdas. Pamiršta ir didelės tradicijas Lietuvos kaime turėjusi Didžioji savaitė. Kunigas bažnytėlėje pasirodo tik per šv. Velykas... Plačiai pastoracinei veiklai kaimiškose parapijose reikia ne atvažiuojančių dvasininkų, o pasišventusių kunigų, kurių šiandien Lietuvoje, kaip teigia Ekscelencija, dar labai trūksta. Kaime tikra ta žodžio prasme reikia kunigų-misionierių, kurie evangelizacijos darbą susietų su kultūrine švietėjiška veikla, suteiktų naują impulsą vyskupo Valančiaus blaivybės draugijos sambūriams. Juk negalima diskredituoti Valančiaus asmenybės, nesuvokiant, kad šiandien girtuoklystę kaime gimdo visiškai kitokios socialinės, moralinės, psichologinės priežastys, negu carizmo laikais (dabar geria ne tik vyrai, bet ir moterys, net vaikai). Tik iškilios asmenybės, pirmiausia kunigai, šitam tautos skauduliui gali padaryti lemtingą injekciją.

Jeigu šiandien kunigas kaime neturi ką veikti, jei nuobodžiauja, tai jis vadovaujasi tik valdiškos tarnystės nuostata. Toks dvasininkas nesugebės savo parapijiečių išklausti, padrašinti, palaikyti, jiems vadovauti. O juk mūsų laikais, kai po didžiulių visuomeninių pasikeitimų žmogaus elgesys ir jo siela būna žaizdota, Šventojo Tėvo žodžiais, pasakytais Vilniaus arkikatedroje bazilikoje 1993 m. rugsėjo 4 d., itin svarbu, kad Dievui pasišventusieji žmonės parodytų gyvą teologinių ir žmonių bendrų dorybių sąsają, kuri pagimdo naują, vidinių prieštaravimų neturinčią žmonių. Sąžiningumas, garbingumas, darbštumas, tvarkingumas, pasitikėjimas, tarnavimo dvasia, nuoširdumas, santūra, kilniadvasiškumas, teisingumo ir atsakomybės jausmas, dvasinė pusiausvyra, atvirumas - štai kai kurie „naujojo žmogaus“ būdingi bruožai, kuriuos, kaip patarė Šventasis Tėvas, kunigas privalo skiepyti žmonių širdyse „tiek miesto, tiek ir kaimo parapijose“. O kaip dvasininkui atlikti šį didžiulį pastoracinį darbą kaime, jei jis turės keturias parapijas, jei gyvens stambesnės parapijos centre, o su parapijiečių gyve-

nimu, jų vargais, rūpesčiais išsamiau gal susipažins tik kalėdinių „kalėdojimų“ metu? Ir išvažiuos su tikinčiųjų aukomis kunigas vėl į centriuką, kaip išvažiuoja sekmadienį... Šitaip mažos kaimo parapijos bažnytėlė ims skursti. Nebepamatys čia naujai nupirktų liturginių rūbų, kasmet vis labiau sunyksta neremontuojami maldos namai. Po metų tokiai bažnytėlei beliks filijos statusas. Šitaip grįžtama prie stambių parapijų struktūros, kuri vyravo carizmo metais. Tik nepriklausomoje Lietuvoje, įkūrus Lietuvos bažnytinę provinciją, buvo rimtai susirūpinta, kad Bažnyčios skelbiamos tikėjimo tiesos, jos skleidžiamos kultūros apraiškos pasiektų atokiausius krašto kampelius. Tam tikslui ir buvo įkurta nemaža naujų parapijų, kuriose energingi kunigai naujam dvasiniam gyvenimui prikėlė karų ir okupacijų nualintą kaimo žmogų...

Prisimenu savo gimtąją Kiburių parapiją dabartiniame Pasvalio dekanate, įkurtą 1926 m., priskyrus jai atokiausius Saločių ir Vaškų parapijų kampus, esančius Latvijos pasienyje, kur iš dvarų jau sklido liuteronizmo dvasia. 1927 m. čia pastatyta pagal architekto Vytauto Ladsbergio-Žemkalnio projektą stilinga medinė bažnyčia, 1934-1938 m. joje dirbęs kunigas Vladislovas Kupstas (1904-1970) ir šiandien minimas su didžiausia pagarba. Bažnyčioje jis pastatė naujus altorius, nupirko varpą, aptvėrė šventorių cementine tvora, subūrė puikų bažnytinį chorą, kuriam vadovavo vargonininkas Antanas Gimžauskas, įkūrė naujas kapines, sutvarkė klebonijos sodybą, įpusėjo parapijos namų - naujo kultūros židinio statybą (deja, užbaigti nespėjo). Kun. Kupstas subūrė vietos jaunimą į veiklias katalikiškų organizacijų - pavasarininkų, angelaičių - kuopas. Savo ruožtu, imdami pavyzdį iš aktyvios dvasininko veiklos, Kiburiuose įsikūrė didelis Šaulių sąjungos skyrius, atsidarė dvi krautuvės, pradėjo veikti pašto skyrius. Bažnytkaimyje vasaros metu klojimuose imta rengti vaidinimus. Ir visa tai talkinant veikliam parapijos komitetui kun. Kupsto buvo padaryta per nepilnus ketverius metus... Štai kokių kunigų reikia kaimiškoms parapijoms ir šiandien!.. Turint omenyje tokią dvasininko veiklą, tektų suabejoti ir metropolito pasiūlymu didesnėse parapijose apgy-

vendinti kelis kunigus, kurie aptarnautų aplinkines parapijas, nes „gyvenant bendruomenėje lengviau išlaikyti kunigišką dvasią“. Bet šitą kunigišką dvasią jam pilnai padės išlaikyti ir mažos parapijos tikintieji, žinoma, jei kunigas pajėgs juos suburti į parapijos bendruomenę, tapti ne tik jos aktyviausiu nariu, bet ir vadovu. Jei jis pasitelks į darbą parapijos tarybą, kateketus, jei susiras veiklius bažnyčios tarnus, savo pagalbininkus, jei pamaldų metu vėl giedos bažnyčioje choras, jei stengsis maldos namus vėl padaryti jaukius sielai ir širdžiai, juos atnaujindamas, pasirūpindamas naujais liturginiais reikmenimis, kurių dalis, parapijiečiams matant, iškeliaivo į stambesnes parapijas... Šitaip bus atkurta religinė bendruomenė, kurios nariai padės savo vadovui palaikyti kunigišką dvasią. Beje, kartais tokios parapijos tikintieji saugo jį nuo „nuodėmių“ net pernelyg akylai. Žiūrėk, jaunas kunigėlis nuoširdžiau pabendraus, tarkim, su gražia mokytoja - jau ir įtarimas, kartais pasiekias net vyskupą... O ar dvasininkų bendruomenėje gyvenančiam kunigui pavyks įveikti keturių parapijų tikinčiųjų abejingumą, supasaulėjimo polinkį, prikelti naujam gyvenimui dvasiškai suluošintą žmogų? Ar jam užteks apaštališkojo įkarščio atkurti tų parapijų visuomeninę ir žmogiškąją, krikščionybės dvasia pagrįstą darną?..

Mintis apie kunigų subūrimus į mažas bendruomenes provincijos parapijose reiškia ne tik arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus samprotavimuose. Sprendžiant iš pokalbių su kai kuriais Kauno kunigų seminarijos studentais, šitaip pastoracinį darbą dirbti nusiteikę jau ir būsimieji kunigai. Vadinas, seminarijos vadovybė, dėstytojai šitokį požiūrį skiepija ir klierikams... Ir nejučiomis pagalvoji: gal Bažnyčios hierarchai, siūlydami pragmatišką kunigų skirstymo reformą, yra teisūs. Gal tokiu būdu seminarijose bus surenkamas didesnis klierikų kontingentas. Juk ne vienas jaunuolis, tegu jaučias dvasinį pašaukimą, galbūt pasirinktų kitą profesiją, puikiai suvokdamas, kokia nepavydėtina dalia jo laukia apeleistoje kaimo parapijoje, kur tiek daug vargo, kančių ir tiek mažai džiaugsmu švytinčių veidų. Bet kai užtikrinama, jog gavęs kunigystės šventimus, jis, paskirtas į provinciją, savo parapiją kuruos iš stam-

besnės tikinčiųjų bendruomenės centro, kuris mažų mažiausiai yra prieškarinio laiko valsčiaus miestyje, gal net dabartinio rajono centre. Tokiame provincijos taške šiaip ar taip jau rasi patogias gyvenimo sąlygas, juk nacionalizuotos klebonijos jau atgautos. Taigi būstas erdvus, atnaujintas. Miestelyje esama ir inteligentijos, su kuria galima bendrauti. Patogus susisiektis. O parapijiečius už keliolikos kilometrų nuosavu automobiliu pasieksi per dvidešimt minučių. Po pamaldų, priėmęs čia pat, zakristijoje, interesantus - vėl į centrą. Ar pajėgs toks dvasininkas išplėsti paliktus ateistinio darbo dirvonus? Ar įstengs suteikti reikalingą paramą kateketams išlaikyti bažnyčios tarnus, suburti chorą, pajusti, kuo gyvena jo parapijiečiai, jei prie bažnyčios stūksos klebonijos pastatas su užkaltais langais, o gal jau ir privatizuotas? Ar pajutę dvasinio gyvenimo tuštumą, kurios nemėgsta net gamta, nepradės ir į kaimą veržtis munitai, *Tikėjimo žodžio* skleidėjai ir kitų sektų nariai, šiandien sėkmingai besiangaužojantys mūsų miestuose, kur, beje, katalikiškose parapijose esama pakankamai kunigų.

Žinoma, šiandien, technikos amžiuje, Šv. Rašto tiesas į atokiausius provincijos kampelius nuneša radijo bangos ir televizija. Čia mes pirmiausia turime omenyje kiekvieną rytmetį perduodamas Lietuvos radijo „Mažosios studijos“ religines valandėles, kurias rengia žurnalistai-kateketai, pasikviesdami į jas ir dvasininkus. Svarbų vaidmenį taip pat vaidina

„Mažosios studijos“ ruošiamos laidos „Religija ir kultūra“ bei religinės televizijos programos. Tačiau Evangelijos tiesų skleidimas radijo bangomis (ar televizijos kanalais) priskirtinas daugiau šviečiamajai informatyvinei religinio gyvenimo skalei. Ar pajus kaimietė Evangelijos Žodžio esmę triūsdoma prie virtuvės puodų, rengdama išleisti vaikus į mokyklą, o jos vyras - paskubom pats ruošdamasis į darbą? Tik bažnyčioje visa savo esybe dalyvaudamas Šv. Mišių Aukoje, tikintysis gali atsinaujinti Kristuje. Be to, rytinėse radijo valandėlėse Šv. Rašto tiesos interpretuojamos dažniausiai atsietai nuo mūsų dienų realijų, nepaliečiant tų skaudžių temų, kurias, nesileisdamas į teologinį požiūrį, o tik filosofinėje plotmėje giliai analizuoja Juozas Girnius knygoje „Žmogus be Dievo“. Šių valandėlių rengėjai lyg pamiršta, kad žlugus komunizmo doktrinai, ateizmas, toji versmė, maitinusi komunizmą, tebegyvoja. Taigi *mass media* tolimos parapijos tikinčiajam negali tapti ta gyvaja tikėjimo versme, kuri jį užplūsta bažnyčioje pamaldų metu... Peršasi išvada: kokiais argumentais bandytume įtikinti be dvasininko likusių parapijų tikinčiuosius numatomos kunigų paskirstymo programos pozityvumu, peršasi mintis, kad ji daugiau atitinka dvasininkų, dirbančių provincijoje, interesus, o ne tikinčiųjų, nuoširdžiai besirūpinančių lietuviško kaimo, kuriame tebeglūdi mūsų tautos gyvybingumo šaknys, moraliniu ir dvasiniu atgimimu. O turėtų būti priešingai.

„FIUNT, NON NASCUNTUR CHRISTIANI...“

Krikščionybė XX amžiuje

SERGEJ AVERINCEV

IV. PROTESTANTIZMAS

Svarstant protestantizmo transformacijas mūsų amžiuje, aiškiai atskirtinos senosios, dar Reformacijos epochos pagimdytos konfesijos (liuteronybė, kalvinizmas, anglikonybė) ir tai, kas anksčiau buvo vadinama sektomis, o dabar priimta vadinti neoprotestantizmu (baptistai, adventistai, sekminininkai ir t.t.). Senosios konfesijos reikšmingos savo ryšiais su Europos kultūros tradicija. Tačiau būtent neoprotestantizmas įgijo lemiamą praktinę reikšmę tokios svarbios pasaulio dalies kaip JAV gyvenime ir vis realiau reiškiasi įvairiausių šalių gyvenime, įskaitant Rusiją (čia jau praėjusiame amžiuje vadinamųjų štundistų, duchoborų, molokanų ir kt. masinis plitimas, dažnai nutylimas ano meto oficialiuosiuose duomenyse, sugriovė Aleksejaus Chomiakovo dievobaimingą teoriją, pasak kurios ortodoksiškoje šalyje protestantizmas neturi šansų, ir šiandien baptistai, adventistai bei kitos neoprotestantų denominacijos sėkmingai demonstruoja joms būdingą dinamizmą, naudodamosi giliu rusų nusivylimu savo tradicijomis). XX a. protestantizmo panorama, kupina aštrių kontrastų, pasižymi kitoms krikščionių konfesijoms nebūdingomis kraštutinėmis, viena vertus, liberalaus criticizmo, kita vertus, naivaus didaktizmo ir audringo eschatologizmo (daugiausia neoprotestantizme) nuotaikomis. Šie kontrastai pirmiausia atsiskleidžia protestantizmui nepaprastai svarbiame teologiniame santykiyje su Biblija. Suprantama, ir ortodoksybei, ir katalikybei Biblija yra Šventasis Raštas, Dievo žodis žmonėms, iš principo teikantis

normą krikščioniškai minčiai ir gyvenimui. Tačiau šios tikybos Apreiškimo pilnatvę regi ne Šventraštyje kaip tokia, o Šventraščio ir Tradicijos vienovėje. Be to, Bažnyčios Tėvų ir liturgijos tekstuose slypinti Tradicija šiaip ar taip pripratino prie nepažodinio supratimo, labai būdingo būtent ankstyvosios krikščionybės ir Viduramžių egzegezei. Krikščionybės tikrovę ortodoksui ir katalikui galiausiai paliudija ne Biblija kaip knyga ir tekstas, o sakramentinė Bažnyčios tikrovė, integruojanti ir Šventąjį Raštą. Tuo tarpu jau Martynas Liuteris iškėlė principą *sola Scriptura* („vien Šventraštis“), ir būtent šis principas protestantui neįtikėtinais paaštrino santykio su Biblija pasaulėžiūrinę reikšmę. Būdinga, jog liberaliosios krypties protestantų mokslininkai sukūrė vadinamąją Biblijos kritiką, katalikybės oficialiai priimtą tik pasirodžius Pijaus XII enciklikai *Divino afflante Spiritu* (1943), o ortodoksybės mokyme iki šiol neturinčią aiškiai apibrėžto statuso. Kita vertus, terminas „fundamentalizmas“, reiškiantis šventosios Knygos ir būtent pažodinio jos supratimo absoliutizaciją, o kasdienėje mūsų kalboje sistemingai taikomas įvairioms religijoms, ypač islamui, atsirado kaip savivardis protestantų grupių, garsiai pasireiškusių JAV po Pirmojo pasaulinio karo ir tikinčių visų Biblijos tekstų pažodinės prasmės neklaidingumu. „Biblijos kritika“ ir „fundamentalizmas“ - tai du kraštutiniai protestantiškos sąmonės poliai, kurių paradoksalus kontrastas signalizuoja šį tą daugiau negu vien tai, kad protestantizme kaip ir visose krikščionių konfesijose yra „liberalesnių“ ir „konservatyvesnių“ tikinčiųjų ir teologų. „Fundamentalizmas“

SERGEJ AVERINCEV (apie jį žr. Naujasis Židinys. - 1996. - Nr. 7-8. - P. 462) savo straipsnio (pradžią žr. Ten pat. - P. 462-472; Nr. 9. - P. 589-595; Nr. 10. - P. 664-671) ketvirtoje ir penktoje

dalyje, kurią spaudiname praleisdami publikacijų rusų kalba pristatymą, baigia krikščionybės raidos XX amžiuje apžvalgą.

Tekstą iš rusų k. vertė *Liubartas Akminas*.

gali atrodyti konservatyvus, bet iš esmės jis taip pat priešingas konservatizmui kaip ir ultrakriticizmas. Būdinga, kad Nikėjos-Konstantinopolio tikėjimo išpažinimo formulėje tikėjimo objektu (greta trijų Švenčiausiosios Trejybės hipostazių) pavadinta ne Biblija, o Bažnyčia, gyva ir kartu visais laikais tapati sau igaliotoji Šventraščio ir Tradicijos saugotoja. Augustinas kadaise sakė, jog jam ne Evangelija laiduoja Bažnyčios kompetenciją, o Bažnyčia - Evangelijos kompetenciją. Teoriškai samprotaujant, nuo fundamentalizmo neatskiriamas pažodiškumas tikros tradicijos požiūriu smerkiamas apaštalo Pauliaus žodžiais: „Raidė užmuša, o Dvasia teikia gyvybę“ (2 Kor 3, 6). Prieš akis turėdamas Tradicijos tiesiogiai netarpininkaujamą Šventraštį, teologizuojantis protas susiduria su dilema: jei pasirenkamas laisvas teksto interpretavimas, tai jis, atsižvelgiantis vien į Šventraštį, iš tikrųjų neturi ribų ir gali tiesiog nuto-

linti nuo tikėjimo, kad ir kaip plačiai šis būtų suprantamas; jei siekiama išlaikyti nepajudinamus savo tikėjimo „pamatus“, „fundamentą“ (iš čia ir „fundamentalizmas“), tai nėra kitos išeities, kaip šiuos „pamatus“ sutapatinti su biblinio teksto raide. Visa tai, žinoma, nereiškia, kad visi protestantų teologai ir pamokslininkai būtinai prieina hiperkriticizmo ar fundamentalizmo kraštutinumus. Tačiau šie kraštutinumai esmingai svarbūs protestantizmo pavidalui, nes kiekvienas jų protestantizmo kontekste yra ne atsitiktinis iškraipymas, kaip būtų kitokiame kontekste, o vienos iš jame slypinčių tendencijų turiniga ir logiška riba. Priešingų galimybių plėtojimas nesusiduria su kliūtimis, kurios kitose konfesijose būtų neišvengiamos. Kurios nors senosios konfesijos protestantų teologui daug lengviau negu ortodoksui ar katalikui pasilikti *de jure* būtent teologu, atvirai praktikuojančiu mintį, kuri gerų geriausių

Gintautas Trimakas. *Tavo bažnyčios*. 1996. Fotografija



atveju susijusi su kultūra - mokslu, pasaulietine filosofija, etika, - bet neturi jokio neginčijamo ryšio su tikėjimu (plg. vokiečių sąvoką *Kulturprotestantismus*). Kita vertus, kurios nors amerikietiškojo tipo neoprotestančių denominacijos atstovui lengviau negu ortodoksui ar katalikui gyventi karštų maldos susirinkimų, naiviai tikroviškai išgyvenamų sensacingų viešų „dvasinių atgimimų“ sąlygomis (kai naujasis gyvenimas būtinai prasideda tam tikrą dieną ir valandą (*revivalism*)), o pamokslininkas vertinamas pagal tai, kiek būtent vienalaikių tokio pobūdžio įvykių jis sugebėjo sukelti savo pamokslais), tarp audringo apokaliptinio laukimo ir kitų masinės psichologijos reiškinių, neabejojamai priklausančių religijos sričiai, bet beveik peržengiančių kultūros, įskaitant ir religinę kultūrą, ribas. Tokius paradoksalius kontrastus atskleidžia šiandienis protestantizmas.

Visiems žinoma, jog protestantizmo prieglobstyje gerokai anksčiau negu katalikybėje ar ortodoksybėje galėjo laisvai plėtotis biblistikos problemų svarstymai, be kurių apskritai neįsivaizduojama šiuolaikinė teologų veikla. Bet kokios tikybos krikščionis negali nebūti už tai dėkingas protestančių mokslininkams. Tačiau, kita vertus, grynai teologinis ir apskritai krikščioniškas tokios egzegezės pobūdis gali būti gana problemiškas.

Būdinga, jog tuoj po Pirmojo pasaulinio karo prieš praėjusio amžiaus pabaigos liberaliojo protestantizmo ideologiją ir konkrečiai prieš pozityvistinį „istorizmą“ egzegezėje balsą pakėlė anaip tol ne siauro konservatizmo šalininkai, bet, priešingai, ryškiausio intelektualinio sąjūdžio Europos protestantizme pradininkai, o jiems vadovavo genialusis teologas Karl Barth (1886-1968), naują epochą atvėręs apaštalo Pauliaus *Laiško romiečiams* komentarais (*Der Römerbrief*, 1919). Šis sąjūdis, patyręs anuomet neseniai atrasto Kierkegaard'o ir iš dalies Dostojevskio poveikį, dėl savo orientacijos į Reformacijos idėines ištakas kartais vadintas „neoortodoksija“, bet dažniausiai vadinamas „dialektine teologija“ (*Dialektische Theologie*). Oponuodami liberaliajam evoliucionizmui, pasiryžusiam ir krikščioniškąjį tikėjimą suprasti kaip sklandžios bei spontaniškos religinių idėjų saviraidos rezultata, bet ir tęsdami Liuterio

bei Kalvino ginčą su katalikų tikėjimo mokymu, „dialektinės teologijos“ šalininkai paskelbė Apreiškimo kitokybę žmogaus sąmonės ir ypač religinės sąmonės atžvilgiu, šitaip atmesdami „prigimtinės teologijos“ konceptą. „Religijos“ sąvoka jiems yra odiozinė, ne papildanti „tikėjimo“ sąvoką, o prieštaraujanti jai: „religija“ - nesėkmei pasmerkta iniciatyva paties žmogaus, mėginančio savo jėgomis sukurti tam tikrą santykį su Dievu, o „tikėjimas“ - paties Dievo, Apreiškimo aktu iš savo kitokybės gelmių pašaukiančio žmogų, iniciatyvos priėmimas. Todėl Barthas ir jo bendraminčiai, kritikuodami liberaliąją teologiją (ir konkrečiai egzezetiką) dėl jos pozityvistinės nuostatos, savitikslio akademizmo ir atsiskyrimo tarnauti krikščioniškojo apreiškimo gyvybiniam reikalui, ginčydami tikėjimo vardan progresistinį sekuliarizmą, drauge yra labai skeptiškai nusiteikę „šventybės“ sąvokos atžvilgiu: tikėjimo aktas vyksta „sekuliarios“ gyvenimo situacijos viduje (Bartho pamoksluose pabrėžiamas evangelinių palyginimų pasaulietinis ir buitinis koloritas). Bartho mintį galima apibūdinti kaip svarbiausių protestantizmo idėjų itin nuoseklų apmąstymą XX a. kontekste. Tai ne sutrukdė, o veikiau padėjo šiai minčiai tapti vaisingai katalikų teologijoje, kur jos svarstymus pradėjo Balthasaras (*Karl Barth: Darstellung und Deutung seiner Theologie*, 1951) ir pratęsė Kūngas. Pačiame protestantizme minėtini vaisingi debatai, kuriuos su Barthu užmezgė kitas šveicarų teologas Emil Brunner (1889-1966), laikęsis „dialektinės teologijos“ pozicijų, tačiau priėmęs „būties analogijos“ (*analogia entis*) tarp Dievo ir kūrinio konceptą, itin principialų katalikų tradicijai ir visiškai nepriimtina Barthui.

Bartho teologinė pozicija tapo itin reikšminga hitlerizmo metais, vokiečių protestantizme sukėlusiais formalų skilimą. Oportunistai, interpretavę nacionalsocializmą kaip Liuterio antikatalikiškos ir tautiškos vokiečių kovos už krikščionybės apsisvalymą nuo „žydiškų“ ir „vergiškų“ elementų užbaigą, kartais siūlė krikščionybėn integruoti vokiečių pagoniškąją simboliką ir vadinęsi „vokiečių krikščionimis“ (*Deutsche Christen*), užgrobė oficialius vadovų postus (vadovaujami „reicho vyskupo“ Ludwigo Müllerio) ir sukėlė „Išpažįstančiosios Bažnyčios“ (*Beken-*

nende Kirche, Bekenntnis-Kirche), suvienijusios su ana linija nesutinkančius teologus, pastorius ir pasauliečius, atsiskyrimą. Pastarosios ideologu tapo Barthas (1935 m. išvytas iš Vokietijos akademinio gyvenimo ir grįžęs į Šveicariją), programiniu dokumentu - Barmeno deklaracija (1934 m. gegužė), principu - jau anksčiau Bartha teologijoje pabrėžtas krikščioniškųjų vertybių nesuderinamumas su bet kokia rasine, tautine ir politine „pagonybe“, lyderiu - pastorius Martin Niemöller (1892-1984; nuo 1937 m. kalintas). Svarbiausia vokiečių Pasipriešinimo sąjūdžio figūra - pastorius Dietrich Bonhoeffer (1906-1945; nacistų pakartas po įkalinimo Buchenvalde), kaip mąstytojas ir ypač kaip asmeninio pavyzdžio įsikūnijimas tapęs svarbiu visai XX a. krikščionybei. Jo mąstymas daugeliu atžvilgiu atrodo radikaliai protestantiškas (nepasitikėjimas „religijos“ savaiminiu „šventybiškumu“, mokymas apie artimo kitokybės konkretų patyrimą kaip vienintelį legitiminį būdą išgyventi Dievo transcendentškumą), tačiau atitrūkdamas nuo protestantizmo inercijos ir priartėdamas prie daugelio mūsų amžiaus įžymiųjų protestantų jis jautė asketo pašaukimą. Jo ketinimą sukurti protestantams vienuoliško pobūdžio bendruomenę sužlugdė tik gestapo įsikišimas. Didvyriška kova ir ankstyva mirtis sutrukdė jam susisteminti savo teologines mintis, ir praėjus daugeliui metų po jo mirties tai tapo nesusipratimų priežastimi. Į jo tekstus dera žvelgti ne kaip į kabinetines teorijas, ne kaip į intelektualines konstrukcijas, bet kaip į svarbų protestantiškojo dvasingumo (ir tam tikra prasme asketikos) liudijimą, būtent šiuo požiūriu svarbų ekumeniniam dialogui.

Mums pažįstamesnis kitas XX a. Europos pagimdytas protestantų „šventasis“ - Albert Schweitzer (1875-1965). Šis vokiškai rašęs Elzaso pastorius pagarsėjo Naujojo Testamento egzegezės veikalais, apskritai tęsiančiais liberaliosios teologijos tradiciją, taip pat rimtais Bacho muzikos tyrinėjimais (reiškėsi ir kaip vargonininkas), tačiau metė puikią mokslininko karjerą ir pasišventė ligonių globai bei misionieriaus triūsui Lambarenėje (Pusiaujo Afrika). Jo „didžiūs pagarbos gyvenimui“ idėjos padarė didelį poveikį nekonfesiniam humanizmui ir buvo pasisa-

vinamos kartu su Tolstojaus bei Mahatmos Gandžio idėjomis. Tarp protestantų visuomenės veikėjų, besivadovavusių krikščioniška moraline motyvacija, minėtinas negrų emancipacijos JAV pietuose lyderis baptistų dvasininkas Martin Luther King (1929-1968), vadovavęs taikiai kovai dėl rasių lygybės, gavęs 1964 m. Nobelio taikos premiją ir žuvęs nuo žudiko rankos.

Iš gana netikėtos „dialektinės teologijos“ idėjų sintezės su kylančio egzistencializmo impulsu bei su tuo pačiu liberaliuoju skepticizmu Naujojo Testamento egzegezės srityje, kuris, rodos, buvo priešingas pirmykščiam „neoortodoksijos“ sumanymui, kilo „demitologizacijos“ programa, kurią pasiūlė Rudolf Bultmann (1884-1976) ir kuri tapo labai įtakinga po Antrojo pasaulinio karo. Bultmanno stiprybė slypėjo šiuolaikiniam Vakarų intelektualui neįprastame visapusiškume: Naujojo Testamento egzegezės ir iš dalies vėlyvosios Antikos kultūros istorijos specialisto profesionalo kvalifikaciją jis jungė su filosofiniu akiračiu ir net dėstyimo literatūriniu tobulumu, sukeldamas didelį susidomėjimą toli anapus kolegų rato ribų. Ne tik vienokius ar kitokius evangelinio pasakojimo aspektus (pvz., stebuklus), bet ir paties to pasakojimo paradigmą interpretuodamas apskritai kaip „mitą“, kuris nepriimtinas šiuolaikinei sąmonei ir kurį būtina kritiškai sugriauti, Bultmannas šiek tiek netikėtai įvykdo „bartininkų“ reikalavimą egzegezę sieti su apreiškimu, būtent šiam apreiškimui egzistencialistiškai atimdamas daiktškumą. Jo požiūriu, tikėjimui reikalingas ne „istorinis Jėzus“, apie kurį, tiesą sakant, nieko neįmanoma sužinoti, ir juo labiau ne dogminės tezės, sulyginamos su „mitu“, o tam tikras absoliutus egzistencialinis „pasirinkimas“ (*Entscheidung*), kurio akivaizdon tikinčiojo asmenį pastato Jėzaus nukryžiuavimas. Šis pasirinkimas turi iškilti visišku nuogumu, o tam būtina nuvilkti sudaiktinančius „mito“ ir dogmos dangalus. Savaiame suprąntama, egzistencialistinei kartai tikėjimas „apskritai“, apsieinantis be „įtikėjimo“, negalėjo nebūti patrauklus. Tokiūs iš esmės antiistorinės religijos filosofijos jungimas su pretenzijomis į istorinės analizės esminį indėlį kelia abejonių. Grynai istorinės Bultmanno teorijos ginčytinos jau vien dėl to, kad jose nepakankamai giliai atsižvel-

giama į nehelenistines, judėjiškas Naujojo Testamento tekstų šaknis (kai kurie egzegetai, dirbantys su semitologijos medžiaga, kartais net kaltina bultmanizmą slaptomis antisemitinėmis tendencijomis, tačiau vargu ar tai pagrįsta). Kitas intelektualiojo protestantizmo pasaulio protų valdovas - Paul Tillich (1886-1965), dėstęs teologiją ir filosofiją Vokietijos universitetuose, bet palikęs Vokietiją atėjęs į valdžią nacionalsocialistams, natūralizavęsis JAV ir gyvenimo gale rašęs angliškai. Tikėjimą jis stengėsi aiškinti egzistencializmo ir psichoanalizės terminais, savo veikalus sąmoningai kurdamas teologijos ir kažko naujo paribyje, o laiko dvasiai, jo požiūriu, suteikiančiai būtinas pataisas krikščioniškojo apreiškimo turiniui, pats pasiduodamas daug labiau, negu tai buvo priimtina Bartha karingajai „neoortodoksijai“. Dėl savo biografinių aplinkybių Tillichas tapo vokiečių ir amerikiečių protestantiškos minties tarpine grandimi. Greta jo minėtinas vokiečių pirmtakams ir ypač Brunneriui už daug ką dėkingas amerikiečių teologas Reinhold Niebuhr (1892-1971), požiūrį į šiuolaikines socialines ir kultūrinis problemas siekęs suformuoti „krikščioniškojo realizmo“ pagrindu.

Liberaliojo protestantizmo kraštutinės galimybės buvo įgyvendintos „Dievo mirties teologijoje“, itin madingoje septinto dešimtmečio JAV ir tiesiogiai pasikėsinusioje į Dievo buvimo tezę, kuri, atrodytų, yra būtina bet kokios teologijos prielaida. Šios krypties šalininkai rėmėsi Nietzsches formule: „Senasis Dievas mirė“; sprendžiant iš Nietzsches knygos „Taip kalbėjo Zaratustra“ tos vietos konteksto, mes, žmonės, pasirinkę sekuliariosios civilizacijos kelią, tam tikra paslaptina, bet, matyt, objektyvia prasme „nužudėme“ Dievą. Buvo girdėti raginimų pripažinti Dievui „realumą“, bet atimti Jam „egzistenciją“ (Leslie Dewart). Sušvelninta šių idėjų forma yra su amerikiečių filosofu Alfredo Northo Whiteheado (1861-1947) palikimu susijusi „proceso teologija“, besiremianti tuo, kad tarpusavio sąveikos ryšiais santykiaujantis su besikeičiančiu pasauliu Dievas pats yra įtrauktas į raidos procesą. Jis tampa, todėl tebėra tarsi dar netapęs ir dėl to nesantis (plg. Gorkio ir kitų rusų kairiosios inteligentijos atstovų „dievakūra“ ikirevoliuciniu laikotarpiu). Pa-

našias pažiūras, radikalčiai neigiančias Dievo transcendentškumą, Anglijos plačiam visuomenei dėstė anglikonų vyskupas John Robinson (g. 1919) triukšmą sukėlusioje savo knygoje „Garbingai Dievo aki-vaizdoje“ (*Honest to God*, 1963; antraštėje žaidžiama teismo priesaikos formulės žodžiais); žinoma, autoriaus vyskupystė smarkiai sustiprino knygos sensacinį statusą. Tokiose pozicijose protestantų teologija jau praranda savo tapatybę, virsdama viena iš intelektualaus „stiklo karoliukų žaidimo“ rūšių, būdingų postmodernizmo kultūrai greta postavangardistinio meno, Jungo „analitinės psichologijos“ (atstovaujanti būtent neognostinei parateologijai, darančiai poveikį *New age* doktrinai ir tam tikrais punktais, pvz., faktiniu Dievo ir velnio tapatinimu, sutampančiai su tokių radikaliausių „Dievo mirties“ teologų kaip Thomas Altizerio (g. 1927) koncepcijomis), struktūralizmo, poststruktūralistinio „destruktyvizmo“ ir kt. Relevantiškumas, tikintiesiems trumpą laiką suteikiamas pažadas išvaduoti iš tabu, greitai iš jų atimamas, nes visa ko leistinumo situacijoje liberalizmas praranda patrauklumą (todėl būtent septintas dešimtmetis Vakaruose jam buvo lemtingas). Clive Staples Lewis gana pagrįstai galėjo sakyti apie tuos teologus be Dievo, kad žmonės labiau juos gerbtų, jei šie prisipažintų esą ateistai.

Šiuolaikinio gyvenimo kontekste daug reikšmingesnės modernistinės adaptacijos prie sekuliarios vertybių sistemos praktinės apraiškos, anaipol nebūtinai susijusios su doktriniais pareiškimais dėl „Dievo mirties“ ir panašių dalykų. Šiuolaikinis egalitarizmas, įtvirtintas daugelyje pasaulietinių dokumentų, panašų į JAV konstituciją, neribotai plėsdamasis bažnytinėn sferon, veda, pirma, prie Vakaruose stiprios feminizmo ideologijos pabrėžiamų vyro ir moters absoliučios lygybės Bažnyčioje reikalavimų, t.y. pirmiausia prie sprendimo dėl moters teisės, nusižengiant visai Bažnyčios tradicijai, būti išventintai į kunigus ir vyskopus, kuri jau įgyvendinta daugelyje protestantų denominacijų, įskaitant Anglikonų Bažnyčią, antra, prie su „seksualine revoliucija“ susijusių reikalavimų į platinančiuosius tai, kas krikščioniškoje terpėje visada buvo vadinama lytiniais iškrypimais ir vertinama neigiamai, pirmiausia į ho-

moseksualistus, žiūrėti kaip į „seksualines mažumas“, kurias visuomenė ir ypač krikščionių bendruomenės turi ginti kaip ir tautines bei kitas mažumas. XX a. krikščionims dažnai tekdavo ir tenka užstoti diskriminuojamas mažumas (ir patiems jaustis tokia mažuma), todėl ši frazeologija pasirodo labai įtaigi, verčianti pamiršti, jog Biblija vargu ar palieka tokio požiūrio galimybę. Pvz., JAV vadinamųjų kvakerių (*Religious Society of Friends*) denominacija, ne kartą užsirekomendavusi kaip persekiojamųjų gynėja, į savo ginamųjų tarpą įtraukia ir „seksualines mažumas“. Norint įsivaizduoti klausimo opumą, reikia įsisąmoninti, jog reikalaujama ne tikinčiųjų gailėstingumo ar pakantumo homoseksualistams savo terpeje ar už jos ribų, kuri dar būtų galima ginti pagal krikščioniškos etikos principus, o besąlygiškos dvasinės ir eklesiologinės lygybės „seksualinei mažumai“, implikuojančios, pavyzdžiui, lesbietės teisę būti išventintai į kunigus ir vyskopus, homoseksualistų poros teisę pašventinti savo santykius Bažnyčios akivaizdoje lygiomis su krikščioniška šeima ir t.t. Čia ne vieta sverti panašias pažiūras (besireiškiančias, kaip sakyta, ir katalikybės periferijoje, bet tik protestantizme gavusias galimybę netrukdomai įsitvirtinti). Būtina pabrėžti tik tris momentus. Pirma, nepasiektų taikinio kritika, pernelyg tiesiogiai siejanti jas su grubiu buitiniu hedonizmu, juo labiau su cinizmu ir imoralizmu, nes daug dažniau jos reiškiasi kaip ekscesas klaidingai nukreipto moralizmo, pasirengusio entuziastingai kovoti dėl kitų teisių (suprantamų pagal suabsoliutintą „žmogaus teisių“ ideologiją). Ne veltui aprašytoji galvosena pastebimiausia JAV ir iš ten plinta po pasaulį. Kaip žinia, šiek tiek naivus tikėjimas Nepriklausomybės deklaracijos ir panašių dokumentų principais amerikiečiams daug būdingesnis negu cinizmas. Antra, juos grindžiančio moralizmo krikščioniškas pritaikymas yra perdėm antrinis. Iš tikrųjų tai visiškai pasaulietiškas, nebažnytiškas moralizmas, neturintis jokio specialaus krikščioniško pagrindimo, bet jo ir nepivalantis, nes kylantis iš savų šaltinių. Čia krikščionybės adaptacija prie sekulariosios demokratinės civilizacijos principų nužengia labai toli. Vienas dalykas - krikščionio lojalumas šiems principams, kitas

- jų suabsoliutinimas dvasinės problematikos ir pamaldumo praktikos vidinėje erdvėje. Trečia, aiškiai matyti, jog tokia praktika, nepriimtina nei ortodoksams, nei katalikų Magisteriumui, sutrauko ir taip silpnas ekumeninių kontaktų gijas (kaip Anglikonų Bažnyčios nutarimas ordinuoti moteris vienu akimirksniu nieku pavertė dar praėjusio amžiaus vidurį siekiančius kontaktus su Rusų Ortodoksų Bažnyčia ir pastaruoju laiku labai veiklias derybas su katalikiškąja Roma, kurių ginčytinas punktas likimo ironijos dėka visada būdavo anglikonų šventimų atitikimo ortodoksų ir katalikų kriterijams klausimas, dabar pagaliau susilaukęs definityvaus neigiamo atsakymo). Todėl tenka konstatuoti; jog krikščionių susitaikymo byloje reiškiasi ne vienas, o du priešiniai: ne tik tokių konfesionalizmo gynėjų kaip Rusų Ortodoksų Užsienio Bažnyčios veikėjų, katalikų „integristų“ ar protestantų fundamentalistų konservatyvus uolumas, kuriam kenksmingas krikščionių susitaikymas, bet ir laiko dvasios šalininkų „liberalus“ abejingumas, kuriam toks susitaikymas visiškai nebūtinai, nes visi jau susitaikė, pripažindami valstybę bei kitas sekuliaras vertybes, o nesutaikomoms konfesijoms paliko pliuralistinėje visuomenėje ant-raeilę etninės tapatybės rezervato vietą (šis modelis klasikiniu būdu įgyvendintas JAV).

Pabaigoje keletas žodžių pasakytina apie reiškinius krikščionybės kaip tokios paribyje. Unikali Simone Weil (1909-1943) figūra atspindi krikščioniškos minties reiškimąsi už krikščionių konfesijų ribų. Pagal kilmę žydė, pagal išsilavinimą filosofė, pagal pašaukimą vieniša tiesos ieškotoja, siekusi realiai dalytis visų nuskriaustųjų likimu, ji jautėsi neįveikiamai traukiama vienuoliško gyvenimo ir svečiavosi savo muzikinėmis tradicijomis garsėjančioje Solemo (*Solemes*) benediktinų abatijoje, tačiau taip ir pasiliko nekrikštyta iki pat neilgo gyvenimo pabaigos (iš dalies dėl intelektualaus abejojimo kai kuriais katalikų tikėjimo mokymo punktais, iš dalies, matyt, dėl nenoro hitlerizmo persekiojimų epochoje formaliai palikti žydus, nors jos asmeniškasis santykis su judaizmu buvo gana negatyvus, iš dalies dėl klaidingo ortodoksijos požiūriu, bet jos sąmonės kontekste suprantamo būgštavimo būti „privilegiuotai“

bent dvasios plotmėje). Weil palikimo krikščioniškas įvertinimas gali būti labai įvairus, tačiau vargu ar abejotina, jog pagal savo vietą mūsų amžiuje ji gali būti lyginama su Kierkegaard'u praėjusio amžiaus panoramoje. Daug menčiau su krikščionybe kaip tokia susijusios sinkretinės ir okultinės („ezoterinės“) sistemos, prieštaraujančios krikščionybės tikėjimo mokymo pagrindiniams reikalavimams, neigiančios Kristaus kaip visos žmonijos Išganytojo statusą (plg. *Apd* 4, 12: „Ir nėra niekame kitame išgelbėjimo, nes neduota žmonėms po dangumi kito vardo, kuriuo galėtume būti išgelbėti“), bet besinaudojančios krikščioniškais įvaizdžiais, simboliais ir apibrėžimais, eklektiškai maišančios juos su krikščionybei svetimais ir nekrikščioniškai juos įprasminančios. Greta senosios teosofijos čia minėtina 1913 m. Rudolfo Steinerio (1861-1925) sukurta vadina moji antroposofija, viliojusi daugelį „sidabro amžiaus“ rusų inteligentų ir įsteigusi iki šiol veikiančią mokymo sistemą („Valdorfo mokyklas“), pusę gyvenimo Indijoje gyvenusio rusų tapytojo Nikolajaus Rericho (1874-1947) mokymas, jau minėtos *New age* ir munizmo srovės. Tarp rusų inteligentų tam tikro pasisekimo susilaukia visų religijų susiliejimo utopija, kurią literatūriškai apipavidalino („Pasaulio rožė“ (*Роза Мира*, išsp. 1991), „Geležies misterija“ (*Железная мистерия*) ir kt.) daugelį metų Stalino lageriuose praleidęs ir asmeniškai ortodoksybę išpažinęs žymaus rusų rašytojo sūnus Daniilas Andrejevas (1906-1959).

V. RADINIAI IR TYRIMAI

Glaustai apžvelkime kai kuriuos mokslo istorijos įvykius, iš esmės pakeitusius mūsų supratimą apie Senojo ir Naujojo Testamento tekstus bei įvykius ir apie kai kurias krikščionybės istorijos problemas.

XX amžius - didis amžius pirmiausia biblinės archeologijos srityje. Ištisa virtinė biblinių siužetų ne lauktai įgijo apčiuopiamo konkretumo. Nuzyje (Šiaurės Mesopotamija) rastame antro tūkstantmečio pr. m. e. vidurio dokumente esama tiesioginių Senojo Testamento Jokūbo šeimos gyvenimo specifinių situacijų paralelių, Mario archyve - tokių vardų kaip Abraomas (*Abram, Abiram*), maždaug 1230 m.

pr. m. e. datuojamame Egipto faraono Merneptacho įrašė įskaitytas etnonimas Izraelis, Jeruzalės kasinėjimuose labai akivaizdus tapo jebusiečių tvirtovės užkariavimas karaliaus Dovydo laikais per vandentiekio kanalą, rasta daug karaliaus Saliamono miestų statybos pėdsakų, įskaitant Arado šventovę ir pagal vieningą planą pastatytus dar trijų miestų monumentalius vartus, o karaliaus Achabo laikų meninės dramblio kaulo plokštelės leidžia apytikriai įsivaizduoti Saliamono šventovės Jeruzalėje puošybą, tuo tarpu ant Asirijos karaliaus Salmanasaro juodo obelisko aptiktas net daugmaž „portretinis“ Izraelio karaliaus Jehuvo atvaizdas. Dar svarbesni ketvirtame dešimtmetyje Ras Šamroje, Viduržemio jūros pakrantėje, rasti antro tūkstantmečio pr. m. e. vidurio ugaritų tekstai, suteikę nepaprastai turtinę kontekstą ir iš esmės palengvinę suprasti biblinės poezijos vaizdingą kalbą. Gausūs laikotarpio nuo Erodo karalystės iki Judėjos karo radiniai parodo Evangelijos įvykių aplinką. Septinto ir aštunto dešimtmečio sandūroje, be kita ko, kasinėti I a. pirmos pusės pastato senovės Kafarnaumo teritorijoje, prie pat Genezareto ežero, griuvėsiai. Kaip liudija daugybė grafitų, ankstyvojo laikotarpio krikščionys čia meldavosi ir rengdavo maldininkų keliones. Savaime suprantama, archeologija negali laiduoti, kad būtent čia ir buvo apaštalo Petro namai, kuriuose per pertraukas tarp kelionių apsistodavo Jėzus Kristus, tačiau tokia mintis lieka gana įtikėtina.

Sunku deramai įvertinti svarbiausią XX a. mokslo gyvenimo įvykį - gausios II a. pr. m. e. - I m. e. a. hebrajiškų ir aramėjiškų rankraščių bibliotekos atradimą 1947 m. ir vėliau Kumrane, kalnų olose ties Negyvosios jūros šiaurės vakarų pakrante (vadina mieji Negyvosios jūros ritiniai). Ši biblioteka priklausė judėjų asketų bendruomenei, kurios pasaulėžiūra ir gyvenimo būdas sutampa su tuo, ką mes žinome apie esėjų „sektą“, ir iš dalies verčia prisiminti su Jono Krikštytojo asmenybe susijusią tradiciją. Ten yra beveik visi Senojo Testamento kanoniniai tekstai, nepaprastai svarbūs mokslinei tekstologijai, tarp jų ir *Siracido* (Ben Siros) knygos hebrajiškasis tekstas, iki šiol pažįstamas tik iš graikiškojo vertimo Septuagintoje. Nauji duomenys patvirtina, viena

vertus, masoretų tradicijos gilią senovę, kita vertus, ir kitų variantų plitimą. Tačiau dar svarbesni originalūs tekstai, pirmąsyk iš autentiškų šaltinių teikiantys žinių apie mistiškai ir eschatologiškai nusiteikusių judėjų (plg. *Lk* 2, 38 minimus tuos, „kurie laukė Jeruzalės išvadavimo“) gyvenimą ir galvosena pačiais krikščionybės gimimo laikais! Pažintis su jais atnešė netikėtumų. Pavyzdžiui, *Evangelija pagal Joną*, liberaliojo protestantų mokslo (apskritai ir Bultmanno) įprastai ir tvirtai priskiriama kraštutinai helenizuotai krikščionybei, nutolusiai nuo judėjų dirvos ir infiltuotai gnostinių idėjų, savo turiniu ir sąvokomis pasirodė ne tolimiausia, o artimiausia Negvosios jūros ritiniams, t.y. kaip tik „judėjiškiausia“. Jono sąvado (t.y. *Evangelijos pagal Joną* ir *Jono laiškų*) vadinamasis dualizmas (eschatologinis požiūris, būti griežtai dalijęs į „šviesą“ ir „tamsą“, o žmoniją - į „šviesos vaikus“ ir tuos, kurie „labiau mylėjo tamsą“), nuolat priskiriamas helenistinei gnozei, savo kalba pasirodė esąs kuo artimiausiai giminingas Kumrano tekstams, tarp kurių, beje, yra apokaliptinis rašinys apie „Šviesos Vaikų karą prieš Tamsos Vaikus“. Be to, aptikta verbalinių sutapimų su tokiais Jėzaus posakiais sinoptinėse evangelijose kaip *Evangelijos pagal Matą* formule „turintys vargdienio dvasią“ (5, 3) ir daugeliu kitų. Nepaprastai įdomūs tekstai, susiję su bendruomenės gyvenimu, leidžia susekti kai kurių graikiškų krikščioniškos bažnytinės leksikos terminų hebrajiškąjį substratą (pvz., terminas „vyskupas“ dabar siejamas ne tiek su graikų pasaulietine leksika [...], kiek su hebrajišku žodžiu *mevaker*, reiškiančiu Kumrano tipo bendruomenės vyresnįjį). Daugelis Kumrane rastų egzegetinių raštų leidžia gyvai išsivaizduoti taisykles, pagal kurias biblinės pranašystės buvo taikomos aktualiai tikrovei, o tai padeda geriau suprasti atitinkamas temas Naujajame Testamente. [...]

Kitoje bibliotekoje, 1945 m. aptiktoje Nag Hama-

¹ Plg. Pines S. *An arabic version of the Testimonium Flavianum*. - Jerusalem, 1971. (Čia ir toliau - *aut. past.*)

² Зг. Мещерский Н. А. „История Иудейской войны“ Иосифа Флавия в древнерусском переводе. Исследование и текст. - М.; Л., 1958.

³ Plg. Εισλερ Ρ. ὁησοῦς Βασιλεῶς οὐ Βασιλεῶσα, I, 1929.

džio vietovėje (Egiptas), senovės Henoboskiono pagoniškų kapinių vietoje užkastame inde surinkti keturiasdešimt devyni gnostiniai kūriniai („Tiesos evangelija“, „Pilypo evangelija“, „Tomo evangelija“ ir kt.), išlikę (vienuolika - ištiesai) vertimų į koptų kalbą III-V a. nuorašais, bet siekiantys, matyt, graikiškus, iš dalies II a. originalus. [...]

Po pirmųjų publikacijų dar praėjusiame amžiuje mokslo apyvarton toliau buvo leidžiami vis nauji mandėjų tekstai. Nėra jokių abejonių, kad šie tam tikrais punktais su judėjų vaizdiniais susijusios, nors ir labai nuo jų nutolusios tradicijos liudijimai gana įdomūs religijotyros požiūriu. Tačiau XX a. pradžiai (pvz., katalikui „modernistui“ Alfredui Loisy, 1857-1940) gana būdingos ir dar Bultmanno veikaluose pastebimos pastangos ieškoti juose ankstyvosios krikščionybės „pirminės materijos“ kelia abejonių dėl to, kad jie raštu užfiksuoti ne anksčiau, o keletu amžių vėliau už evangelijas.

Krikščionybės gimimo laikų Palestinos istorijos rašytinių šaltinių tyrinėjimuose pažymėtini du momentai, susiję su Juozapo Flavijaus kūryba. Pirmia, liudijimas apie Jėzų Kristų „Judėjos senybėse“ (18, 63-64), aiškiai interpoliuotas krikščionio ranka ir todėl nekėlęs pasitikėjimo, buvo aptiktas be interpoliacijų vertime į arabų kalbą (iš tarpinės sirų kalbos) kaip citata X a. melkitų vyskupo istoriniame veikalė „Kitab al Unvan“, 1912 m. rusų orientologo A. Vasiljevo paskelbtame žinomoje serijoje *Patrologia Orientalis* (V, 4)¹. Labai gali būti, jog jo pagrindas - iš tiesų ankstyviausias nekrikščionių liudijimas apie Jėzų Kristų. Antra, kai kurių tyrinėtojų dėmesį patraukė „Judėjos karo“ versija, išlikusi tik vėlyvo slavų vertimo pavidalu², bet galbūt išlaikiusi prarasto aramėjiško varianto informaciją, beje, pasakojančią apie partizanų bruzdėjimus okupuotoje Judėjoje kaip apie Kristaus įžengimo į Jeruzalę foną³.

Bibliinių ir ypač evangelinių tekstų analizės specifinis metodas, gana būdingas XX a. (konkrečiai Bultmanno ir jo sekėjų veikalams), vadinasi „formalioju kriticismu“ (angl. *form criticism*, vok. *Formgeschichte* arba *Formanalyse*). Tai mėginimas identifikuoti žanro struktūras, sąlygojančias vieno ar kito fragmento pavidalą. Senojo Testamento pasakoji-

mams taikomas „formalusis kriticizmas“ buvo plėtojamas nuo amžiaus pradžios (Hermann Gunkel, 1862-1932, ir kt.), vėliau pritaikytas sinoptinių evangelijų medžiagai sprendžiant už jos slypinčios žodinės tradicijos problemą. Nėra abejonių, jog šis metodas jau tapo mokslo apie Naująjį Testamentą būtina dalimi, nors kai kurios išvados, plačiai paplitusios mokslinėje literatūroje, vis dar tebėra metodiniu požiūriu nepakankamai patikrintos (pvz., neaišku, kiek galima folkloristikos suformuotas kategorijas taikyti žodiniam padavimui, nepaisant jo žodinio pobūdžio daugeliu požiūrių besiskiriančiam nuo folkloro). Pernelyg dažnai matyti, kad tai, kas žinoma, mėginama aiškinti tuo, kas hipotetiška (pvz., mokslininkų postuluojamais *community debates*, t.y. ankstyvosios krikščionybės bendruomenių debatais, kurie, žinoma, vykdavo, bet apie kuriuos mes beveik nieko nežinome), ir hipotezėmis remtis kaip fak-

tais. Tikintis krikščionis, jei jis ne fundamentalistas, neturi pagrindo atmesti pačią tokios analizės idėją, bet galų gale turi teisę kelti, jei taip norima, „utilitarius“ reikalavimus: arba Šventraščio moksliniai tyrinėjimai jam teikia patikimų duomenų, padedančių giliau ir blaiviau suprasti Dievo žodį, kuris jam ir lieka Dievo žodžiu, arba jie neturi teisės būti įtraukti į teologijos disciplinų kompleksą.

Ištisa darbo prie Naujojo Testamento kryptis, smarkiai paskatinta Kumrano radinių, bet atsiradusi prieš pusę amžiaus iki jų, susijusi su semitų (hebrajų arba aramėjų) semantikos ieškojimais už graikiškųjų tekstų, be kita ko, mėginant atlikti Jėzaus Kristaus posakių atvirkštinį vertimą. Kažin ar būtina kartu su kai kuriais tarpukario laikotarpio anglosaksų mokslo atstovais (Charles Fox Burney, 1868-1925, ir kt.) tarti, kad kai kurios ar net visos kanojinės evangelijos yra vertimai siaurąja šio žodžio

Gintautas Trimakas. *Tavo bažnyčios*. 1996. Fotografija



prasmė, daryti iš rašytinio aramėjiško teksto (beje, Bažnyčios padavimu, buvusi kažkokia semitiška *Evangelijos pagal Matą* redakcija). Pakaktų priimti prielaidą, kad semitų žodinės tradicijos rašytinis užfiksavimas graikų kalba tam tikra išplėstine, bet visiškai realia prasme jau buvo vertimas. Po daugelio kraštutinių susižavėjimų apibendrintas gana subalansuotas požiūris⁴. Pro lėtoką įprastinio graikiško teksto ritmą prasimuša sutelkta, tampri kalba, panašesnė į energingas eiles negu į prozą, žaidžianti etimologijomis, asonansais, aliteracijomis ir rimų užuomazgomis, savaime stringanti atmintin lyg liaudies poringė. Pavyzdžiui, aforizmas „kiekvienas, kas daro nuodėmę, yra nuodėmės vergas“ (*Jn* 8, 34) aramėjų kalboje virsta dveiliu:

kul de 'abed het' ah
'abhda hu dehet' a.

Viskas pagrįsta tuo, kad *daryti* ir *vergas* - vienos šaknies žodžiai (kaip rus. *работать* ir *раб*). Arba imkime tokį atvejį: „Jei kurio iš jūsų sūnus ar galvijais įkris į šulinį“ (*Lk* 14, 5). Junginys *sūnus* ir *galvijais* gali gluminti. Graikų perrašinėtojai *sūnus* netgi buvo pakeitę *asilas* (tai perėjo į lotynišką ir kitus senus vertimus iki pat rusų). Tačiau aramėjų kalboje visus tris daiktavardžius tvirtai jungia sąskambis: „sūnus“ - *βρα*, „galvijais“ - *βιρα*, „šulinys“ - *βερα*. Pavyzdžių skaičių galima dauginti, kiek norima. Jei graikų kalboje dingęs žodžių žaismas aptinkamas aramėjų kalboje ir jei tokių atvejų labai daug, tai akivaizdu, kad visiškai pagrįstai galima manyti jį buvus jau nuo pat pradžių.

Siekimas nuo semitų įvaizdžių ir konceptų nuimti helenistinės intelektualizacijos dangalą atsispindėjo ir kai kurių vertimų praktikoje. Sekdamas judaistų filosofu ir rašytoju Martinu Buberiu (1878-1965), 1961 m. užbaigusi novatorišką, į archajiško pirmapradiškumo perdavimą orientuotą ryškų poetinį Senojo Testamento vertimą į vokiečių kalbą, André Chouraqui (g. 1917), laiką Buberį savo mokytoju, 1977 m. parengė visos Biblijos, įskaitant Naująjį Testamentą, vertimą į prancūzų kalbą, kuriam kiekvienu atveju stengiasi išlaikyti ne tik semi-

tiškas konotacijas, bet ir semitiškas žodžių etimologijas (tai jau labiau ginčytina), tad Naujojo Testamento tekstai išversti tarsi iš tam tikro hipotetinio atvirkstinio vertimo. Šis darbas ne toks įtikinamas kaip Buberio vertimas, tačiau sukėlęs susidomėjimą ir paskatinęs pakartotinius leidimus, taigi atspindintis paplitusią ir įtakingą galvosena. Beje, nors ir Buberis, ir Chouraqui - nekrikščionys, krikščionių sluoksniuose jie susilaukė daug pastebimesnio ir ilgiau trunkančio rezonanso negu judaistų sluoksniuose.

XX amžiaus patirties sukeltas nusivylimas europocentrizmu, taigi ir senovės graikus siekiančių mąstymo formų absoliučiu reikšmingumu (plg. Heideggerio „Vakarų metafizikos“ kritiką), negalėjo nepaskatinti mokslinio ir religinio susidomėjimo krikščioniškųjų Rytų tautų dvasingumo lobynu, ypač sirais. Iš dalies tai susiję su ką tik minėtais mėginimais grįžti prie Jėzaus posakių tradicijos aramėjiškų pagrindų, nes tokie ieškojimai negali nesiremti ir seniausiai evangelijų vertimais į sirų kalbą. Mat sirų kalba atspindi šiek tiek vėlesnį tos pačios aramėjų kalbos raidos tarpsnį, ir gana dažnai graikų kalboje dingęs žodžių žaismas atgyja sirų kalboje. Tam tikru momentu rusų mokslas apie krikščioniškuosius Rytus buvo aplenkęs pasaulinę raidą [...]. Deja, mintis, jog straipsnius apie sirų Bažnyčios Tėvus reikia užsakinėti mokslininkams su orientalistų kvalifikacijomis, ikirevoliucinėje Rusijoje nespėjo įsitvirtinti. [...] Vienuolis Efremas Siras, didžiausias sirų šventasis ir rašytojas, [...] anais laikais, nepaisant dar XVII a. išleisto (tekstologiškai nepatenkinamo) siriškų tekstų tritomio, buvo pažįstamas beveik vien iš graikiškų versijų, kurių autentiškumu kartais abejojama. Per visą mūsų amžių mokslo apyvarton beveik be perstojo vis leidžiami ir leidžiami nauji „sirų pranašo“, kaip jis tradiciškai vadintas, kūriniai, pasiekę mus siriškais originalais arba armėniškais vertimais. Jo kūrybai skiriami solidūs tyrinėjimai, pasirodo ir literatūrinių vertimų į naujas kalbas, adresuojamų platiems skaitytojams. [...]

Na, o mokslo gyvenimo įvykiai, esmingai pakeitę krikščioniškų tikybų intelektinę savimonę ir jų įvaizdį mąstysenoje, jau aptarti anksčiau, kiekvieną jų susiejant su konkrečios konfesijos likimo apibūdinimu.

⁴ Žr. Black M. *An aramaic approach to Gospels and Acts*. - 31967.

Apžvalga

Religija

KRIKŠČIONYS IR VISUOMENĖS SANDERMĖ VIDURIO-RYTŲ EUROPOJE¹

DIDŽIOSIOS PERMAINOS IR VOKIETIJOS KRIKŠČIONYS

Vysk. Joachim Leinert, Drezdenas-Maisenas

Nauja būklė

Albertas Einšteinas yra pasakęs, kad XX a. yra „tobulų priemonių ir absoliučiai supainiotų tikslų metas“. Didžiųjų permainų metas, kurį mums, vokiečiams, simbolizuoja Berlyno sienos griuvimas 1989 m. spalį, ragina mus susimąstyti, kokių tikslų siekiame, kad ekonomika, technika, vartojimas nepavirstų savitiksiais, kad mūsų kultūra ir civilizacija netaptų *beprasmybės kultūra* (tokia linkmė pastebima). Kaip visa, kas žmogiška, taip ir šiandienė demokratijos forma nėra galutinis žmonių raidos etapas. „Didysis liberaliųjų visuomenių trūkumas yra tas, kad jos neteikia jokios žmonių kančias ir baimes pateisinančios prasmės, nenurodo jokio mobilizuojančio ateities vaizdo ir asmenį gražina prie to, ką jis suvokia kaip individualų sąvęs paties realizavimą“ (liberalus publicistas Joachimas Festas).

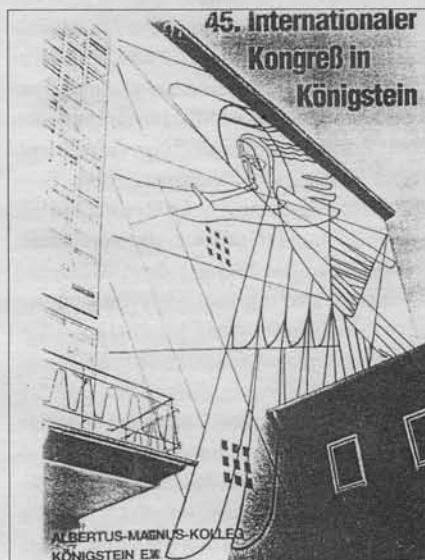
Rinkos ekonomika ir demokratinė santvarka nėra vertybės, galinčios sudaryti gyvenimo turinį, jos neduoda žmogui tvirto pagrindo po kojomis, nes ir pačios yra trapios. Daugelio aukštinamas pliuralizmas iš tiesų reiškia didelį visuomenės susiskaldymą į individų grupes. (Deja, kai

kas norėtų įpiršti jį net ir Bažnyčiai.) Vadinamoje pliuralistinėje visuomenėje individai ir grupės kovoja už siaurus interesus, nepaisydami bendrojo gėrio. Žmonės jaučiasi pavargę nuo monotoniškos buities ir elementarių poreikių tenkinimo. Jaunimas neišvengiamai ima protestuoti prieš beprasmybę. Stinga patrauklios vertybių sistemos, kuri galėtų gelbėti iš tokios būklės. Pagaliau, nereikia išradinėti vertybių, tik vėl atrasti seniai žinomas. Deja, jos neveikia, jei nepripažįstama jų Autoriaus ir privalomų santykių su žmonėmis. Ir šiandienė visuomenė negali apsieiti be santykio su transcendentija - su tuo, kas peržengia kūrinių ribotumą.

Tikro bendrumo patirtis - priešnuodis individualizmui

Rytų Vokietijoje nedidelės krikščionių bendruomenės, pasklidusios nukrikščionėjusioje visuomenėje, išlaikė bendrumo patirtį. Todėl nenuostabu, kad tebesitęsiančių didžiųjų permainų metu stebėtinai dažnai į atsakingas pareigas išrenkami aktyvūs katalikai. Jie taikingesni, labiau atsižvelgia į žmones, nematuoja visų piliečių pagal šablona: „tas mūsų, o tas ne mūsų anksčiau ar dabar“.

Berlyno sienai griuvus, daugelis Vakarų Vokietijos kompetentingų sociologų, ekonomistų ir prityrusių politikų lankėsi ir lankosi Rytų Vokietijoje su paskaitomis bei kursais, kuriuose dėsto katalikų socialinių mokslų bei patirtį. Tai neįkainojama parama. Savo ruožtu mes galėjome pasida-



lyti tomis žiniomis ir patirtimi su Rytų kaimynais, pavyzdžiui, su Čekijos Bažnyčia².

Patirtis rodo, kad negana žmonėms susitikus drauge pabūti. Dar reikia išmokti vienam kitą suprasti, megzti tikrus santykius, būti atviram kitų žmonių rūpesčiams ir vargams. Tai natūraliai vyksta geroje šeimoje, o šito meno labai trūksta vidurinei ir jaunajai kartai. Dievu pasitikintys žmonės yra viduje ramesni, ne tokie irzlūs. Gera krikščionių bendruomenė tampa ramybės bei atgaivos vieta nuo nesveiko kasdienio skubėjimo. Taip pat ji stiprina pasitikėjimą, jog bendraminčių remiamas ir Dievo globojamas, pats kuri savo likimą.

Daugelis žmonių klaidingai vengia nuosirdesnių ryšių su kitais, mano, jog jie ap-

¹ Kionigšteino kongreso apžvalgos pradžia žr. Nr. 10. - P. 673.

² Lietuvoje nedaug sulaukėme tokios paramos iš savo išeivijos ir dar mažiau įvertinome gaudamą. Vokietijos Vyskupų Konferencijos įstai-

gos kelinti metai siūlosi atsiųsti į Lietuvą ekonomikos, teisės ir pan. specialistų, ypač dėl valstybės ir Bažnyčios santykių, o mes dedamės negirdytų pasiūlymų, tikriausiai manydami, jog patys viską žinome, ko mums reikia. Abejoju,

ar mūsų krikščionys demokratai tiek „ištraukia“ iš barono fon Šetino, kiek jis pagal savo kompetenciją galėtų perduoti, o gal tik prima jo apsilankymus kaip draugiškumo ženklą. - V. A.

ribosią jo brangiąją laisvę. Tikintysis, priešingai, žino, kad priklausomybė nuo Dievo ir ryšiai su tikinčiųjų bendruomene jam atveria laisvę mylėti ir būti mylimam. Ne kiekvienam atskirai sau laimę nukalti, bet dalytis su kitais ir priimti kitų gerumą. Krikščioniškasis bendrumo pojūtis (*communio*) kuria taikingus santykius demokratiškoje visuomenėje.

Ištikimybė Nukryžiuotajam - prieš hedonizmą

Šiandienė į hedonizmą pasinešusi visuomenė reklamos ir filmų vaizdais nuolat *save apgaudinėja*, įtikinėdama, jog įmanoma išvengti visokių sunkumų ir nuolat soti malonumais (tik turėk kuo užmokėti). Kai tai nepavyksta vieniems, „žinanties receptą“, per spaudą ir TV tuojau pasisiūlo kiti šaltiniai ir kiti veikėjai (kurie irgi nuvils). Krikščionių tikėjimas neužmerkia akių prieš nesėkmes ir kentėjimą, prieš ligos ir galiausiai mirties tikrovę. Šioje akistatoje tuojau iškyla prasmės klausimas, ir nėra kito taip žmogaus verto paaiškinimo, kaip gyvenimas po mirties, kaip Nukryžiuotojo laimėta pergalė prieš mirtį. Kas priima tokį realų ir dvasingą požiūrį į gyvenimo problemas, tam visi rūpesčiai ir skausmai tampa reliatyvūs.

Hedonizmas reiškia *išnaudojimą*, siekiamą gyventi kitų sąskaita: kuo mažiau dirbti, kuo daugiau mėgautis (nežinia kieno triūsu). Tai gyvenimas be kūrybiškumo, be minties apie ateitį. Tuo tarpu žvelgiantis į Kryžių krikščionis jaučia reikalą skubėti su pagalba ten, kur žmogų puola vargai. Paskui dažniausiai ir pats nelieka užmirštas tikėjimo brolių, niekad nelieka užmirštas dangaus Tėvo.

Krikščioniškas žmonių vargū ir nepriekliui tarnavimas, kurį populiaria forma įkūnija katalikų CARITAS ir jo liuteroniški atitikmenys, imasi įvairiausių uždavinių, ne vien elementarios šalpos. Jis pajėgs atlikti savo užduotį, jungdamas rūpinimąsi buitiniiais reikalais su *dvasiniu tobulinimu*. Šalia didžiųjų Vokietijos bažnytinių pagalbos akcijų kyla tūkstančiai mažesnių, kurių imasi parapijos, asmenys ar grupės ir dosniai remia Baltarusijos, Ukrainos, Lietuvos, Rusijos žmones. Drezdeno vyskupija įsteigė Europos jaunimo iniciatyvos namus, kur susitinka įvairių kraštų jaunuoliai/ės ir pratinasi taikingai bendrauti. Kolpingo draugija tūkstančius Rytų Europos

jaunuolių parengia įvairiam ūkiniam darbui. Nemaža Vokietijos jaunų žmonių imasi verslo ne tik tam, kad patys prisigyventų, bet kad ir kitiems darbo vietų parūpintų. Dar daug ko trūksta, bet džiugu žiūrėti, kaip dvasinius pagrindus turintys žmonės ir sąjūdžiai geba imtis naštų ir užduočių, kurių purtosi nukrikščionėjusi visuomenės dalis.

RUSIJOS ORTODOKSŲ BAŽNYČIA POSOVIETINIAIS METAIS

Arkipresbiteris prof. dr. *Vladimiras Fiodorovas*, Sankt Peterburgas

Permainų mastas

1988 m. Rusijos Ortodoksų Bažnyčia šventė Rusijos Krikšto tūkstantmetį, ir tai buvo jos naujosios istorijos persilaužimo pradžia. 1988 m. susikūrė 809 naujos parapijos, 1989 m. per pirmus devynis mėnesius - 2 185. Iš viso 1990-1995 m. įsteigta apie 8 000 naujų parapijų, ir dabar jų yra 17 500 su viršum. Per tą patį laiką atkurtos ar įsteigtos 32 eparchijos (dabar iš viso yra 114) ir įšventinta 33 nauji vyskupai (yra 137). Nebėra kliūčių leisti religinei literatūrai, didžiųjų švenčių pamaldos transliuojamos per televiziją, jose dalyvauja vyriausybės atstovai. Nors mokykla lieka atskirta nuo Bažnyčios, neretai pasitaiko, kad šventikas fakultatyviai supažindina moksleivius su ortodoksijos tikėjimo mokslu. Atidaroma ir su valdžios parama atstatoma daug bažnyčių, tarp jų Kazanės Dievo Motinos paveikslu katedra Kremliuje ir bolševikų susprogdinta didžioji Išganytojo katedra. Visuomenės gyvenimo demokratizavimas sukūrė sąlygas Rusijos Ortodoksų Bažnyčiai (toliau - ROB) laisvai ir kūrybingai egzistuoti.

Ideologija ar tikėjimas, triumfalizmas ar nusizėminimas?

Yra pavojus, kad daugelis sovietinio totalitarizmo sąlygomis užaugusių žmonių gali religiją, ypač ortodoksinę tradiciją, priimti kaip naują ideologiją, tam tikrų dorinių bei socialinių normų visumą, be tikro atsivertimo į tikėjimą. Kartu gyvuoja naivi pažiūra, jog pakaks atkurti 1917 m. buvusias struktūras ir formas, ir viskas grįšią į savo vietas.

Daugelis neofitų ortodoksų yra įsitikinę savo pranašumu prieš netikinčiuosius ir kitų konfesijų išpažinėjus. Tokie nepriima

jokios neigiamybių Bažnyčioje kritikos. Kita vertus, aišku, kad 1917 m. katastrofa nebuvo atsitiktinė, kad *ROB yra atsakinga už masinį atkritimą nuo tikėjimo po Revoliucijos*. To nepripažįstant, galima imti kartoti senąsias klaidas. Netruksta blaivių balsų. Arkivyskupas Michailas spaudoje labai kritiškai analizavo dabartinę būklę ir nepabūgo pripažinti nemaža tikrų mūsų Bažnyčios ligų. Vienas žymiausių mūsų teologų, protojerejus prof. Vitalijus Borovojus nuolankiai pripažino, kad „mes nebuvo žemės druska nei Bizantijos, nei Kijevo, nei Maskvos patriarchatų, nei sinodo ir posinodiniais laikais“. Pats patriarchas Aleksijus II kukliai klausia: „Kodėl Bažnyčia dar nėra pasirengusi misinei veiklai, kad numalšintų dvasinį kiekvieno troškulį?“ Ir pats atsako: „Pirmutinė nepasirengimo priežastis - neapsakomas klero trūkumas ir sunkumas jį parengti, stingant pajėgių profesorių“. Kiti didžiuliai sunkumai: kaip surasti tinkamas formas šiandienai Bažnyčios pasiuntinybei ir religiniam ugdymui, kaip atsispirti pseudokrikščioniškų ir pseudoreliginių srovių antplūdžiui ir t.t.

Bažnyčios misija ir kultūra

1994 m. Maskvoje įvykęs ROB sinodas pasiūlė patriarchui įkurti specialias struktūras, kurios tirtų tautos religingumą ir misinio (misijonieriško) veikimo kelius bei būdus. Visuomenės nuomonės tyrimai (ne itin patikimi) rodydavo didelius svyravimus. Pvz., 1988 m. buvę religingi 10 % maskviečių, o 1990 m. jau 27 %, 1991 - 24 %. Mažųjų miestų netikinčiųjų gyventojų nuomone, religija reikalinga palaikyti tautinei sąmonei (61 %), demokratijai (27 %), valstybės tvarkymui (31 %). Su ortodoksybe kaip istorine Rusijos religija save identifikuoja apie 46 % rusų, o tai daug daugiau, negu yra tikinčiųjų.

Daugeliui Rusijos gyventojų ateizmo laikais dvasinis vadovas buvo kultūros paveldas, ypač *literatūra*, kuri šiaip ar taip buvo krikščioniškos dvasios persunkta, ypač nuodėmės ir atgailos suvokimo. Ir šiandien perspektyvu panaudoti literatūros ir meno poveikį tikėjimui žadinti.

Menkas religinis švietimas, katekizacijos trūkumas prisidėjo prie kitų veiksnių, atvedusių į 1917 m. įvykius ir ateizmo siautėjimą. Pasaulis XX a. nugalėjo tariamą *tikėjimo ir mokslo priešišumą*, bet į daugelio Rusijos žmonių sąmonę jis tebelieka

stipriai įkaltas. Kita vertus, esama pavojaus, kad rusų religinis atgimimas gali įgyti pseu-doklerikalinį bei monarchistinį atspalvį.

Fundamentalizmas, naujieji religiniai judėjimai

Religinis fundamentalizmas iš pirmo žvilgsnio atrodytų galįs pagauti ir uždegti žmones, bet, pažiūrėjus iš arčiau, pasirodo, kad jis nepasiekia asmenybės gelmių, jos neatnaujina, ir dažnai susipina su *nacionalistinėmis ir politinėmis* bažnytinėmis idėjomis. Fundamentalistinės nuotaikos skaldo visuomenę ir netarnauja jos sandermei, jos priešingos krikščioniškam atvirumui, negerbia asmens laisvės.

Nukritus geležinei uždangai, iš Vakarų plūstelėjo visokiausių religinių mokytojų, turinčių stiprų finansinį užnugarį, taip pat Indijos, Korėjos pamokslininkų ir vietinių, rusiškų „Jėzų“ ir „Mesijų“. Jiems darba lengvina kelios aplinkybės:

a) menkas visuomenės religinis išmanymas;

b) žmonių nusivylimas valstybinio teoriniu ir kasdienos praktiniu materializmu, spiritualizmo troškimas, naujos „gnozės“ vilionė;

c) tradicinės religijos reikalauja gilesnio susipažinimo bei laipsniško įsijungimo ir atgailos, o jų skelbėjams, deja, ne sykį trūksta užsidedimo, ne visada jų gyvenimas derinasi su skelbimu; atsirūgsta išaiškėjęs ROB veikėjų kolaboravimas su KGB; kraštutinis nacionalizmas vietomis kryps-ta į senosios pagonybės gaivinimą (sąjūdis „volchvy“);

d) naujieji judėjimai, sektos siūlo bendruomeniškumo, jaukumo išgyvenimą, kurio labai stinga visuomenėje;

e) kaip Vakaruose, taip Rytuose mūsų amžiuje pastebimas nepaprastumo, egzotikos ieškojimas, bėgimas nuo tikrovės;

f) daugelis naujųjų parareliginių grupių (scientologija, *New Age*) patraukia dėmesiu psichologinėms, sociologinėms, fizinės sveikatos ir pan. problemoms, kurias nepakankamai nušviečia tradicinės krikščionių Bažnyčios;

e) religinio auklėjimo negavusiems žmonėms yra patrauklus ne tik ekumenizmas, bet ir tariamas „visų religijų susilieėjimas“ pagal munizmo ar bahaizmo receptus, nors iš tiesų šie sąjūdžiai ne vienija esamas konfesijas, o kuria naujas šalia jų;

f) ne paskutinį vaidmenį suvargusioje

Rusijoje atlieka kai kuriems naujiems religiniams judėjimams dosniai plaukianti finansinė parama iš Vakarų kraštų.

Religinio gyvenimo atnaujinimo perspektyvos

Nuo pat XX a. pradžios Rusijos Ortodoksų Bažnyčioje jaučiamas atsinaujinimo reikalas daugelyje sričių. Tai būtų:

a) pasauliečių, ypač inteligentijos, vaidmuo Bažnyčioje ir jų ugdymas, Bažnyčia ir kultūra;

b) socialinis krikščionių mokslas, žmonių teisės (ne tik ortodoksų); šios problemos buvo pradėtos gvildinti 1917 m., bet atūžė Revoliucija ir viską nušlavė;

c) askezė, bažnytinė drausmė, parapijos bendruomenė, liturgija;

d) Bažnyčia ir valstybė, nacionalinis ir politinis aspektai;

e) Bažnyčios/ių vienybė ir santykis su kitomis religijomis.

Tuo tarpu hierarchija tik pradeda svarstyti kai kuriuos šių sričių klausimus. Yra kunigų, bandančių ir praktiškai juos naujai spręsti savo bendruomenėse, bet jie susilaukia didelių prieštaravimų, kaltinami „vienybės griovimu“. Apskritai ROB bijo ir paties žodžio „atsinaujinimas“ (obnovlenije), nes tokiu ir „gyvosios Bažnyčios“ pavadinimais bolševikai organizavo sau palankias bažnytines struktūras trečiame dešimtmetyje.

Stingant teologinės gėmės, religinio atgimimo siekimui kartkartėmis iškyla rusiškojo *tautinio mesianizmo* pavojus ar bent rusybės suplakimo su ortodoksybe (taip kalbėjo ir Dostojevskis, ir t. Dudko). Šį siaurumą nugalėti - vienas pirmųjų ROB uždavinių.

AR BAŽNYČIA TRIKDO SANDERME LENKIJOS?

(Religinės misijos vykdymas politinėmis priemonėmis?)

Kun. dr. *Adam Žak, SJ*, Krokva-Miunchenas

Iš kur šis provokacinis klausimas?

Katalikų Bažnyčia Lenkijoje atliko didžiulį vaidmenį taikiai besipriešinant komunistinei spaudai ir galiausiai ją griau-nant. Anuomet ji glaudė ir vienijo labai skirtingas, komunizmui priešingas visuomenės grupes. Ar to meto Bažnyčia tikrai

buvo atvira, ar tik maskavo savąjį galios siekimą, kuriuo dabar ją kaltina kai kurie buvę opozicionieriai? Ar tokia Lenkijos Bažnyčia, kokią ją vaizduoja dabartiniai jos kritikai, gali prisidėti prie Europos krikščionybės atnaujinimo? Šitaip klausinėja ne tik Bažnyčios kritikai, bet ir daugelis jai gera linkinčių žmonių. Ir pačios Bažnyčios viduje įtemptai svarstoma kaip rasti tinkamiausią veiklos pobūdį ir deramas priemones.

Vangios permainos Bažnyčioje

Norime ne smerkti, o suprasti, todėl turime neužmiršti, kad dešimtmečius trukusi totalitarizmo priespauda bus kai ką sujaukusi ir pačioje Bažnyčioje, įnešusi jon savų ligų užkrato. Dabar kai kurie vyskupai ir katalikų publicistai mėgina tai analizuoti, o visuomenės informavimo priemonės bematant viską išpučia ir varžo mūsų atvirumą. Bažnyčia nejuočiomis vėl užsikrečia *grėsmės psichologija*, užima gynybos padėtį. Praėjusiais laikais Lenkijos Bažnyčia buvo stipri savąja kovos rikiute: vyskupai ištikimi kardinolo Višinskio linijai, pasauliečiai klusnūs vyskupams ir kunigams. Stipri ir drausminga Lenkijos dvasininkija kišo galvą po valdžios kirviu, pridedama veiklesniusius pasauliečius; užteko, kad pasauliečiai parodydavo solidarumą su Bažnyčia masinėmis religinėmis manifestacijomis.

Sąlygoms pasikeitus, daugelis klebonų ir toliau mėgina išlaikyti taip įgytą dvasinės valdžios monopolį, tačiau šiandien dvasininkijos *paternalizmas* daro nemalonų įspūdį, ir daugelis anksčiau Bažnyčios globotų opozicionierių dabar ją negailestingai kritikuoja. Patys pasauliečiai katalikai sunkiai suvokia reikalą imtis visuomeninės veiklos sava atsakomybe, pagal Bažnyčios mokslą ir savo krikščionišką sąžinę. Daugelis senųjų veikėjų jaučiasi nepakankamai įvertinti, sunkiai priima naujus veiklos būdus, norėtų ir toliau vadovautis senąja „juoda-balta“ schema. Deja, istorijos raida nelaukia, kol užaugs naujų asmenybių, tikinčiųjų visuomenei reikia „vers-tis“ su esamomis.

Neokomunizmo manevrai

1989-1990 m. komunistai prarado politikos ir kultūros gyvenimo monopolį, bet paskutinis komunistas premjeras Michalaš Rakovskis parengė dirvą nomenklatūrai

pasivirti pramonę ir bankus. Šioji išlaikė stiprias pozicijas visoje ekonomikoje, universitetuose ir visuomenės informavimo priemonėse. Pirmoji demokratinė taikingo kataliko Tadeušo Mazowieckio vyriausybė nesiėmė *dekomunizavimo*, tarėsi užbrėžianti „storą brūkšnį“ praeičiai: nuo šiol visi lenkai dirbsią Tėvynės labui. Tai buvo gražu, bet nelabai realu. „Atsilygindami“ Bažnyčiai už jos lemiamą vaidmenį sugriaunant Lenkijoje komunistų galybę, apsukrūs jų žurnalistai pasistengė didelei visuomenės daliai įkalbėti, kad dabar Bažnyčia užimsianti kompartijos vietą ir visiems viską diktuosianti. Kadangi „Solidarum“ paveldėtojai beviltiškai susiskaldę, lenkams belieka pasirinkti vieną iš dviejų tvirtai organizuotų jėgų: „demokratiškai atsinaujinusią“ kairiųjų jėgų koaliciją ar „totalitaristišką“ Katalikų Bažnyčią.

Tai buvo didelė klaida. Katalikų Bažnyčia, gindama žmogaus teises, palaikė demokratizmo dvasią. Ji nesikėsino siekti politinės valdžios ir todėl galėjo atlikti tarpininko vaidmenį smarkiausių įtampų momentais. Jai turėtų Lenkija dėkoti, kad didysis perėjimas iš žmogaus pažeminimo ir priespaudos sistemos į laisvos visuomenės kūrimą praėjo be kraujo praliejimo, be keršto akcijų. Vis dėlto mums negana atskleisti makiavelišką antibažnytinę klastą. Reikia paieškoti, ar kai kurie Bažnyčios žmonių veiksmai nepadėjo jos sėkmei.

Religinė misija politinėmis priemonėmis?

Lenkija yra vienintelė Vidurio-Rytų Europos šalis, kur Bažnyčia iš persekiojimo laikų išėjo kai kuriais atžvilgiais sutvirtėjusi, geriau susirikiavusi, įgijusi naujų apšaltavimo formų (jaunimo oazių judėjimas ir pan.). Pereinant į demokratijos kūrimą, Bažnyčia žinojo savo nuopelnus ir jėgą, laukė tautos dėkingumo ir dėmesio. Nebe pirmą kartą *lenkybė buvo susilieję su katalikybe*: kaip 1795-1918, taip 1939-1989 m. Tokia „likimo bendruomenė“ buvo Dievo dovana, o ji palaikyta savu nuopelnu. Todėl stipriai įsikimbama į savo teises, į tam tikrą pirmenybę prieš kitas konfesijas. Priespaudos laikų bendradarbiavimu su liberaliąja inteligentija nebuvo dabar pasinaudota kaip pagrindu naujai visuomenei kurti. Mėginta savo poziciją dar sutvirtinti įstatymų priemonėmis. Tai metė šešėlį Bažnyčios nesavanaudiškumui.

Prelegentas nemano, kad vyskupai iš

tikro siektų politinėmis priemonėmis priverstinai įskiepyti visuomenei krikščioniškąsias vertybes. Vis dėlto nemaža tikinčiųjų norėtų, kad Bažnyčia mažiau skelbtų savo nuopelnus, mažiau smerktų kioniškas pažiūras ir jų nešėjus, o daugiau *pozityviai* skleistų gyvenimo pagal Evangeliją grožį. Ir priespaudos metais Bažnyčia nebuvo vien „prieštaravimo ženklas“, bet daug labiau švietė Kristaus meile ir šiluma.

Prelegentas apgailestavo, kad kai kurie katalikiški veiksniai, pavyzdžiui, dienraštis „Słowo“ (buvęs kolaboracinio PAX'o organas), radijas „Marija“ ir pan., savo *nacionalistine integristine propaganda* pila vandenį ant Bažnyčios kaltintojų malūno. Kartu puolami atviros katalikybės reiškliai: mėnraštis „Znak“ ir savaitraštis „Tygodnik powszechny“, garbingai atlaikę buvusį ateistinį spaudimą.

„Uždarosios katalikybės“ šalininkų reišklamos idėjos, greičiau primenančios arkivyskupą Lefebvre negu Vatikano II Susirinkimą, turi pasisekimo dar ir todėl, kad nemažos izoliacijos nuo pasaulio dešimtmečiai laikė užkonservavę daugelio tikinčiųjų savimonę, kaip ir daugelį antireligiinių prietarų kitoje pusėje. Vidiniai bažnytiniai konfliktai ir konfliktas su pasaulietine visuomene liečia *Bažnyčios pasiuntinybės sampratą* apskritai ir šios šalies Bažnyčios vietą visuomenėje konkrečiai. Tai sunkus uždavinys hierarchijai, tikintiesiems, inteligentijai.

Ką daryti?

Nelengva numatyti ir pranašauti, kaip toliau klostysis Lenkijoje bažnytinė savimonė ir visuomenės laikysena. Atrodo, Bažnyčia turėtų susiorientuoti dėl to „substitucijos“ manevro („vietoj kompartijos - viskam diktuojanti Bažnyčia“) ir vengti tokio kalbėjimo, kuris duotų progos ją kaltinti dominavimo kėslais. Lig šiol, atrodo, Bažnyčia daugiau vartoja *savo priešų terminiją* negu Vatikano II Susirinkimo ir pastarųjų popiežiaus enciklikų. Bažnyčiai dera ginti ne tik savo teises, tarytum užtarnautas savo ankstesne veikla. Jai dera remti ir kitų konfesijų bei kitokių pažiūrų žmonių pilietines ir sąžinės teises. Taip pat buvusieji Bažnyčios sąjungininkai turėtų susivokti, ko siekia neokomunistai savuoju substitucijos manevru, kad juo akylai nesektų. Politiškai aktyviems katalikams derėtų taip naudotis politikos tribūna, kad

neapsunkintų evangelizavimo. Dvasininkija tegu bus laisva nuo politinės konjunktyūros svyravimų, tegu savo elgesiu rodyt, jog labiau pasitiki Dievu negu struktūromis.

LIETUVOS POKOMUNISTINĖS VISUOMENĖS PROBLEMAS IR KRIKŠČIONYS (Santrauka tezėmis)

Kun. *Vaclovas Aliulis*, MIC, Vilnius-Roma

1. Geografiškai ir kultūriškai Lietuva priklauso *Vidurio Europai*, o istoriškai ji glaudžiai susieta su *Rytų Europa*, XX a. - labiausiai dėl sovietinės okupacijos.

2. Stalino valdymo laikais šimtai tūkstančių Lietuvos gyventojų buvo išvežti į Sibirą, dešimtys tūkstančių buvo įkalinti ir žuvo ginkluoto pasipriešinimo eilėse. Iš šių sluoksnių bei jų artimųjų susidarė, galima sakyti, savotiška *socialinė nuskriaustųjų klasė*, nes gyvi likusieji ir iš lagerių bei tremties grįžusieji visą laiką buvo diskriminuojami.

3. Komunistinė *nomenklatūra* išlaikė savo finansinę bei ūkinę privilegijuotą padėtį ir Nepriklausomoje Lietuvoje. Tai reišklia didelę moralinę ir socialinę neteisybę.

4. Visuotinis permainų meto entuziazmas 1988-1991 m. skatino *tautą viską atleisti*, susitaikyti, bendrai dirbuoti. Katalikų Bažnyčios balsas stiprino tokį nusiteikimą.

5. Lietuvos visuomenė turėjo *perdėtų vilčių*, kad Bažnyčia greitai atitaisys komunistinio padarytą neišmatuojamą dorovinę žalą. Netrukus pasirodė, kad tam reikia daug laiko, daug kantrybės ir asmeninio atsivertimo.

6. Pastebimas religinio gyvenimo *atbudimas*. Jau šešetas metų Bažnyčia labiausiai pasitikima iš visų institucijų. Tačiau pati Bažnyčia dažnokai laikosi tyliai, nenorėdama būti įtraukta į politinį žaidimą.

7. *Mesnežinojome recepto*, kaip iš visuotinio planavimo ekonomikos pereiti į rinkos ekonomiką. Jausdami nuolatinę grėsmę valstybės Nepriklausomybei ir Atgimimo sąjūdžio vadovai nepakankamai dėmesio skyrė ekonomikos raidai, todėl atsirado „prichvatizacija“ vienoje pusėje ir daugelio nuskurdimas kitoje.

8. Apie trys ketvirtadaliai gyventojų dabar gyvena labai sunkiai ir nemato geresnės perspektyvos. Žmonėms reikia paskatų, kad imtųsi *iniciatyvos* ir atsakomybės už save ir savuosius, užuot laukus išgelbėjimo

iš valstybės, kaip lig tol buvo įprasta.

9. Bažnytinėje visuomenėje pastebimos dvi srovės. Viena kovinga ir absoliučiai nepasitiki neokomunistais, kita daugiau žiūri *pozityvios veiklos*. Pirmoje srovėje telkiasi išvardytieji rezistentai ir jiems prijauciantieji. Episkopatas (ne be svyravimų) priitaria nuosaikiai kryptai.

10. *Tikėjimo ir moralės klausimais* Lietuvos katalikai vieningi tarpusavyje ir su popiežiumi. Minėtosios dvi srovės nėra viena nuo kitos griežtai atsiribojusios, esama daugelio tarpinių grandžių. Turime gerus santykius su krikščionimis nekatalikais.

11. Platūs visuomenės sluoksniai neabejingi tolesniam tautos likimui ir jos dorovei, gyvas noras bendradarbiauti. Krikščionys gali gerai pasitarnauti visuomenei, sklisdami *socialinį Bažnyčios mokslą* ir darbuodamiesi jam įgyvendinti.

12. Labai pageidaujame *tarptautinio bendradarbiavimo*. Pirmiausia - pagalbos išugdyti jaunų krikščionių įvairiems bažnytinės ir pasaulietinės visuomenės uždaviniams spręsti, taip pat katalikų spaudai ir kitoms informavimo priemonėms sustiprinti.

APVALIOJO STALO DISKUSIJA

Rugsėjo 1 d. priešpiet, po prof. Šavelio pranešimo, buvo surengta vad. *Podiums-diskussion*, arba apvaliojo stalo diskusija. Stalas apvalus tik simboliškai, o iš tikrųjų ilga eile susėdę, 120-130-ties žmonių aki-vaizdoje, tarpusavyje diskutavo visi pranešimų autoriai. Aktyviausi buvo vysk. Raineltas (J. R.), arkipresb. Fiodorovas (V. F.), t. Žakas (A. Ž.). Tyliausias turėjo būti tokios formos pokalbiui nesirengęs Lietuvos atstovas. Diskusijos medžiaga kongreso darbų knygoje nepaskelbta, lieka tenkintis savais fragmentiškais užrašais ir pateikti tik ryškesnes mintis.

J. R. Rytų Vokietijoje katalikai tesudaro apie 4-5 % visų gyventojų. Didžiausios mūsų problemos yra socialinės ir politinės - bedarbystė ir demokratinių įgūdžių stygius. Apie Bažnyčios bendruomenę turiu pasakyti, kad mums lengviau darbuotis stiprinant savas religines asmenybes, negu ieškoti nutolusiųjų. Jaunimas norėtų išgirsti Bažnyčios žodį, bet negirdi, nes mes neprabylame jiems suprantama ir aktualia kalba, daugiausia knebinėjame vidinius

bendruomenių reikalus. Tiek katalikų, tiek evangelikų dvasininkai prisibijo eiti į mokyklą. Naujosios mūsų tikinčiųjų grupės patiria krizės jausmą, ir tai juos veikia pozityviai. Apaštalavimui mažiau palanki pasitenkinimo, ramybės būseną.

Mūsų žmonės labai aktyvūs įvairiose gyvenimo srityse. Stengsimės jų neperkrauti uždaviniais. Turime smulkesnio formato, bet panašios dvasios asmenų kaip motina Teresė ir Chiara Lubich. Labai reikia ugningos dvasios žmonių visuomenės informavimo priemonėse. Austrijoje buvo specialiai suplanuota per informavimo priemones paleisti purvo srovę priešvyskupus, ir niekas aiškiai nedemaskavo to plano. Informavimo priemonėse daug nesupratimo, net ir priešiško krikščionybei, katalikybei, o kompetentingi asmenys, ten veikdami, galėtų daug ką atsverti. Bažnyčia turi dovanoti save visuomenei, o ne pirmiausia kritikuoti ir mėginti sau ką nors išpešti. Aktualu visur elgtis kaip religingam žmogui: prie stalo, banke, gatvėje...

V. F. Kaip matyti, visur problemos panašios, nes tokia yra natūrali dalykų eiga, ir sandermė visur yra didžioji krikščionijos problema. Rusijos Ortodoksų Bažnyčia išgyvena krizę, bet tai nebūtinai blogai. Mūsų Bažnyčia sirgo - jos vadovai, atstovai, ne pati Bažnyčia kaip mistinis Kristaus kūnas - ir nesugebėjo gydytis. Dabar siekiame

KONGRESAS IR LIETUVA

Dalyvio refleksija

Po metų per savaitėlę perkrimtus Kionigšteino dokumentus ir savas pastabas, pirmiausia kilo dvi bendro pobūdžio išvados. Viena, *Kongreso tikrai būta turiningo*, ir, sulyginami kelių tautų bei valstybių patirtį, galėjome pastebėti bendrų dėsningumų, rasti daug pamokomų momentų. Kita, *mūsų Atgimimo nesėkmės* ir klaidos buvo sunkiai išvengiamos. Jas darėme, sovietų tankų vikšrams Tėvynės keliuose ir Sostinės gatvėse gergždžiant, kai kaimynai ir be tankų panašiai klydo. Pagrindinės klaidos - geraširdis pasitikėjimas visų tautiečių bei piliečių gera valia ir nepakankamas dėmesys ūkinei perspektyvai. Bendra jų šaknis - *lietuviškas romantizmas, krikščioniškas idealizmas*. Tai garbinga, bet ne visais atžvilgiais sėkminga.

įtraukti į Bažnyčios misiją pasauliečių kultūrininkų, mokslininkų, visuomenininkų. Norime ugdyti asmenybes, kurios galėtų eiti su krikščioniškąja žinia pas „visiška kitokius“.

Mes per mažai kalbamės su žmonėmis apie tai, kas jiems tikrai šiandien rūpi. Kadaiise būdavo įvykis pamatyti TV ekrane metropolitą, o dabar girdėti: „Ir vėl metropolitas, kuris nieko aktualaus nepasakys“...

Religinė kultūra nėra Rusijoje mirusi, per ją eina daugelio žmonių kelias į religiją. Naudojame tarpines sielovados formas: bibliinius ratelius, kultūrinius disputus.

A. Ž. Lenkijoje didžioji liaudies masė stipriai susijusi su religija, bet pasaulėžiūrinės mažumos mėgina diriguoti visiems. Katalikai tame mato pavojų, bet neišnaudoja dialogo galimybių. Pasaulėžiūrinės mažumos jaučia sau pavojų iš stiprios Katalikų Bažnyčios. Neplėšysime sau drabužių dėl šių procesų, ginkluosimės kantrybe. Iš Gomulkos laikų paveldėjome „tautinę komunistinę valstybę“, kurioje ilgą laiką nebuvo girdėti tautinių mažumų balso. Kaip kitų čia kalbėjusių kolegų kraštuose, taip ir Lenkijoje aktualu ugdyti sveikas ir kompetentingas krikščioniškas asmenybes, nes gyvenimiškai Kristų liudija asmenys, o ne institucijos.

Vaclovas Aliulis

Ko pristigome?

Nesaiskaitėme su praeitimi. Vos pora bylelių iškelta už *nusikaltimus prieš žmoniškumą* nuo 1940 iki 1990 m. Nesame bolševikai, kurie baudė už ne jų valstybėje eitas pareigas (Nepriklausomybės dvidešimtmečio valdininkus), ir manau, kad neturėjo būti grynai politinių bylų, bet juk ir tarptautinė teisė reikalauja bausti už nežmoniškumus. Nereikėjo žiaurumo nei keršto, bet kai nežmoniškumai ne tik nubausti, bet ir neįvardyti, tai blogai veikia visuomenės moralę, nelyginant užslėpta liga sveikata. Kongresas nepalaikė *atleidimo akių plotu*, nereikalaujant pasikeisti, atitaisyti kaltę.

Padaryta didžiausia *politinė neteisybė*, kad svetimiesiems tarnavusiai partijai, tik truputį pasipudravusiai, 1991 m. buvo palikta turtinga finansinė, ūkinė ir organizacinė bazė bei galinga spauda, kai patrio-

tinės demokratinės partijos turėjo viską pradėti nuo nulio: pažeistas visokioms lenktyinėms privalomas *lygaus starto dėsnis*.

Neatsiskaityta ir su piktavaliu kolaboravimu, išdavystėmis. Tai be galo opus dalykas, nes nelengva nustatyti, ar būta piktos valios, ar siekta sau naudos, o gal kas nors buvo apgautas, išprievartautas ir nesisten-gė niekam pakenkti. Be to, ši lazda gali užgauti nieko nekaltus nusizengusiojo palikuonis bei artimuosius. Ypač dabar, keletui metų praėjus po tinkamiausio momento, turbūt geriau bus tai palikti tų visaip lamdytų žmonių sąžinei. Turbūt tai tiks ir į „voratinklį“ įpainiotiems dvasininkams. Tik neturėtų būti aukštinamas kolaboravimas kaip nuopelnas ar auka Tėvynės labui, nes naujų Valenrodų buvo vokiečių okupacijos laikais (pvz., Germanas-Meškauskas), o bolševikmečiu nelabai tokių girdėjome. Užtat *nesmurtinio pasipriešinimo* pavyzdžius ir patį tą meną Tauta turėtų išmokti „kaip poterius“. Jo gali bet kada pririekti.

Sunku pasakyti, ar buvo galima apsisau-goti, kad Tautos turto neišsidalytų tie asmenys ir grupės, kuriems jis mažiausiai turėjo tekti, bet turi būti pripažinta, jog įvyko neteisybė. Jei valdžia keisis, ji galės veikti tik teisinėmis priemonėmis dėl konkrečių atvejų, negalės būti nei masinių konfiskavimų, nei masinių restitucijų. Tegul mąsto teisininkai. Be niekur nieko pripa-žinti *visas demokratinės teisės visų demokratinėsių slopinimo specialistams* buvo nesusipratimas. Ko nors panašaus į Vakarų Vokietijos denacifikavimą ar Čekijos ir Estijos dekomunizavimą reikėjo. Laikas praleistas ir vargiai sugražinamas. Jei per kokius pasikeitimus kas nors bandytų, jau turėtų pakankamai naujų duomenų. Kas po Nepriklausomybės atkūrimo dorai dirbo ir nepiktnaudžiavo tarnybine ar ūkine padėtimi, aišku, turėtų būti paliktas ramybėje. Turime tiek naujų nusikaltėlių, per bankų suktybes milijonus išgrobščiusių, kad koks nors rajkomo sekretorėlis - bemaž avinėlis.

Man nesmagu tiek daug kalbėti politi-niais ir ūkiniais klausimais. Drįstu tiek, kiek įdrąsino Kongresas, kiek jie siejasi su visuomenės dvasine sveikata ir sanderme. Bažnyčiai labiausiai rūpi tikėjimas ir dorovė, tik kad žinia, jog nesant sveikų ekonomi-niųjų pagrindų ir bent pakenčiamo mate-rialinių poreikių aprūpinimo, sunku norė-

ti sveikos moralės. Kartojantis skriaudoms ir neteisybėms, sunku tikėtis sandermės visuomenėje.

Bažnyčios vieta ir užduotis visuomenėje

Besirengdamos rinkimams, visos žino-mesnės partijos pareiškė pozityviai vertinančios religinių bendrijų - *Bažnyčios kaip moralės ugdytojos veiklą*. Drauge su tuo LDDP nepageidauja „anachroniško Bažnyčios politinio angažuotumo“. Tai vienas, tai kitas laikraštis irgi kartkartėmis palinksnuoja Bažnyčios (kunigų) „kišimasi į politiką“. Ir atvirksčiai, kai kurie piliečiai per spaudą šaukiasi aktyvesnio kunigų dalyvavimo politiniame gyvenime, tikėdami daugiau teisingumo bei dėmesio bendrajam gėriui. Matyt, bus taip, kad „eisi per dvarą - mušt gausi ir neisi - gausi“.

Pilietinių teisių nesuvaržėme buvusiems „naikintojams“ ir jų dirigentams, absur-diškai skamba reikalavimas, kad *kunigai būtų nebyliš politiniais klausimais*. Jų gi pi-lietinis statusas - kaip ir visų piliečių, o dėl teologinio išsilavinimo specifikos jiems ar-timi moralios politikos principai. Bažnyčiai yra savas kitas lygmuo negu partijų lygmuo. *Mano, kunigo, laikysena* turi būti tokia, kad ir skirtingų politinių pažiūrų žmogus galėtų nesivarždamas į mane kreiptis dvasiniais reikalais ar bėdos ištiktas. „Mano didžioji meilė - Kristus ir Bažnyčia“, - sakydavo palaimintasis Jurgis Matulaitis. O *savo asmeninę piliečio nuomonę* ir būdamas kunigas galiu ne bažnyčioje reikšti kaip visi kiti.

Už individualią kunigo poziciją svarbiau yra tai, kad Bažnyčia - sąžinių auklėtoja - turi pareigą skelbti ne tik individams, bet ir *visuomenėms bei valstybėms galiojančius doros dėsnius*. Kaip ji galėtų „ugdyti visuomenės dorovingumą“, jeigu neturėtų teisės užstoti silpniausiųjų, pasakyti: „šitai yra dora, o šitai neteisinga“? Kam tai bus neparanku, šauks: „Rūpintis dvasia, nesikišti į politiką!“ Ką gi, reikės kantrybės ir išvermės. Kongresas daug kartų grįždavo prie minties, kad vienas geriausių Bažnyčios patarnavimų savo kraštų visuomenėms bus *pozityvus socialinio Bažnyčios mokslo diegimas*, nors kai kurioms grupėms tai ir nepatiktų. Palaiminga Bažnyčios įtaka visuomenės gyvenimui daugiausia turėtų reikštis *per kompetentingus pasauliečius*.

Aktualu teisingai nustatyti religinių ben-drijų - Bažnyčios vietą ir užduotį visuome-

nėje, apie kurią dabar kalbame, ir tai ne tik įstatymais, bet ir *pačių tikinčiųjų sąmo-nėje*. Įsitikinkime, kad Bažnyčiai nereikia dominuoti, nereikia privilegijų, kad jai rū-pi ne tik savos teisės, bet ir visų, kas tik nekenkia bendrajam gėriui. *Nereikia mums klerikalizmo* - politinės dvasininkų valdžios, o kartu negalime vengti savo atsakomybės už pasaulietinius reikalus. Kantrybės ir pasitikėjimo! Visokie „katastrofų pranašavimai“ ir „apgultos tvirtovės psichologi-ja“ daugiau atstumia artėjančiuosius prie mūsų negu stiprina savuosius.

Pozityvios katalikų veiklos programos turėtų būti tikroviškos, neskrajojti padebe-siais. Kongresas daug syk ragino žadinti žmonių *iniciatyvų ir atsakingumą* už savo ir savųjų būvį individualiomis ir sutelktinėmis pastangomis. Siekti, kad įstatymai su-darytų palankias sąlygas gamintojų ir var-totojų kooperatyvams, vidutiniam ir smul-kiam verslui, profesinėms sąjungoms. Lie-tuvai stinga pirminių žaliavų, bet netrūks-ta kvalifikuotų inžinierių, meistrų ir dar-bininkų, todėl turėtume gaivinti ir toliau vystyti tiksliąją pramonę. Katastrofiška žemės ūkio bei kaimo būklė reikalauja rim-tos analizės ir veiksmingų sprendimų. So-ciologijos profesorius iš Varšuvos taikliai pasakė Kongrese: nėra ko tikėtis, kad įvai-rios ūkinės grupės savaime ims vadovautis *bendrojo visuomenės gėrio matais*. Jais turi vadovautis įstatymų leidėjai, derinami ūki-nių grupių ir sluoksnių interesus.

Dvasios ir dorovės srityje mums aktualu *neišsigąsti laisvės, bet maksimaliai jos teikia-momis sąlygomis pozityviai naudotis gėriui*. Lengva pasakyti, sunku padaryti, tačiau žinome, kad vertingi dalykai visada bran-giai atsleidavo. Kaip vėl neprisiminti palai-mintojo Jurgio: „Negailėti nei jėgų, nei lėšų, kad parengtume gerų darbininkų įvai-riems Bažnyčios ir visuomenės darbams!“ Šį tą jau darome, bet ar nereikėtų dešimt kartų daugiau? Geranoriai Vakarų krikš-čionys ir tarptautinės pagalbos organiza-cijos, teikdamos pagalbą statyboms, vis kartoja, kad dar mieliau teiktų ją auklybai vietoje ir užsienyje. Gražiųjų mūsų vilčių vainiką sudaro plačiašakė artimo meilės veikla ir gyvieji katalikų jaunimo sambū-riai, taip pat, kiek įmanoma, ekumeninė draugystė su kitais broliais krikščionimis.

Etninių bendrijų sambūvis

Kongrese daug svarstyta apie *etnines*

įtampas ir nacionalizmus. Kiek šios bėdos liečia Lietuvą? Čia ir atsakyti nelengva, ne tik padaryti. Įtampų šiek tiek yra ir nežinia, ar kokioje nors konjunktyroje jos negalėtų padidėti dviejose srityse: tai lietuvių-rusų ar vad. rusakalbių ir lietuvių-lenkų tautinių bendrijų santykiai.

Nesamą „rusakalbių“ problemą kuria ir išpučia Rusijos imperialistinės srovės, kurioms, populiarumo vaikydamiesi, nuolaidžiauja ir ne itin stiprūs demokratai. *Tautinę rusų mažumą* sudaro du sluoksniai: atsikėlusieji ar atkeltieji praėjusiais šimtmečiais ir atvykusieji „padėti mums kurti socializmą“ per pastarąją pusę amžiaus. Pirmieji yra daugiau ar mažiau integravęsi į Lietuvos visuomenę; turėdami visas pilietines ir kultūrinės teises, jie nereikia ypatingų pretenzijų Lietuvai ir lietuviams. Antros grupės daugumai sunku susivokti, kad jie buvo imperializmo įrankis. Jiems patiko vienpusė „tautų draugystė“, dabar jie nevengia prikaišioti mums ūkinis sunkumus kaip atsiskyrimo nuo motutės Rusijos vaisių (užmiršdami, kad motutė daug prasčiau gyvena, o jie neskuba jai padėti). Pavojingiausioji grupė, be abejonės, yra ramiai sau įsikūrę ir neblogas pensijas gaunantys kagėbistai ir buvę sovietinės armijos kadrai, potenciali penktoji kolona.

Būtų neteisinga visus per paskutinį pusšimtį metų atvykusiuosius suprakti į krūvą. Yra nemažai „tik Dievui dūšią kaltų žmonių“ ir jų vaikų, kuriems Lietuva - kaip ir tėvynė. Ir yra išmintingų žmonių, mūsų tautai, kultūrai ir valstybei nuoširdžiai *lojalų asmenybių* (jų iškiliausia - arkivyskupas Chrizostomas, bet jis ne vienintelis), su kuriomis turėtume atidžiai bendrauti ir jų nenuvilti. Dar, viena vertus, į „rusakalbių“ kategoriją be pagrindo subrukami daugelio kitų tautybių atstovai, kuriuos motutė Rusija menkai šildo. Ir niekada neturime užmiršti priespaudos laikais iš *Maskvos mus rėmusių veikėjų*, kaip Sergejaus Kovaliovo (už mūsų „Kroniką“ kalėjusio), Andrejaus Sacharovo su Jelena Bonar, Aleksandro Menio, Atgimimo bangoje Lietuvos pilietybę priėmusių garsiųjų menininkų ir kitų.

Sunkus paveldas slepia lietuvių-lenkų santykius. Mus žeidžia *didelės dalies Vilnius gyventojų karštas lenkiškasis patriotizmas*, kai daugumas jų mums atrodo sulenkėję lietuviai, o jie tokį mūsų manymą priima kaip skaudžiausią įžeidimą. Lenky-

bę pamilę, jos pranašumu įsitikinę, jie nuolat jaučia grėsmę, jog mes kėsinsimės juos „atlietuvininti“. O „baimės akys didelės“, baimė žadina agresyvumą. Lietuvos visuomenėje bei išeivijoje pasitaikančios „atlietuvinimo“ užuominos stiprina šį nepasitikėjimą. Ir atvirksčiai: įtampas mažės, kai šie mūsų bendrapiliečiai mintys, jog mes dorai laikomės *tarptautinės teisės principo*, kad žmogus laisvai apsisprendžia dėl savo priklausymo vienai ar kitai tautai.

Lenkiškos kultūros žmonėms būdinga laki vaizduotė, todėl jie dažnai perdeda ir mūsų ketinimus, ir savo galimybes. Prieš keletą metų būta planų sukurti *lenkų autonominę sritį* aplink Vilnių, čia įsteigti lenkų universitetą, jame rengti kadrus ne tik Vilnijai, bet ir Vakarų Baltarusijai bei Vakarų Ukrainai, svajojant iš šių „pakraščiu“ („kresų“) sulipdyti „antrą Lenkiją“, kuri tinkamu metu galėtų susilieti su „macieža“. Autonominiškai apsiskaičiavo, tikėdamiesi ne tiek Varšuvos, kiek Maskvos paramos. 1991 m. rugpjūčio pučo žlugimas sužlugdė šias viltis, neaišku, ar ir svajones. Daugumas autonominių vadų - iš buvusios sovietinės nomenklatūros. Permainų laikais tie veikėjai atsiminė lenkystę ir jos įsitvėrė kaip priemonė išlaikyti savo svorį ir padėtį. Negalime žinoti jų artimiausiųjų planų. Atrodo, savivaldybėse turima dauguma jie mėgina naudotis kaip autonomijos įrankiu, pavyzdžiui, kliudyti steigtis ir augti lietuviškoms mokykloms. Išivaizduokime: kur nors Silezijoje (Šlionske) vokiškos kultūros Lenkijos piliečiai diskriminuotų lenkiškas mokyklas... Nežinome, ar kokie nors POW ar AK palikuonys nerezga tinklų tarp lenkučių Lietuvos studentų ir policininkų... Ak, gal nereikia ir mums, lietuviams, „dideles baimės akis“ turėti...

Tarptautinis kontekstas nelabai palankus teritorinėms autonomijoms kaip nesuprattimų židiniams. Rugsėjo 16 d. Vengrija ir Rumunija po penkerių metų derybų pasirašė draugystės sutartį, kuria garantuojamas sienų neliečiamumas ir kultūrinės teisės 1, 7 milijono vengrų mažumai Rumunijoje, bet ne teritorinė autonomija, kurios siekė kraštutiniai nacionalistai.

Priespaudos laikais daugelyje Vilnijos vietovių bei parapijų matėme neblogą *kaimynų ir parapijiečių lenkų ir lietuvių sambūvį*, leidusį abejiems nusikratyti ne vienu prietaru. Po Atgimimo kai kur šis sambūvis toliau gyvuoja, kai kur pasilpo,

o jis gali būti pirmas laiptelis į sandermę. *Lenkijos valdžia* ir didžiosios politinės grupuotės daugiau vadovaujasi pragmatiškais sumetimais ir karštųjų autonominių neremia, tuo juos nuvildamos bei skaudindamos. *Pragmatiškais sumetimais* nemaža lenkais save laikančių, daugiausia baltarusiškai kalbančių tėvų pradeda leisti vaikus į lietuviškas mokyklas, kaip anksčiau leisdavo į rusiškas. Nereikia būti svajotojams ir matyti tame lietuviybės nostalgiją, bet tai vis tiek sveikintinas blaiivus galvojimo reiškinys. Ir lietuviškų, ir lenkiškų mokyklų mokiniai pamažu turėtų įsisąmoninti nesuklastotą Lietuvos ir jos Pietryčių istoriją, o Sostinės bei visos Lietuvos jaunimas, bendraudamas su lenkišku jaunimu, galėtų padėti jam išsivaduoti iš „geto“ dvasios, kuri juos slepia ir mums gero nežada. Būtina bendrauti su *Lietuvai lojaliais lenkų veiksniais*, nors jie ir ne visu 100 % su mumis sutiktų. Geriau kalbėtis negu peštis.

Pasaulio patirtis rodo, kad kurioje nors valstybės dalyje *kompaktiškai gyvenanti etninė grupė* daug dažniau sukelia įtampų negu pasklidusi įvairiose teritorijos vietose. Todėl „rusakalbių“ grupė gali kenkti Lietuvos vidaus santarvei tik veikiamą Rusijos imperialistinių jėgų. Tuo tarpu mūsų Pietryčiai visą laiką yra opūs. Valdžios reikalas vykdyti šiame krašte *teisingą ir nuoseklią politiką*. Rūpintis šio regiono ūkiniu vystymu, užtikrinti lenkiškai tautinei mažumai lygiai tokias *galimybes savajai kultūrai vystyti*, kokias Lenkijoje turi lietuvių, baltarusių, ukrainiečių ir vokiečių etninės bendrijos (lig šiol, rodos, jas pralenkdavome). Pareigūnų elgsena Vilnijoje turėtų būti tiek pat korektiška, kiek tvirta, nes šiame krašte silpna valdžia niekada nebus gerbiama.

Bažnyčia per kelis pastaruosius dešimtmečius, manding, gražiai tarnavo *abiejų tautybių tikintiesiems*, lietuviai ir lenkai kunigai tarpusavyje draugavo ir sutartinai atlaikė ateizmo spaudimą. Dabar atsiranda sunkumų, bet ypač lauksime, kad *Vilniaus kunigų seminarija* ugdys pirmiausia Bažnyčios patriotus, kurie norės ir mokės tarnauti tikinčiųjų ir visos visuomenės sandermei.

Tai tokios tokelės sukasi po galvą, permaščius Kionigšteino kongresą. Lietuvos katalikų bei kitų tikybų išpažinėjų ir visos

visuomenės laukia nelengvas darbas, - ne, ne laukia, o po truputį jau daromas ir turi būti dar aiškiau įsisąmonintas. Jo vyriausios kryptys, kaip matėme, yra: socialinių skriaudų atitaisymas ir sveikos ekonomi-

kos kūrimas - skirtingas pasaulėžiūras turinčių piliečių tarpusavio pakanta ir bendradarbiavimas - tautinių grupių taikus sambūvis. Visais šiais ruožais mes, Katalikų Bažnyčia - hierarchija, kunigija, pasau-

liečiai - iš Kristaus lobyno ir Tautos paveldo turime didžiausių išteklių, iš kurių semdamiesi galime palaimingai kurti ir veikti.

Vaclocas Aliulis

DVIPRASMIŠKOS ŽINIOS IŠ HOLYWOODO

Nežiūrint daugybės „videotekų“, niekas Lietuvoje iš tikro nesimėgaujama naminėmis filmų peržiūromis: nei piratinių juostų kokybė gera, nei aptarnavimas tuose „puntuose“ guodžia širdį. Galbūt visa ši pusiau juodoji rinka vieną dieną taps panaši į savo provaizdį Amerikoje ar kitur Vakaruose, kur visą parą veikiantys vaizdajuosčių nuomos punktai tenkina patį išrankiausią skonį. Pasirinkimo esmė ten paprasta - renkiesi pagal savo aplinkos įpročius: yra „vidurinėsios klasės“ pomėgiams pritaikyta masinė Holywoodo produkcija, o yra ir įvairių keistenybių „paribių žmonėms“, įvairiems intelektualams bei boheminiškams. Tik nepamirškime svarbiausio - video, o ir kinas, ten skirti pailsėti nuo kasdienės rutinos, užmušti laikui ar sutvirtinti tarpasmeniniams ryšiams, kitaip tariant - sudaryti *quality time* (kokybišką laiką). Tarp *Middle class* ši sąvoka dabar yra tapusi „hitu“, ir, nors šiaip ji reiškia tiesiog linksnų rūpesčių užmarštį kartu su draugais ar šeima, tačiau tai nėra tik pobūviai su kepsniais *barbecue*, bet ir sekmdieninis apsilankymas bažnyčioje, turizmas bei, žinoma, bendras filmų žiūrėjimas. Žodžiu visa tai, kur žmogus „bręsta ir tobulėja dvasiškai“, mano amerikiečiai.

Nors europiečiai intelektualai šiaip pyksta dėl tokio paprasto amerikietiško „laisvalaikio“ modelio, jie dažnai mažai ką gali pasiūlyti savam „vidurinėsios klasės vartotojui“ vietoje „McDonald's“ arba Schwarzenegerio filmų. Tai ypač ryšku Lietuvoje - sudėtingos meninės išraiškos prancūzų filmus daugiausia žiūri arba studentai humanitarai, arba neskaitlingi „kultūros darbuotojai“. Geriausiai išsilaiko kinote-

atrai, rodantys nesenus *blockbusters*, kaip amerikiečiai vadina didelį pelną duodančius „kinohitus“. Taip pat ir „nuomos punktai“ yra užversti piratinių, per nosį rusiškai šnekančių vertėjų įgarsintų *action* (veiksmo), arba *romance* („apie meilę“) „masinių žiūralų“ (jei taip galima pavadinti tuos filmus pagal analogiją su *fast foods* - „greitais daalais“). Šios pramogos palyginti pigios (arba bent jau turėtų tokios būti ir jei nėra - tai politikų kaltė, nes jie neapriboja piratinių kopijų). Jos prieinamos pavargusio nuo darbų žmogaus supratimui, ten yra smagus moralizavimo: geriečiai visuomet nugalai, o jei ir pralaimi, tai ne dėl savo kaltės ir, be to, tam, kad jų sekėjai laimėtų, o jei apie ką nors svajoji - tai būtinai išsipildo. Jie turės pasisekimą Lietuvoje, tie „žiūralai“ ir „ėdalai“, ir tai yra gerai, nes stiprina ekonomiką ir nukonkuruoja kur kas žemesnio lygio žiūralus - visokius teleserialus iš Lotynų Amerikos.

Į šiuos filmus, kaip ir į hamburgerius, negalima žiūrėti rimtai, apie juos sunku rašyti giliamintiškus esė, nes jie nėra tam skirti - tai juk *dream making*, sapnų kūrimas tikriausia to žodžio prasme, tam tikram laikui užtikrinantis sielos ir pilvo pilnatvę. Nenori - nevertok, nenori - hamburgerių nevalgyk, kęsk kūrybines kančias. Dėl to sunku būna suprasti, kai mūsiškis kino kritikas pradeda rimtai šaipytis iš Melo Gibsono „Narsiosios širdies“ (*Braveheart*), lygindamas jį su sovietų „kino epopėjomis“ ir pan. Iš tikrųjų tas „istorinis kino epas“ apie škotų didvyrį yra panašus į sovietų filmus, bet anaip tol neturi tokių intencijų kaip anie, t.y. nėra agresyviai pamokantis ir šaukiantis į kovą - tai tiesiog didmiesčio pasaka, jo rinkos produktas. Pažįstu „paprastų“ žmonių, kurie žavisi ta škotų „nacionalinio išsivadavimo“ ekrani-

zacija ir nuoširdžiai apgailestauja - kodėl gi lietuviai nesenusiais laikais negalėjo taip pasipriešinti okupantams?!

Tačiau yra galimybė kritikuoti Holywoodo „žiūralus“ ir gana griežtai rinktis tarp jų - tai leidžia daryti tas pat komercinis jų pobūdis. Kaip ir reklamos kritikai, filmų kritikai gali pasakyti - jūs (t.y. žiūrovai) apsigauodate, jums pakiša pigią prekę už perdėtą kainą.

Ta prasme kiekvienas europinio tipo intelektualas (net jei jis gyvena JAV), užsiimantis meno kritika, yra „širdies gelmėje bent truputį marksistas“. Jis gali kalbėti apie kapitalistų suokalbius ir „nesąmoningas rinkos tendencijas“, kurias jis mato ir kurių visiems reikia saugotis.

Vienam iš nesenu tokių tipo kritinių straipsnių garsiaame *New York Review of Books* (šių metų ruduo) vystoma panaši tema, kuri tiesiogiai taikytina ir mūsų kino importo rinkai.

Pagal straipsnio autorių Louisą Menandą, šios vasaros Amerikos kinohitai labai aiškiai atliepia bendrai šios šalies rinkos tendencijai - pagrindinis pelnas ateina iš kinosalių bei videonuomų Trečiajame pasaulyje, Azijoje bei Europoje, be kita ko ir Lietuvoje, o „namuose“, t.y. pačioje Amerikoje, vis didesnį populiarumą įgyja *remakes* (perdaryti naujomis technologijomis seni siužetai) arba „žvaigždės filmai“, kurie „nebūtų tokie geri, jei tas ar ana nebūtų juose vaidinę“.

Jau praėjusią vasarą visi nustebo, kai Naujojo Pasaulio kritikų suniekintas fantastinis „Vandens pasaulis“ (*Waterworld*) su Kevinu Kostneriu, kainavęs 175 mln. dol. (brangiausias Holywoodo istorijoje) ir namie surinkęs tik 88 mln. dol. užsieniuose pelnė 166 mln. dol. ir netikėtai tapo neįprastai pelningas. Ir šį kartą „atostogų meto“ filmai taip pat greičiausiai atspirks



Twentieth Century Fox Presents



Copyright © 1996 Twentieth Century Fox All rights reserved. Permission is hereby granted to newspapers and other periodicals to reproduce the photograph for publicity or advertising except for the endorsement of products. This must not be sold, leased or given away. Printed in U.S.A.

INDEPENDENCE DAY

ID-7 (Top) Skies which ignite and strange atmospheric phenomena signal the arrival of a force of incredible magnitude in INDEPENDENCE DAY.

(Bottom) WILL SMITH as a crack fighter pilot gets ready to battle an incredible alien force in INDEPENDENCE DAY. Photo: Claudette Barbus

Kadras iš filmo „Nepriklausomybės diena“. 1996

neamerikiečių, žiūrėsiančių juos anaiplo ne per atostogas, palankumo dėka. Tą aplinkybę galima suprasti - juk dabar visi šneka apie „pasaulinę rinką“ ir jos svarbumo augimą nacionalinių rinkų atžvilgių. Antai vokiečių *Der Spiegel* net paskiria tam vieną savo numerį, pavadindamas jį *Total-Global* (totalus-pasaulinis). Pasaulinės ekonomikos tinklo stiprėjime yra savų privalumų ir trūkumų, atsargiai sprendžia *Spiegel*, bet juos reikia skubėti suprasti, nes ta pasaulinė rinka itin spėriai auga.

Įdomu ir kita, *remakes*, pastaraisiais metais turėję didžiausią pasisekimą pačioje Amerikoje, kaip sako Menandas, daryti „14-likmečiams berniukams“. Dar blogiau,

keturiolikmečiai berniukai ne tik tempiasi savo tėvus į jiems patinkantį *blockbuster*, bet ir eina kelis kartus jo peržiūrėti su draugais ir vieni. Esmė ta, kad pirmiausia šie filmai kelia nostalgiją jų tėvams, nes jie žiūrėjo pirmuosius jų variantus būdami to paties amžiaus berniukai. Žodžiu, susidaro uždara grandinė: tu gali kartoti tą patį siužetą skirtingoms kartoms ir gauti užtikrintą pelną.

¹ Vokietijos katalikai bandė ne itin sėkmingai boikotuoti šį filmą būtent dėl Cruise'o simpatijų scientologams. Anksčiau jie aktyviai protestavo prieš Martino Scorseses „Paskutinį Kristaus gundymą“ (*The last temptation of Christ*), kas

Ryšciausias pavyzdys - šių metų *remake* „Neįmanomoji misija“ (*Mission impossible*) su scientologu-sektantu Tomu Cruise'u¹. Tai tėra naujoviškas septinto dešimtmečio teleserialo apie šnipus perdarymas, ir neabejotinai duos pelną tik scientologams. Be to, filmas statytas paties Cruise'o kompanijos ir paremtas tik jo vieno reklaminio įvaizdžiu, kas sustiprina jo šiaip prastus (dėl labai painaus ir nesuprantaamo šnipų gyvenimo vaizdų) pelno šansus.

Prisiminus ankstesnius, pernai metų *remakes* - „Flinstounai (*Flinstones*)“, „Betmenas“ (*Batman*), taip pat septinto dešimtmečio teleklasikos pavertimus filmu, kainavusius nemažiau 60 mln. dol. kiekvienas, peršasi ta pati išvada: Hollywoodas bando patraukti ir vidurinėsios kartos vartotoją: jis panorės parodyti ištaigingus kompiuterizuotus *remakes* savo vaikams ir pradėti naują vartojimo ratą.

Dar prastesnis atvejis - „žvaigždės filmai“, kur garsenybė vien savo veidu gelbėja visiškai tuščią turinį. Tai, be abejo, komedijos „Prielipa“ (*Cable Guy*), kurią „pataiso“ ypatingo maivymosi meno meistras Jimas Carey bei „Pakvaišęs profesorius“ (*The Nutty Professor*), kur viską gelbsti juodaodis komikas Eddy Murphy. Ypač paminėtinas pastarasis - pagrindinė siužeto ašis vystoma aplink labai storo biologijos profesoriaus nesugebėjimą suvaldyti savo... meteorizmo. Jis gadina orą net bažnyčioje, kuo turėtų sukelti publikos juoką. Ir už tokius žiūralus Rytų europiečiai turėtų mokėti pinigų, net tuodu litu už piratinę videonuomą? Abu aktoriai yra suvaidinę ir geresniuose filmuose - galbūt vertėtų pritari europiečių kino kritikams ir atsidusti „ak, ta Amerika“.

Galų gale tai primintų gerai vykdomo *verslo plano* pavyzdį, kai vadybininkai sugėba vėl ištraukti į rinką „gerai užmirštą seną“ arba prakiša šlamšta žvaigždės vardu, tačiau Menandas išvelgia kai ką sudėtingesnio. Filmų industrijos komerciniai triukai neturėtų jokios ypatingos prasmės visuomenės kritikui, jei ne politikų dalyvavimas juose.

Bobas Dole'as, respublikonų ekskandi-

taip pat nebuvo visiškai sėkminga. Tačiau tai bent jau įrodo tenykščių pasauliečių tikinčiųjų aktyvumą svarstant tokias slidžias temas kaip kinomeno įtaka visuomenei. To pas mus su žiburiu nesurasi.

datas į JAV prezidentus, į kurių krypo ir konservatyviai nusiteikusių lietuvių akys (nors mažai tikėtina, kad jis būtų bent kiek pagelbėjęs Lietuvai), savo žmoną jos gimtadienio proga nusivedė į pačią didžiausią komercinę Hollywoodo sėkmę šiais metais - „Nepriklausomybės dieną“ (*Independence day*), kainavusią pasiaukojamo vokiečių studentų darbo dėka perpus mažiau, nei amerikiečiai programuotojai būtų pareikalavę už triukus, taip patraukusius visuomenės dėmesį; jis surinko *trigubą pelną* per pirmą rodymo mėnesį Amerikoje - 230 mln. dol. Tradicionalistas Bobas Dole'as, kuris visai neseniai savo padėjėjų patariamą kaltino holivudinę „sapnų darymo mašineriją“, visiškai šeimos vertybių sunaikinimu ir kitokiais amoralumais, staiga po šio visiškai buko fantazmo, kurį gelbsti tik techniniai efektai (Hollywoodo istorijoje būta daug geresnių fantastinių filmų), pareiškia: „Atsiveskite savo šeimynas. Jūs didžiuositės šiuo filmu. Įvairovė. Amerika. Vadovavimas (*Diversity. America. Leadership*)“. Sakydamas „įvairovė“, Dole'as ko gero norėjo pasakyti „žydai ir juodieji“,

mat du pagrindiniai šio filmo veikėjai yra kaip tik tokios marginalinės figūros, pavaizduotos, beje, itin naiviai. O „Amerika“ ir „vadovavimas“ buvo pavaizduotas kaip neabejotinas Amerikos autoritetas triuškinant filme tarptautinėms pajėgoms į žemę įsiveržusius kraugeriškus ateivius.

Dole'as pateko į Hollywoodo spąstus, mano Menandas - reklamos sukeltas ažiotažas, techniniai triukai paslėpė visai vaikišką *blockbuster* turinį. Žmonės Niujorke stovėjo eilėse visą naktį, norėdami gauti bilietų į šį palyginus prastą katastrofinio stiliaus pavyzdį, žinodami, kad filmas bus pradėtas rodyti daugelyje kinoteatrų visuometu.

Juergeną Habermasą, kritikuodamas antimoderniai nusiteikusius konservatorius, kurie šių dienų biurokratiją ir rinkos viešpatavimą nori atsverti „gyvomis tradicijomis“, visai teisingai pastebėjo, kad tam jiems vis tiek prireiktų gremėzdiškos kultūros ministerijos. Spąstai užsiveria ir niekas nebegali ištrūkti iš pasaulinės rinkos ir biurokratijos tinklo. Patys laisvamaniškiausi dalykai pasirodo neišvengiami ir

net naudingi (bent jau politikams).

Įdomu, ką apie „Nepriklausomybės dieną“ pasakytų mūsų konservatyvūs kandidatai į prezidentus - Vytautas Landsbergis, Vaidotas Žukas? Nors, greičiausiai nieko nepasakytų - Lietuvoje dar nėra nieko panašaus į *blockbusters* reiškinių, o tautinis teatras, iš dalies galėjęs įtakoti visuomenę, tą galią prarado ir nepatraukia politikų dėmesio. Konservatyvūs Lietuvos veikėjai galėtų bent jau pamąstyti apie piratinių videonuomų kontrolę ir legalių filmų platinimo tinklų paramą. Mat kad ir kokie tie Hollywoodo „sapnai“ būtų prisvilę, jie vis vien lieka *quality time* masteliu - juose „galima pailsėti“ bent jau ta prasme, kad žinai jų trūkumus ir privalumus ir gali tarp jų rinktis. Tad ar nebūtų galima išvengti spąstų, jų neieškant? Galbūt galima kai kuriuos dalykus, pavyzdžiui, „žiūralus“ ir „ėdalus“ priimti su lengva ironija ir be baimių būti paveiktam slaptos masoninės kontrakultūros?

Algis Davidavičius

RINKĖJŲ (AUTO)PORTRETAS PARTIJŲ FONE

Visuomenės įvykių apžvalgoje derėtų aprašyti įvykius. Tokių įvykių, kurie visuomenei būtų reikšmingi, kuriuose kiekvienas stengtųsi dalyvauti, o išpūdžiais pasidalyti su artimaisiais. Bet vis rečiau susiduriame su sensacijomis ar manijomis, savo jėga prilygstančiomis tam, kas kadaise buvo „Žalgirio“ pergalė, Jaunimo teatras, „Atgimimo banga“ ar daugelis kitų dalykų, kuriuos būtina turėjai pamatyti, gauti, paragauti. Tik neišprusėliai arba vieniši herojai nesilaikė šio ritualo. Galite prieštarauti, kad pakeitę valdžią rinkimai - itin reikšmingas įvykis ne tik Lietuvai, bet ir visai Vidurio Europai, žymintis „lietuviškojo sindromo“ pabaigą. Kadangi rinkimų dieną teko išvykti į Jungtines Amerikos Valstijas, tikrai galiu paliudyti, kad kai kurie sutikti žmonės ne tik žinojo, kur yra Lietuva, bet ir buvo girdėję apie dešimčių

pergalę: „tai dabar jau Landsbergis bus ministru pirmininku?“ - klausė jie, suteikdami progą smulkiau paaiškinti Lietuvos politinės sistemos ypatumus. Tad ir Lietuvoje turime deramai įvertinti šį ryškiausią spalio ir lapkričio visuomeninį judesį, nors ir sunku atsitokėti po rinkimų kampanijos triukšmo. Daugiau kaip mėnesį klausėmės kalbų apie žlugusią ekonomiką, sugriautą žemės ūkį, nuskurdintus gyventojus ir išmiršančią tautą. Galima buvo pamanyti, kad renkame jei ne Burundžio, tai mažų mažiausia Baltarusijos parlamentą. Tik retos pastangos skaidrino pakasynų nuotaikas, pavyzdžiui politinė reklama, iš kurios išmoningiausia buvo Tėvynės Sąjungos: „mes dovanojame jums minutę tylos“. Taip tylos minute į opozicijos kėdes buvo palydėta keturis metus valdžiusi Demokratinė darbo partija.

Nieko nuostabaus, kad demokratinių rinkimų būdu viena partija perleido valdžią kitai. Visas įdomumas ir istorinė įvykio

Visuomenė

reikšmė slypės atsakyme į klausimą, ar tikrai perleido. Ne kartą, ir manau, pagrįstai buvo keliami abejonė, ar LDDP apskritai yra partija tikrąja žodžio prasme, ar nėra ji veikiau sovietmečio reliktinės sistemos įrankis vadžiai išlaikyti. Sistemos, kurią vienija ne tik ir ne tiek partiniai ryšiai, kiek bendra patirtis, mąstymo ir elgesio stereotipai, vertybės, netgi estetika. Sistemos narelių kasdienis konsensusas Lietuvoje reprodukuoja kyšių etiką, kičo estetiką ir aukštųjų partinių mokyklų dialektiką. Matėme, kas per keturis metus senųjų ryšių, pažinčių bei korupcinių lengvatų pagalba sukaupė turto ir nepajudinamai įsitvirtino administracijos ir ūkio struktūrose. Lanksti ir prisitaikanti sistema jau kurį laiką ieško būdų adaptuotis prie naujų sąlygų ir užsitikrinti būsimosios valdančiosios daugumos palankumą. TS/LK sutartis su pramonininkais, pasižadėjimas neperžūrėti jau įvykusio privatizavimo rezultatų, akivaizdžiai tai liudija. Sis-

tema siekia išlikti keisdama pavidalus. Viena viltis - ji nėra kūrybinga, neturi ko pasiūlyti: ar ne iš čia kilo LDDP valstybinio mąstymo bejėgiškumas, stagnacija ir nuobodybė. LDDP pralaimėjimas - būtina, bet nepakankama sąlyga šiai stagnacijai įveikti. Bet naivu tikėtis, kad nauja, politikos stilių pasišovusi pakeisti politinė valdžia, nesunkiai šią balą nususins. Yra rimtas pavojus, kad ši maurynė, pasak Ginfauto Mažeikio (Naujasis Židinys, Nr. 9), įsiurbs, įtrauks, įmurkdys į juodo mauro provėras. Ką gi, tai tikra priežastis budrumui ir savirefleksijai. Rizika, kad LDDP kaip sistemos įrankis bus atidėta į šalį, duoda jai šansą tapti normalia politine partija. LDDP likimas labai priklausys nuo valdančiosios koalicijos ir kitų opozicijos partijų veiksmų: ar iki kitų rinkimų ji išliks raiškia politine alternatyva, ar tik istoriniu „lietuviškojo sindromo“ prisiminimu. Kol kas jos perspektyvos neatrodo labai šviesios. Po pirmojo rinkimų turo iš archyvo ištrauktą kadaise Tėvynės santaros siūlytą opozicijos įstatymo projektą, numatantį opozicijos lyderio postą didžiausios opozicinės frakcijos lyderiui, teko skubiai paslėpti. Ne LDDP sudarys didžiausią opozicijos frakciją

Po rinkimų galima teigti, kad daugpartinė sistema Lietuvoje stabilizavosi. Turėsime pirmą koalicinę dviejų partijų vyriausybę, ir bent dvi iš trijų opozicinių partijų - Centro ir Socialdemokratų - nežada oponuoti totaliai. Jie pareiškė, kad remis valdančiosios koalicijos sprendimus, jeigu jie neprieštaraus šių partijų programiniams nuostatomis. Formaliai žiūrint galima sakyti, kad rinkimų baigtis ideali - konservatorių dauguma garantuos vyriausybės stabilumą, o koalicija su krikdemais saugos nuo vienvaldystės pagundų. Rinkimų barjerą peržengusių partijų spektras atitinka idealiausius politologų modelius: dvi partijos dešinėje, dvi kairėje, ir viena centre. Mažoritariniame rinkimų etape laimėjusi mažųjų partijų atstovų ir save išsikelusių kandidatų grupė užtikrina, kad rinkėjai atidavę balsus už nesėkmę patyrusias politines jėgas, bent taip bus atstovaujami Seime. Beje, mažoritarinio balsavimo rezultatai paradoksaliai paneigia dažnai politikų kartotą nuomonę, kad proporcinė rinkimų sistema skatina daugelio partijų kūrimąsi, o mažoritarinė - dvipartinės struktūros sanklodą.

Įvykis ir naujiena yra Centro partijos sėkmė. Atkaklus šios partijos organizacinis darbas nenuėjo veltui. Tačiau akivaizdžiai išseko „trečiosios jėgos“ retorinis potencialas. Dviejų super-partijų struktūra šiandien nunyksta, nes jeigu konservatoriai ir gavo ryškią daugumą balsų, tai visos kitos partijos apylygiai pasidalijo vietas ir, bent jau formaliai žiūrint, nebeatome „antrosios“ jėgos. Krikdemai ir socialdemokratai apsibrėžė savo tapatybę, apimančią narius, rėmėjus, lyderius, idėjas, strategiją bei taktiką, ir įtvirtino savo specifinį elektoratą. Tačiau centristai, tarsį šavais čiuptuvais mintantis aštuonkojis (kadaise Sauliaus Tomo Kondroto pateikta garsi lietuviškos kultūros metafora) - tebeminta trečiosios jėgos mitu, kurį patys ir kuria. Šis mitas pirmiausia realizuojamas centristų išpažįstamu veikimo būdu. Jie siekia ne „kairės“ ir „dešinės“ (ar kiekvienos kitos dichotomijos) interesų derinimo tarp juos reprezentuojančių partijų, o jų kompromisinio sutaukymo ir suvienijimo vienos (savo) partijos rėmuose. Tokia centristų taktika labai primena naujai perrinktą JAV prezidentą Clintoną, demokratą, kuriam nuolat priekaištaujama, kad jis perima visas geriausias konservatorių idėjas, o jų rėmėjus ragina: „balsuokite už mane, vis tiek jūs tai gausite“. Siūlymas sudaryti dvipartinį kabinetą - naujausias pirmuoju postmoderniu Amerikos prezidentu vadinamo Clintono akibroktas JAV dvipartinei sistemai. Taip ir centristai *post-* stiliu mi atmeta tradicines partijos kaip interesų reiškęs funkcijas. Negana to, LCS atmeta ir pasaulėžiūrinės tradicijas. Jų programoje rašoma: „žmogaus asmens laisvė ir pilnutinės demokratijos programa negali būti paremta jokia istoriškai išnaudotų žmogaus laisvės sampratų. Asmens gyvenimo nepriklausomybė, gyvenimo protingas projektas kaip bendravimas ir sutarimas su tais, kurie sutinka kartu jį realizuoti - tokia yra LCS visuomeninio bendrumo formų paieškos kryptis“. Šioje citatoje nesunku atpažinti Romualdo Ozolo braižą, iš dviejų centro sąjungos lyderių jis atsakingas už „filosofiją“. Ne kartą Ozolo reikštas, ir savo pėdsakus LCS programoje palikęs siekis kurti originalų „protingą gyvenimo projektą“, leidžia čia išžvelgti Tomo Sodeikos sąmojingai aprašytą „socialiniais fizikais“ virtusių metafizikų prototipą, kurie, „užuot ieškoję tikrovės racionalumo,

pagal savo išgales ir apskrumą ėmė patytą tikrovę racionalizuoti“ (Naujasis Židinys, 1996 m. Nr. 9).

Tokio racionalizavimo pavojai visiems žinomi, bet mes jų neperdedame, kadangi pragmatiškoji centro sąjunga tikrovėje mažiau rūpinasi „tautos pajėgumų“ atstatymu, daugiau tuo, kad Ozolas turėtų kuo užsiimti, pvz., kurdamas lietuvišką FTB variantą. Centrizmas jiems reiškia pirmiausia laisvas rankas manevru. Centristai nepasakė „ne“ iki pat antrojo rinkimų turo už kulisų sklandančiai centro-kairės koalicijos galimybei. Kaip sakė partijos sąrašė rinkėjų valia pirmuoju tapęs Egidijus Bičkauskas, kalbėti apie koalicijas prieš Seimo rinkimus - tai dalytis nenušauto briedžio kailį. „Centro sąjunga pasirengusi dialogui su bet kuriomis politinėmis partijomis, turinčiomis Lietuvos piliečių patikėjimą“ („Lietuvos rytas“, spalio 17 d.). Siekimas būtinai tapti „koalicijos nesvarbu su kuo“ partneriais, atsispindėjo prieš antrąjį rinkimų turą skelbtuose bauginimuose konservatorių vienpartine dauguma.

Vis tik praktiniams centro sąjungos interesams centrizmo „doktrinos“ silpnumas ima kelti rūpesčių. Mat, kad ir kaip būtų keista, iš pradžių dirbtinai, kryptingomis partijų ideologų pastangomis, o toliau vis labiau Lietuvos partijos įgyja tradicinius europietiškus veidus. Pradėdamos nuo pavadinimų, jos palaiapsniui perima principus, pagal juos rengia programas ir atitinkamai pratina bei telkia savo rėmėjus: konservatoriai darosi vis labiau konservatoriški, krikdemai - krikdemiški, socialdemokratai - socialdemokratiški, tik LDDP ir centristai lieka bala žino kas. Pastaruoju metu Centro sąjungoje galima nesunkiai išžvelgti sustiprėjusias ideologines nišas paieškas. Buvo laikas, kai vengdami ideologinio išipareigojimo, centristai atsisakė sąjungos su liberalais, o dabar imasi su jais konkuruoti: per daug nesiafišuodami prisiskyrė sau social-liberalizmo antraštę ir leido steigtis liberalų frakcijai partijos gretose. Čia jiems kyla tik viena problema - niekaip nesugrūvanti ir nesiduodanti suvalgoma Liberalų sąjunga. Nors prieš rinkimus liberalai iš inercijos dar buvo priskiriami „centro jėgoms“ ir kurį laiką dalyvavo Valdo Adamkaus inicijuotuose bergždžiuose pasitarimuose, savo rinkimų programoje LLS pasisakė už radikalias reformas bei klasikine prasme

dešiniąją ekonominę ir socialinę politiką. LLS pirmininkas tarp galimų bendradarbiavimo partnerių paminėjo tik konservatorius ir krikdemus, kuriems LLS galėtų oponuoti iš dešinės, tuo labai suerzindamas centro lyderius. Teturėdami vieną Seimo narį liberalai yra nevaržomi valdžios atsakomybės, todėl gali sau leisti atstovauti gryniems principams ir taip išlaikyti „autentišką“ liberalizmo nišą. Tai netenkina centristų, kuriems prieš prezidento rinkimus svarbus kiekvienas balsas. Valdas Adamkus, visada propagavęs „trečiosios jėgos“ doktriną, viešai pareiškė ketinimą iškelti savo kandidatūrą į prezidentus. Bet „politiniai benamiai“, į kuriuos visos „vidurio“ partijos dėjo didžiausias viltis, balsuoti neatėjo. Tad „centro“ koalicijai neįvykus, geriausiai iš visų potencialių Adamkaus rėmėjų pasirodžiusi Centro sąjunga natūraliai turėtų perimti vadovavimą Adamkaus rinkimų kampanijai ir galės kelti savo sąlygas.

Taigi jau turime antrą kandidatą į šalies vadovus. Spauda netraktavo to kaip įvykio. Spauda mėgsta įvykius kurti pati. Svarbu komentatoriaus apsukrumas. Nepralenkiamas pavyzdys, kaip išprovokuoti krizę - „Verslo žinių“ korespondentės pašnekesys priėmimo su Latvijos Premjeru, kurio atitinkamas pateikimas sukėlė tikrą diplomatinę audrą. Kad „žmogus žmogui latvis“, arba kad įvykis sukuriamas iš reikalo, pademonstravo vėl į dienos šviesą ištraukta Maišiagalos memorandumo istorija. Ne santykiams su Latvija sureguliuoti, o Prezidentą Brazauską spustelti, kad jam nekiltų pagundų įsivelti į rimtesnį konfliktą su naująja Seimo dauguma. Dabar jis galėtų tik aktyviau imtis „Konstitucijos garantų“ vaidmens (jį Brazauskas jau spėjo pademonstruoti, kreipdamasis į Konstitucinį teismą su prašymu išaiškinti, ar teisėtai Vyriausioji rinkimų komisija atsisakė perskaičiuoti kai kurių rinkimų apygardų bal-

sus). Pasikeitusi Seimo sudėtis naujai lems Prezidento, Vyriausybės ir Seimo santykius. Manau, tai svarbus politinių papročių raidos etapas. Lietuvoje susiklostė savotiškas prezidentavimo stilius, taikliai pavadintas (Laimonas Talat-Kelpša *Politologija* 96/1) „pasalūno režimu“: „prezidentas pasirenka likti politinės kovos nuošalyje, tačiau kai mano esant būtina, - smogia ir vėl pasitraukia į užkulius“. Ją nulėmė daugiausia Algirdo Brazausko asmeninės savybės: jis ne iniciatyvus, o veikiau reaguojantis į krizę, arbitro vaidmens siekiantis lyderis, nors tiek formalūs jo įgaliojimai, tiek parlamentinę daugumą turėjusi jo buvusi partija sudarė sąlygas tapti faktiniu, o ne formaliu šalies vadovu. Žvelgiant į ateitį įdomu, ar ši susiklosčiusi tradicija įtakos būsimojo prezidento pasirinkimą: ar rinkėjai ieškos prezidento įpėdinio disponuojančio daugeliu dabartinio prezidento savybių, ar patikės politinių įvykių eigą kitokio tipo lyderio politiniams planams ir ambicijoms. Vytautas Landsbergis, be abejonės, yra iniciatyvus, išradingo, kelis ėjimus į priekį numatančio politiko lošėjo tipas ir, tikriausiai, būtų linkęs pasinaudoti visomis Konstitucijos suteiktomis prezidento galiomis. Vaidoto Žuko paraiška tikriausiai suponuotų prezidento, kaip stipraus moralinio autoriteto įvaizdį, bet apskritai išsietktų dabartinio „pasalūno režimo“ rėmuose. Valdas Adamkus kol kas nėra pademonstravęs savarankiško politiko savybių, tačiau bendras jo įvaizdis labai primena Brazauską. Ir toks pilkokas, neišraiškingas stilius, žvelgiant į sąlyginę centro partijos sėkmę ar didelį rinkimuose nedalyvavusiųjų potencialą, galėtų būti ganėtinai sėkmingas.

Mūsų laiko ženklas, kad gyvenime politika užima tam tikrą, bet jau ne visą, ne pačią svarbiausią vietą. Grįžtant prie pradžioje pasakytos minties, kiekvienas politinis įvykis nebėra visus dominanti sensaci-

ja: „na taip, atrodo, kad laimėjo dešinieji, - nepatikliai kalbėjo atsitiktinis bendrakeleivis lėktuve iš Frankfurto, - bet juk niekas nepasikeis, liko tie patys veidai, ar ne?“. Kad ir apie ką rašytum, džiazą ar rūbus, visur vyrauja ne idėjos, o paradokasai, ne spalvos, o niuansai. Mada mirė, karliauja stilius. Mada nebediktuoja ne tik politinių preferencijų bet ir sijosų ilgio, kulniukų formos ar aukščio. Net graudu, pagalvojus kokią sensaciją 1810 metais sukėlė žymiausias visų laikų dendis George „Beau“ Brummellis, ypatingu būdu pakaklėje pasirišęs kiek sustandintą musulno skarelę, kokį jis kėlė pavydą varžovams ir varė neviltingą sekėjų. Net paaugliai nebesilaiko visuotinės bandos vienybės. Atgimė tradicinis Vilniaus pakantumas įvairovei (štai jums ir *post-* charakteristika: stilių sulginimas, kaip diskursų sulginimas). Šeštadienio popietę eidamas senamiesčiu sutiksi visą stilių margumyną: žaismingi margi plačiais rūbais ir snapuotomis kepuraitėmis reperiai (o gal reiveriai, kas juos galėtų atskirti), motociklus biržginantys oda apsitempę rokeriai (gal baikeriai - kelio apaštalai?), agresyvūs ir niūrūs skinai, į juos panašūs, tik kitakalbiai, urlaganai, vienas kitas ilgaplaukis iškasena hipis, pagyvenęs pankai, ilgaskverniai šviešiaakiai folkloristai, kietagalviai brigadininkai auksinėmis grandinėlėmis, margais kaklaraiščiais ir mobiliais telefonais iš naujausių automobilių merginas „kabinantys“ turčiai, merginos - atitinkamai pasidažiusios ir susišukavusios, nepasidažiusios ir neplautais plaukais merginos, gatvės muzikantai, gatvės pardavėjai, gatvės merginos, gatvės vaikai, bepročiai, girtuokliai, valkatos. Jie tikriausiai nebalsuoja - tai ne jų stilius. Viską nulems neišraiškinga minia, išpažįstanti stilių „pigūs drabužiai iš Vakarų Europos“.

Ona Jurgaitytė

KOSTAS OSTRASKAS KETVIRTOJI SIENA



Dail. Henrieta Vepštienė

Ostraskas K. *Ketvirtoji siena*. Kūryba - kritika. Kritika - kūryba. - Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1996. - 192 p. - 800 egz.

Į „šiapusinės“ literatūros gyvenimą vis labiau ima skverbtis ir tarsi reikalauti (beje, gana pagrįstai) atitinkamo įvertinimo balsai iš tolimųjų kontinentų. Šįsyk Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas skaitytojus pamalonino Kosto Ostrasko rinktine „Ketvirtoji siena“. Tai tas pats Ostraskas, „dramatiškas“ pasakorius, porinės apie Senelės ir Senelio „kriminalus“, Annos ir Emmos neįvykdytą kerštą savo likimo kalvams - Floberui ir Tolstojui, apie Kasty-

tį ir Jūratę, kurios konkurente tampa „iš vandenų kriauklės išlipus“ Botticelio Venera... Su šiais modernia plunksna pertaptais klasikiniiais veikėjais daugiausiai esame susipažinę iš „Metmenų“. Dabar turime progos su jais susitikti atskirame leidinyje, į kurį tačiau patenka ne visi, tik išrinktieji personažai. Ši „netektis“ kompensuojama viena kita Ostrasko naujove ir kritine dramaturgo mintimi. Paantraštė ir pratarmės pastabos - raktas, kuriuo turime atrakinti šio egzilio autoriaus tekstus. Rinktinėje jis pristatomas (prisistato) „dvejybėje“ - kaip kūrėjas ir kritikas. Galbūt toks „dvejybės“ mastelis buvo taikomas ir sudarant šią knygą? O gal darnus kritikos ir kūrybos ryšys yra atsakymas ir į tai, kodėl visi šie tekstai yra „aptverti“ „Ketvirtąja siena“?

Nesunku pastebėti, kad kritiškos minties apie meną ir „meniškos“ minties skirtis šiame leidinyje reliatyvi. Ypač tai matyti iš rinktinės paskutiniosios poros - straipsnio „Žodžiai, žodžiai, žodžiai“ ir monokomedijos tuo pačiu pavadinimu. Monodramoje išsaugotas toks pat turinys, tik jis dėl dramatos žanro specifikos kiek išoriškai modifikuotas - patikimas Autoriaus vaidmenį atliekančiam personažui. Iš nurodytų datų matyti, jog ankstesnis yra rašinys, o monodrama - jo išvestinė. Tai aišku ir nepažiūrėjus į parašymo laiką. Monodrama (beje, ne visai suprantama, kodėl ji pavadinama monokomedija) atrodo gana dirbtinė „dramatiška“ straipsnio iliustracija. Draminiai intarpai ir veikėjas Autorius, vartydamas knygą, žiūrėdamas pro langą ar kvatodamas, nieko naujo neprideda, priešingai, netgi sudarko rišlią minčių eigą.

Kitose kritinėse ir kūrybinėse minčių sąsajose trūksta adekvatumo. Teatro, dramatos ir literatūros problematika nėra parai- diškai atkartojama „Ketvirtoje sienoje“, o

vertimo problema iliustruojama tik dvi- kalbe, angliškai ir lietuviškai pateikiama „Lozoriaus“ drama. Tiesa, kritinės minties krislelių rastume visose leidinio dramose.

Taigi susiduriame su viena iš postmoderniai literatūrai būdingų konstantų - atviru kalbėjimu apie kalbėjimą, pasak Reisso, - su „praktikos“ ir teorijos funkcionavimu drauge. Ši sampyna kildina ir naują literatūros rūšį - save apmąstančią literatūrą, tokią, kurios meniniame tekste apmąstomas jo teorinis modelis. Teksto tekste atsiradimas sietinas su modernios literatūros pokyčiais (autorius „mirtimi“, vientiso siužeto iširimu ir kt.).

Paskutinėje savo studijoje¹ (tai bene pirmoji „šiapus“ parašyta apžvalga, skirta egzilio dramai) Jonas Lankutis kartu su kitais moderniaisiais dramaturgais - Algirdu Landsbergiu bei Antanu Škėma ir Kostą Ostraską laiko vienu didžiausių egzodo dramatos reformatorių. Anot jo, Ostrasko novatoriškumas pasireiškia atsakymu idealizuoti, moralizuoti, eksperimentavimu, paradoksis ir žaismingumu, intertekstualiomis asociacijomis bei įvairių motyvų, istorinių ir kultūrinių faktų variacijomis. Pastarosios dvi tendencijos yra itin ženklios. Vienuolio Veronika, pasakų seneliai, legendinis Čičinskas, biblinis Lozorius ir kt. - tai figūros, kurios tampa dialogo su dramaturgu partneriais (lygiaverčiais ar ne - tai jau kitas klausimas). Autorius numitina kultūrinės atminties štampus; ironijos geluoniui, absurdiškų situacijų kūrimu griaua kanoninius jų atvaizdus. „[...] skeptikos, visų pirma reikia skeptikos“, - byloja dramaturgas (p. 171). Skeptiko ir ironiko pozicija, žinia, visuomet

¹ Lankutis J. *Lietuvių egzodo dramaturgija. 1940-1990*. - V., 1995.

suponuoja distancijos tarp to, kas kalbama ir to, kas kalba, buvimą. Ironija yra visuomet tarp: žodžių ir jų reikšmės, veiksmo ir rezultato, to, kas pasirodo ir kas tikra. Vadinasi, ironiko sąlytis su literatūrine praeitimi yra lyg ir neutralus, nerodantis suinteresuotumo vienu ar kitu dalyku. Tačiau kyla klausimas, ar šis nesuinteresuotumas neaplenkia ir prasmės, ar intriguojantis žaismingumas, žavintis netikėtomis inversijomis, komizmu turi gilesnių klotų? Ar negirdime čia žinomos Umberto Eco postmodernios ironijos aidų? Prisiminkime Eco pavyzdį². Išsprususi moteris negali priimti meilės žodžių paprastai, jos nepatenkina vyro žodžiai „myliu tave desperatiškai“, nes žino, kad jie neautentiški, bet jei mylimasis nurodo, kokia įžymybė taip yra sakiusi, abiem viskas gerai. Bet ar tokiu atveju meilės jausmas netampa žodžių auka? Tokia abejonė iškeliama ir šios rinktinės pabaigoje: „O gal čia viskas tiktai žodžiai, žodžiai, žodžiai?“ Gal iš tiesų ir Ostrausko tekstai tik beprasmių žodžių krūva, arba, anot Juozo Girniaus, „absurdinis fatalizmas“³, kai iš žmogiškosios tikrovės atimamas tikslas? Tačiau: „pesimizmas, skeptiškumas, ironija, net ir sarkazmas dar nereikia savaiame absurdo“ (p. 67). „Apskritai stengiuosi daugiau klausti, o ne atsakyti, dažniau abejoju, negu teigiu ar tvirtinu, ne mokau bei dėstau, bet svarstau“ (p. 67). Klausinėjančio kūrėjo laikysena apskritai gana reta, dažnesnė programinė ar „išsikraunanti“ nuostata. Tačiau klausimai nėra iš „būti ar nebūti“ arba „kaip būti“ semantinio lauko, neturi egzistencinės svarbos. Pažvelkime į Biliūno pokalbį su mylimąja paskutinėmis jo gyvenimo minutėmis dramoje „Zakopane“ nuotrupą:

Jonas. Ak, mieloji, - aš dar net grumsto nenugrioviau... - tiktai kliudžiau. Tik keletas žodžių... [...] Nejaugi jau gęsta mano žiburys? O ketinai kitiems jį uždegti. [...] Pasaka, Julija, tik liūdna pasaka... (p. 159)

Skvarbi kritiko akis čia, žinoma, galėtų įžvelgti vieną kitą egzistencinio rūpesčio ženklą. Manding Jonas, jausdamas mirties alsavimą, ima sielotis dėl tiekos nereali-

zuotų kūrybinių galimybių ar neįmanomumo įgyvendinti savo siekius... Vis dėlto persvara šioje dialogo atkarpoje ima žaismingas Biliūno kūrybos „etikečių“, įklijuotų į lietuvių literatūros istoriją, permoduliuojamas. Šypsena išspaudžia šių literatūrinių klišių variacijos pačiose klasiko lūpose.

„[...] literatūra, kaip ir kiekviena kūryba, nemaža dalimi yra žaidimas - šiuo atveju žaidimas žodžiais. Juk ir pats žmogus - tad ir kūrėjas - yra *homo ludens* - „žaidžiantis žmogus“ (p. 173). Šias mintis atkartoja ir Flobero, Tolstojaus bei jų sukurtųjų damų ketveriukė dramoje „Anna ir Emma“.

Tolstojus. [...] Kūryba - ne tik, kaip daug kas sako, gyvenimas ir žmogaus veidrodis, bet ir žaidimas.

Anna. Žaidimas?

Floberas. Taip, ir žaismė.

[...]

Emma. [...] Kam žaidimas, o kam mirtis. (p. 56)

Vadinasi, kūryba nėra suplanuotos schemos realizacija, ji greičiau yra azartiškas, nenumatomas, totaliai nepaklūstantis kūrėjo kontrolei rašymo procesas. Ji pajungiamą atsitiktinumo principui, tad ir kūrėjo sumanymai yra lyg *tabula rasa*, į kurią gali būti įrašytos žaidimo įsisiūbavimo metu išsirutuliojusios mintys. Galbūt todėl autorius ragina ne ieškoti paslėptų prasmų, o „žiūrėti į tekstą tokį, koks jis yra“. „Jei sakoma, kad „valgysim vakarienę“, tai tikriausiai neturėta galvoj pusryčių“ (p. 95).

Taigi ir skaitytojas (kritikas), susidūręs su Ostrausko tekstu, turėtų priimti tą pačią žaidybinę nuostatą - nesistengtų jo sluoksnuoti, bet prasminių jungčių ieškotų jo paviršiuje. Tik tuomet ar neiškils pavojus nunykti bendrai teksto prasmei? Atkreipkime dėmesį dar ir į tai, kad dramų erdvė yra uždaroma, įveikiami visi laiko nuotoliai, nėra griežtos perskyros tarp fikcijos ir „tikrovės“. Toks Ostrausko dramų dirbtinis mikropasaulis panašus į Henriko Radausko sąlygišką, uždara poetinę erdvę. Tiek vienas, tiek kitas kūrėjas neišleidžia skersvėjų iš išorinio pasaulio, savo dialogo partneriais renkasi būtybes iš įvairių epochų ir kontekstų. Toks užsisklendimas abstrakcijų pasaulyje visuomet balansuoja tarp dviejų polių - prasmės ar beprasmybės arba banalumo. Tad Ostraus-

ko „žaidimą“ visuomet persekioja grėsmė, kurią Baudrillard'o žodžiais būtų galima pavadinti „įvykiu be rezultato“.

Lankutis minėtoje studijoje Ostrausko nedrįsta pavadinti postmodernistu ir oponuoja Kelertienei, teigdamas, jog jis „išsaugo gyvą etinių vertybių pojūtį“. Sunku būtų sutikti su šia nuomone; visa dramaturgo kritika ir kūryba tarsi aiškiai byloja, jog jis yra „anapus“ tiesos-melo, gėrioblogio, grožio-bjaurasties. Abejonė, klausimas, ironija, skepsis stabdo bet kokį angažavimąsi. Tad turbūt gana pagrįstai Kelertienė Ostrauską įterpia į postmodernistų gretas, motyvuodama tai dramaturgo individo samprata - jis „tik kultūrinių paradigmu pasireiškimo laukas, iliustracija, neturinti vertės savyje“. Išties, galime pastebėti, jog veikia Ostrausko dramose tik marionetė, paklūstanti kūrėjo plunksnai, tik žaisliukas, tampantis žaidėjo ar žaidimo auka (prisiminkime situaciją iš dramos „Anna ir Emma“, kur Emma pasipriešina tokiam nelygiaverčiam santykiui). Aiškų „žaisliuko“ statusą turi ir Veronika iš dramos „Antroji paskendulė“. Ši perversiška Vienuolio veikėja, kuri Ostrausko tekste nenusiskandina, o pasuka kitu keliu - įstoja į VU (beje, yra nuroda, skelbianti, jog dar kita Veronika būtų pasirinkus Kauno Vytauto Didžiojo universitetą - vadinasi, studijų vieta nėra svarbi), tampa magistre, vėliau daktare, yra tik priemonė siekiant „išstatyti“ pajaukai visus „-izmus“, pasišaipyti iš literatūros mokslų tuštybės. Čia manipuluojama citatomis, tokiu būdu į dramos sūkurį įsukamas ir Saulius Žukas, Skirmantas Valentas, Viktoras Alekna, Petras Skirmantas... Į dirbtinį pasaulį, regis, gali užklysti ir dar gyvieji... Bet kas gi ištinka Veroniką?

Veronika („dramatiškai“).

Literatūros mokslus iš panagių studijavau, magistre, daktare tapau, tačiau esu kvaila, kaip ir anksčiau, - šiame tuštybių parnase aš mulkinu ne tik kitus, bet ir save - - - (p. 118)

Literatūros mokslų studijos, pasirodo, esanti didžiulė painiava ir mergina per visokius Platonus, Eliotus, Derrida's, Barth'us, netgi Kristevą (vienintelę moterį) ir t.t., per semiotines, empirines, feno-

² Eko U. *Rožės vardas*. - V., 1991. - P. 426.

³ Girnius J. *Fatalistinė beprasmybės vizija* // Raštai. - V., 1994. - T. 2. - P. 353.

menologines ir kitokias „velniavas“ atsiduria ant mirties slenksčio - dabar ji ne Juozuko apgauta, bet intelektualiai persisotinusi, brenda į ežero gelmę...

Žinojimo arba žmogaus proto ribotumo problemą ikūnija ne tik šiuolaikinė Veronika, klausdama, ar nežinojimas yra palaima. Ši mintis atsikartoja ir dramoje, kurios pavadinimas suteiktas ir visam rinkiniui - „Ketvirtoji siena“. Tokį klausimą čia kelia Dramaturgas: „Ar būtinai reikia viską žinoti ir suprasti?“ (p. 122). Tai bene ryškiausias klausimas, pranokstantis fikcinės tikrovės problemas ir apeliuojantis į „tikro“ žmogaus apmąstymą. Tiesa, tokį egzistencinį matmenį šioje dramoje turi ir Jau-na Moteris - mirtis (*sic!* - kažkodėl ne giltinės pavidalu), kuri pasipriešina savęs tik kaip funkcijos atlikėjos traktavimui ir atsako: „Čia ne vaidmuo, gerbiamasai, ir ne teatras. Čia gyvenimas“ (p. 144).

Turbūt būtų visai teisinga šią dramą vadinti visos Ostrausko kūrybos reprezentante, mat čia susitelkia visa plejada figūrų, kurios jau pažįstamos iš ankstesniųjų tekstų (Žinoma, ne visos): Romeo ir Julija, Eloiza ir Abelardas, Ovidijus, Stasiukas (paskutinysis Lenkijos karalius ir didysis Lietuvos kunigaikštis), Seneliai, Čičinskas... Be to, į šią dramą projektuojamos beveik visos kritikos ir kūrybos sampynos problemos, aptarinėjamos šioje rinktinėje. Centrinė dramatos ašis - literatūros, teatro ir dramatos santykis. Atrodytų, jog pagrindinis veikėjas Dramaturgas su visais maskarado dalyviais čia tiesiog žaidžia, jie neturi aiškios paskirties. Vis dėlto, gal tai ne vien tik paviršutiniškas žaidimas, gal jame, be matomos fikcinės prasmės, vertėtų paieškoti ir gilesnės šaknies? (Tiesa, vienoje Ostrausko miniatiūroje Šaknis paaiškina Tyliai Kiaulei, kad šioji per giliai jos ieško...) Norint į tai atsakyti, reikia padaryti trumpą ekskursą į egzilio dramaturgijos situaciją. Kaip žinome, čia klestėjo tik mėgėjiškas teatras, profesionalūs teatralai buvo išsibarstę. Be to, dramatos žanras nebuvo populiarus, sentimentalus lietuvių dūšelių sielvartą liejo eilėmis. „[...] egzilyje ne vienas rašytojas-lietuvis pravirko ne tik miške, bet ir visur“, - rašo autorius (p. 18). Tad nepravirkusiajam dramaturgui teko išgyventi tikrą „dramą“ - „kur [jis] atsiduria [...] Tuštumoje? Niekieno žemėje? Nejaugi jam lieka tik guostis „filosofiškai“, jog drama savaime egzistuoja vien tuo, kad

ji parašyta [...]“ (p. 104). Teorinėje plotmėje, nenorėdamas, kad mėgėjiško teatro drama būtų deformuota ir tiesiog mėginamas apginti ją nuo poezijos dominavimo egzodo literatūroje, kūrėjas bando apeliuoti į šio žanro specifiką, į tai, kad ji ne tik „žaliava“ spektakliui, bet visų pirma yra tekstas. O pačioje dramoje jis ima statyti sieną į jo kūrinių besikėsiantiems „tarpininkams“. Tik kodėl mūrijama siena yra ketvirtoji, o ne, pavyzdžiui, dvidešimt antroji? Gal dėl to, kad į dramą pretenzijas reiškia net trys varžovai - teatras, režisierius, aktorius? „[...] kuriems galams kūrybinis apinasris? Apskritai rašyk, tarsi toji tavo drama išvis niekur niekada nebus pastatyta“ (p. 102).

Tad gal dėl šių aptartų aspektų - gausios žaismingos mozaikos, kurią sudaro iš įvairių kontekstų ištraukti ir jau dalyvavę dramaturgo „žaidimuose“ veikėjai bei dramatos objekto, kuriuo tampa ne tik visos kritikos-kūrybos problemos, bet ir pačio egzilio kūrėjo „drama“ - „Ketvirtoji siena“ ir yra bendras rinkinio vardiklis?

Žavus tas ironiškas intrigantas Kostas Ostrauskas. Tik ar neištiks jo keturvėjininkų - reformatorių, provokatorių, bet greit nutilusių - likimas, nes gal viskas jų tekstuose, kaip ir šio dramaturgo, buvo tik žodžiai, žodžiai, žodžiai?

Vilma Kunickytė

Norkus Z. Istorika. Istorinis įvadas. - V.: Taura, 1996. - 247 p. - 3 000 egz.

Jau įprasta, kad dažna Lietuvos autoriaus „humanitarinė“ knyga nuolat susilaukia (teisėto) „kovingųjų“ recenzentų dėmesio bei rūstybės. Būtų nepagrįsta tokius recenzentus kaltinti destruktivumu ar anarchija, - jų funkcija yra greičiau „sanitarinė“: apsaugoti šviesuomenės sąmonę nuo ją klaidinančių tekstų. Tačiau ši Zeno Norkaus knyga, išleista kaip ALF projekto „Švietimas Lietuvos ateičiai“ leidinys, vargu ar gali kuo nors sudominti tokius recenzentus. „Istorika“ juos veikia atbaidys teoriniu solidumu, erudicija (apie 450 pozicijų literatūros sąrašas anaipol nėra dirbtinai prilipdytas prie teksto), aktualumu ar didaktiškumu (stilius pakankamai lengvas ir nenuobodus: tekste rasime

ir conceptualių-informatyvių schemų, ir Goethes dvieilį). Užtat ji neabejotinai sudomins tiek tiesioginius adresatus, VU Istorijos bei Filosofijos fakultetų studentus (p. 10), tiek visus, kuriems rūpi „istorijos pažinimo prigimties klausimas“ („Pratarmė“, p. 3). O tokį klausimą keliančių ar jį sprendžiančių autorių tekstai (nuo Antikos iki mūsų dienų) „Istorikoje“ aptariami, vykusiai balansuojant tarp sistemingo dėstymo ir atsargios kritikos.

Tačiau šiai knygai nereikalinga nei „taikinga“, „nušviečianti“ recenzija - mat vokiškas knygos *Zusammenfassung*, išverstas ir atskirai publikuotas, būtų bene geriausia anotacija. Tad recenzentui, matyt, belieka „analitinis“, vidinės teksto kritikos kelias: patikrinti svarbiausių sąvokų apibrėžtumą, jų tarpusavio „susikalbėjimą“, pretenzijų ir rezultatų, implikuojamų prielaidų ir išvadų atitikimą. Bet ir taip vertinant tekstas atrodo gerai parengtas. Jau pirmoje įvado pastraipoje Norkus aiškiai apibrėžia pagrindines sąvokas, tarsi užkirsdamas kelią „lingvistiškai įtaraus“ skaitytojo klausimui: o kas tai yra istorika (toliau IK)? Tai teorija istoriografijos (IG) - to, kas parašyta apie istoriją, „tam tikrą vyksmą laike ir erdvėje“ ir „ką galima sukrauti į knygų lentyną“. „Panašiai kaip filosofija apskritai skyla į ontologiją (būties teoriją) ir gno-seologiją (pažinimo teoriją), taip ir istorijos filosofija dalijama į istorinės būties teoriją (istoriosofiją) [toliau IF] ir į istorijos pažinimo teoriją - istoriką“ (p. 7). Tačiau ar šios knygos akiratis ribojasi tuo, ką galima sukrauti į knygų lentyną, ar (iš)vengia ji kalbėjimo apie istorinę „tikrovę“? Tai nėra bereikšmis klausimas, bet prieš mėginant į jį atsakyti vertėtų trumpai peržvelgti, kas šioje knygoje pasakojama.

Norkus rašo, jog „Istorikos pokyčiai čia vaizduojami sąryšiuose su IK-os dvasinį klimatą formavusių kultūrinių „galių“ rai-da. Svarbiausios raidos kryptys yra filosofijos bei ilgainiui nuykusios retorikos konkurencija, filosofijos transformacija nuo ontologinės per mentalistinę į lingvistinę paradigmą (pagal H. Schnädeldbacho klasifikaciją) ir istoriografijos sumokslėjimas“ (p. 239; čia vokiško teksto vertimas -N. Š.). Pastarasis vyksmas šioje knygoje yra neabejotinai svarbiausias, nes IG mokslškumo problema yra ne tik vidinis, bet ir esminis IK klausimas (plg. p. 7, 29-42 etc.). Nors tam tikrais atžvilgiais sumokslėjimą Norkus

vertina kaip Herodoto pradėtą ir ligi šiol nesibaigusį procesą (p. 29, 33-34), tačiau nedviprasmiškai pripažįsta „slenkstį, kurį peržengusi, ji [IG] tampa daugiau jau mokslas, negu vis dar nemokslas“ (p. 34). Šis slenkstis yra XIX a. prasidėjusi IG institucionalizacija, istorikų profesionalėjimas, kai „vienas asmuo tampa ir praeities liekanų (šaltinių) tyrinėtoju (eruditu, antikvaru), ir istorijų pasakotoju“ (p. 35). Tačiau taip tekonstatuojamas tam tikras sumokslėjimo „faktas“, bet neklausama apie jo prielaidas, kurios čia, matyt, ir yra svarbiausios. Juk būtent klausimas apie objektyvaus istorijos (ar „žmonių darbų praeityje“) pažinimo *galimybę* (bei jos realizavimo būdus) ir buvo bei yra diskusijų dėl IG moksliskumo dėmesio centre (plg. p. 84-88, 193). Pirmiausia tai sąlygoja dviypis pačios IG siekis tapti „humanitariniu mokslu“: viena vertus, atsiribojant nuo filosofinių-literatūrinių istorijos pasakojimų „uzurpuoti“ teisę teisingai pažinti praeitį, kita vertus, neseikant gamtamoksliniu modeliu išvengti pastarajam būdingo žmogaus ypatingumo, negamtiškos žmogaus tikrovės ignoravimo. Nėra ko stebėtis, jog tokios IG pretenzijos visą laiką susilaukdavo „scientistinio“ ir „humanitarinio“ puolimo. Gamtos mokslų mylėtojai (pre-, neo-, pozityvistai) skelbė negalimumą moksliskai pažinti praeitį (XVII a. dekartininkai-pironistai - dėl praeities autoritetų nepatikimumo; žr. p. 27), pabrėžė nepakankamą IG moksliskumą (Comtes, Millis - dėl giminytės su IF, pastangos atskleisti istorijos dėsnius stygiaus; žr. p. 69-71), demaskavo IG „kitokią“, tariamą moksliskumą (Popperis, Hempelis; žr. p. 182-188). Tuo tarpu kitu, filosofiniu požiūriu kaip tik kvestionuotas IG siekis būti mokslu: iš pradžių mėginant „mokslinei“ IG priešpriešinti tikresnį, „filosofinį“ istorijos pažinimą (Hegelis ir sekėjai; žr. p. 49-51, 106-116), pasaulėžiūriškai diskvalifikuojant istorinę „objektyvizmo“ ligą (Nietzsche, p. 72-74), vėliau parodant loginį bei „istorinį“ IG objektyvumo pretenzijų prieštarumą (Gadameris, p. 153-157) ar atskleidžiant naratyvinę, taigi ne (gamta)mokslinę, o literatūrinę „istorinio proto“ struktūrą (White, Ricoeuras, p. 197-213). Istorikų „gynybinių“ reakcijų taip pat būta įvairių: pasidavimas spaudimui scientifikuojantis (modernistinė IG, p. 162-174), humanitarėjant (Norkus čia teiškia tik

kultūrinės antropologijos paveiktą IG, p. 174-176); ar apskritai ignoruojant filosofinius ginčus bei užsisklendžiant šaltinotyrai skirtose monografijose. Tokią antiteorinę istorikų nuostatą kompensuoti XIV a. paibaigoje ėmėsi kritinė IK (p. 97-130). „Ji atsiranda, kai filosofija imasi vaidinti istoriografijos tarnaitės vaidmenį, bandydama padėti įveikti istorizmo krizę, pagrįsti objektyvaus ir visuotinai reikšmingo istorijos pažinimo galimybę. Ji baigiasi, paversdama pačią filosofiją dar viena istoriografijos šaka, kuri tiria pačių objektyvumo ir visuotinio reikšmingumo sampratų, normų, standartų istoriją, taip pat ir istorijos idėjų istoriją“ (p. 130). Toks rezultatas puikiai iliustruoja paties istorinio proto priklausomybės nuo istorijos neįveikiamumą, istorijos pažinimo ribotumą (plg. p. 86). Tai galioja ir Norkaus tekstui: jis juk yra istorinis IK įvadas arba tiesiog istorijos pažinimo formų *istorija*, taigi IG veikalas, neįmanomas be istorinės tikrovės interpretavimo (o gal ir IF...). Galima net teigti, jog „Istorika“ yra savita Europos kultūros (idėjų, dvasios) istorija. Be to, tai sintetinis veikalas, nes knygos skyriai nėra chronologiškai ir formaliai sulipdyti, o sudaro darnią prasminę visumą. Vadinasi, teksto pagrindas - (bent implicitinė) nuosekli istorijos samprata, „modelis“. Ginčų dėl objektyvumo galimybės išsprusintas skaitytas klausimas nebe apie to modelio teisingumą, o apie jį įgalinančias pasirinktas teorines prielaidas (jei remsis analitikais) ar jį nepastebimai formuojančius „gyvenamosios aplinkos“ prietarus (pagal hermeneutikus) arba jį realizuojantį „išsiužetinimo būdą“ (anot naratyvistų). Tuo tarpu Norkus, sutelkęs dėmesį į „knygų lentyną“, neatskleidžia nei tos sampratos - savos pozicijos kalbamų dalykų atžvilgiu, nei juo labiau to, kas ją grindžia. Galbūt tai vienintelis rimtesnis knygos „trūkumas“, atsirandantis, žinoma, ne dėl naivios „objektyvumo“ pretenzijos, o sąmoningai, gal dėl didaktinių sumetimų (orientuoti skaitytąją, o ne jaukti ir taip skurdų jo teorinį mąstymą). Vis dėlto prielaidų paslėptumas neleidžia suprasti, kur yra to istorijos modelio ribos, koks „iracionalus istorijos likutis“ čia lieka nepaaiškintas? Toks klausimas prasmingas, jei pripažįstama jį iškelusių ir tekstą grindžiančių „prietarų“ susikalbėjimo, „produktyvaus teksto supratimo“ galimybę (plg. p. 155 apie Gada-

merį). Tad pamėginkime imituoti tokią „hermeneutinę interpretaciją“, apsiribodami vienu tinkančiu pavyzdžiu - „kriščioniškojo elemento“ sklaida šioje „istorinio proto istorijos“ sampratoje.

Jau pažvelgus į knygos turinį aišku, jog to „elemento“ teks gerokai paieškoti. Istorija čia formaliai periodizuojama pagal minėtas filosofijos paradigmas, tad iki XVII a. lyg ir regime vieną „istorinę epochą“. Bet ne vientisą, su „skyle“: „Viduramžiai - tai savotiška pauzė istorikos istorijoje“ (p. 19), „nuosmukis“, nes nebeliko antikinės, kritiškos nuostatos tradicijų atžvilgiu (plg. p. 29). Tai suprantama, - juk „Viduramžiai (o ne antika) buvo filosofinės tradicijos „aukso amžius““, tad nebuvo domimasi laikiniais ir praeinančiais dalykais: „Viduramžių krikščioniui, kuris *manė* turįs nemirtingą sielą bei tikėjosi kada nors *ir kaniškai* prisikelti iš numirusių, labiausiai rūpėjo pomirtinis likimas“ (p. 19, išryškinta mano - N. Š.; įdomu, ar Antikos ir dabartiniai krikščionys manė(o) kitaip bei tik(ėjo)isi ko kito?..). Tuo tarpu Antikoje ir Renesanse „kultūros dominantė“ buvo retorika (p. 14, 20), tad klestėjo ir jos globojama pragmatinė istoriografija... Čia ne vieta gilintis į Europos kultūros tolydumo problemą, tik norisi paklausti, ar iš tiesų neįvyko jokių esminių „istorijos“ pokyčių? Iš tiesų galbūt „būti istoriku Renesanso laikais reiškė tą patį, ką ir antikoje: pasakoti atmintinų bei pamokomų to laikmečio įvykių istoriją arba perpasakoti jau papasakotas“ (p. 20), bet ar taip pat vienur bei kitur suprantamas ir į „knygų lentyną nesukrautinas“ pasakojimų *turyns*? Norkus įspėja, jog „graikams ir romėnams „istorija“ nebuvo laiko aspektas“ (p. 11-12), o tik tekstų rūšis; taigi Antikoje buvo IG, bet nemanyta esant atskirą „istorinę tikrovę“. Už jos „aptikimą“, matyt, turėtume būti dėkingi naujam žydų ir krikščionių žmogaus („begalinis“, vienkartinis asmuo), laiko („tiesinis“, baigtinis) bei jų santykio supratimui: atsirado teologinė „šventosios istorijos“ samprata. Nors „šiapusinė“ žmogaus istorija ir suprasta veikiau kaip „atpirtina nuodėmės ir mirties viešpatystė“, o ne prasminga savarakiška tikrovė, tačiau Išganymo istorija yra slaptu, tik Dievui žinomą būdu su *jasusieta* (taip ją įprasminanti), - žmogus tegali tuo tikėti (tik su šia išlyga galima pripažinti „istorinių įvykių aiškinimą transcenden-

tinu jėgų įsikišimu“ esant „teologine spekuliacija“, p. 40-41). Nesant „mokslinio“ intereso pažinti istoriją nebuvo aktualios ir IK problemos, tačiau augant žmogiškojo pažinimo apetitui, šį istorijoje slypintį Apvaizdos planą imta objektyvuoti ir dėl sekularizacijos ir racionalizacijos jis virto pačios istorijos eigos tvarka; istorijos teologija pavirto IF. „Kita šitos sekularizacijos pusė buvo atskirtos nuo gamtos ir jai priešpriešintos istorijos [bei ją pažįstančios sąmonės] sakralizacija ir sudievinimas“ (p. 49). Tačiau Norkus šią Löwitho IF atsiradimo interpretaciją tepamini išnašoje, mat būtent su *atsiribojimu* nuo IF jis sieja mokslinės IG bei IK iškilimą, kurį galima traktuoti kaip neutralų krikščionybės atžvilgiu. Nors ir nuosekliai laikydamasis šio „faktinio“ požiūrio į IF-IG santykius (varžymasis), autorius vėlgi pamini kitokios, esminę IG priklausomybę nuo IF teigiančios interpretacijos*, galimybę (Gadameris, p. 54). Be to, ir laikantis „faktinio“ požiūrio, tenka pripažinti esminį IG-IF ginčo „krikščioniškumą“: „vienas svarbesnių istorizmo teoretikų priekaištų [...] IF buvo tas, kad jai būdingas [...] Dievo sutapatinimas su istorija [...]. Teoretikai gynė tradicinę krikščionišką Dievo transcendentiško istorijos atžvilgiu sampratą: „Mes nesame supažindinti su amžinosios išminties planais ir jų nežinome“ (J. Burckhardt, p. 52-53).

Tokia požiūrių į istoriją perskyra (nebūtinai atitinkanti IF-IG opoziciją) - pretendavimas į dieviškąjį pažinimą ar kukliai įsisąmoninamas žmogaus ribotumas - ir buvo (slaptasis, „krikščioniškasis“?) ginčų dėl objektyvaus istorijos pažinimo galimybės šaltinis. Ji pasireiškia ir „praktiškai“ - istorikui tiriant „šaltinius“ ar interpretuojant praeities dalykus. Kai skaitydamas praėjusių laikų „liudininką“ - tekstą, - visus iškylančius nesusipratimus, tamsias vietas, „prieštaravimus“ istorikas „nurašo“ teksto autoriaus sąskaiton (jo, nekritiškumui, priklausomybei nuo neišsąmonintų prielaidų), jis elgiasi kaip praeities „švietėjas“ - teisėjas, vadovaujasi „abejonės“ arba „įtarumo hermeneutika“ (kurios klasikais - Marxas, Freudas, Nietzsche, p. 152). O jei šį įtarumą istorikas pirmiausia taiko

sau, savo paties „prietarams“, „hipotezėms apie svetimų veikslių ir tekstų prasme“, tai jis elgiasi pagal „pasitikėjimo hermeneutiką“ (Heideggeris, Gadameris, Ricoeuras), kurios principų pradžia patristinėje teologijoje (p. 131-132), galėtume sakyti, krikščioniškoje moralėje. Panašiai yra ir rašant apie praeitį: kuo moksliškesnis, yra IG veikalas, tuo labiau aprašomų laikų žmonės įpinami į „objektyvių“, anoniminių jėgų-faktorių formuojamą bei kontroliuojamą lauką, tampa istorijos sraigteliais ar net žaisliukais istoriją programuojančio mokslininko rankose (žr. p. 170-173 apie kliometriją). Priešinantis bandymams teoriškai legitimuoti tokius deterministinius istorijos aiškinimus, septintame dešimtmetyje analitinėje filosofijoje sustiprėjo „antiasimiliacionistinės“ IK srovė (žr. p. 188-192), kurios teigimas, jog „žmonių veikslių aiškinimas“, palyginti su gamtos reiškinių aiškinimu, yra kitokiomis taisyklėmis pagrįstas kalbinis žaidimas, kaip tik ir kilo iš noro apginti „metafizinį [praeities] žmogaus orumą“, jo „valios laisvę“ (p. 189), - taigi vėl iš moralės. Galiausiai naratyvistinės IF atradimai vertė daryti išvadą, jog „moralinis vertinimas“ yra apskritai kiekvienos istorijos pasakojimo - IG veikalo tikslas, nesvarbu, ar siekia to istorikas, ar ne. Taigi esminis šiuolaikinių istorikų „ginčas dėl to, ar IG turi likti „šilta“, „minkšta“, „žmogiška“, „literatūrinė“ disciplina, ar ji pagaliau turi tapti „šaltu“, „kietu“, „griežtu“ mokslu“ (p. 161), niekaip neišsprendžiamas be teorinio ir praktinio (pirmiausia krikščioniškosios) moralės principų eksplicitinio galiojimo IG pažinimo ar neigimo ir ignoravimo...

Tačiau tai yra tik „dialoginė“ knygos interpretacija. Kokia šiuo klausimu jos autoriaus pozicija? Atrodo, pasakodamas savąjį IK istoriją, jis visokiais būdais stengiasi išvengti net užuominos apie tai, kaip „turėtų būti“ ar teigti, kokia IG „geresnė“. Ir pačią mokslininko dilemą Norkus apibrėžia daugiau sociologiškai nei etiškai: arba IG objektyvi, „sąsua“, bet svarbi tik specialistui, arba reikšminga bei įdomi platiems skaitytojų sluoksniams, bet nebe tokia „mokslinė“. Galime tik spėti, jog autorius simpatizuoja pastarajai IG, ypač jei atsižvelgsime į cituojamą Schlesingerio jaunesniojo mintį: „beveik visi svarbūs klausimai yra svarbūs kaip tik todėl, kad į juos neįmanoma atsakyti kiekybiškai“ (p.

174) ar ironišką atsiliepimą apie kliometru siūlymus apskaičiuoti negrų vergų prispaudos JAV Pietuose buvimą pagal nurodytą formulę (p. 174). Ko gero, tik pagal ironiją ir tegalime spėti, su kokia aptariama pozicija ar nuomone Norkus ne visiskai sutinka. Ta ironija itin matoma, kai autorius primena skaitytojui didelį atotrūkį tarp teorinių IK diskusijų bei istorikų „virtuvės“ rūpesčių (p. 88, 127, 193); būtent tokiais atvejais labiausiai pastebima jo paties pozicija. „Ricoeuras žvelgia į istoriografiją išorinio stebėtojo žvilgsniu. Galų gale jam rūpi tik amžinybės ir mirties misterija anapus papasakoto laiko. Pamaldi nuotaika, kurios tyloje ši misterija suvirsta siela, yra tas galutinis uostas, į kurį Ricoeuras stengiasi įvairuoti laiko fenomenologijos, literatūros teorijos ir istoriografijos dialogą. [...] Rūseno [...] istorikos perspektyva yra priešinga. Ji įkūnija žvilgsnį į istoriografiją iš vidaus ir yra dirbančio istoriko perspektyva“ (p. 213), kuri teisingai „akcentuoja socialinį, bendruomeninį istorijos pažinimo pobūdį“ ir apskritai žiūri į IG kaip į „masinį bendruomeninį reiškinį“ (p. 214), vienijamą pripažįstamos paradigmos. Būtent tai, kad egzistuoja istorikų-mokslininkų bendruomenė, smarkiai sureliatyvina „filosofinį“ objektyvaus istorijos pažinimo galimybės neigimą (plg. p. 214). Lietuvoje tokia „sąmoninga“ bendruomenė (kurioje būtų bent pripažįstamas tokių klausimų kaip „ką reiškia būti istoriku?“, „kokia istorijos rašymo paskirtis?“ teisėtumas, plg. p. 7) dar tik formuojasi. Tad paskutinė pagrindinio „Istorikos“ teksto mintis, skelbianti rūšeniškąjį IK variantą bei habermasiškąjį Švietimo projektą kaip tinkamiausią vidurio kelią tarp „postmodernistinio reliatyvizmo“ ir „galutinius klausimus autoritetui bei tikėjimui“ patikinčio „hermeneutinio fundamentalizmo“, tegul ir „filosofiniu“ žvilgsniu utopiška ar naivi, yra „didaktiška“ bei aktuali mūsų humanitarinės visuomenės gyvenime. Juolab kad kritiškai tokį Švietimą vertinantis skaitytojas visuomet turės galimybę autoriaus netrukdomas „rasti“ kitokią „Istorikos“ pabaigą, kitą pasakojimo moralą ar bent, kaip rašoma pratarinėje, pasinaudoti „reta proga įsitraukti į tikrai šiuolaikines diskusijas apie sudėtingą ir kartu intriguojančią istorinio pažinimo prigimtį“ (p. 3).

Nerijus Šepetys

* Žr. Šepetys N. *Kristaus prisikėlimo istorikumo klausimas* // Naujasis židinys. - 1996. - Nr. 3. - P. 98-99.

LAIŠKAS SKAITYTOJAMS

Pirmas, gal ir nepaskutinis

PETRAS KIMBRYŠ

Brangieji,

šešerius metus pirmuose puslapiuose spausdindavome Jūsų laiškus man, mano kolegoms ir visiems skaitantiems „Naująjį Židinį - Aidus“. Atsirasdavo ir nesuvokiančių, jog ši vieta skiriama Jūsų, o ne mano ar kitų redaktorių mintims (gal dėl to, kad daugelis leidinių pradžioje deda redakcijos vedamuosius). Vengėme manifestų ir koncepcijų (puikiai pamename, kaip žlugo teoriškai įmanomos sovietinės „butų“, „maisto“ ir kitos globalios programos), todėl pirmą žurnalo numerį, užuot dėstę ketinimus ar pažadus, kadaise pradėjome tėvo Vaclovo Aliulio žodžiais. Išėję iš pogrindžio patys nežinojome, ką pajėgsime padaryti. O dabar, matyt, jau pribrendo reikalas ne vien temų, pokalbių ar apžvalgų atranka, bet ir tiesioginiu žodžiu pasidalyti su Jumis kasdieniais redaktoriaus rūpesčiais bei lūkesčiais, prisiminti, ko tikėjomės, pradėdami leisti šiandien dėl finansinių sunkumų ties sustabdymo riba atsidūrusį „Naująjį Židinį“, ką buvome užsimoję ir, mūsų žvilgsniu, įgyvendinome, o kas pasirodė sunkiai įveikiama ar tiesiog beprasmiška.

Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime kun. Vaclovas Aliulis suformulavo katalikų spaudos „doktriną“. Jo žodžiais, *minimum* būtini trys leidiniai: populiarus religinis žurnalas, kultūrinis katalikų laikraštis ar žurnalas bei tęstinis akademinų studijų rinkinys. Taigi „Naujojo Židinio“ idėja tuomet jau tvyrojo ore, bet jai įkūnyti prireikė poros metų. Vienas svarbiausių žurnalo tikslų buvo padėti susipažinti su krikščioniškos minties tradicija ir dabartimi. Pirmiems pradėjusiems eiti katalikų leidiniams - „Katalikų pasauliui“ ir „Caritas“ - rūpėjo kitos (religijos populiarinimo, krikščioniškos socialinės veiklos) temos, o „Dienovidžio“ linija dar nebuvo išryškėjusi. Atrodė ir tebeatrodo, kad Lietuvoje trūko krikščioniškos minties atstovavimo plačiąja ir solidžiąja prasme - tiek galimybės apie tai skaityti, tiek rašyti. O juk šios pasaulėžiūros žmonių regėjimo perspektyva gali praturtinti ir tuos, kurie abejingi religijai, todėl nepajėgia ar nenori matyti krikščioniškos pasaulio projekcijos. Visuomenė tik laimi, jei katalikų pozicija, kaip ir visų kitų, yra rimtai reprezentuojama. Norėjome, kad „Naujasis Židinys“ būtų katalikų leidžiamas ir skvarbų katalikų žvilgsnį į religiją, kultūrą bei visuomenės gyvenimą perteikiantis leidinys, galvodami, kad mūsų požiūris į tas sritis gerokai skiriasi nuo nereliginio žmogaus sampratos. Tad žurnalas nuo kitos spaudos turėjo skirtis ne tiek tematika, kiek regėjimo ir vertinimo perspektyva bei reiškinių aptarimo ir analizės lygiu, dėl kurio „aukščio“, beje, susilaukėme priekaištų. Tačiau išreikšti krikščionišką požiūrį paprasčiausiu tekstu dažnai tiesiog neįmanoma. Kita vertus, labai sunku pasakyti, koks lygis skaitytojams prieinamas, o koks jau nebe. Manau, jog per penkiasdešimt sovietinių metų Lietuvoje buvo užstelbtas sąvokinis mąstymas. Tuo tarpu krikščionybė nuo pat pradžios operavo gana sudėtingomis sąvokomis net savo dogmoms išreikšti. Buvo teigiančių, kad tai - krikščionybės minusas, bet jei ji kur nors kada nors ir pralaimėdavo, tai tik jau ne dėl šių dalykų.

Taigi populiarumo iliuzijų neturėjome. „Naujuoju Židiniu“ siekėme supažindinti, sudominti, o gal ir atbaidyti, nes 1988-1992 m. plačioji Lietuvos visuomenė primityvokai ir šiek tiek estradiškai suvokė savo bundantį religiško pasiūlymą, neįsivaizduodama, ką reiškia iš tiesų atsigręžti į Kristų. Vėlesnė patirtis

liudijo, jog šis atsigrėžimas iš žmonių pareikalavo tokių dalykų, kokių padaryti jie tiesiog neįstengė. Gal svarbiausia vėlesnio atoslūgio priežastis - susidūrimas su sunkumais, stengiantis iš tiesų krikščioniškai mąstyti ir gyventi religingo, o ne vien religiška apsišvietusio žmogaus gyvenimą, nes tai daug sudėtingiau, negu vaikščioti į pamaldas, bet, pavyzdžiui, darbo ar poilsio aplinkoje elgtis pagal jos diktuojamus reikalavimus. Krikščionybė nėra „lengva“ religija, ji reikalauja iš žmogaus gilaus susikaupimo. Šia prasme mūsų žurnalas ganėtinai krikščioniškas. Nenuostabu, kad bandantiems į jį gilintis reikėjo tam tikrų pastangų.

Ir dar dėl „perdėto intelektualumo“. Man atrodo, kad žurnalas ėjo ta kryptimi, kuria grėžtis kviečia visuotinė Bažnyčia. Nors Lietuvoje ir visoje posovietinėje erdvėje pasitaiko krikščioniškų tiesų primityvinimo ir teigimo, jog tokia turi būti ir šiandienės evangelizacijos linkmė, Bažnyčios Magisteriumas ragina puoselėti katalikybės įvairovę. Esama visokių pamaldumo formų ir visokių tikinčiųjų; pavyzdžiui, greta elementaraus dainingojo giedojimo mėgėjų, Lietuvoje regėti nemažas grigalinio choralo gerbėjų būrys. Krikščionybė - labai plati religinių idėjų rinka, jei taip galima pasakyti. Tad norėdami apaštalauti pirmiausia turime liudyti Bažnyčios visuotinumą ir rodyti, kad viskam, taigi ir intelektualumui, joje yra vietos.

Tarp strateginių žurnalo siekių paminėčiau Lietuvos ir išeivijos intelektualų bendradarbiavimo skatinimą. 1992 m. susijungus „Naujajam Židiniui“ ir „Aidams“, mėginome priešintis kultūrinei disproporcijai, kuri radosi Lietuvoje nuosekliai populiarinant liberalų „Metmenis“ ir gerokai rečiau teprisimenant katalikų „Aidus“. Matyt, privalėjome šia kryptimi žengti dar ryžtingiau, dar labiau stengtis tęsti „Aidų“ tradiciją ne vien žurnalo išvaizda ar struktūros panašumu.

Kiti kritikai priekaištavo dėl mūsų pasirenkamų temų „ezoterškumo“. Būtų galima sutikti, kad gilinomės į specifines temas, tačiau nepasitenkinimas jomis, ypač teologijos ar Antikos tekstais, veikiau liudija, kad šių sričių išmanymas Lietuvoje smarkiai šlubuoja. Mes vieni, aišku, nepajėgsime užpildyti visuomenės išsilavinimo spragų, nes panašu, kad jos būdingos visiems visuomenės sluoksniams: priekaištų dėl „pernelyg specialių“ straipsnių susilaukia net „XXI amžius“ ir „Katalikų pasaulis“. Beje, pasirodė, kad jei randame tinkamą aptarimo būdą, skaitytojams iš religinio, kultūrinio ar visuomeninio gyvenimo srities įdomu beveik viskas. Net tokios „nemasiškos“ temos kaip krikščioniškoji klasika turi nuolatinių gerbėjų, kuriems priklauso gana įvairių žmonių. Didžiuojuosi kai kuriais išspausdintais straipsniais ir apgailestauju dėl keleto, iš kurių autorių nepajėgėme išreikalauti deramos kokybės: tema atrodydavo svarbi, o rašinys išeidavo nelabai vykęs. Vis dėlto didžiausią nuoskaudą jaučiu dėl bene dešimties tekstų, kurie taip ir nebuvo parašyti.

Telkdami bendradarbių būrį, pirmiausia žvalgėmės į bičiulius, tarp kurių buvo katalikiškojo pagrindžio dalyvių. Tačiau autorių ratas nebuvo ribojamas formaliais religingumo ar politinės pakraipos požymiais. Mat buvau ir tebesu įsitikinęs, jog tokiuose straipsniuose, kokių reikalaujame iš autorių, pasaulėžiūros tiesiog neįmanoma nuslėpti. Esame ne parapija, ne kongregacija, ne maldos grupė, todėl nesidomėjome bendradarbių religinės praktikos ypatybėmis, o siekėme vien tokios bendrystės, kuri apskritai būdinga Bažnyčiai kaip komunijai. Manau, jog tai tinkamas požiūris, nes palaikantis su žurnalu ryšius žmogus tada nesaistomas gyvenimo ar maldingumo stiliaus, kuris, pavyzdžiui, būtų priimtinas vyriausiajam redaktoriui. Todėl neatsiliepėme į raginimus rengti žurnalo bendradarbių rekolekcijas ar drauge dalyvauti pamaldose vienoje kurioje bažnyčioje. Juk tuomet kai kam tektų rinktis: ar su mumis melstis, ar dirbti. Nereligingam žmogui apskritai būtų labai sunku prie žurnalo pritaipyti, tik religingumą šiuo atveju siūlyčiau suprasti kur kas plačiau, negu religinę praktiką. Paskatinę savo bendradarbius šia kryptimi, aišku, labai džiaugtumės.

Būta vieno kito angažuoto kataliko bei antikomunistinių pažiūrų žmogaus, prisipažinusio, jog šalinosi žurnalo, nes pirmuose numeriuose rado religinių ar politinių persimetėlių pavardžių, nes tarp bendradarbių matė žmonių, kurių tekstai buvo mielai spausdinami sovietmečiu, o ir šiandien sutinkami įvairiausių leidiniuose. Norėčiau paaiškinti, kad šitaip apibūdinamus (teisingai ar ne - tai jau kitas klausimas) autorius

asmeniškai pažinojome ir norėjome leisti pasisakyti taip pat tiems, kurių apsisprendimas nebuvo visiškai aiškus. Nemaža anuomet į visuomenės ar politikos areną išėjusiųjų patys nežinojo, kas jie yra. O tokius reiškinius kaip liūdnai pagarsėjęs Lietuvos ateities forumas aš linkęs laikyti tiesiog grįžimu prie savosios esmės, kurią žmonės buvo palikę, užsikrėsdami masiniu tautišku ir katalikišku entuziazmu.

Drauge mes patys gavome šansą išmokti pozityviai bendradarbiauti su įvairių pakraipų žmonėmis. Argi katalikai tokie silpni ir pažeidžiami, kad turėtų vengti bendravimo su kitamaniais? Pastarieji, ypač geranoriai, katalikų inteligentų „fermentacijoje“ buvo puikus katalizatorius, skatinęs mus geriau suvokti savo tapatybę. Pavojingiausia užsisklęsti šiltoje, nuo įtampų bei pavojų atriojančioje draugų kompanijoje ir prarasti nuovoką, kas darosi aplinkui. Taip pavyko bent šiek tiek atverti katalikybę visuomenei ir katalikams patiems išeiti iš geto. Žodžiu, kūrėme atvirą žurnalą ir mėginome tęsti senojo „Židinio“, nevengusio nė pozityvistų profesorių rašinių, tradiciją.

Neoficialiame redakcijos klube tyrojo laisva, kartais žaisminga nuotaika. Bendradarbių santykių gyvenimas, kuris kartkarčiais justis ir tarp spausdintų eilučių bent jau iš arčiau į žurnalą žvelgiantiems, viliamės, liudijo, kad toli gražu ne visi katalikai atitinka susikauščiusių, nuobodokų, tulžingai užsipuldinėjančių, pajuokauti neįstengiančių personų vaizdinį. Gal derėjo įsiklausyti į kai kurių kolegų siūlymą žurnale įvesti intelektualaus humoro skyrelį. Anot tėvo Antano Rubšio, Šventajame Rašte Dievas net penkis sykius juokiasi...

Vienas iš nedaugelio, dabar tai jau aišku, klaidingų mūsų įsivaizdavimų, svajojant ir mąstant apie žurnalo ateitį, buvo prielaida, kad jau pačiu savo pasirodymu jis prisidės prie visuomenės gyvenimo suaktyvinimo. Deja, žurnalas gali *tik atspindėti* tą gyvenimą; nepaisant apie „Naująjį Židinį“ susitelkusių tam tikrų intelektualinių pajėgų, idėjų ir pasiryžimų, jis stokoja ir stokos apčiuopiamos visuomeninės galios. Išimtimis laikyčiau diskusijas dėl kalbos kultūros bei bažnytinės architektūros, kurios vyko keliose visuomeninio ir bažnytinio gyvenimo plotmėse; prie jų išprovokavimo žurnalas bus gerokai prisidėjęs. Antra vertus, tiek tiems, kurie dirbo „Naujajame Židinyje“ ar jam rašė, tiek tiems, kurie skaitė, būtų sunku išmatuoti tikrąjį jo poveikį visuomenei. Juk ir šiandien esama tyrinėtojų, teigiančių, jog „Auszros“ įtaka to meto visuomeniniam kultūriniam gyvenimui buvusi labai menka, kad ji svarbi greičiau kaip simbolinis dalykas. Tad ką jau kalbėti apie mūsų leidinį!

Kitas dalykas - konkretūs šešerių metų darbo vaisiai. Kaip svarbiausią jų paminėčiau bendradarbių gausėjimą: nuolat rašančių skaičius išaugo bene tris kartus. Jei Viešpats laimingų, ir pavyktų leisti „Naująjį Židinį“ tol, kol užaugs ištisa jam rašančiųjų ir jį skaitančiųjų karta, turėtų rasti nemaža žmonių, naudingų ne vien Bažnyčiai ar katalikų visuomenei, bet ir visai Lietuvai. Dejuojantiems dėl „klestėjusios“ sovietinių metų kultūros žlugimo ar apgailintiems „jaunuomenės supuvimą“ derėtų pastebėti ženklus, liudijančius naujos, šviesesnės, protingesnės kartos formavimąsi.

Pirmaisiais metais neretai juokaudavome, jog norint parūpinti įdomesnę originalų straipsnį, pirmiau reikėtų sudaryti darbo grupę ir ištyrinėti problemą, nes daugelyje sričių, kuriomis skaitytojai domisi, Lietuvoje nerasi nė vieno specialisto. Deja, joks žurnalas nėra akademija ir negali atlikti profesionalų lavinimo, ugdymo ar mokslinio tyrimo institucijos funkcijų. Tačiau jaunesnieji bendradarbiai turėjo progos tarp redakcijoje besirodančių žmonių pasirinkti patarėją ar konsultantą, sulaukti padėrinimo, jog verta gilintis į juos sudominusius dalykus. Be to, žurnalas skatino dalytis mintimis nepratusius tai daryti aukštųjų mokyklų studentus bei absolventus.

Greta prailginusių bendradarbių sąrašą radosi ir žmonių, kurių žurnalas neteko, tačiau nebuvo tokių, kurie būtų atsimetę dėl pasaulėžiūrinių ar taktinių nesutarimų. Iš pradžių nedrįsime aiškiau angažuotis visuomeninio gyvenimo stebėjimui dėl pajėgų stokos: pavyzdžiui, neturėjome ir iki šiol neturime

bendradarbiaujančių teisės ar ekonomikos specialistų. Ir vis dėlto pamažu krypome į visuomenines temas, nes, viena vertus, jos skaitytojams rūpėjo, kita vertus, rašantieji savotiškai pribrendo apie tai kalbėti reikiamu lygiu. Būtų per drąsu pretenzingai pareikšti, kad „Naujasis Židinys“ yra vienintelis lietuviškas leidinys, nuosekliai besistengiantis pateikti skaitytojams krikščionišką požiūrį į mūsų šalies ir pasaulio politinius įvykius. Tačiau prieš kurį laiką pasakytus kun. Roberto Grigo žodžius, esą „Naujojo Židinio“ politinės apžvalgos jam atrodo labiausiai krikščioniškos jau vien dėl to, kad, neprarandant analizės griežtumo bei drąsumo, jose išvengiama grubių užsipuolimų bei plūdimosi, priėmiau kaip didelį komplimentą.

Jau užsiminiau, kad šiandien žurnalo padėtis nėra lengva. Tačiau nei aukso kalnų, nei ramios užtikrintos egzistencijos niekas iš mūsų niekada nesitikėjo. Apgailestaudamas turiu pripažinti, kad mūsų aplinkos žmonės stokoja komercinių įgūdžių, tad tiek lėšų ieškodami, tiek žurnalą platindami visą laiką turime bėdos. Labiausiai būtų liūdna, jei paaiškėtų, kad mūsų sklaidžiama informacija nepasiekia potencialių skaitytojų, kurių ratas turi šansų plėstis studentų humanitarų, gimnazijų mokytojų, provincijos šviesuolių, ateitininkų ir krikščioniškosios demokratijos šalininkų dėka. Kartais pajuokaudavau, kad būtų visai neblogai, jei žurnalą nusipirktų koks padorus, krikščioniška kultūra besidomintis verslininkas; net nevaadinčiau to parsidavimu ar kapituliacijai. Deja, matyt, dar negreitai Lietuvos verslininkams kils panašių minčių. Antrais žurnalo egzistavimo metais, kol spausdinimo ir popieriaus kaštai Lietuvoje nesiekė pasaulinių, itin svari buvo išėivių - „Aidų“ prenumeratorių - parama. Iš nieko negavę finansinių pažadų, negalėjome nė nusivilti dėl jų netesėjimo. Tiesa, jei būčiau „plonesnės odos“, gal ir skaudintų tai, kad ištisas būrys žymių Lietuvos veikėjų ne kartą yra pabrėžę žurnalo svarbą, bet nesugebėję ar nepasisistėngę sustiprinti jo finansinių pamatų. Na, o apskritai, kol nepagerės mūsų krašto ekonominė būklė, tikriausiai nepagerės nė materialios žurnalo leidimo sąlygos. Tik gaila, kad nebeįstengdami mokėti honorarų, negalime suteikti kad ir menkos paramos mūsų autoriams, tarp kurių nestinga išties sunkiai išgyvenančių.

Ilgįję šioki toki vardą visuomenėje, kultūros autoritetų vertinimu atsidūrę svarbiausių rimtųjų Lietuvos leidinių gretoje, itin džiaugiamės Bažnyčios vadovybės nuomone, konkrečiai pareikšta arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus lūpomis: intelektualioji katalikų spauda yra reikalinga, ir dėl jos būtinumo neverta diskutuoti. Nors vos pasirodžius žurnalui būta piktdžiugiškų prognozių, kad su juo susidoros bažnytinė cenzūra, su tokiais dalykais niekada nesusidūrėme. Galėtume tik apgailestauti, kad Lietuvoje stingant kunigų, nebuvo atsiliepta į mūsų prašymą paskirti žurnalo redakcijai dvasinį asistentą. Kas kita, jog tarp mūsų skaitytojų, juo labiau autorių, negausu dvasininkų. Bet juk „Naujasis Židinys“ nėra žurnalas kunigams, o Bažnyčia nėra vien dvasininkai - patys laikydami šią paprastą tiesą, jas aiškiname tiems, kurie stebisi „konfesinio žurnalo pasaulietišku“ ir kunigų abejingumu jam. Mes stengėmės, kad dvasininkija ir vienuolijos susipažintų su žurnalu, nemokamai siuntinėjome egzempliorius, neatsisakome minties šia kryptimi plėsti prenumeratorių ratą. Vis dėlto maža vilčių, kad begalės darbų slegiami kunigai bus atsidėję „Naujojo Židinio“ skaitytojais. Tuo tarpu šviesiausi lietuviai dvasininkai - Leonardas Andriekus, Vaclovas Aliulis, Česlovas Kavaliauskas, Jonas Boruta, Paulius Rabikauskas, Jonas Juraitis, Juozas Prunskis, Sigitas Benediktas Jurčys ir kt. - būdami nuolatiniai mūsų kritikai, patarėjai ir rėmėjai, teikia žurnalui daug naudos ir džiaugsmo.

Nežinau, ar šis laiškas panašesnis į testamentą, ar į mėginimą užmegzti pokalbį. Jei į testamentą, tai, tikiuosi, kad neminėsite žurnalo ir jo žmonių blogu žodžiu, o jei į pokalbį - tai tebus jis vaisingas.

Jūsų



Vilnius, 1996 12 10

1996 M. NR. 1-12

TURINYS

AKTUALIOJI TEOLOGIJA

1. JOHNSON Elisabeth A. *Atperkant Kristaus vardą / Iš anglų k. vertė Rasa ASMINAVIČIŪTĖ*. - Aut. biogr. duomenys, p. 280; bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 5, 280-290

2. KASPER Walter. *Šiuolaikinės sisteminės teologijos situacija ir uždaviniai / Iš vok. k. vertė [Giedrė SODEIKIENĖ]*. - Aut. biogr. duomenys, p. 188; bibliogr. išnašose. - 4, 188-195 [Klaidų atitaisymas - 5, 349]

3. PALAVER Wolfgang. *Paslaptis politikoje / Iš vok. k. vertė Antanas MEILŪNAS*. - Aut. biogr. duomenys, p. 367; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 6, 367-376

4. PETERSON Erik. *Drabužio teologija / Iš vok. k. vertė A. A.* - Aut. biogr. duomenys, p. 451; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 7/8, 451-455

APOKRIFINIAI TEKSTAI

5. *Perlo himnas / Iš sen. graikų k. vertė Mantas ADOMĖNAS*. - Priešašas: žr. 6; 2 iliustr. - 1/2, 3-6

6. S. D. „*Perlo himnas...*“: [Priešašas prie: 5]. - 1/2, 6

AΘHNAION

7. AMIANAS MARCELINAS. *Istorija: XXXI knygos fragmentai / Iš lot. k. vertė Rasa BALČIKONYTĖ*. - Priešašas: žr. 8; paaišk.; 1 iliustr. - 6, 411-417

8. [BALČIKONYTĖ Rasa] R. B. *Amianus Marcelinas [~330/332 - ~400]*: [Priešašas prie: 7]. - 6, 418-419

AUTORIŲ BIOGRAFINIAI DUOMENYS

9. ADOMĖNAS Mantas (g. 1972). - 1/2, 26

10. AVERINCEV Sergej (g. 1937). - 7/8, 462

BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ Virginija (g. 1958). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 2. - P. 42

11. BALTUŠKAITĖ Marija (g. 1958). - 3, 126

12. BAZILIJUS DIDYSIS (~330-379). - 7/8, 489

BERESNEVIČIUS Gintaras (g. 1961). - Žr. Naujasis Židinys. - 1991. - Nr. 1. - P. 8

13. BØDKER Cecil (g. 1927). - 5, 295

14. BRAZAITYTĖ Jurga (g. 1967). - 1/2, 44

15. BURGESS David (g. 1970). - 4, 234

16. COX MILLER Patricia. - 10, 630

ČIGRIEJUS Henrikas Algis (g. 1933). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 3. - P. 27

17. DAVIDAVIČIUS Algis (g. 1971). - 4, 233

DILYTĖ Dalia (g. 1944). - Žr. Naujasis Židinys. - 1993. - Nr. 11. - P. 17

DUBONIS Artūras (g. 1962). - Žr. Naujasis Židinys. - 1994. - Nr. 5. - P. 50

18. GIRNIUS Kęstutis (g. 1946). - 10, 643

19. HOFMANNSTHAL Hugo von (1874-1929). - 3, 107

20. JEGELEVIČIUS Sigitas (g. 1938). - 6, 382

21. JOHNSON Elisabeth A. (g. 1941). - 5, 280

JOKUBAITIS Alvydas (g. 1959). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 11. - P. 17

JUŠKAITIS Jonas (g. 1933). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 4. - P. 52

KALĖDA Algis (g. 1952). - Žr. Naujasis Židinys. - 1994. - Nr. 3. - P. 60

22. KARACIEJUS Juozas (g. 1948). - 9, 581

23. KASPARAVIČIUS Algimantas (g. 1962). - 3, 114

24. KASPER Walter (g. 1933). - 4, 188

KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia (g. 1943). - Žr. Naujasis Židinys. - 1993. - Nr. 10. - P. 43

25. KERŠYTĖ Nijolė (g. 1972). - 4, 219

26. KRANIAUSKAS Liutauras (g. 1970). - 4, 229

KUNČINAS Jurgis (g. 1947). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 10. - P. 41

27. KURAITIS Pranas (1883-1964). - 3, 130

28. LAVRINEC Pavel (g. 1955). - 4, 196

MATUŠAKAITĖ Marija (g. 1924). - Žr. Naujasis Židinys. - 1991. - Nr. 6. - P. 28

29. MAŽEIKIS Gintautas (g. 1964). - 9, 562

30. PALAVER Wolfgang. - 6, 367

31. PETERS Ellis (*Pargeter Edith*, 1913-1995). - 11/12, 715

32. PETERSON Erik (1890-1960). - 7/8, 451

READ Piers Paul (g. 1941). - Žr. Naujasis Židinys. - 1995. - Nr. 6. - P. 499

33. ROTH Philip (g. 1933). - 4, 211

34. RUBŠYS Antanas (g. 1923). - 3, 138

SODEIKA Tomas (g. 1949). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 3. - P. 60

35. STRINDBERG August (1849-1912). - 9, 567

36. SUBAČIUS Giedrius (g. 1960). - 9, 579

SUBAČIUS Paulius (g. 1968). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 2. - P. 53

37. ŠEPETYS Nerijus (g. 1973). - 3, 94

VAICEKAUSKAS Mikas (g. 1971). - Žr. Naujasis Židinys. - 1995. - Nr. 5. - P. 383

VAREIKIS Egidijus (g. 1958). - Žr. Naujasis Židinys. - 1992. - Nr. 1. - P. 50

38. VILIŪNAS Giedrius (g. 1963). - 4, 225

DAILĖ

39. MATUŠAKAITĖ Marija. *Dailininkas, puošęs Aušros Vartų koplyčią*. [Ignotas Gulmanas, XVIII a. pab. - XIX a. pr.]. - Bibliogr. išnašose; 9 iliustr. - 7/8, 481-488

ESĖ

40. COX MILLER Patricia. *Dykumos asketizmas ir „kūnas iš niekur“*. Iš anglų k. vertė Rūta TUMĖNAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 630; bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 10, 630-640

41. HOFMANNSTHAL Hugo von. *Laiškas*. Iš vok. k. vertė Laurynas KATKUS. - Aut. biogr. duomenys, p. 107; prieraišas: žr. 79; 1 iliustr. - 3, 107-112

42. KERŠYTĖ Nijolė. *Sambalsiai*. - Bibliogr. išnašose.; 1 iliustr. - 11/12, 729-739

43. MAŽEIKIS Gintautas. *Slėpiningi krašto vaizdai*. - Aut. biogr. duomenys, p. 562; 1 iliustr. - 9, 562-566

... ET ALTERA PARS

44. ALIULIS Vaclovas. *Sveiki gyvi, gerbiemieji!*. [Atsiliepiamas į 141]. - Parašas, vietovė ir data: *Roma, 1996 09 11*. - 9, 613

45. PEŠKAITIS Arūnas. *Man liūdna*. [Atsiliepiamas į 44]. - 10, 700-701

46. STEPONAVIČIENĖ Guoda. *Ką norėjo pasakyti ponas Nerijus Šepetyš apie poną Umberto Eco?*. [Atsiliepiamas į 172]. - 6, 436

47. ŠUKYS Aurimas. *Kiek yra iš tiesų katalikiškų jaunimo organizacijų Lietuvoje?*. [Atsiliepiamas į str.: MORKUS Jonas. *Laiškas redaktoriui*: 10 argumentų prieš katalikiškas jaunimo organizacijas. - Naujasis Židinys. - 1995. - Nr. 12. - P. 893-894]. - 6, 436-437

48. URBONAS Benediktas, GIRNIUS Kazimieras. *Replika į recenziją*. [Žr. AUGULIS Tomas. *Žvilgsnis į „greitosiomis mestą žvilgsnį“* (Vasiliauskiene A. *Žvilgsnis į Juozą Girnių*. - Ukmergė, 1995). - Naujasis Židinys. - 1995. - Nr. 10. - P. 802 (98) - 803 (99)]. - Parašai, vietovė ir data: *Joniškėlis, 1996 m. sausio mėn. 2 d.* - 1/2, 87

FILOSOFIJA

49. JOKUBAITIS Alydas. *Ar metafizikos nebuvimas yra politiškai pavojingas?* - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 5, 311-320

50. TAS PATS. *Lietuvių kultūros filosofijos potekstės*. - Bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 6, 387-397

51. SODEIKA Tomas. *Apie metafiziką: septynios situacijos su tarpais bei komentarais*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 9, 540-553

ISTORIJA

52. DUBONIS Artūras. *Vardas Lietuva*. Ties Lietuvos valstybės ištakomis. - Tekstol. prieraišas, p. 7; bibliogr. išnašose. - 1/2, 7-12

JEGELEVIČIUS Sigitas. „Rusijos ir Vokietijos karo šį pavasarį laukimas yra visuotinis...“ - Žr. 113

53. KASPARAVIČIUS Algimantas. *Lietuvos Metrikos negražinimo istorija (1920-1930)*. Intarpai Lietuvos ir SSRS diplomatinė santykių mozaikai. - Aut. biogr. duomenys, p. 114; bibliogr. išnašose. - 3, 114-125

54. TAS PATS. *Šalkauskio kultūrų sintezės koncepcijos raida ir metamorfozės Lietuvos užsienio politikoje*. - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 5, 300-310

55. LAVRINEC Pavel. *Rusų netyčinė lietuvių*. - Aut. biogr. duomenys, p. 196; bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 4, 196-204 [MAZIONIS John]. *Lietuva 1941 m. kovą: Amerikos diplomato pranešimas*. - Žr. 114

KONVERSATORIUMAS

56. „Aš jos turiu - vilties“ / Jurga BRAZAITYTĖ kalbina Algirdą SAUDARGĄ. - 1 fotoportr. - 9, 556-561

57. *Dievo Apvaizda ruošė savo tikslais* / Mantas ADOMĖNAS kalbina Antaną RUBŠĮ. - Aut. biogr. duomenys, p. 138; 1 iliustr. - 3, 138-144

58. „Nebūsiu tylintis vyskupas“ / Paulius SUBAČIUS kalbina arkivyskupą Sigitą TAMKEVIČIŲ. - Prieraišas, p. 358; 1 fotoportr. - 6, 358-366

59. *Tarp Amerikos ir Europos* / Virgis VALENTINAVIČIUS kalbina Kęstutį GIRNIŲ. - Aut. biogr. duomenys, p. 643; 1 fotoportr. - 10, 643-647

KRIKŠČIONIŠKOJI KLASIKA

60. BAZILIJUS DIDYSIS. *Jaunuoliams*: Kaip gauti naudos iš graikų mokslų / Iš sen. graikų k. vertė Virginija DIČIŪTĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 489; 3 iliustr. - 7/8, 489-496

61. D. D. *Pseudo Makarijus*. [Prieraišas prie: 63]. - 3, 92-93

62. ORIGENAS. *Aštuntoji Pradžios knygos homilija*. Iš lot. k. vertė Naglis KARDELIS. - Prieraišas: žr. 64; 2 iliustr. - 4, 179-185

63. PSEUDO MAKARIJUS. *Apie tikrąjį Dievo pažinimą* / Iš sen. graikų k. vertė Naglis KARDELIS. - Prieraišas: žr. 61; 1 iliustr. - 3, 91-92

64. V. A. *Origenas*. [Prieraišas prie: 62]. - Bibliogr. išnašose. - 4, 185

LAIŠKAS REDAKTORIUI

65. GAILIUS Antanas. *Laiškas redaktoriui*. Apie vokiečius, lietuvius ir pragmatizmą. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1996 m. sausis*. - 1/2, 1-2

66. GIRNIUS Kęstutis K. *Laiškas redaktoriui*. [Apie lietuviškąjį liberalizmą]. - Parašas, vietovė ir data: *Praha, 1996 m. birželio 1 d.* - 7/8, 441-443

67. JUŠKAITIS Jonas. *Laiškas redaktoriui*. [Apie diskusiją dėl Vytauto Kubiliaus „XX a. lietuvių literatūros“]. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1996 m. rugsėjis*. - 10, 617-620

68. KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia. *Laiškas redaktoriui*. [Apie aristokratiškumą]. - Parašas, vietovė ir data: *Čikaga, 1996 m. lapkričio 18 d.* - 11/12, 705-706

69. KUOLYS Darius. *Laiškas redaktoriui*. [Apie santykį su

praeitimi]. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1996 balandžio 17 d.* - 4, 177-178

70. PAŽĖRAITĖ Aušra. *Laiškas redaktoriumi*. Apie lietuviškus „paviršiaus“ tykojimus. - Parašas, vietovė ir data: *Compiègne, 1996 m. liepa.* - 9, 529-531

71. SAUDARGAS Algirdas. *Laiškas redaktoriumi*. [Popiežiaus kreipimosi į JT apsvaistymo progą]. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1996 m. gegužės 15 d.* - 5, 265-267 [Klaidos atitaisymas - 6, 432]

72. TUMĖNAITĖ Rūta. *Laiškas redaktoriumi*. Arba „Iš filosofų gyvenimo“. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1996 m. kovo 7 d.* - 3, 89-90

73. ZAKARAUSKAS Audrius. *Laiškas redaktoriumi*. Apie hiacintus, obelis, filotopiją ir gandus. - Parašas, vietovė ir data: *Oriolo kolegija, Oksfordas [,] 1996 m. balandis.* - 6, 353-357

LAIŠKAS SKAITYTOJAMS

74. KIMBRYŠ Petras. *Laiškas skaitytojams*. Pirmas, gal ir nepaskutinis. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1996 12 10.* - 11/12, 776-779

LITERATŪROS MOKSLAS

75. BALSEVIČIŪTĖ Virginija. *Rimtis ir nerimas Vytauto Mačernio kūryboje*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 6, 403-410

76. BALTUŠKAITĖ Marija. *Egzistencinis konfliktas Vinco Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“*. - Aut. biogr. duomenys, p. 126; bibliogr. išnašose. - 3, 126-129

77. DAUJOTYTĖ Viktorija. *Dvi mitologijos*. Kazio Borutos „Baltaragio malūnas“. - 2 iliustr. - 11/12, 740-744

DILYTĖ Dalia. *Balys Sruoga ir Antikos drama*. - Žr. 116

78. KALĖDA Algis. *Fabulos pretekstai ir kontekstai*. Literatūriškumo ir realybės sankirtos Aloyzo Barono romane „Lieptai ir bedugnės“. - Tekstol. priedas, p. 658; bibliogr. išnašose; 1 fotoportr.; 1 iliustr. - 10, 658-663

79. KATKUS Laurynas. *Hugo von Hofmannsthalio „Laiškas“...* [Priedas prie: 41]. - 1 iliustr. - 3, 112-113

KERŠYTĖ Nijolė. *Dangiškoje nelaisvėje*. Nauja pažintis su Friedricho Hölderlino poezija. - Žr. 117

80. KUBILIUS Vytautas. *Naujos poetinės bangos šaukiniai*. - Data: 1995. 07. 21; bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 5, 321-328

81. VILIŪNAS Giedrius. *Birutė Pūkelevičiūtė - alternatyvus talentas*. - Aut. biogr. duomenys, p. 225; bibliogr. išnašose. - 4, 225-228

MŪSŲ HOMILETIKOS PAMINKLAI

82. *Concio litvanica pro dominica 14 ta post Pentę*. [Pamokslas] / [Parėngė Juozas KARACIEJUS]. - Priedas: žr. 83; žodynėlis, p. 587-588; 1 iliustr.; rubrika: *Iš mūsų homiletikos paminklų*. - 9, 582-587

83. KARACIEJUS Juozas. *Rankraštiniis XVIII a. pradžios pamokslų rinkinys*. [Priedas prie: 82]. - Aut. biogr. duomenys, p. 581; bibliogr. išnašose; rubrika: *Iš mūsų homiletikos paminklų*. - 9, 581-582

MŪSŲ PIRMTAKAI

84. KURAITIS Pranas. *Pranas Dielininkaitis visuomeniniame darbe*. - Aut. biogr. duomenys, p. 130; 3 iliustr. - 3, 130-137

PERSONALIJOS

[BALČIKONYTĖ Rasa.] R. B. *Amianas Marcelinas* [~330/332 - ~400]. - Žr. 8

85. [GAILIUS Antanas.] *Peter Huchel (1903-1981)*: [Priedas prie: 92]. - 7/8, 456

86. JUŠKAITIS Jonas. *Henriką Nagį prisiminus*. [1920-1996]. - 1 fotoportr.; rubrika: *In memoriam*. - 9, 532-539

KURAITIS Pranas. *Pranas Dielininkaitis visuomeniniame darbe*. - Žr. 84

87. T. V. „*Vokiečių Horacijus*“. [Jokūbas Baldė, 1604-1668]. - Priedas prie: 89. - 11/12, 708

V. A. *Origenas*. - Žr. 64

88. VAIŠVILAITĖ Irena. *Shusaku Endo (1923-1996)*: [Priedas prie: 107]. - 10, 649

POEZIJA

[*Atitaisymas* (žr. RILKE Rainer Maria. *Iš „Marijos gyvenimo“* / Iš vok. k. vertė Jonas JUŠKAITIS. - Naujasis Židinyš. - 1995. - Nr. 12. - P. 895-897). - 3, 162]

89. BALDĖ Jokūbas. *Dafnis gimė*. Arba Kristaus kūdikystė Betliejaus tvarte, piemenų globoje (I ekloga) / Iš lot. k. vertė Tomas VETEIKIS. - Priedas: žr. 87. - 11/12, 707-708

90. BRAZIŪNAS Vladas. *In vino veritas et mors*. [Eil.:] Vienas ir vinas [data: 1992-1996]. - Raudona lakštingala [data: 1992-1996]. - Ausies uždegimas [data: 1995]. - Liepto nuosaka [data: 1995]. - Vaivorykštės teatro cherubinas [dedikacija: *Algimantui ir Petriui*; data: 1990-1996]. - („poliruok ir mano kaukolę...“) [data: 1996]. - Alt. Christburg [data: 1996]. - Dūmų uždanga [data: 1996]. - 5, 291-293

91. [GAILIUS Antanas] HUCHEL Paul [sic!]. [Eilėraščių:] („svetimuos laukuos...“). - Europa II: 1-3. - Straelen. - („Kelias, kuriuoėjai...“). - 7/8, 460-461 [Klaidų atitaisymas - 9, 580]

92. HUCHEL [Peter] Paul [sic!]. *Devintoji valanda*. [Eil.:] Amonitas. - („Šėvamedis atveria mėnesius...“). - Melpomenė. - Odisėjo kapas. - Ados strėlės smaigalys. - Aristėjas I. - Aristėjas II. - Susitikimas [dedikacija: *Michaeliui Hamburgeriui*]. - Žiemos rytas Airijoje. - Bretanės vienuolyno sodas. - Toskanietis. - Naktį. - („Prašalaitis eina savo keliu...“) / Iš vok. k. vertė Antanas GAILIUS. - Priedas: žr. 85. - 7/8, 456-460 [Klaidų atitaisymas - 9, 580]

93. JAKŠTAS Jonas. *Eilėraščių*: Dangaus viduryje. - Sepdyni griauštiniai. - Gal nieko nebėra... - Grasa. - Aš nežinau... - Tas, Kuris yra. - 3, 105-106

94. KUDARAUSKAITĖ Marija Meilė. *Paliovės klausinėtis*. [Eil.:] („Juk neįdėsi kurmiui akies...“). - („Zylės išlesa trandis...“). - („Ar matei šuoliuojant...“). - („Šermukšni, pilnas rūko...“). - („Ar tas, kurs šaukiamas...“). - („O vėtrų angele, o uragano broli...“). - („Išėina šiluma iš molio krosnių...“). - 9, 554-555

95. RILKE Rainer Maria. *Duino elegijos*. Pirmoji elegija / Iš vok. k. vertė Antanas GAILIUS. - 10, 641-642

96. STANKUS-SAULAITĖ Marija. *Savi ir nesavi*. [Eil.:] Bent trumpai. - Pokalbis. - Po dvejų metų. - Nuotrauka. - 4, 186-187

97. VENCLOVA Tomas. *Atminimui lieka žodis*. [Eil.:] Camera obscura. - Faidro tęsinys. - Priskėlimas iš mi-rusiųjų. - Las Meninas. - 1/2, 13-14

98. ŽILAITYTĖ Danutė. *Rožė kaip saulė*. [Eil.:] („Ne-
jaukioj lignoninė...“). - („Kaip liūdnei lapai...“). - („Geriau
nesiklausyti...“). - („Taip graudžiai šviečia...“). - („Ar žolė...“).
- („Dabar...“). - („Net ir kelio dulkės...“). - („Niekad...“). -
 („Bičių gaudime...“). - („Šešėliai...“). - („Ilgai sergu. Draugai
užmiršo...“). - („Leidžias į girią mėnulis...“). - („Tie violetai
viržių...“). - („Ruduo...“). - („Tik nesustok...“). - („Kažkas
padidino...“). - („Neprisimenu, gal ir vaikystėj...“). - („Ne-
siklausau...“). - 6, 377

POLITIKA

99. BRAZAITYTĖ Jurga. *Kelionė tiltu*: 1995 metų Lietuvos
politikos apžvalga. - Aut. biogr. duomenys, p. 44; priedas:
Svarbesni 1995 metų Lietuvos politikos įvykiai, p. 50-53. - 1/
2, 44-53

100. VAREIKIS Egidijus. *Šaltojo karo pabaiga baigiasi?*
1995 metų pasaulio politikos apžvalga. - Priedas: *Svarbesni
1995 metų pasaulio politikos įvykiai*, p. 40-44. - 1/2, 31-40

PRO ET CONTRA

101. PŪRAS Kazimieras. *Kunigo vaidmuo kaimiškoje parapi-
joje*. [Atsiliepiamas į 58]. - Tekstol. prierašas, p. 745. - 11/12,
745-748

102. SUBAČIUS Giedrius. *Dėl Miko Vaicekausko apologijos
Mykolui Olševskiui*. [Atsiliepiamas į 104]. - Aut. biogr. duomenys,
p. 579; 1 iliustr.; rubrika: *Post scriptum*. - 9, 579-580

103. ŠEPETYS Nerijus. *Kristaus prisikėlimo istoriškumo
klausimu*. - Aut. biogr. duomenys, p. 94; bibliogr. išnašose;
1 iliustr. - 3, 94-104

104. VAICEKAUSKAS Mikas. *Prieškalbė Jonui Palioniui,
arba Mykolo Olševskio apologija*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr.
- 4, 205-209

PROZA

105. BØDKER Cecil. *Kentaurė* / Iš danų k. vertė Loreta
LAUŽIKAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 295; 1 iliustr. - 5,
295-299

106. ČIGRIEJUS Henrikas Algis. *Po kovo delnu*. - 2 iliustr.
- 7/8, 476-480

107. ENDO Shusaku. *Paskutiniai kankiniai* / Iš italų k.
vertė Giedrė JANKEVIČIŪTĖ. - Prierašas: žr. 88; paaišk.;
1 iliustr. - 10, 649-657

108. KUNČINAS Jurgis. *Balų paukšteliai*. - 2 iliustr. - 6,
398-399

109. PETERS Ellis. *Šviesa kelyje į Vudstoką* / Iš anglų k.

vertė Rasa DRAZDAUSKIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p.
715; 3 iliustr. - 11/12, 715-728

110. READ Piers Paul. *Aleksandros portretas* / Iš anglų k.
vertė Regina RUDAITYTĖ. - Tekstol. prierašas, p. 54; paaišk.;
2 iliustr. - 1/2, 54-66

111. ROTH Philip. *Žydų atsivertimas* / Iš anglų k. vertė
Mėta ŽUKAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 211; 1 iliustr.
- 4, 211-218

112. STRINDBERG August. *Ženklas* / Iš švedų k. vertė
Leonas PETRAVIČIUS. - Aut. biogr. duomenys, p. 567; 1
iliustr. - 9, 567-578

PUBLIKACIJA

113. JEGELEVIČIUS Sigitas. *„Rusijos ir Vokietijos karo šį pa-
vasarį laukimas yra visuotinis...“*. [Publikacijos komentaras; žr.
114]. - Aut. biogr. duomenys, p. 382; 1 iliustr. - 6, 382-386

114. [MAZIONIS John]. *Lietuva 1941 m. kovą: Amerikos
diplomato pranešimas* / Iš anglų k. vertė Jurga BRAZAITYTĖ.
- Tekstol. prierašas, p. 378; 1 iliustr.; komentaras: žr. 113.
- 6, 378-382

RELIGIJOTYRA

115. BERESNEVIČIUS Gintaras. *Richoyotto šventykla*: Si-
mono Grunau aprašymas ir kultinis Šiaurės Europos kon-
tekstas ankstyvaisiais Viduramžiais. - Bibliogr. išnašose; 3
iliustr. - 10, 621-629

TEKSTO PARAŠTĖJE

116. DILYTĖ Dalia. *Balys Sruoga ir Antikos drama*. -
Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 7/8, 473-475

117. KERŠYTĖ Nijolė. *Dangiškoje nelaisvėje*: Nauja pažintis
su Friedricho Hölderlino poezija. - Aut. biogr. duomenys, p.
219; bibliogr. išnašose; rubrika: *Eilėraščio parašėje*. - 4, 219-224

TERTIO MILLENNIO ADVENIENTE

118. ADOMĖNAS Mantas. *Krikščionybė ir kultūra Lietu-
voje*. 1990-1995 metai. - Aut. biogr. duomenys, p. 26; bib-
liogr. išnašose; rubrika: *Kultūra*. - 1/2, 26-30

119. AVERINCEV Sergej. *„Fiunt, non nascuntur chris-
tiani...“*: Krikščionybė XX amžiuje: I. Permainų metas / Iš
rusų k. vertė Liubartas AKMINAS. - Aut. biogr. duomenys,
p. 462; paaišk.; 1 iliustr. - 7/8, 462-472

120. TAS PATS. *Tas pat*. II. Ortodoksybė / Iš rusų k. vertė
Liubartas AKMINAS. - Paaišk.; bibliogr. išnašose; 2 iliustr.
- 9, 589-595

121. TAS PATS. *Tas pat*. III. Katalikybė / Iš rusų k. vertė
Liubartas AKMINAS. - Paaišk.; 2 iliustr. - 10, 664-670

122. TAS PATS. *Tas pat*. IV. Protestantizmas; V. Radiniai
ir tyrimai / Iš rusų k. vertė Liubartas AKMINAS. - Bibliogr.
išnašose; 2 iliustr. - 11/12, 749-758

123. SUBAČIUS Paulius. *Daugumos ir mažumos paradok-
sai*: Bažnyčia Lietuvoje 1990-1995 metais. - 3 iliustr.; rubri-
ka: *Religija*. - 1/2, 15-25

VISUOMENĖ

124. ALIULIS Kostas, MILČIUS Paulius. *Ar jau įveikėme „lietuviškąjį sindromą“?* - 1 iliustr. - 11/12, 709-714
125. BURGESS David. *Atsakomybė, valdžia ir padarinių veidrodis*. - Aut. biogr. duomenys, p. 234. - 4, 234-238
126. DAVIDAVIČIUS Algis. *Apie tariamą moralės nuosmukį*. - Aut. biogr. duomenys, p. 233; bibliogr. išnašose. - 4, 233-234
127. GIRNIUS Kęstutis. *Pasipriešinimas, prisitaikymas, kolaboravimas*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 5, 268-279
128. KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia. *Lietuva ir Vakarų lietuviai: susikalbėjimo kliūtys ir galimybės / Iš anglų k. vertė Dalia ČIOČYTĖ*. - 7/8, 444-449
129. KRANIAUSKAS Liutauras. *Asmens atsakomybė ir moralė*. - Aut. biogr. duomenys, p. 229; 1 iliustr. - 4, 229-232

APŽVALGA

Religija

- 130-131. ALIULIS Vaclovas. *Krikščionys ir visuomenės sandermė Vidurio Rytų Europoje*. (45-asis Kionigšteino kongresas, 1995 08 31 - 09 02). - 1 lent.; 1 iliustr. - 10, 673-676; 11/12, 759-763
132. TAS PATS. *Kongresas ir Lietuva: Dalyvio refleksija [45-asis Kionigšteino kongresas, 1995 08 31 - 09 02]*. - 11/12, 763-766
133. *Amžinosios tradicijos gairintojas*: [Kardinolas Leo Jozef Suenens, 1904-1996] / Parengė Rūta TUMĖNAITĖ. - 6, 422-423
134. GEFFRÉ Claude. *Filosofijos ir teologijos dialogas Prancūzijoje / Parengė Vitalija GYLIKIENĖ*. - 3, 147-150
135. HULSHOF Jan. *Katalikų Bažnyčia Olandijoje: šviesiosios ir tamsiosios pusės / Iš vok. k. vertė Laurynas LATVIS*. - 9, 597-600
136. *Katalikų Bažnyčia „Tikėjimo žodžio“ spaudoje*. LUKOŠIUS G. *Saugok savo laisvę Kristuje*, RUPEIKAITĖ K. *Tikėk - jis yra*. - 7/8, 501-502
137. KUZMICKAS Bronius. *Sekuliarizmo krizė*. - Bibliogr. išnašose. - 5, 330-333
138. MAURER Bernhard. *Teologo pastabos apie skausmą / Iš vok. k. vertė Laurynas KATKUS*. - Bibliogr. išnašose. - 7/8, 502-504
139. NIENIETDT Klaus. *Aresama angelų? / Iš vok. k. vertė Laurynas KATKUS*. - Bibliogr. išnašose. - 1/2, 68-72
140. R. A. *Rytų Bažnyčių skilimas?*: [Apie Maskvos patriarchijos ir Konstantinopolio ekumeninės patriarchijos konfliktą]. - 4, 241-243
141. *„Religija gali būti ir konservatizmas, ir revoliucija“ / Gintautas ABARIUS atsako į Arūno PEŠKAICIO klausimus*. - 1 iliustr. - 7/8, 498-501
142. SUBAČIUS Paulius. *Du raginimai, dvi visuomenės*: [Lietuvos Vyskupų Konferencijos priešrinkiminius pareiškimas „Atsivertimas ir pilietinė atsakomybė“]. - Bibliogr. išnašose. - 7/8, 497-498

143. TAS PATS. *Išgydymo strėlė*: [Kauno katalikų charizmininkų bendruomenės „Gyvieji akmenys“ dvasinio atsinaujinimo dienos; Kaunas, 1996 08 01-04]. - Bibliogr. išnašose. - 9, 596-597

144. TAS PATS. *Kai neįauku*: [Baltų tikėjimo bendruomenė Romuva]. - Bibliogr. išnašose. - 6, 420-422

145. TAS PATS. *Pakantumas ar sandora?* [Visuomeninė krikščioniška laisvųjų menų kolegija (Klaipėda), įst. 1992]. - 5, 329-330

146. TAS PATS. *Proga visuotinei talkai*: [Lietuvos Bažnyčia rengiasi krikščionybės 2000 m. jubiliejui]. - Bibliogr. išnašose. - 1/2, 67-68

147. TAS PATS. *Saugiausioji mokykla*: [Apie Lietuvos katalikišką mokyklą]. - 4, 239-241

148. TAS PATS. *Spaudos skiltys ir Bažnyčios balsas*. - Bibliogr. išnašose. - 3, 145-146

149. TAS PATS. *Universitetas susigražino bažnyčią?*: [Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono Apaštalo ir Evangelisto bažnyčia, 1991-1996]. - 1 iliustr. - 10, 671-673

150. TUMĖNAITĖ Rūta. *Popiežius Chlodvigo krašte*: [Jonas Paulius II Prancūzijoje, 1996 09 19-22]. - 1 iliustr. - 10, 676-679

Kultūra

151. A. D. *Jėzus ekrane*. - 5, 337-339
152. [ADOMĖNAS Mantas] M. A. „Šis tekstas...“: [Priešas prie: 159]. - 1/2, 76
153. BERESNEVIČIUS Gintaras. *Apie vieną pergale*: [Nobertas Vėlius, 1938-1996]. - 7/8, 505-506
154. DAVIDAVIČIUS Algis. *Dvi prasmės žinios iš Holywoodo*. - 1 iliustr. - 11/12, 766-768
155. TAS PATS. *Pasaulio piliečių lietuviai nemylė*: [Diskusija apie kosmopolitizmą; Vilnius, ALF Svečių namai, 1996 03 26]. - 1 iliustr. - 4, 243-245
156. DRAZDAUSKIENĖ Rasa. *Pasaulis pagal Sofiją*: [Josteino Gaarderio „Sofijos pasaulio“ atbalsiai]. - 4, 245-246
157. *Gruzija ir kinas / Aristidas BALČĖTIS atsako į Dalios ČIOČYTĖS klausimus*. - 2 iliustr. - 6, 425-427
158. JANKEVIČIŪTĖ Giedrė. *Kas yra meno mokykla?*: [Paroda „Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos“; Vilnius, Šiuolaikinio meno centras, 1996 m. vasara]. - 1 iliustr. - 9, 602-603
159. JONES David. *Grožis katalikų bažnyčiose / [Iš anglų k. vertė Mantas ADOMĖNAS]*. - Priešas: žr. 152. - 1/2, 75-76
160. KNIŪKŠTA Pranas. *Bijokimė ne skolinio, o svetimos dvasios*. - 5, 335-337
161. LUKŠIONYTĖ-TOLVAIŠIENĖ Nijolė. *Dvarų kultūra: realybė ir prisiminimas*: [Lietuvos dailės istorikų draugijos konferencija „Lietuvos dvarų kultūra“; 1996 05 23-26]. - 2 iliustr. - 10, 684-687
162. MALINAUSKAS Jonas. *Apie Vatikano radiją*. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 3, 150-155
163. ONIŠČIK Marija. *Juozo Gėrniaus sugrįžimas*: [LKMA konferencija filosofo 80-mečiui pažymėti; Kaunas, VDU,

1995. 12. 09]. - Bibliogr. išnašose. - 1/2, 72-75

164. TA PATI. *Trys lietuviškos vasaros su šv. Tomu Akviničiu*: [„Lumen“ leidyklos ir „Logos“ žurnalo vasaros mokyklos: Kretinga, 1994; Birštonas, 1995; Trakai, 1996]. - 9, 600-602

165. R. D. „Mediologija siekia išaiškinti žodžių galią“. [Régis Debray]. - Bibliogr. išnašose; 1 lent. - 7/8, 507-509

166. SAMALAVIČIUS Almantas. *Fluxus Vilniuje*. [Paroda; Vilnius, Šiuolaikinio meno centras, 1996 01-02]. - 3, 155-156

167. SUBAČIUS Paulius. „Ansamblio“ priimamasis. In memoriam Vytautui Kavoliui [1930-1996]. - 7/8, 506-507

168. ŠEPETYS Nerijus. *Pasakojimas apie pamoką istorijos mokslui*: [Tarpautinė mokslinė konferencija „Istoriografija ir atvira visuomenė“; Vilnius, VU Senato posėdžių salė, 1996 09 25-28]. - Bibliogr. išnašose. - 10, 679-683

169. ŠVEDAS Aurimas. *Pamąstymai apie „Muzikos savaitę“*: [Sartų paežerė, 1996 07 08-14]. - 10, 683-684

170. VAICEKAUSKIENĖ Loreta. *Lietuvių kalba serga?*: [Diskusijų seminaras „Svetimybės kalbininkų ir kalbos vartotojų akimis“; Vilnius, Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyrius, 1996 04 18]. - Bibliogr. išnašose. - 5, 333-335

171. VASINAUSKAITĖ Rasa. *LIFE praėjusio ir būsimo laiko kryžkelėje*. - 1 iliustr. - 6, 423-425

Visuomenė

172. *Amžinai gyva grėsmė: tekstas ir komentarai*; ECO Umberto. *Urfasizmas* / Parengė Eglė MARKEVIČIENĖ; ŠEPETYS Nerijus. *Nemokslinis priedas*. - 3, 158-162

173. BRAZAITYTĖ Jurga. *Galo pradžia*: [Sausio-vasario politiniai įvykiai]. - 3, 156-158

174. JURGAITYTĖ Ona. *Apie vieną vaizdinį*: [Jungtinių Tautų Vystymo programos užsakymu parengto „Pranešimo apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje“ komentaras]. - 1 iliustr. - 10, 687-690

175. TA PATI. *Pasirinkimai, už kuriuos atsakome*. [LKDP programa]. - 9, 604-606

176. TA PATI. *Pro apverstus žiūronus*: [Balandžio-gegužės politiniai įvykiai]. - 6, 428-430

177. TA PATI. *Rinkėjų (auto)portretas partijų fone*. - 11/12, 768-770

178. TA PATI. *Truputis pilkos realybės*: [RAND korporacijos (JAV) studija „NATO plėtimasis ir Baltijos valstybės“]. - 7/8, 510-512

179. TA PATI. *Vertybių potvynis*: [Kovo politiniai įvykiai]. - 4, 247-249

180. LOZORAITIS Kazys. *Būti vilties žmonėmis*: [Kalba atidengiant paminklą Stasiui Lozoraičiui; Kaunas, 1996 08 08]. - 9, 603-604

181. MILČIUS Paulius. *Ar taps Vokietija supervalstybe?* - 10, 690-692

182. PATAČKAS Algirdas. *Requiem ambasadoriui Stasiui Lozoraičiui atminti*. - 6, 427-428

183. READ Piers Paul. *Moterys Britanijos visuomenėje* / Iš anglų k. vertė R. A. - 6, 430-432

184. SUBAČIUS Paulius. *Apsijuokti prieš visą pasaulį?*: [Apie Lietuvos Vyriausybės patvirtintą Šeimos politikos koncepciją]. - Bibliogr. išnašose. - 5, 339-341

185. UERTZ Rudolf. *Pilietinė visuomenė ir buržuazinė demokratija* / Iš vok. k. vertė Antanas MEILŪNAS. - 4, 249-251

186. VALENTINAVIČIUS Virgis. *Ar bus buvusieji?*: [Seimo rinkimams artėjant]. - 5, 341-342

187. TAS PATS. *Keturiasdešimt trečioji Europos lietuviškųjų studijų savaitė*: [Hüttenfeld, Vasario 16-osios gimnazija, 1996 07 14-21]. - 9, 605-608

188. VAREIKIS Egidijus. *Vakarų demokratija*: [1995 m. ataskaita NATO]. - 1/2, 79-81

189. ŽIUGŽDA Donatas. *Apie ryžtingą Prezidentą ir nemoralų Premjerą*: [Algirdas Brazauskas ir Adolfas Šleževičius 1996 m. sausį]. - 1/2, 77-79

KNYGOS IR ŽURNALAI

190. ADOMĖNAS Mantas. *Platonas. Timajas; Kritijas*. - V.: Aidai, 1995: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 7/8, 515-520

191. ADOMĖNIENĖ Jolita. *Klara Asyžietė. Laiškai, Regula ir Testamentas*. - V.: Aidai, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 1/2, 82-83

192. ALIŠAUSKAS Vytautas. *Biblija: Senasis Testamentas. Naujasis Testamentas*. - V.: Tikėjimo žodis, 1996: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; titul. p. repr. - 7/8, 523-525

193. AMBROZAITIS Jokūbas, JOVAIŠA Liudas. *Barokas Lietuvoje*. - V.: Baltos lankos, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 10, 695-696

194. BALSEVIČIŪTĖ Virginija. *Vaičiūnaitė J. Žemynos vainikai*. - V.: Vaga, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 1/2, 84-85

195. ČETRAUSKAS Teodoras. *Grass G. Rupūžės kurkimai*. - V.: Vaga, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 6, 434-435

196. DAVIDAVIČIUS Algis. *Dahrendorf R. Modernusis socialinis konfliktas*. - V.: Pradai, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 10, 698-699

197. GRIŠKAITĖ Reda. *Čiulda J. Trumpi samprotavimai apie žemaičių kalbos gramatikos taisykles*. - V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 3, 170-172

198. JAKONYTĖ Loreta. *Ivinskis L. Raštai*. - V.: Vaga, 1995: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose. - 9, 609-611

199. JAKUBČIONIS Algirdas. *Laqueur W. Europa mūsų laikais: 1945-1992*. - V.: Amžius, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 7/8, 520-523

200. TAS PATS. *Magosci P. R. Historical Atlas of East Central Europe*. - Toronto, 1993: [Recenzija]. - Virš. repr. - 6, 433-434

201. JOVAIŠAS Albinas. *Gineitis L. Prūsiskasis patriotizmas ir lietuvių literatūra*. - V.: Pradai, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 4, 257-258

- 202. KALAVINSKAITĖ** Danutė. *Kalėdinės giesmės: Weihnachtlied / Sudarė Edmundas Meškauskas*. - B. v.: Viltinga, 1995: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 5, 347-349
- 203. KARDELIS** Naglis. *Gitonas Ž., Bogdanovas G., Bogdanovas I. Dievas ir mokslas: Metarealizmo link*. - K.: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos l-kla, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 5, 343-345
- 204. KUNICKYTĖ** Vilma. *Ostrauskas K. Ketvirtoji siena*. - Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1996: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 11/12, 771-773
- 205. LAUČKAITĖ** Laima. *Gombrich E. H. Meno istorija*. - V.: Alma littera, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 1/2, 85-86
- 206. MALICKAITĖ** Rima. *Nėzabitauskis K. Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos*. - V.: Alma littera, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 10, 696-698
- 207. MIKELAITIS** Gediminas. *Jonas Paulius II. Žengiant per vilties slenkstį*. - V.: Katalikų pasaulis, 1995: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 3, 163-165
- 208. TAS PATS**. *Moraltheologie im Abseits? - Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1994*: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 4, 252-253
- 209. PAJĖDIENĖ** Jūratė. *Mikalojaus Daukšos 1595 metų Katekizmas*. - V.: Mokslų ir enciklopedijų l-kla, 1995: [Recenzija]. - 2 virš. repr. - 4, 254-257
- 210. PAKNYS** Mindaugas. *Vaišvilaitė I. Baroko pradžia Lietuvoje*. - V.: Vilniaus dailės akademijos l-kla, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 7/8, 513-515
- 211. PAŽĖRAITĖ** Aušra. *Dulskis R., Sidaras V. Visi tebūna viena*. - V.: Lumen, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 10, 693-694
- 212. PIVORAS** Saulius. *Masionienė B. Baltijos tautos*. - V.: Aidai, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 609
- 213. PLUMPA** Petras. *Spengla V. „Akiplėša“: KGB kova prieš Bažnyčią*. - V.: Lumen, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 5, 345-347
- 214. POTAŠENKO** Grigorijus. *Jarozewicz-Pierestawcew Z. Starowiery w Polsce i ich księgi*. - Olsztyn, 1995: [Recenzija]. - 3, 172-173
- 215. R. D. Lewis** C. S. *Kipšo laišškai*. - V.: Katalikų pasaulis, 1996: [Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 611-612
- 216. ŠEPETYS** Nerijus. *Bugnard P. Ph., Dorand J. P., Stevan D., Vial J. C. Istorija*. - V.: Baltos lankos, 1995: [Recenzija]. - Virš. repr. - 4, 258-261
- 217. TAS PATS**. *Norkus Z. Istorika*. - V.: Taura, 1996: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose. - 11/12, 773-775
- 218. TERESĖ** Švč. *Jėzaus Širdies OCD. Šv. Kūdikėlio Jėzaus ir Švenčiausiojo Veido Teresė. Vienos sielos istorija*. - V.: Katalikų pasaulis, 1995: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 4, 261-263
- 219. TUMĖNAITĖ** Rūta. *Girnius J. Raštai*. - V.: Mintis, 1995. - T. 3: [Recenzija]. - 4, 253-254 [Klaidų atitaisymas - 5, 349]
- 220. ZABULIS** Henrikas. *Hērakleitas. Fragmentai*. - V.: Aidai, 1995: [Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 3, 165-170

Atsiųsta paminėti

- 221. AMBRASAS** Kazimieras. *Kryžiaus ir meilės keliais: Prisiiminimai apie kunigą Juozą Zdebskį*. - V.: Lumen, 1996: [Anotacija]. - Virš. repr. - 9, 612
- 222. ŽILINSKAS** Baltramiejus. *Butautas R. Mūsų šaknys*. - V.: Amžius, 1996: [Anotacija]. - Virš. repr. - 6, 435

ILIUSTRACIJOS

Reprodukcijos ir fotografijos

- 223. Kadras iš rež. Tengizo ABULADŽĖS** filmo „Atgaila“. 1984. - 6, 427
- 224. ADAM** G. *Šv. Bazilijus*. Knygos „Leiturģikonъ, или Службеникъ (...)“ (Почаевъ) iliustracija. 1791. - 7/8, 489
- 225. ANGELAS**. Paveikslas. XVIII a. Ukrių bažnyčios altorius. - 4, 207
- 226-227. AUGIUS** Paulius. *Vytauto Mačernio knygos „Poezija“* (Chicago) iliustracijos. 1961. - 6, 404, 409
- 228. BALANDŽIAI** vynmedžio šakose. Mozaikos fragmentas. VI a. Ravena, Šv. Vitalio bažnyčia. - 3, 92
- 229. BALČYTIS** Vytautas. *Kražiai*. Fotografija. 1991. - 7/8, virš.
- 230-231. TAS PATS**. *Onuškis*. Fotografijos. 1991. - 7/8, 478, 480
- 232. TAS PATS**. *Vilnius*. Fotografija. 1981. - 11/12, 733
- 233. BALTĖNAS** Arūnas. *Angelas sargas*. XIX a. Žemalės (Mažeikių r.) bažnyčia. Fotografija. - 4, virš.
- 234. BAŽNYČIOS portalas**. Medis. 1130-1160. Hallingdol (Norvegija). - 5, 294
- 235. BIBLIJOS** titulinis puslapis. 1996. - 7/8, 523
- 236. BIBLINĖ** kūrimo samprata. Schema. - 3, 142
- 237. BONAVENTŪRO** knygos „Zivatas Pona yr Dieva musu Jezusa Christusa“ iliustracija. 1787. - 9, 585
- 238. BOUTS** Dirk. *Abraomas ir Melchizedekas*. Altoriaus sąvara. 1464-1467. Levenas, Šv. Petro bažnyčia. - 4, 182
- 239. P. Ph. BUGNARD'Ō** ir kt. knygos „Istorija“ viršelis. 1995. - 4, 258
- 240. BULHAKAS** Janas. [Vilniaus] Šv. Petro ir Povilo bažnyčios interjero fragmentas. Fotografija. XX a. pr. Vilniaus dailės akademijos Retų spaudinių skyrius. - 10, virš.
- 241. CHAGALL** Marc. *Piešinys*. Popierius, gvašas. 1926-1927. Marc Chagall kolekcija. - 4, 210
- 242. CHLEBINSKAS** Saulius. *Leono Gineičio knygos „Prūsiskasis patriotizmas ir lietuvių literatūra“ viršelis*. 1995. - 4, 257
- 243-244. DANILIAUSKAITĖ** Viktorija. *Moteris*. XXIII, XI. Linoraiziniai. 1995. - 6, 400, 401
- 245. DAPŠYS** Algimantas. *Ralfo Dahrendorfo knygos „Modernusis socialinis konfliktas“ viršelis*. 1996. - 10, 698
- 246. DAVID** Ludwig. *Katharinenflee*. 1896. Hamburgas, Museum für Kunst und Gewerbe. - 3, 108
- 247. Romualdo DULSKIO** ir *Vytauto Sidaro knygos „Visi tebūna viena“ viršelis*. 1996. - 10, 693
- 248. FILOSOFO portretas**. Marmuras. V a. Atėnai, Akropolis muziejus. - 7/8, 495

249. Žano GITONO, Griškos Bogdanovo ir Igorio Bogdanovo knygos „Dievas ir mokslas“ viršelis. 1996. - 5, 343
250. Ernesto H. GOMBRICHO knygos „Meno istorija“ viršelis. 1995. - 1/2, 85
251. GRIKIENIS Juozas. Šv. Kazimiero karūna. Interjero detalė. Vilnius, Arkikatedros bazilikos Šv. Kazimiero koplyčia. Fotografija. 1994. - 3, virš.
252. [GULMANAS Ignotas.] Aušros Vartų koplyčios altorius. [1785-1787.] Nuotrauka. - 7/8, 485
253. [TAS PATS.] *Tas pat*. Viršutinės dalies fragmentas. Nuotrauka. - 7/8, 485
254. [TAS PATS.] Šv. Joakimas. Aušros Vartų koplyčios altoriaus statula. [1785-1787.] Nuotrauka. - 7/8, 486
255. [TAS PATS.] Šv. Joakimas. Sudervės bažnyčios didžiojo altoriaus antro aukšto statula. [1817-1820.] Nuotrauka. - 7/8, 484
256. [TAS PATS.] Šv. Matas. Sudervės bažnyčios fasado statula. [1817-1820.] Nuotrauka. - 7/8, 483
257. [TAS PATS.] Sudervės bažnyčios didysis altorius. [1817-1820.] Nuotrauka. - 7/8, 481
258. [TAS PATS.] *Tas pat*. Antras aukštas. Piešinys. - 7/8, 482
259. [TAS PATS.] *Tas pat*. Antro aukšto viršutinės dalies fragmentas. Nuotrauka. - 7/8, 482
260. [TAS PATS.] [Vilniaus] Šv. Teresės bažnyčios Pacų koplyčios altoriaus viršus. [Iki 1785.] Nuotrauka. - 7/8, 487
261. JACOVSKIS Jokūbas. *LIFE katalogo viršelis*. [1996.] - 6, 423
262. TAS PATS. Šv. Kūdikėlio Jėzaus ir Švenčiausiojo Veido TERESĖS knygos „Vienos sielos istorija“ viršelis. 1995. - 4, 261
263. JAROŠEVAITĖ Ksenija. *Hėrakleito knygos „Fragmentai“ viršelis*. 1995. - 3, 165
264. [TA PATI.] *Klaros Azyžietės knygos „Laiškai, Regula ir Testamentas“ viršelis*. 1995. - 1/2, 82
265. TA PATI. *Platono knygos „Timajas. Kritijas“ viršelis*. 1995. - 7/8, 515
- 266-267. KAIREVIČIŪTĖ Daiva. *Žiedai*. I-II. Linoraižiniai. 1905. - 1/2, 59, 63
268. Knygos „KALĖDINĖS giesmės“ viršelis. 1995. - 5, 347
269. KARPAVIČIUS Eugenijus. Knygos „Mikalojaus DAUKŠOS 1595 metų katekizmas“ viršelis. 1995. - 4, 254
270. TAS PATS. Walterio LAQUEURO knygos „Europa mūsų laikais“ viršelis. 1995. - 7/8, 520
271. TAS PATS, KURAITĖ Vida. Knygos „Barokas Lietuvoje“ viršelis. 1996. - 10, 695
272. KETURI filosofai. Sarkofago fragmentas. Marmuras. III a. Berlynas, Kaizerio Frydricho muziejus. - 7/8, 492
273. KIONIGŠTEINO kongreso emblema. 1995. - 11/12, 759
274. KRISTAUS prisikėlimas. Krikštyklos fragmentas. XII a. Löderup (Švedija), Skāne. - 5, 287
275. KRISTUS [Visavaldis] Pantokratas [sic!]. Freska. XI a. [Dafnis] Daphne [sic!] (Graikija) [, Švč. M. Marijos Užmigimo vienuolynas]. - 5, 282
- 276-277. KUZMINSKIS Arvydas. Kazio Borutos knygos „Baltaragio malūnas“ iliustracijos. 1945. - 11/12, 741, 743
278. LOŽYTĖ Elona Marija. Birutės Masionienės knygos „Baltijos tautos“ viršelis. 1996. - 9, 609
279. LUKYS Alvydas. ***. Fotografija. 1987. - 5, virš.
280. Kadras iš rež. Nanos MČEDLIDŽĖS filmo „Pirmoji kregždutė“. 1975. - 6, 426
281. Paul Robert MAGOSCI knygos „Historical Atlas of East Central Europe“ viršelis. 1993. - 6, 433
282. Knygos „MORALTHEOLOGIE im Absents?“ viršelis. 1994. - 4, 252
283. MOTIEKA Saulius. Juozo Čiuldo knygos „Trumpi samprotavimai apie žemaičių kalbos gramatikos taisykles“ viršelis. 1993. - 3, 170
284. NEKROŠIUS Zenonas. *Vilniaus Lukiškių aikštė, 1991 rugpjūčio 23*. Fotografija. - 4, 231
285. Kadras iš filmo „NEPRIKLAUSOMYBĖS diena“. 1996. - 11/12, 767
286. Mykolo OLŠEVSKIO knygos „Broma atverta ing wiecznasti“ puslapio fragmentas. 1753. - 9, 579
287. ORANTAS Romas. *Rimvydo BUTAUTO knygos „Mūsų šaknis“ viršelis*. 1996. - 6, 435
288. TAS PATS. *Günterio GRASSO knygos „Rupūžės kurkiai“ viršelis*. 1995. - 6, 434
289. TAS PATS. *Juditos VAICĪŪNAITĖS knygos „Žemynos vainikai“ viršelis*. 1995. - 1/2, 84
290. ORATORIAI. Galų-romėnų vežimo detalė. Bronza. IV a. Niujorkas, Metropoliteno muziejus. - 6, 413
291. PAKALKA Arvydas. *Seni ženklai*. Raižinys. 1991. - 9, 564
292. PAŠKEVIČIUS Dainius. *Jono Pauliaus II knygos „Žengiant per vilties slenkstį“ viršelis*. 1995. - 3, 163
293. POŽERSKIS Romualdas. *Ecce homo*. Lenkimų bažnyčios Kristaus statula. Fotografija. 1986. - 3, 96
294. REMBRANDT. *Abraomo auka*. 1635. Sankt Peterburgas, Valstybinis ermitažas. - 4, 181
295. Šv. REMIGIJUS krikštija karalių Chlodvigų. Miniatiūra („Didžiosios Prancūzijos kronikos“). XIV a. Paryžius, Nacionalinė biblioteka. - 10, 677
296. ROMOS teatro žiūrovų tribūna. Sabratha (Š. Afrika). Fotografija. 1944. - 6, 368
297. ROPYTĖ Rimantė. *Kaunas*. Fotografija. 1996. - 11/12, 711
- 298-300. *Litografijos iš knygos „RZUT oka na źródła archeologii krajowej...“ (Wilno)*. 1842. Vilniaus dailės akademijos Retų spaudinių skyrius. - 10, 622, 624, 627
301. Knygos „SENAS auksas altorius“ (Vilnius) iliustracija. 1848. - 11/12, virš.
- 302-303. STANIKIENĖ Svajonė, STANIKAS Paulius. *Iš parodos „Regėjimai“*. „Jutempus“ centras, 1996 m. gegužė. - 5, 322, 327
304. SURBLIENĖ Eglė. *Kostiumo fragmentas*. 1991. - 7/8, 450
305. TEOFANAS GRAIKAS. *Makarijus Egiptietis*. Freskos

- fragmentas. Novgorodas, Išganytojo Atsimainymo cerkvė. - 10, 639
- 306-307.** TAS PATS. *Stulpininkas*. Freskos fragmentai. 1378. Novgorodas, Išganytojo Atsimainymo cerkvė. - 10, 632, 635
- 308.** TRIMAKAS Gintautas. *Aušros Vartai*. [Votai.] Fotografija. 1996. - 6, virš.
- 309.** TAS PATS. *Iš interjero Raugyklos gatvėje*. Fotografija. Vilnius, 1996 m. gegužės 14 d. - 9, virš.
- 310.** TAS PATS. *Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių krepimasis į lietuvių tautą 1921 (?) m. ir Vilnius, 1991-ųjų sausis. Nepriklausomybės aikštė*. Fotografijos. - 1/2, virš.
- 311.** TAS PATS. *Prano Sederavičiaus paveikslas*. Fotografija. - 5, 303
- 312-314.** TAS PATS. *Studijoje pas Henriką Čerapą*. Fotografijos. 1996. - 6, 390, 393, 395
- 315-317.** TAS PATS. *Šiaurės Anglija*. Fotografijos. 1993. - 11/12, 718, 723, 726
- 318-319.** TAS PATS. *Škotija, 1993-ieji metai*. Fotografijos. - 1/2, 3, 5
- 320-326.** TAS PATS. *Tavo bažnyčios*. Fotografijos. 1996. - 7/8, 465; 9, 590, 593; 10, 666, 669; 11/12, 750, 757
- 327.** TAS PATS. *1996 spalio mėn.* Fotografija. - 10, 688
- 328-329.** TAS PATS. *Vilnius tebelaukia pavasario...* Fotografijos. 1996. - 5, 270, 277
- 330-331.** TAS PATS. ***. Fotografijos. Vilnius, 1996 rugsėjo 24 d. - 9, 545, 553
- 332.** TRIMITUOJANTIS *angelas*. Paveikslas. XVIII a. Ukrainų bažnyčios altorius. - 4, 206
- 333.** UMBRASAITĖ Ingrida. *Knygos „KRYŽIAUS ir meilės helias“ viršelis*. 1996. - 9, 612
- 334.** TA PATI. *Vido SPENGLLOS knygos „Akiplėša“ viršelis*. 1996. - 5, 345
- 335-336.** UŠINSKAS Stasys. *Dekoracijų eskizai Balio Sruogos dramai „Milžino paunksmė“*. 1934. - 7/8, 474, 475
- 337.** UTAGAWA Toyokuni, HIROCHIGE Ando. *Medžio raižinys*. XIX a. Vilniaus dailės akademijos Retų spaudinių skyrius. - 10, 648
- 338.** VASILIŪNAS Kęstutis. *Clive'o Staples'o Lewis'o knygos „Kipšo laišakai“ viršelis*. 1996. - 9, 611
- 339.** VEPŠTIENĖ Henrieta. *Kosto Ostrausko knygos „Ketvirtoji siena“ (Chicago) viršelis*. 1996. - 11/12, 771
- 340.** *Parodos katalogo „VILNIAUS meno mokykla ir jos tradicijos“ viršelis*. 1996. - 9, 603
- 341.** VINT Mare. *Apleistas peizažas*. Autolitografija. 1980. - 5, 319
- 342.** TA PATI. *Senas parkas*. Autolitografija. 1980. - 5, 314
- 343.** ŽVILIUS Alfonsas. *Knygos „Mikalojaus DAUKŠOS „Katekizmui“ - 400“ viršelis*. 1995. - 4, 255
- 344.** TAS PATS. *Kajetono NEZABITAUSKIO knygos „Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos“ viršelis*. 1996. - 10, 697
- 345.** TAS PATS. *Irenos VAIŠVILAITĖS knygos „Baroko pradžia Lietuvoje“ viršelis*. 1995. - 7/8, 513
- Dokumentinės nuotraukos**
- 346.** [„Tikėjimo žodžio“ šlovinimo grupės vadovas] Gintautas ABARIUS, pastoriai Gabrielius LUKOŠIUS ir Giedrius SAULYTIS bei leidyklos vadovas Tauras JANUTĖNAS. 1996 m. balandžio mėn. / Barbora DUNČIENĖ. - 7/8, 499
- 347.** ATVIROS Lietuvos fondo *Svečių namai* / Juozas GRIKIENIS. - 4, 244
- 348.** *Vilniaus arkivyskupas Audrys Juozas BAČKIS*. Vilnius, 1995 / Juozas GRIKIENIS. - 1/2, 16
- 349.** Aloyzas BARONAS. - 10, 658
- 350.** Aloyzo BARONO *knygų viršeliai* / Alvydas LUKYS. - 10, 661
- 351.** Pranas DIELININKAITIS ir Pranas KURAITIS. Kaunas, 1934 / Iš Donatos Dielininkaitytės-Linčiuvienės archyvo. - 3, 131
- 352.** *Ekskursija į Lurdą: [...] Pranas DIELININKAITIS su žmona, [...] Pranas KURAITIS*. 1937 / Iš Donatos Dielininkaitytės-Linčiuvienės archyvo. - 3, 136
- 353.** Pranas DIELININKAITIS, Juozas KELIUOTIS ir vokiečių žurnalistas HILDEBRANDAS. Kaunas, XX a. IV 10-metis / Iš Donatos Dielininkaitytės-Linčiuvienės archyvo. - 3, 132
- 354.** Kęstutis GIRNIUS. 1996 / Juozas GRIKIENIS. - 10, 645
- 355.** Hugo von HOFMANNSTHAL. 1897. - 3, 113
- 356.** Popiežius JONAS PAULIUS II su Guglielmo Marconi našle Maria Christine MARCONI. 1991. - 3, 153
- 357.** Popiežiaus JONO PAULIAUS II vizitas Vatikano radijo transliacijos centre S. Maria di Galeria. 1991 m. birželio 15 d. - 3, 152
- 358.** *Evangelikų liuteronų vyskupas Jonas KALVANAS [Jr.]*. Tauragė, 1995 10 31 / Jonas KLĖMANAS. - 1/2, 21
- 359.** KAUNAS 1940 metų *liepos mėnesį* / Iš Lietuvos vaizdo ir garso archyvo. - 6, 385
- 360.** Pavelas KUKOLNIKAS / Iš XIX a. spaudos. - 4, 200
- 361.** LIETUVOS Katalikų Bažnyčios *vyskupai su svečiais vyskupais*. Kryžių kalnas, 1995 09 09-10 naktis / Henrikas GAICEVSKIS. - 1/2, 19
- 362.** *Kun. Eitvydas MERKYS Šv. Jonų bažnyčioje*. [Vilnius,] 1996 / Saulius SLANKAUSKAS. - 10, 672
- 363.** Henrikas NAGYS / Iš Jono Juškaičio archyvo. - 9, 532
- 364.** Aleksandras NAVROCKIS / Iš Lietuvos rusų kultūros centro archyvo. - 4, 197
- 365.** *Valstybės teatro pastatas Kaune su vad. prezidento Justo PALECKIO atvaizdu Liaudies seimo dienomis*. [1940.] / Iš Lietuvos vaizdo ir garso archyvo. - 6, 380
- 366-367.** RENAVO *dvaras*. 1996. - 10, 686, 687
- 368.** *Vasilijaus fon ROTKIRCHO antkapis*. Vilnius, Šv. Eufrosinijos kapinės / Dmitrijus MATVEJEVAS. - 4, 199
- 369.** Algirdas SAUDARGAS. Vilnius, 1996 / Juozas GRIKIENIS. - 9, 557

370. Paskutinis [Augusto] STRINDBERGO pasivaikščiomas. 1912 balandis. - 9, 568

371. Kauno arkivyskupas Sigūtas TAMKEVIČIUS. 1996 / Henrikas GAIČEVSKIS. - 6, 358

TURINYS

372. 1996 m. Nr. 1-12 turinys / Sudarė Liubartas AKMINAS. - 11/12, 780-791

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- A. A. - vert. 4
 A. D. - 151
 ABARIUS Gintautas - 141, apie jį nuotr. 346
 ABRAOMAS - apie jį repr. 238, 294
 ABULADŽĖ Tengizas - apie jį nuotr. 223
 ADAM G. - repr. 224
 ADOMĖNAS Mantas - 118, 152, 190, vert. 5, 159, pareng. 57, apie jį 9
 ADOMĖNIENĖ Jolita - 191
 AKMINAS Liubartas - vert. 119-122, pareng. 372
 ALIŠAUSKAS Vytautas - 192
 ALIULIS Kostas - 124
 ALIULIS Vaclovas - 44, 130-132, apie jį 45
 AMBRASAS Kazimieras - 221
 AMBROZAITIS Jokūbas - 193
 AMIANAS MARCELINAS - 7, apie jį 8
 ANONIMAS (III a.) - repr. 272
 ANONIMAS (IV a.) - repr. 290
 ANONIMAS (V a.) - repr. 248
 ANONIMAS (VI a.) - repr. 228
 ANONIMAS (XI a.) - repr. 275
 ANONIMAS (XII a.) - repr. 274
 ANONIMAS (1130-1160) - repr. 234
 ANONIMAS (XIV a.) - repr. 295
 ANONIMAS (XVIII a. pr.) - 82
 ANONIMAS (XVIII a.) - repr. 225
 ANONIMAS (XVIII a.) - repr. 332
 ANONIMAS (1753) - repr. 286
 ANONIMAS (1787) - repr. 237
 ANONIMAS (1842) - repr. 298
 ANONIMAS (1842) - repr. 299
 ANONIMAS (1842) - repr. 300
 ANONIMAS (1848) - repr. 301
 ANONIMAS (1993) - repr. 281
 ANONIMAS (1994) - repr. 282
 ANONIMAS (1995) - repr. 239
 ANONIMAS (1995) - repr. 250
 ANONIMAS (1995) - repr. 268
 ANONIMAS (1995) - repr. 273
 ANONIMAS (1996) - repr. 235
 ANONIMAS (1996) - repr. 247
 ANONIMAS (1996) - repr. 249
 ANONIMAS (1996) - repr. 340
 ASMINAVIČIŪTĖ Rasa - 1
 AUGIUS Paulius - repr. 226, 227
 AUGULIS Tomas - apie jį 48
 AVERINCEV Sergej - 119-122, apie jį 10
 BAČKIS Audrys Juozas - fotoportr. 348
 BALČĖTIS Aristidas - 157
 BALČIKONYTĖ Rasa - 8, vert. 7
 BALČYTIS Vytautas - fotogr. 229-232
 BALDĖ Jokūbas - 89, apie jį 87
 BALSEVIČIŪTĖ Virginija - 75, 194
 BALTĖNAS Arūnas - fotogr. 233
 BALTUŠKAITĖ Marija - 76, apie ją 11
 BARONAS Aloyzas - apie jį 78, fotoportr. 349, apie jį nuotr. 350
 BAZILIJUS DIDYSIS šv. - 60, apie jį 12, apie jį repr. 224
 BERESNEVIČIUS Gintaras - 115, 153
 BØDKER Cecil - 105, apie ją 13
 BOGDANOVAS Griška - apie jį rec. 203, apie jį repr. 249
 BOGDANOVAS Igoris - apie jį rec. 203, apie jį repr. 249
 BONAVENTŪRAS šv. - apie jį repr. 237
 BORUTA Kazys - apie jį 77, apie jį repr. 276, 277
 BOUTS Dirk - repr. 238
 BRAZAITYTĖ Jurga - 99, 173, vert. 114, pareng. 56, apie ją 14
 BRAZIŪNAS Vladas - 90
 BUGNARD P. Ph. - apie jį rec. 216, apie jį repr. 239
 BULHAKAS Janas - fotogr. 240
 BURGESS David - 125, apie jį 15
 BUTAUTAS Rimvydas - apie jį rec. 222, apie jį repr. 287
 CHAGALL Marc - repr. 241
 CHLEBINSKAS Saulius - repr. 242
 CHLODVIGAS I - apie jį repr. 295
 COX MILLER Patricia - 40, apie ją 16
 ČERAPAS Henrikas - apie jį fotogr. 312-314
 ČETRAUSKAS Teodoras - 195
 ČIGRIEJUS Henrikas Algis - 106
 ČIOČYTĖ Dalia - vert. 128, pareng. 157
 ČIULDA Juozas - apie jį rec. 197, apie jį repr. 283
 D. D. - 61
 DAHRENDORF Ralf - apie jį rec. 196, apie jį repr. 245
 DANILIAUSKAITĖ Viktorija - repr. 243, 244
 DAPŠYS Algimantas - repr. 245
 DAUJOTYTĖ Viktorija - 77
 DAUKŠA Mikalojus - apie jį rec. 209, apie jį repr. 269, 343
 DAVID Ludwig - repr. 246
 DAVIDAVIČIUS Algis - 126, 154, 155, 196, apie jį 17
 DEBRAY Régis - apie jį 165
 DIČIŪTĖ Virginija - vert. 60
 DIELININKAITIS Pranas - apie jį 84, fotoportr. 351, apie jį nuotr. 352, 353
 DILYTĖ Dalia - 116
 DORAND J. P. - apie jį rec. 216, apie jį repr. 239
 DRAZDAUSKIENĖ Rasa - 156, vert. 109
 DUBONIS Artūras - 52
 DULSKIS Romualdas - apie jį rec. 211, apie jį repr. 247
 DUNČIENĖ Barbora - nuotr. 346
 ECO Umberto - 172, apie jį 46, 172
 ENDO Shusaku - 107, apie jį 88
 GAIČEVSKIS Henrikas - nuotr. 361, 371
 GAILIUS Antanas - 65, 85, 91 [HUCHEL Paul - sic!], vert. 92, 95
 GEFFRÉ Claude - 134
 GYLIKIENĖ Vitalija - pareng. 134
 GINEITIS Leonas - apie jį rec. 201, apie jį repr. 242
 GIRNIUS Juozas - apie jį 48, 163, apie jį rec. 219
 GIRNIUS Kazimieras - 48
 GIRNIUS Kęstutis - 59, 66, 127, apie jį 18, fotoportr. 354
 GITONAS Žanas - žr. GUITTON Jean
 GOMBRICH Ernst H. - apie jį rec. 205, apie jį repr. 250
 GRASS Günter - apie jį rec. 195, apie jį repr. 288
 GRIKIENIS Juozas - fotogr. 251, nuotr. 347, 348, 354, 369
 GRIŠKAITĖ Reda - 197
 GRUNAU Simonas - apie jį 115

- GUITTON Jean - apie jį rec. 203, apie jį repr. 249
 GULMANAS Ignotas - apie jį 39, repr. 252-260
 HĖRAKLEITAS - apie jį rec. 220, apie jį repr. 263
 HILDEBRANDAS - apie jį nuotr. 353
 HIROCHIGE Ando - repr. 337
 HOFMANNSTHAL Hugo von - 41, apie jį 19, 79, fotoportr. 355
 HÖLDERLIN Friedrich - apie jį 117
 HUCHEL Peter - 92 [Paul - sic!], apie jį 85
 HULSHOF Jan - 135
 IVINSKIS Laurynas - apie jį rec. 198
 JACOVSKIS Jokūbas - repr. 261, 262
 JAKONYTĖ Loreta - 198
 JAKŠTAS Jonas - 93
 JAKUBČIONIS Algirdas - 199, 200
 JANKEVIČIŪTĖ Giedrė - 158, vert. 107
 JANUTĖNAS Taurus - apie jį nuotr. 346
 JAROSZEWICZ-PIERESLAWCEW Zoja - apie ją rec. 214
 JAROŠEVAITĖ Ksenija - repr. 263-265
 JEGELEVIČIUS Sigitas - 113, apie jį 20
 JĖZUS KRISTUS - apie jį 103, 151, apie jį repr. 275, 276, apie jį fotogr. 293
 JOHNSON Elisabeth A. - 1, apie ją 21
 JOKUBAITIS Alyvdas - 49, 50
 JONAS PAULIUS II - apie jį 150, apie jį rec. 207, apie jį repr. 292, apie jį nuotr. 356, 357
 JONES David - 159, apie jį 152
 JOVAIŠA Liudas - 193
 JOVAIŠAS Albinas - 201
 JURGAITYTĖ Ona - 174-179
 JUŠKAITIS Jonas - 67, 86
 KAIREVIČIŪTĖ Daiva - repr. 266, 267
 KALAVINSKAITĖ Danutė - 202
 KALĖDA Algis - 78
 KALVANAS Jonas Jr. - fotoportr. 358
 KARACIEJUS Juozas - 83, pareng. 82, apie jį 22
 KARDELIS Naglis - 203, vert. 62, 63
 KARPAVIČIUS Eugenijus - repr. 269-271
 KASPARAVIČIUS Algimantas - 53, 54, apie jį 23
 KASPER Walter - 2, apie jį 24
 KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia - 68, 128
 KATKUS Laurynas - 79, vert. 41, 138, 139
 KAVOLIS Vytautas - apie jį 167
 KELIUOTIS Juozas - apie jį nuotr. 353
 KERŠYTĖ Nijolė - 42, 117, apie ją 25
 KIMBRYŠ Petras - 74
 KLARA ASYŽIETĖ šv. - apie ją rec. 191, apie ją repr. 264
 KLĖMANAS Jonas - nuotr. 358
 KNIŪKŠTA Pranas - 160
 KRANIAUSKAS Liutauras - 129, apie jį 26
 KRISTUS - žr. JĖZUS KRISTUS
 KUBILIUS Vytautas - 80
 KUDARAUSKAITĖ Marija Meilė - 93
 KUKOLNIKAS Pavelas - apie jį nuotr. 360
 KUNČINAS Jurgis - 108
 KUNICKYTĖ Vilma - 204
 KUOLYS Darius - 69
 KURAITĖ Vida - repr. 271
 KURAITIS Pranas - 84, apie jį 27, fotoportr. 351, apie jį nuotr. 352
 KUZMICKAS Bronius - 137
 KUZMINSKIS Jonas - repr. 276, 277
 LAQUEUR Walter - apie jį rec. 199, apie jį repr. 270
 LATVIS Laurynas - vert. 135
 LAUČKAITĖ Laima - 205
 LAUŽIKAITĖ Loreta - vert. 106
 LAVRINEC Pavel - 55, apie jį 28
 LEWIS Clive Staples - apie jį rec. 215, apie jį repr. 338
 LOZORAITIS Kazys - 180
 LOZORAITIS Stasys - apie jį 180, 182
 LOŽYTĖ Elona Marija - repr. 278
 LUKYS Alyvdas - fotogr. 279, nuotr. 350
 LUKOŠIUS Gabrielius - 136, apie jį nuotr. 346
 LUKŠIONYTĖ-TOLVAIŠIENĖ Nijolė - 161
 MAČERNIS Vytautas - apie jį 75, apie jį repr. 226, 227
 MAGOCSI Paul Robert - apie jį rec. 200, apie jį repr. 281
 MAKARIJUS EGIPTIETIS šv. - apie jį repr. 305
 MALICKAITĖ Rima - 206
 MALINAUSKAS Jonas - 162
 MARCONI Maria Christine - apie ją nuotr. 356
 MARKEVIČIENĖ Eglė - pareng. 172
 MASONIENĖ Birutė - apie ją rec. 212, apie ją repr. 278
 MATUŠAKAITĖ Marija - 39
 MATVEJEVAS Dmitrijus - nuotr. 368
 MAURER Bernhard - 138
 MAZIONIS John - 114
 MAŽEIKIS Gintautas - 43, apie jį 29
 MČEDLIDŽĖ Nana - apie ją nuotr. 280
 MEILŪNAS Antanas - vert. 3, 185
 MELCHIZEDEKAS - apie jį repr. 238
 MERKYS Eitvydas - apie jį nuotr. 362
 MEŠKAUSKAS Edmundas - apie jį rec. 202
 MIKELAITIS Gediminas - 207, 208
 MYKOLAITIS-PUTINAS Vincas - apie jį 76
 MILČIUS Paulius - 124, 181
 MORKUS Jonas - apie jį 47
 MOTIEKA Saulius - repr. 283
 NAGYS Henrikas - apie jį 86, fotoportr. 363
 NAVROCKIS Aleksandras - fotoportr. 364
 NEKROŠIUS Zenonas - fotogr. 284
 NEZABITAUSKIS Kajetonas - apie jį rec. 206, apie jį repr. 344
 NIENIETDIT Klaus - 139
 NORKUS Zenonas - apie jį rec. 217
 OLŠEVSKIS Mykolas - apie jį 102, 104, apie jį repr. 286
 ONIŠČIK Marija - 163, 164
 ORANTAS Romas - repr. 287-289
 ORIGENAS - 62, apie jį 64
 OSTRAUSKAS Kostas - apie jį rec. 204, apie jį repr. 339
 PAJĖDIENĖ Jūratė - 209
 PAKALKA Arvydas - repr. 291
 PAKNYS Mindaugas - 210
 PALAVER Wolfgang - 3, apie jį 30
 PALECKIS Justas - apie jį nuotr. 365
 PAŠKEVIČIUS Dainius - repr. 292
 PATACKAS Algirdas - 182
 PAŽĖRAITĖ Aušra - 70, 211
 PEŠKAITIS Arūnas - 45, pareng. 141
 PETERS Ellis (PARGETER Edith) - 109, apie ją 31
 PETERSON Erik - 4, apie jį 32
 PETRAVIČIUS Leonas - vert. 112
 PIVORAS Saulius - 212
 PLATONAS - apie jį rec. 190, apie jį repr. 265
 PLUMPA Petras - 213
 POTASĖNKO Grigorijus - 214
 POŽERSKIS Romualdas - fotogr. 293
 PSEUDO MAKARIJUS - 63, apie jį 61
 PŪKELEVIČIŪTĖ Birutė - apie ją 81
 PŪRAS Kazimieras - 101
 R. A. - 140, vert. 183
 R. D. - 165, 215
 READ Piers Paul - 110, 183
 REMBRANDT - repr. 294
 REMIGIJUS šv. - apie jį repr. 295
 RILKE Rainer Maria - 95
 ROPYTĖ Rimantė - fotogr. 297
 ROTH Philip - 111, apie jį 33

- ROTKIRCHAS Vasilijus fon - apie jį nuotr. 368
- RUBŠYS Antanas - 57, apie jį 34
- RUDAITYTĖ Regina - vert. 110
- RUPEIKAITĖ K. - 136
- S. D. - 6
- SAMALAVIČIUS Almantas - 166
- SAUDARGAS Algirdas - 56, 71, fotoportr. 369
- SAULYTIS Giedrius - apie jį nuotr. 346
- SEDERAVIČIUS Pranas - repr. 311
- SIDARAS Vytautas - apie jį rec. 211, apie jį repr. 247
- SLANKAUSKAS Saulius - nuotr. 362
- SODEIKA Tomas - 51
- SODEIKIENĖ Giedrė - vert. 2
- SPENGLA Vidas - apie jį rec. 213, apie jį repr. 334
- SRUOGA Balys - apie jį 116, apie jį repr. 335, 336
- STANIKAS Paulius - repr. 302, 303
- STANIKIENĖ Svajonė - repr. 302, 303
- STANKUS-SAULAITĖ Marija - 96
- STEPONAVIČIENĖ Guoda - 46
- STEVAN D. - apie jį rec. 216, apie jį repr. 239
- STRINDBERG August - 112, apie jį 35, apie jį nuotr. 370
- SUBAČIUS Giedrius - 102, apie jį 36
- SUBAČIUS Paulius - 123, 142-149, 167, 184, pareng. 58
- SUENENS Leo Jozef - apie jį 133
- SURBLIENĖ Eglė - repr. 304
- ŠALKAUSKIS Stasys - apie jį 54
- ŠEPETYS Nerijus - 103, 168, 172, 216, 217, apie jį 37, 46
- ŠUKYS Aurimas - 47
- ŠVEDAS Aurimas - 169
- T. V. - 87
- TAMKEVIČIUS Sigitas - 58, fotoportr. 372
- TEOFANAS GRAIKAS - repr. 305-307
- TERESĖ Kūdikėlio Jėzaus ir Švenčiausiojo Veido šv. - apie ją rec. 218, apie ją repr. 262
- TERESĖ Švč. Jėzaus Širdies OCD - 218
- TOMAS AKVINIETIS šv. - apie jį 164
- TRIMAKAS Gintautas - fotogr. 308-331
- TUMĖNAITĖ Rūta - 72, 150, 219, vert. 40, pareng. 133
- UERTZ Rudolf^o - 185
- UMBRASAITĖ Ingrida - repr. 333, 334
- URBONAS Benediktas - 48
- UŠINSKAS Stasys - repr. 335, 336
- UTAGAWA Toyokuni - repr. 337
- V. A. - 64
- VAICEKAUSKAS Mikas - 104, apie jį 102
- VAICEKAUSKIENĖ Loreta - 170
- VAIČIŪNAITĖ Judita - apie ją rec. 194, apie ją repr. 289
- VAIŠVILAITĖ Irena - 88, apie ją rec. 210, apie ją repr. 345
- VALENTINAVIČIUS Virgis - 186, 187, pareng. 59
- VAREIKIS Egidijus - 100, 188
- VASILIAUSKIENĖ Aldona - apie ją 48
- VASILIŪNAS Kęstutis - repr. 338
- VASINAUSKAITĖ Rasa - 171
- VĖLIUS Norbertas - apie jį 153
- VENCLOVA Tomas - 97
- VEPŠTIENĖ Henrieta - repr. 339
- VETEIKIS Tomas - vert. 89
- VIAL J. C. - apie jį rec. 216, apie jį repr. 239
- VILIŪNAS Giedrius - 81, apie jį 38
- VINT Mare - repr. 341, 342
- ZABULIS Henrikas - 220
- ZAKARAUSKAS Audrius - 73
- ZDEBSKIS Juozas - apie jį rec. 213, 221, apie jį repr. 333, 334
- ŽILAITYTĖ Danutė - 98
- ŽILINSKAS Baltramiejus - 222
- ŽIUGŽDA Donatas - 189
- ŽVILIUS Alfonsas - repr. 343-345

Sudarė Liubartas Akminas